HAJNALVÁRÓK

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

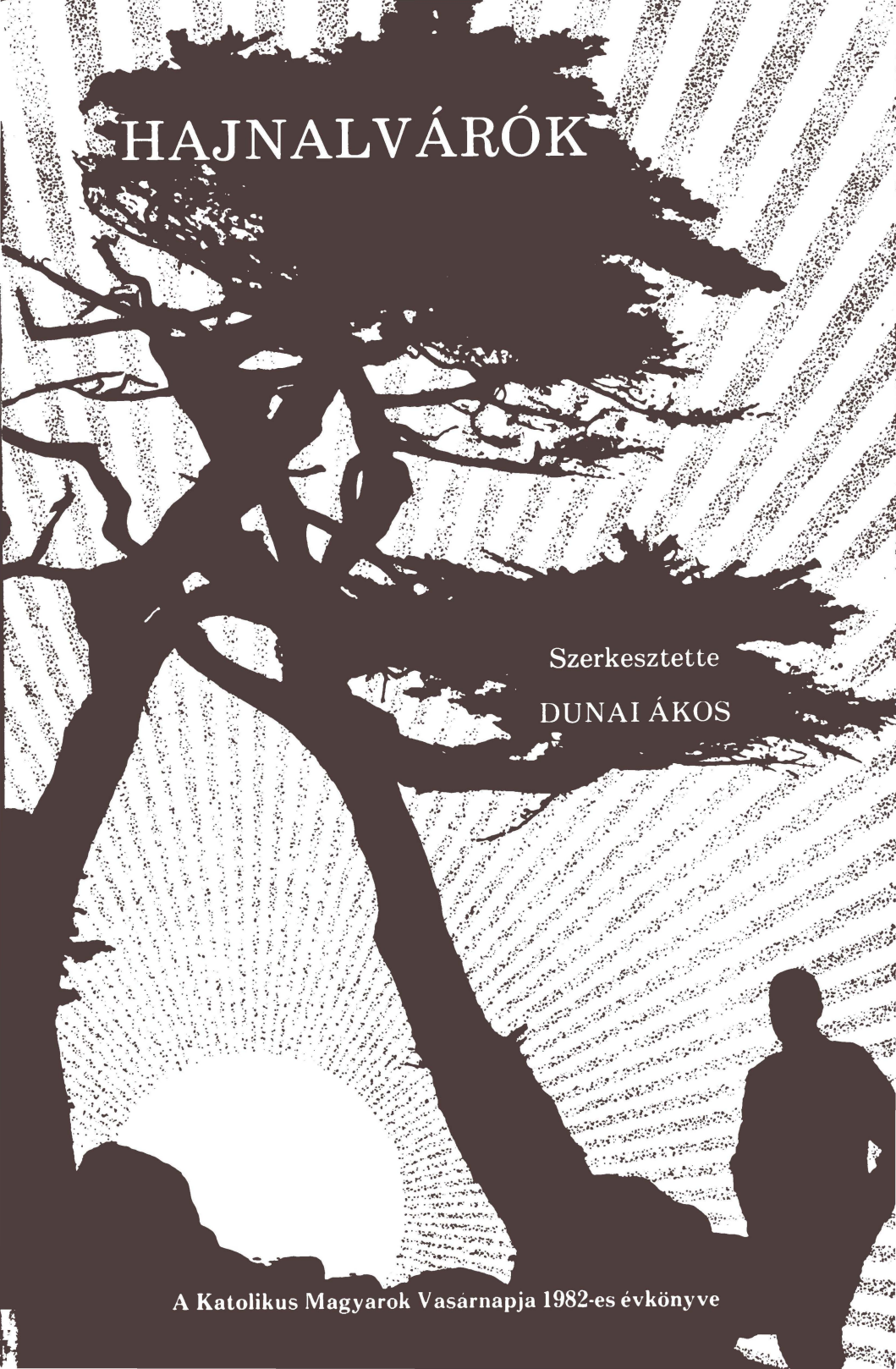

A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1982-es évkönyve

HAJNALVÁRÓK

— A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1982-es évkönyve —

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

Youngstown, Ohio
1981

DR. VARGA LÁSZLÓ:

Elárult forradalom

Mind a hazai, mind a külföldön élő magyarok, az 56-os forradalom ideiglenes elbukásáért az Egyesült Államok kormányát, az Egyesült Nemzetek Szervezetét és a szuezi eseményeket okolják.

Washingtonnak felróják, hogy a magyarság függetlenségi harcához nem nyújtott politikai támogatást. Az ENSZ — mondják — október 23 és november 3 között szendergett, amiből csak november 4-én, a szovjet tankok tüzelésére ébredt fel. Szueznél pedig Franciaország, Anglia és Izrael kormányai a magyarság áldozatát a saját céljukra akarták hasznosítani.

Washington tehetetlen volt — hangzik a panasz —, mert a magyar forradalmárok tálcán vitték a lehetőséget, hogy a Szovjetunió terjeszkedését és békét zavaró tevékenységét megállítsák. Az Egyesült Nemzetek Szervezetét hűtlenséggel vádolják, mert alapokmányát sértette meg, miszerint a nemzetek függetlenségét és az emberi jogok érvényesülését segíteni kell. Nem tette. Párizs, London, Tel Aviv önzők voltak, mert ahelyett, hogy vártak volna amíg a magyar forradalom valami eredményt elér, és utána cselekedtek volna, elhamarkodva léptek, céljuk kútba esett, és közben a század második felének megmozdulását is elbuktatták.

A fenti állítások alaposak, jogosak.

Azonban van egy másik, negyedik tényező is amit a magyarság eddig még nem értékelt ki, és közben sasszemmel nézik és éles aggyal elemzik a fenti eseményeket, a magunk portája felé becsukják a szemüket, és olyan jelentős tényezőket hagynak figyelmen kívül, amik nélkül a magyar forradalom ideiglenes elbukásának okait tárgyilagosan nem lehet megítélni.

Ez pedig az ENSZ-nél működő magyar delegáció október 23 és november 3 közötti munkája. A kérdés: miközben odahaza a nemzet soha nem látott egységben harcolt hazája függetlenségéért, mit tett ezért a New Yorkban székelő magyar delegáció? Mennyi-

ben segítette elő — mert ez volt a kötelessége — népe és kormánya érdekét?

A magyar ifjúság október 23-án, a Bem-szobornál lezajlott békés tüntetés után a rádió épülete elé vonult, és kérte követeléseinek közvetítését. Ezt megtagadták. Az ifjúság nem engedett, a tömeg egyre nőtt, és 9 óra után pár perccel a rádió épülete körüli házakból a kommunista titkosrendőrség a tömegbe lőtt. Többen meghaltak, és számosan megsebesültek.

Az ifjúság gyorsan válaszolt: forradalom! Moszkva sem késett: október 24-én kora reggel a szovjet tankok megjelentek, és figyelmeztetés nélkül a pesti polgárokra lőttek. A magyar ifjúság felkelése a nemzet belügye volt, október 24-én, a szovjet tankok ellenséges támadásával nemzetközi lett. Ilyenkor a megtámadott ország ENSZ fődelegátusa órák alatt a Biztonsági Tanács (BT) elnökéhez fordul, és:

1) sürgősen kéri a BT összehívását;

2) a megtámadott hazája ügyének tárgyalását;

3) és határozatot az idegen csapatok azonnali kivonulására.

Ha a BT öt állandó tagja közül (Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína, Szovjetunió) bárki is vétót emel a BT határozata ellen, az ügyet egy nap alatt át lehet tenni a közgyűlésre, ahol — az ügy fontosságától függően — napok, sőt: órák alatt megszavazzák a határozatot.

A legfontosabb az első lépés: a BT összehívása. A magyar ügyben, sajnos, nemcsak az első, de a további lépések is elmaradtak. Miért?

Az ENSZ-hez rendelt magyar delegáció főnöke a forradalom kitörésekor Kós-Kondriasev Péter volt. Kettős nevű, kettős állampolgárságú. A Kós magyar fedőnév volt, míg a Kondriasev a valódi, szovjet állampolgársággal. Érthető, hogy K. Kondriasev október 24-én nem fordult a BT elnökéhez, és nem kérte a tanács összehívását. Semmit sem kért. Várt. Október 25-én sem mozdult, pedig az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által a magyar ügy kivizsgálására kijelölt ún. Különbizottság (KB) jelentése szerint borzalmas tömeggyilkosság történt a Parlament előtt, ahol a békés felvonulókra a szovjet katonák és a titkosrendőrök tüzeltek, és a jelentés szerint 300—800 magyar halt meg. Köztük anyák, karjukon gyermekükkel. Egy orvost és két ápolónőt — akik a sebesültek segítségére siettek — lelőttek. Az angol követség egy alkalmazottja, aki közelről figyelte az eseményeket, vallotta, hogy 12 teherkocsi szállította el a holttesteket (82—83. oldal).

A magyar delegációnak tehát — sajnos — bőséges adatai voltak ahhoz, hogy a Biztonsági Tanács összehívását kérje. Nem tette.

A magyar események a világsajtó, rádió- és televízióadások központjába kerültek, az ENSZ-hez befutó táviratok cselekvést kértek a magyar nép érdekében. De ki cselekedjen? Elsősorban a magyar delegációnak kell megmozdulnia, és az ENSZ segítségét kérni!

A magyar delegáció a további napokban is tétlen volt, és október 26-án sem tett lépést, de október 27-én sem.

Az Egyesült Nemzetek tagjai értetlenül szemlélték a magyar delegáció cinizmusát. Magyarországon a nép függetlenséget, szabadságot követelt, ezért a fiatalok életüket áldozták, ugyanakkor New Yorkban K. Kondriasev megbénult. Legalábbis magyar vonatkozásban.

Hasonló eset még nem történt az ENSZ-ben, és ez nemcsak a magyar delegáció vétkes közömbösségét, de az ENSZ tehetetlenségét is megmutatta. Ezért, a tűrhetetlen helyzet megmentésére, az amerikai, angol és francia fődelegátusok kéréssel fordultak a BT soros (mert minden hónapban új elnököt választanak), francia elnökéhez, Bernard Cornut Gentille-hez, és kérték az ülés sürgős összehívását és a „magyar helyzet" napirendre tűzését.

Indokolás: „A magyar népnek a békeszerződésben biztosított jogait idegen fegyveres erők erőszakosan elnyomják."

A beadvány nem fejezte ki a valódi helyzetet, hiszen október 27-én a magyar nép drámai küzdelmét vívta, és a szovjet tankok Budapest utcáin dübörögtek. Mégis: a három nagyhatalom nem kért többet, mint a magyar ügy napirendre tűzését, és a Szovjetuniót meg sem említik. Ennél kevesebbet igazán nem lehetett kérni, hiszen a beadványhoz még határozati javaslatot sem csatoltak.

Az ülést október 28-án vasárnap délutánra a BT elnöke összehívta.

K. Kondriasev a három nagyhatalom fenti beadványára megmozdult, és azonnal levelet intézett a BT elnökéhez, és kérte, hogy az ülésen jelen lehessen és felszólalhasson. Ugyanis Magyarország nem volt tagja a BT-nek, és ilyenkor az érdekelt, de bármely delegáció kérheti, hogy az ügyhöz hozzászóljon. A BT elnöke K. Kondriasev elvtárs kérelmét teljesítette.

1956-ban a BT-nek 11 tagja volt — ma 15 —, és a már említett 5 állandó tagon kívül két, kétévenkén választott 6 tagja: (Ausztrália (Walker), Irán (Entezán, aki november 1-én felváltotta a francia elnököt), Peru (Belaunde), Kuba (E. N. Portuondo), Jugoszlávia (Brilej) és Belgium. Ez utóbbi ország képviselője az ülések alatt meglepően passzív volt, de szavazásoknál mindig a magyar ügyet támogatta. Egy nyugati kormány megbízottja ennél kevesebbet alig is tehetett volna.

Az október 28-i ülésnek — mint fentebb írtam — semmi más szerepe nem volt, mint a magyar ügyet napirendre tűzni. Ez általában rövid időt vesz igénybe, és utána jön az érdemi vita.

A magyar ügyben nem ez történt.

Az eljárási szabályok szerint az összehívást kérő delegátus vagy delegátusok egyike, elsőnek szólal fel, indokolva a javaslatot. Ez esetben Lodge volt a memorandum előadója.

Mielőtt azonban megszólalhatott volna, Szoboljev ügyrendi kérdésben szót kért. Az ENSZ-ben a legjobb fegyver egy ügy megölésére az ügyrendi vita. Ezzel a kérdést agyon lehet beszélni, a delegátusokat pedig agyonfárasztani. Ilyen esetekben határozat csak későn születik, kivéve, ha a BT vagy a közgyűlés elnöke feladata magaslatán, a felszólalót nem engedi mellébeszélni, sőt: szorítja, hogy az ügyrendi kérdésnél maradjon; továbbá: az ülést nem halaszthatja el addig, amíg határozat nem születik, ha kell 24 órán át ülésezik a testület.

Ez sem történt meg.

Az ülés délután 4 órakor kezdődött, és este 10 óra előtt 10 perccel ért véget. Ennek majdnem felét Szoboljev beszélte át, ügyrendi alapon. Hiába kérte Lodge a BT elnökét, hogy Szoboljev felszólalásának semmi vonatkozása nincs az ügyrenddel — pl. hosszan arról beszélt, hogy Amerika robbantotta ki a magyar forradalmat —, a francia elnök mégsem vonta meg a szót Szoboljevtől.

De hát Szoboljev is kifáradt, és a BT elnöke végre feltehette szavazásra „a magyarországi helyzet" napirendre tűzését. Kilencen mellette szavaztak, a Szovjetunió ellene, Jugoszlávia a szavazástól tartózkodott. Ez kb. 6 órakor volt, és végre megkezdődhetett az érdemi vita.

De nehezen kezdődött. Ugyanis mielőtt Lodge beszédét elkezdte volna, általános meglepetésre Kós elvtárs jelentkezett:

— Ügyrendi kérdésben kívánok szólni!

Ez volt az első négy szó, ami a magyar delegáció részéről a forradalom idejében az ENSZ-ben elhangzott. Természetesen megdöbbenést keltett, mert az ügyrendi felszólalás halogatást, tiltakozást jelent. Ez képviselné a magyar ügyet? — merült fel a jogos aggodalom.

Lodge erélyesen tiltakozott:

— Felszólalási jogomat nem adom át, ahhoz ragaszkodom!

De mégsem emiatt maradt Kós néma, hanem — ami ritkán fordul elő az ENSZ-ben vagy a BT-ben —, a BT elnöke kioktatta Kóst jelentős tájékozatlanságáról.

— Magyarország megbízottja csak akkor beszélhet, ha a BT tagjai már mind felszólaltak! — figyelmeztette az elnök Kóst.

Lodge körülnézett, és szólt:

— Felszólalási jogommal élni kívánok!

Nem élhetett vele.

Ahogy Kóst a BT elnöke hallgatásra intette, és Lodge megszólalt, Szoboljev ceruzája ismét magasba lendült:

— Ügyrendi kérdésben kívánok szólni!

Lodge láthatóan ingerülten válaszolt:

— Felszólalási jogomat nem adom át a Szovjetunió képviselőjének. Előző beszédét nem zavartam meg, megköszönném, ha ő is ezt tenné...

Erre Szoboljev, mintha Lodge nem is szólt volna:

— Ügyrendi kérdésben kívánok szólni!

— A Szovjetunió delegátusáé a szó — mondta Gentille, és Szoboljev máris kezdte a mondókáját, fütyült az ügyrendre, ismét Amerikát támadta, és azt akarta elérni, hogy a BT azonnal halassza el az ülést, mert az eseményekről nincs elég adata, azokat össze kell gyűjteni, ez pedig időt vesz igénybe.

Szoboljev kijátszotta az egész tanácsot, mert amit mondott, annak semmi köze sem volt az ügyrendhez. Lodge nem is bírta tartóztatni magát:

— Elnök úr! Ez nem ügyrendi felszólalás!

— Szabadna folytatnom? — szólt Szoboljev az elnök felé.

— Felkérem a Szovjetunió delegátusát, hogy felszólalását folytassa! — szólt az elnök.

Szoboljev végül is kimerült, és hosszú beszéde végén előterjesztette javaslatát:

— Kérem az ülés azonnali elhalasztását!

Ezt a Biztonsági Tanács 9—1—1 arányban leszavazta.

Szoboljev, bár ravaszul beszélt, mégsem volt elég okos, mert kétszer elszólta magát: kijelentette, hogy a magyar kormány kérésére fogtak fegyvert, amivel beismerte, hogy a magyar népet megtámadták. Azzal pedig, hogy egy órát arról beszélt: a magyar forradalmat Amerika készítette elő, saját tényállását előadta. Ez esetben miért kell elhalasztani az ülést adatok gyűjtésére?

Tíz óra felé járt az idő, amikor az elnök — a BT tagjai közül nem lévén több felszólaló — megadta a szót K. Kondriasevnek, „Magyarország fődelegátusának". A BT tagjait, az összesereglett diplomatákat és újságírókat érdekelte, hogy mit mond a magyar fődelegátus, miképpen képviseli népe, országa érdekét.

— Sajnálattal állapítom meg — kezdte K. Kondriasev —, hogy a BT a magyar ügyet tárgyalja, holott kormányom (sic!) ez ellen tiltakozik, mivel az ügy teljes mértékben Magyarország belügye. Hivatkozom a magyar kormány október 28-án, a mai napon kiadott

nyilatkozatára, amit az Egyesült Nemzetek főtitkárához eljuttattam. Ez alkalommal nem kívánok többet mondani — fejezte be K. Kondriasev felszólalását —, de felszólalási jogommal a későbbi ülésen élni kívánok!

Íme a hivatkozott irat — amit az ülésen különben Szoboljev is idézett — annak alátámasztására, hogy a BT illetéktelen a magyar ügy tárgyalására:

A Magyar Népköztársaság kormányának nyilatkozata.
1956. október 28.

A Magyar Népköztársaság kormánya értesült, hogy az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország javaslata alapján a Biztonsági Tanács ülését a magyar eseményekre tekintettel október 28-ra összehívták.

A fentiekre hivatkozással a Magyar Népköztársaság kormánya kifejezi, hogy azok az események és akciók, amelyek október 22-én (sic!) *és később történtek, kizáróan a Magyar Népköztársaság belső ügye, és ennek következtében nem tartozik az Egyesült Nemzetek joghatósága alá. A Magyar Népköztársaság kormánya ez alkalommal szeretné kifejezni, hogy a Magyarországon történő belügyek a nemzetközi békét és biztonságot nem veszélyeztetik. Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya I. része 2. szakaszának 7. bekezdése kimondja:*

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint nem avatkozhat be olyan ügyekbe, amelyek kizárólag egy állam belső joghatósága alá tartoznak.

Fenti alapon a Magyar Népköztársaság kormánya erélyesen tiltakozik Magyarország belügyének tárgyalása ellen, ami nemcsak a Magyar Népköztársaság szuverenitását sértené meg, hanem világos megszegése az Egyesült Nemzetek Alapokmánya fent idézett szakaszának.

Ez a „kormánynyilatkozat" világos, félreértés nélkül tudomására adja az Egyesült Nemzeteknek, hogy: el a kezekkel! A magyar forradalom belügy, ahhoz senkinek semmi köze! Sem az ENSZ-nek, sem az amerikaiaknak, senkinek.

Ilyenkor az ENSZ tehetetlen, mert nehéz egy ország fődelegátusának kérésével szembe szegülni. Kivéve, ha kiderül, hagy a fődelegátus nem képviseli kormányát.

Jelen esetben K. Kondriasev elvtárs nem képviselte sem Nagy Imrét, sem kormányát, sem a magyar népet, sem a szabadságharcosokat; hanem a Szovjetuniót.

Ugyanis a fenti kormánynyilatkozat hamis, ahhoz sem Nagy

Imrének, sem kormányának, sem a magyar népnek semmi köze. A nyilatkozat nemcsak hamis, hanem primitív is. Nincs rajta Nagy Imre neve, de semmiféle név se; sőt: a „magyar kormány" megnevezés is tudatlanság, mert Nagy Imre mindig úgy küldte táviratait, mint „a minisztertanács elnöke", és sohasem úgy, hogy „magyar kormány".

A hamis távirat felháborító is: K. Kondriasev New Yorkban még azt sem tudta, hogy a forradalom október 23-án, és nem 22-én kezdődött, amit ő a „kormánynyilatkozatban" ír.

A hamis nyilatkozat egyedülálló csalás az ENSZ történetében. Nincs kétségem, hogy Szoboljev, K. Kondriasev és a Nagy Imre kormányában helyet foglaló moszkovita Horváth Imre külügyminiszter mesterhármasának csalárd műve, amiről a hazai magyarságot nem tájékoztatták, sőt: félrevezették. A New York-i „magyar" delegáció és a budapesti rádió összjátéka is kitűnik a budapesti rádió október 28-i, éjjel 12 órás adásából:

Hírek. Megnyílt a Biztonsági Tanács ülése. Vasárnap este összeült a Biztonsági Tanács, hogy a három nyugati nagyhatalom kérésére megvizsgálja Magyarország helyzetét. Az ülésen Szoboljev, a Szovjetunió küldötte tiltakozott az ellen, hogy az ENSZ foglalkozzék a magyarországi helyzettel. A Biztonsági Tanács 9 szavazattal 1 ellenében (Szovjetunió) és egy tartózkodás mellett (Jugoszlávia) napirendre tűzte a magyarországi helyzetet. A szavazás után a tanács felkérte Magyarország képviselőjét, hogy amint kérte, vegyen részt a vitában!

Ennyi és nem több. A budapesti rádió nem merte közölni, hogy K. Kondriasev — még a nevét sem mondták ki — kormánynyilatkozattal tiltakozott a magyar ügy állása ellen.

Meglepő, hogy ezt az olcsó hamisítást sem a BT elnöke, sem tagjai nem észleltek, de még az ENSZ főtitkára, Hammarskjöld sem, aki elsőnek kapta meg, és nem jutott eszükbe, hogy annak valódiságát kétségbe vonják. A csalást percek alatt ki lehetett volna deríteni, csak az ENSZ főtitkárának, vagy a BT elnökének, vagy a Tanács bármely tagjának fel kellett volna venni a telefonkagylót, és Nagy Imrét felhívni, aki ekkor már szabad volt. Köztudomású, amit a KB jelentése is megemlít (38. oldal), hogy Nagy Imrét a kommunista párt központi székházában október 24—28 között házi őrizetben tartották, de a BT ülése idején vagy utána már lehetett volna vele beszélni. Ha pedig nem kapcsolták volna, az is elég bizonyíték lett volna, hogy a „kormánynyilatkozat" körül valami baj van.

A magyar forradalom nemzetközi szempontból legfontosabb napjai: október 28, 29, 30, 31 és november 1. Ezen az öt napon sok minden történhetett volna a magyar nép érdekében a világfórumon az ENSZ-ben és Washingtonban is. Semmi lényeges nem történt, aminek oka kétségtelenül az, hogy a New Yorkban székelő magyar delegáció a szovjet fődelegátussal összedolgozva mindent megtett, hogy a magyar ügyben ne szülessék határozat és olyan akció, ami a forradalom célkitűzését, a függetlenséget elősegítette volna. Ritka, fonák helyzet alakult ki: odahaza a nemzet egy kérdésben összeforrt: a Szovjetunió katonái vonuljanak ki! New Yorkban K. Kondriasev Szoboljevvel összedolgozott, hogy a szovjet katonák bent maradjanak.

Így történhetett, hogy az ENSZ-ben a BT október 28-i ülése után négy napig semmit se tettek. Négy értékes, történelmi nap elveszett.

November 1-én az ENSZ főtitkárához befutott Nagy Imre, „mint a minisztertanács elnöke és aktív külügyminiszter" történelmi, drámai távirata, amiben közli, hogy újabb szovjet csapatok érkeznek Magyarországra, továbbá, hogy Magyarország a varsói szerződésből kilépett.

Magyarországot semlegesnek nyilvánították.

Kéri az Egyesült Nemzeteket és a négy nagyhatalmat, hogy ezt a semlegességet védjék meg.

Kéri a magyar ügynek a soron következő közgyűlés napirendjére tűzését.

Nagy Imre a külügyminiszteri teendőket is átvette, mert október 31-én moszkovita külügyminiszterét, Horváth Imrét elmozdította, és vele együtt K. Kondriasev szovjet állampolgár elvtársat is. Végre. De mintha ez már késő lett volna. A „New York-i magyar delegáció" Nagy Imre november 1-i táviratára K. Kondriasev nélkül sem mozdult.

November 2-án Nagy Imrének újabb távirata érkezett Hammarskjöldhöz, amiben megismétli panaszát, hogy a szovjet csapatok beözönlése tovább tart; sőt: vasútvonalakat, pályaudvarokat, vasúti biztonsági felszereléseket vettek birtokba.

Mindezeket Nagy Imre, mint a minisztertanács elnöke a budapesti szovjet követtel, M. Andropovval, valamint az összes, Budapesten állomásozó követtel közölte.

Nagy Imre ugyancsak közli, hogy határozott javaslatot tett a budapesti szovjet követnek a szovjet csapatok visszavonására, és ennek lebonyolítására alakítandó vegyesbizottságra.

Végül is Nagy Imre kéri a főtitkárt, tegyen lépéseket, hogy a „nagyhatalmak ismerjék el Magyarország semlegességét, és a Biz-

tonsági Tanács utasítsa a szovjet és a magyar kormányt a tárgyalások azonnali megkezdésére".

Ez már S. O. S. távirat. A New York-i „magyar delegáció" erre sem tett egyetlen lépést sem! Így újból a három nagyhatalom — Amerika, Anglia, Franciaország — október 27-i javaslata került elő, és a BT november 2-én ülését ott folytatta, ahol október 28-án abbahagyta, kivéve, hogy K. Kondriasev már nem jelent meg.

Október 28 és november 2 között, amíg Magyarországon a nép kivívta rövid, de lenyűgöző szabadságát, ennek biztosítására sem a „magyar delegáció", sem az ENSZ nem tett semmit!

A BT november 2-án tartott ülést, most már az új elnökkel, az iráni Entezammal. Magyarország képviseletében Szabó János jelent meg, aki a magyar delegáció első titkára volt. Képeken látható, cigarettával a szájában, zsebre tett kézzel. Inkább titkosrendőr mint diplomata benyomását keltette.

A BT tagjainak is végre kinyílt a szemük, és Szabót gyanúval fogadták. Lodge ridegen szólt az elnök felé:

— Az az úr, aki Magyarország helyén ül, valóban képviseli országát?

Szabó nem felelt. Helyette az ENSZ főtitkárának helyettese, Protitch szólt:

— Az ENSZ jogi osztálya most tájékoztatott, hogy a magyar kormány táviratilag megbízta Szabó Jánost, hogy a kormányt képviselje a november 1-i *rendkívüli közgyűlésen.*

Igen ám, de ez nem a rendkívül közgyűlés volt, hanem a Biztonsági Tanács. Ennek tisztázására megindult a vita.

Szabó mellett egy delegátus állt ki határozottan: Szoboljev

— A magyar megbízott jogosan ül a helyén — mondta.

Ezzel a megbízatás körüli vita véget ért, de az is kiderült, hogy Szabó hová tartozik. Az értékes órák Szabó megbízatása körüli vitában múltak el, és érdemleges döntés nem született. Szabó az ülésen ki sem nyitotta a száját.

Ez alkalommal Szoboljev megnyugtatta a BT tagjait: valótlannak minősítette, hogy szovjet csapatok léptek Magyarország területére, ellenkezőleg, tárgyalások folynak, hogy a szovjet csapatok Budapestet elhagyják.

A BT tagjai megnyugvással fogadták Szoboljev nyilatkozatát, és újabb ülési idő kitűzése nélkül akartak távozni, amikor N. Portuondo, a magyarság nagy barátja kérte, hogy másnap, november 3-án szombaton 3 órakor üljenek össze. A BT tagjai a javaslatot egyhangúan elfogadták. Mivel Szoboljev sem ellenkezett, a BT tagjai úgy vélték, hogy valami megoldás van folyamatban. Volt! De a magyar nép érdeke ellen.

Másnap a BT ismét összeült. Szabó János is megjelent, akitől a delegátusok, elsősorban Lodge és Walker, arra kértek választ, hogy milyen információi vannak kormányától, a magyar—szovjet tárgyalásokról és a szovjet csapatok beözönléséről?

Szabó megszólalt:

— Először is köszönöm a BT elnökének, hogy lehetőséget adott, mint a Magyar Népköztársaság megbízottja, a vitában részt ve gyek... Az alábbi információt kaptam ma Budapestről: A magyar és szovjet katonai vezetők ma délben találkoztak, hogy a szovjet csapatok visszavonására vonatkozó technikai kérdéseket megbeszéljék. Ma éjjel ismét tárgyalnak. A szovjet javaslat szerint a magyar határt több katona nem lépi át.

Szabó tájékoztatása klasszikus példája a fél igazságoknak, és megdöbbentő cinizmus a félrevezetésre. Ugyanis az igaz volt, hogy a magyar és szovjet katonai vezetők találkoztak, de ennek végén Malétert és társait letartóztatták. Az is igaz, hogy több szovjet katona nem lépte át a határt, mert már mind benn volt.

Ráadásul szemtelen is volt, amikor a tájékoztatása forrásául Budapestet, és nem a magyar kormányt, Nagy Imrét vagy a külügyminisztériumot jelölte meg. Mi az, hogy Budapest? A szovjet követség is Budapesten volt. Talán azt hívta fel?

Amikor Szabó fenti békeszózata a BT-ben elhangzott, New Yorkban délután 4 óra volt, Budapesten este 10 óra, tehát Szabó akkor nyugtatta meg a BT tagjait, amikor a szovjet tankok már dübörögtek hazánk fővárosa felé.

Nincs kétségem, hogy a fenti nyilatkozatot Szoboljev adta Szabó kezébe, vagy legalábbis megbeszélték, mert az kizárólag a Szovjetunió célját és nem Magyarországét szolgálta. Nagy Imre kétségbeesve várta az ENSZ-akciót, amit Szabó, miként elődje, meggátolt.

Szabó a BT tagjainak többségét annyira megnyugtatta, hogy nem is akarták a következő ülés idejét kitűzni. Elvégre az ENSZ főtitkársága hitelt érdemlően igazolta, hogy Szabó Nagy Imre megbízottja, akkor csak lehet hinni neki...

A BT két tagja, az ausztrál Walker és a kubai Portuondo azonban kétkedve hallgatták Szabót, és kérték, hogy a BT másnap, vasárnap üljön össze, és tartsák kezüket a magyar eseményeken.

Az iráni Entezám ezt feleslegesnek tartotta, de az ausztrál javaslatot szavazásra bocsátotta. A javaslat megbukott. Alig merem leírni: még az Egyesült Államok magyarbarát fődelegátusa, Lodge is ellene szavazott.

Nem érdektelen tudni, hogy miként szavazott a BT november 3-án, szombaton délután 6,40-kor, amikor Budapesten éjfél után 40

perc volt, és alig pár óra múlva elkezdődött a szovjet hadsereg brutális támadása: Az ausztrál javaslat mellett, tehát, hogy legyen BT-ülés másnap, november 4-én, Ausztrália, Belgium, Kína (ekkor Nemzeti Kína), Kuba, Franciaország és Anglia szavaztak. Ellene: Egyesült Államok és Irán. Tartózkodtak a szavazástól: Peru, Szovjetunió és Jugoszlávia. A határozat érvényességéhez 7 szavazat kell. Csak hatot kapott.

Nincs kétségem, hogy a javaslat ellen szavazók és a tartózkodók nem akarták vikendjüket feláldozni. Hogy másnap mégis lóhalálban kellett pihenőhelyükről a BT november 4-i ülésére bejönni, az nem ügyszorgalmuk, hanem a szovjet tankok támadása miatt történt.

Tudatában vagyok annak, hogy a magyar forradalom ügyén november 3-án vagy 4-én már semmit sem lehetett változtatni. A fentieket csak azért ismertetem, mert ezen keresztül betekintést nyerünk a nyugati világ kényelmes és a Szovjetunió minden lépést kisakkozó politikájába.

Mert — sajnos — meg kell állapítanunk, hogy október 23. és november 4. között csak egy delegátus dolgozott hangyaszorgalommal és kígyó ésszel: Szoboljev. Egy cél lebegett szeme előtt: húzni a magyar ügy tárgyalását, mindent elkövetni, hogy határozat ne szülessen, és *főleg, hogy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsában vagy a rendkívüli közgyűlésen ne jelenhessen meg olyan személy, aki nemzethűségével, nem utolsósorban tehetségével elmondta volna a magyar forradalom igaz történetét, a magyar nép függetlenségi és szabadságtörekvését, és nem utolsósorban a szovjet megszállás politikai, gazdasági és kulturális elnyomását. Tehát mindazt, ami magyar részről az Egyesült Nemzetekben addig nem hangzott el. De más részről sem! És azóta sem! A Szovjetunió mind a mai napig meg tudta akadályozni, hogy a vasfüggöny mögötti megszállt országok közül bárki is tájékoztatta volna az Egyesült Nemzeteket. Csak a Szovjetunió és a csatlósok propagandaszólamai zúgnak az Egyesült Nemzetekben, de egy szó sem arról, hogy mi a valóság. Ettől a Kreml joggal félt, mert ez nemcsak a Szovjetunió elleni vád lett volna, de az afrikai és ázsiai delegátusok szemét is kinyitotta volna, és a mai napig lehetne idézni. Elmaradt! Kizárólag a Szovjetunió delegátusának, Szoboljevnek jól megtervezett és végrehajtott szívós munkája révén. Az egész nyugati világot, beleértve Washingtont, Párizst, Londont, két vállra fektette.*

A másik meglepő jelenség, hogy Szabó János miként jutott Nagy Imre megbízásához, ami szerintem valódi: Nagy Imrétől ered.

Nagy Imre a külpolitikában nem volt járatos, alig hinném,

hogy ismerte az ENSZ eljárását és annak boszorkánykonyháját. Ezenkívül Magyarországon politikai földrengés volt, súlyos feladatok szakadtak a nyakába, ami egy tucat államférfinak is sok lett volna, hát még a kissé lassú, sokat töprengő Nagy Imrének. Ellenben ott voltak mellette a saját maga választotta, megbízható külügyi szakértői. Kik voltak ezek? Miért és ki tanácsolta Szabó Jánost, ami egyértelmű volt a magyar ügy elárulásával?

Mindezek a kérdések még választ várnak, mert a magyarságnak tudnia kell, miként történhetett meg az a páratlan eset, hogy egy felszabadult ország nem talált *egyetlen magyart sem, aki az Egyesült Nemzetekben hazáját méltóan képviselte volna.* Tudjuk, hogy Nagy Imre új delegációt akart küldeni az ENSZ-be, de ennek összetételéről semmit sem tudunk, és egy tagja sem érkezett meg New Yorkba sohasem.

A budapesti rádiónak ezekben a napokban volt egy zavaros híre, miszerint a moszkovita külügyminiszter, Horváth Imre elindult New Yorkba (sic), de Bécsből visszarendelték. Horváth Imre akarta képviselni Nagy Imrét? Egy másik K. Kondriasev?...

A magyar politika történetében páratlan jelenség, hogy a külügyminiszter a moszkovita Horváth Imre volt, az ENSZ főmegbízott K. Kondriasev szovjet állampolgár is, utódja a Szoboljev támogatta Szabó János. Vagyis amíg a magyar delegációban nem volt egyetlen nemzethű személy sem, Szoboljev mellett ott voltak: K. Kondriasev, Szabó János, és a pesti tanácsadó: Horváth Imre. Mesteri manőver!

E három, nemzetét megtagadó, és az őket háttérből támogatók elérték, hogy:

a magyar forradalom harcát, célját magyar részről az ENSZ-ben senki nem képviselte;

a forradalmárok áldozatáról az ENSZ-ben magyar nem szólt;

a magyar nép érdekében a New York-i „magyar delegáció" egy lépést nem tett;

Nagy Imre november 1. és november 2. drámai, segítséget kérő táviratát megtorpedózták;

ha megmozdultak és szóltak, az a magyar nép ellen volt, a nemzet érdekének ártottak.

Röviden: árulók voltak!

Azt meg lehet érteni, hogy egy nagyhatalom megszállása alatt bármely vezető tisztségben a megszálló érdekét szolgálni kell, *de* — és ez a vízválasztó *de* — a nép érdekét is segíteni kell. És amikor a nép, nem törődve életével, a láncot le akarja dobni magáról, akkor mindenkinek, függetlenül, hogy milyen tisztségben van, ha egy szikrányi magyarság még él benne, népéhez kell állni!

Ez a három aligha tudja, mit jelent magyarnak lenni. Aki súlyosan vét nemzete ellen, levonja a következtetét. Ezek azt sem tették.

A bibliai Júdásnak ehhez a háromhoz képest magas erkölcsi mértéke volt, mert súlyos megbotlását Mestere ellen, megbánta. Az árulásért kapott ezüstpénzt undorodva eldobta, majd életét is. Pedig nem kellett volna. Elég lett volna, ha imádkozik, és vétkéért vezekel.

Ez a három nem dobta el az „ezüstpénzt", hanem cinikusan tovább csörgették zsebükben, sőt: élvezték: Horváth Imre november 4-én Kádár műkormányában újra külügyminiszter; Szabó János november 3-án a BT ülésén Nagy Imre megbízottjaként díszeleg, de november 4-én újra ott ül a Biztonsági Tanácsban, de már mint Kádár képviselője. K. Kondriasev pedig a mai napig is Kádár megbízásából Magyarországot különböző államokban mint követ képviseli. Mind a három busás jutalmat kapott árulásáért... Miként tudják ezt magukkal elszámolni, nem tudom.

Végül az egész ügynek a magva: ha a magyar forradalmat egy nemzethű, tehetséges, a nemzetközi helyzetet és az ENSZ eljárásait jól ismerő magyar képviseli, képes lett volna a Szovjetunió november 4-i fegyveres beavatkozását megakadályozni? Válaszom: Késleltethette volna, és ez az idő a magyar ügy megoldására lehetőséget adott volna.

Ugyanis a magyar forradalom az ENSZ történetének egyik legjobban támogatott ügye volt. Az ENSZ-tagok 85 százaléka megszavazta a magyar ügyet segítő határozatokat. A Szovjetunió ebben az időben alig tudott 9--10 szavazatot összekaparni.

A forradalom első napjától az ENSZ főtitkárához és a BT elnökéhez egymás után érkeztek a táviratok, melyek sürgették a cselekvést. Többek között:

KANADA nevében Pearsan külügyminiszter október 27-én sürgeti a magyar ügy megoldását: „a világ közvéleményét a nemzeti szabadság mellett mozgósítani kell!"

ARGENTÍNA, október 28-án: „Teljes segítséget nyújtunk, hogy Magyarországon a vérengzések megszűnjenek, és a magyar népnek lehetősége legyen saját sorsának irányítására."

DÁNIA, október 29-én: „Őszinte reményünk, hogy a magyar nép megszerzi nemzeti függetlenségét, amelyért oly csodálatraméltóan harcol."

TÖRÖKORSZÁG, október 28-án: „Szűnjön meg az idegen csapatok beavatkozása, és a magyar nép állítsa vissza szabadságát!"

A semleges AUSZTRIA, október 28-án: „Ha Magyarország visszanyeri szabadságát, az európai béke erősebb és szilárdabb lesz."

OLASZORSZÁG, október 28-án: „A magyar ügynek minden más előtti tárgyalását kérjük, és a magyarországi helyzet kivizsgálását!"

Folytathatnám a táviratokat Ázsia, Dél-Amerika, Közép-Amerika kormányainak sürgető kérésével.

Ha a fentiekhez hozzávesszük, hogy Amerika, Anglia és Franciaország kormányai nevében azok fődelegátusai a BT elnökétől október 27-én kérték a magyar ügy napirendre tűzését és tárgyalását, és hogy az ENSZ tagjainak 85 százaléka október 29-re kész volt minden segítséget megadni, akkor a Nagy Imre-kormányt jól képviselő delegátus érett helyzetet talál, hogy a magyar ügyben gyorsan és eredményesen cselekedjen. Mit? Az alábbit:

Mivel a Biztonsági Tanácsban a határozat a szovjet vétó miatt nem lett volna érvényes, az ügyet azonnal át lehetett volna tenni az ENSZ rendkívüli közgyűlésére. Itt a magyar delegátus javasolta volna:

1. Ad hoc bizottság azonnali felállítását három vagy több taggal;

2. ezek azonnal utazzanak Magyarországra, és vizsgálják ki a helyzetet, különös tekintettel a szovjet vádra, hogy a magyar forradalmat kívülről támogatják;

3. a bizottság mindaddig Magyarországon marad, amíg a közgyűlés nem hívja vissza, és a helyszínről jelent a közgyűlésnek.

Mindezt 48 óra alatt meg lehetett volna tenni!

Ezzel a határozattal és cselekvéssel a Budapestre érkező ENSZ-bizottság az Egyesült Nemzeteket képviselte volna. Különben ez volt az a bizottság, amelyet a főtitkár oly kétségbeesve akart Budapestre küldeni, de november 7-én, amikor a szovjet katonák már őrizték a magyar határt. Október 29. és november 3. között Nagy Imre és a magyar nép túláradó örömmel fogadta volna őket.

A bizottság magyarországi jelenléte nehéz helyzetbe hozta volna a Kremlt. A fegyveres beavatkozást kétszer is meggondolták volna, különös tekintettel a szovjet kormány október 30-i nyilatkozatára, amihez hasonlót a szovjet kormány soha nem adott ki, és a szovjet sajtóban sem előtte, sem utána hasonlót nem tettek közzé. Ebben a nyilatkozatban, amit az ENSZ különbizottsága „fontos"-nak minősít, a szovjet kormány

elítéli a csatlós államokkal szemben elkövetett hibákat, és az egyenlőség elvét szem előtt tartva, a szocialista országokkal egyenként megtárgyalja a problémákat, különös tekintettel azok nemzeti szuverenitására;

sürgős megbeszélést kíván folytatni a szocialista országokkal a szovjet csapatok jelenlétéről, mert a szovjet katonák a szocialista — magyarul: megszállt — országokban csakis az ottani kormányok beleegyezésével tartózkodhatnak.

Ez már nem nyilatkozat, hanem súlyos önkritika! Még hozzá a Kremltől! Komoly beismerése a hibáknak, sőt: a megszállásnak!

Természetesen első érzésünk, hogy a Kreml mindezt megtévesztésül adta ki, hogy időt nyerjen. Valószínűleg ez is közrejátszott, de véleményem szerint komoly alapja is volt. Ha a fenti nyilatkozathoz hozzávesszük ezen idők leghitelesebb bizonyítékát, V. Micsunovics, Jugoszlávia moszkvai követének írását (Irodalmi Újság, 1981 július-augusztus), akkor hitelt érdemlően elfogadhatjuk, hogy a Kreml a magyar forradalom alatt nagy bajban volt, pár napig megroggyantak a Kreml alapjai, és rezegtek-mozogtak ablakai.

Micsunovics Moszkvai évek 1956—1958 című könyvében eddig ismeretlen tényeket ír le: Közli, hogy október 25-én találkozott a Kremlben Hruscsovval, aki a magyarországi események miatt roppant gondterhelt volt... Hruscsov november 1-én Molotovval és Malenkovval személyesen Lengyelországba repült, hogy a magyar kérdésről Gomulkával tárgyaljon.

Utána Molotov visszament Moszkvába, Hruscsov és Malenkov Bukarestbe repültek Gheorghiu Dej-zsel megtárgyalni a magyar forradalmat. Még aznap Szófiába repültek hasonló tárgyalásra, majd Tito dalmát tengerparti üdülőjébe, Brionba, teljes titokban, tolmácsok és titkárok teljes kizárásával tárgyaltak a magyar forradalomról.

Hruscsov pánikban volt, mert nem tudta, hogy a magyar forradalom vihara milyen mértékben éri el a szomszédos országokat. Elérte. Igaz, hasonló megmozdulás nem volt, mint a magyar, de a vasfüggöny mögötti szívek hevesebben dobogtak, a szemek csillogtak. Ez okozta Hruscsov félelmét, és Varsóban, Bukarestben, Szófiában és Brioniben mindent megígért, csak támogassák. Valóságos Canossát járt.

Ha Hruscsov, Molotov és Malenkov fenti útjait, illetve Mikojan és Szuszlov pesti útjait elemezzük, és ehhez hozzávesszük Szoboljev előbbiekben ismertetett munkáját az ENSZ-ben, akkor előttünk van a Kreml egész gépezetével, megijedt vezetőivel, akik rohannak, kapkodnak, tárgyalnak, kérnek, sőt: könyörögnek, s főleg ígérnek.

Akárhogy is hamiskodott, ravaszkodott és csalt Hruscsov, Szoboljev, Mikojan, egy biztos: a magyar forradalom megingatta őket, és riadtan kerestek segítséget. Ha csak könnyedén kezelték volna a magyar fiatalság felkelését, akkor Hruscsov az egész magyar forradalmat egy tábornokra bízta volna, és nem repülgetett volna megértésért, támogatásért, amit Varsóban és Belgrádban nem kapott meg olyan könnyen.

A Kremlnek ebben a zavaros helyzetében, ha az Egyesült Nemzetek bizottsága Budapesten van, nincs kétségem, hogy Hruscsov

Varsóban és Belgrádban azt a tanácsot kapta volna, hogy várjon a fegyveres beavatkozással, mert az ENSZ magyarországi jelenléte, az ENSZ megbízottak esetleges megtámadása, beláthatatlan következményekkel járhat.

Ez a halogatás egy rátermett magyar delegátusnak, mögötte az ENSZ 85 százalékával, lehetőséget adott volna, hogy Washingtont, mint a békeszerződés aláíróját rászorítsa: a hangzatos szavakat váltsák tettekre, és a magyar ügy megoldását beszéljék meg Moszkvával. Üljenek le tárgyalni!

A körülmények lehetőséget adtak, hogy Washington Magyarország részére egy különleges helyet kiharcoljon: ami nem lett volna Finnország, sem Jugoszlávia, de a kettő között egy olyan állam, amelynek kötelékei Moszkva felé meglazultak, a Nyugat felé megerősödtek volna.

A Bem-szobornál kezdődött...

Nemzeti zászlók kommunista címer nélkül

A kiszabadított hercegprímás

Harc után — harc előtt

A győzelem perceiben

A harcok szünetében

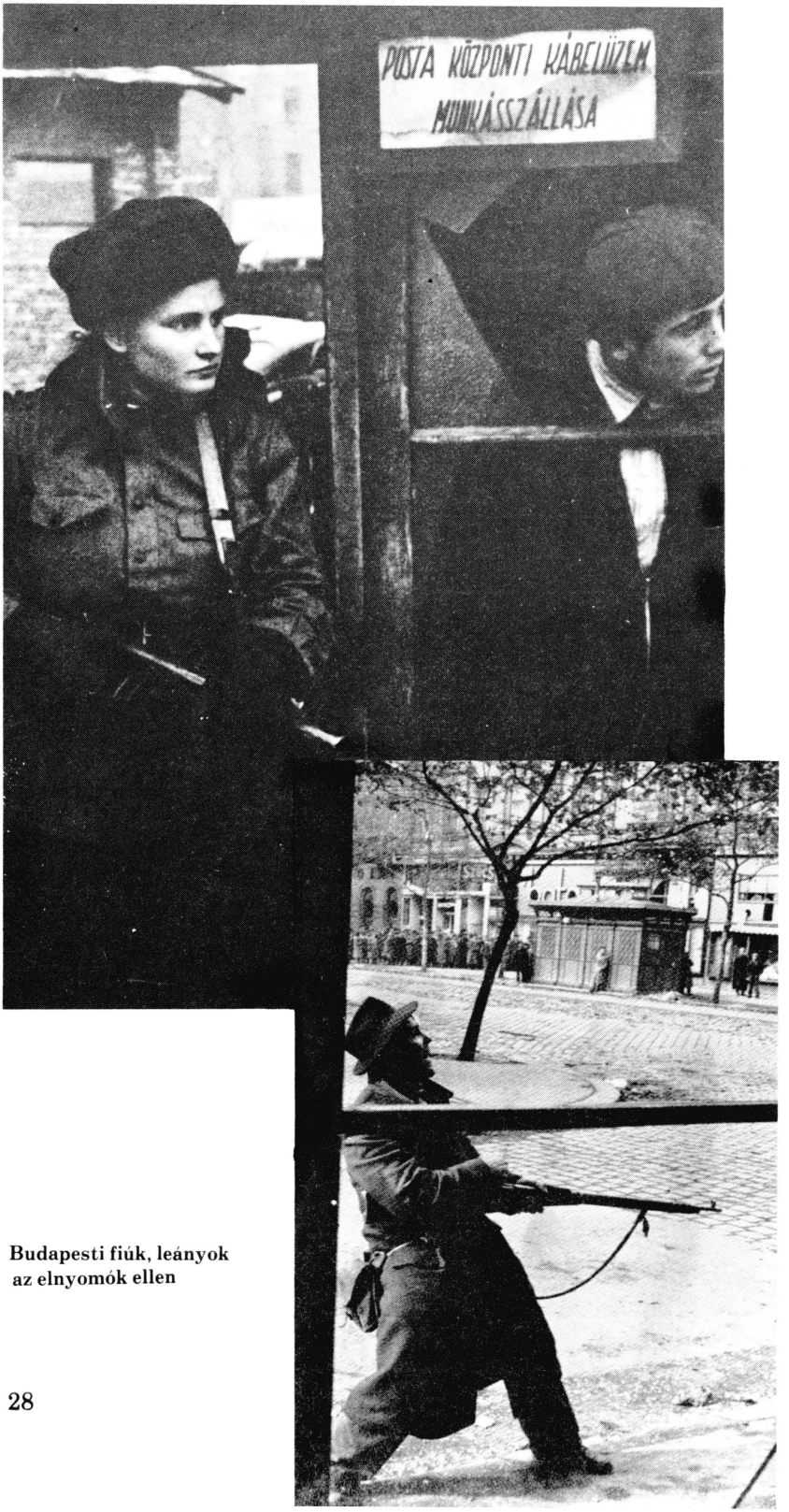

Budapesti fiúk, leányok az elnyomók ellen

Zsákmányolt tank harcba indul

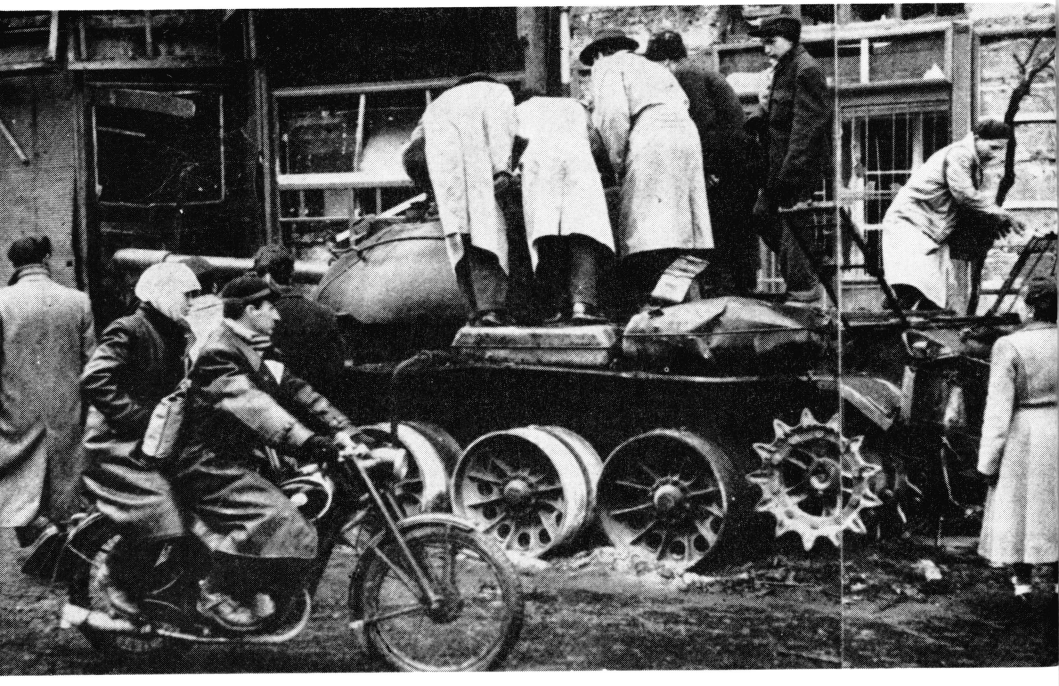

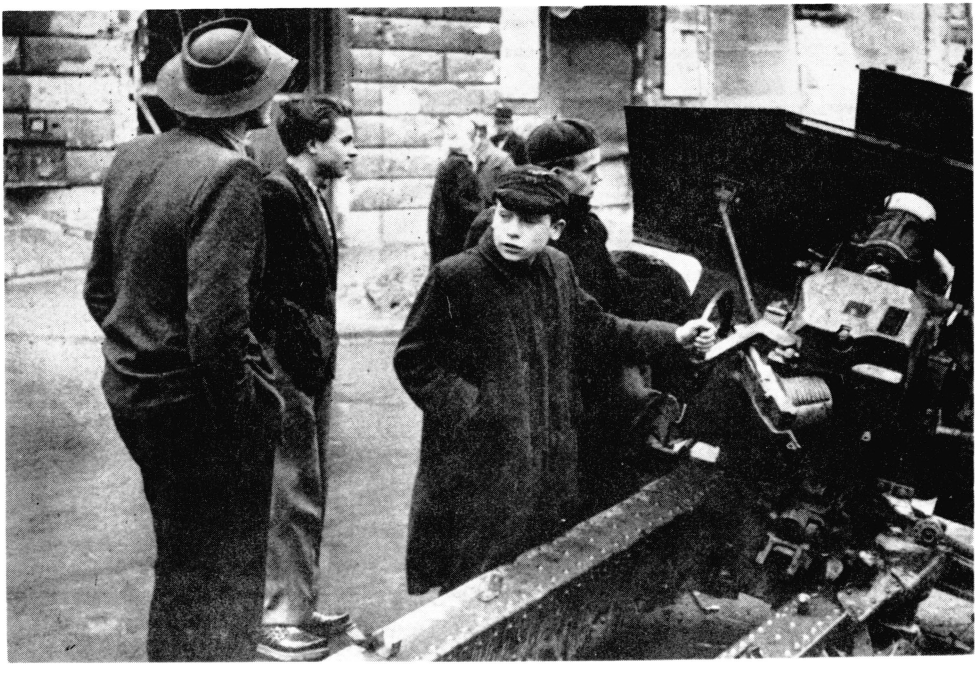

Kilőtt orosz harckocsi és ágyú

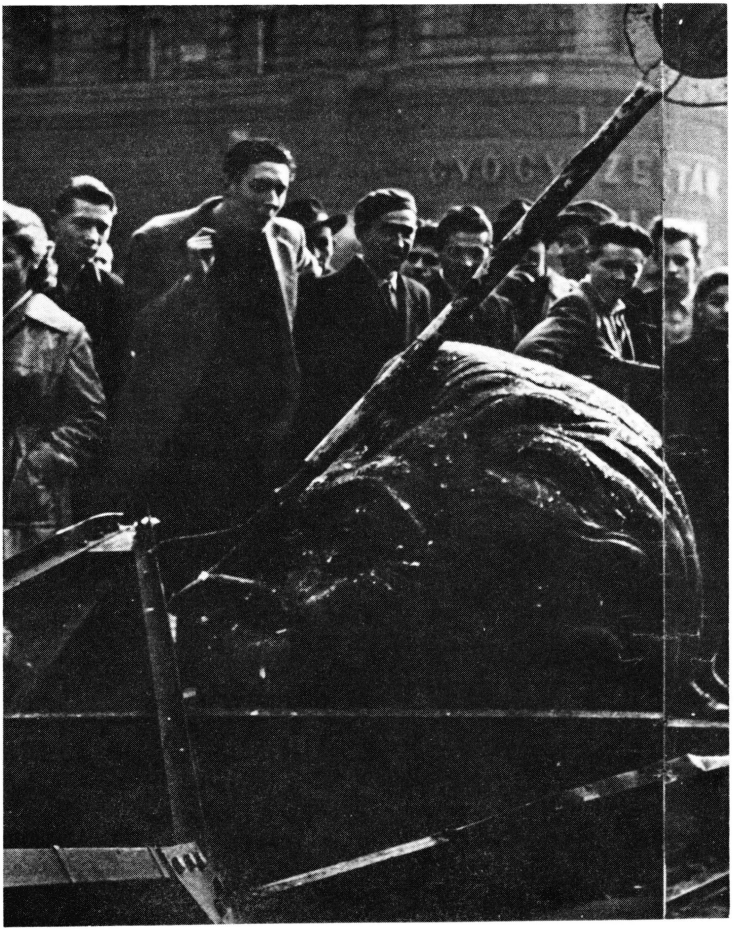

A ledöntött ércszobor Budapest központjában

Tankjavítás bevetés előtt

Asszony keresi férjét

34 **A budapesti József körút nagy csaták színhelye volt**

HAAS GYÖRGY

Nemzeti tudatunk a 70-es esztendők végén

Egy nép önismerete a tér és idő adottságainak függvénye. Eredménye az emberi és társadalmi erők tudatos szellemi és kulturális teljesítményeinek is. Szerepe van benne a történelem folyamán kialakult magatartásformáknak, az újat teremtő emberi akaratnak és történelmi eseményeknek is. A nemzeti öntudat mindezek kölcsönhatásában kristályosodik ki. Keretét a közösségi sors és egyéni magatartás összefonódása határozza meg, és az öntudat szelleme tölti meg tartalommal.

Amióta a magyarság Mohácsnál elvesztette nemzeti létének, szellemi és hatalmi egységének egyensúlyát, azóta vált ez az önismeret oly ellentmondásokkal telítetté és bizonytalanná. Az 1526-ot követő századokban a nemzeti tudat csak a legmélyebb lelki rétegekben vagy magányos lángelmék idő- és földrajzi határokat átszárnyaló látomásaiban élhetett. És mégis ezekben a századokban alakult ki újkori önismeretünk. Egyre inkább világossá lett legjobbjainkban, hogy a magyarsághoz való tartozás elsősorban szellemi és erkölcsi magatartás, emberi mentalitás és műveltség, nem pedig vérségi származás kérdése.

Ugyancsak ez a kor tudatosította a társadalom széles rétegeiben a magyar hibák hosszú sorát. Nemzeti hibáink folytonos ostorozása ebben a korban lesz irodalmunk egyik jellemző vonása. Ezekben a századokban fejlődik ki az a jellegzetesen magyar szemlélet is, amely a társadalombírálatot elválaszthatatlanul összekapcsolja a nemzet létkérdésein töprengő aggodalommal. E zivataros századokban, az elhagyatottságban, a létért való küzdelemben forr össze a vallás a nemzeti érzéssel, és válik az egész magyarság alapvető élményévé. Itt kell keresnünk annak a jelenségnek is a gyökerét, hogy fontos szerep jutott irodalmunknak a nemzeti létért, a megmaradásért folytatott küzdelmünkben. Ezért lett a magyar irodalom a szolgálattevés irodalma. A középkorban arra szolgált, hogy el-

mélyítse, erősítse a keresztény hivatástudatot, Mohács után pedig ismét a vallás ügyén át szolgálta a megsérült nemzeti öntudat gyógyulását, a nemzet önmagára találását.

Vállalták ezt a hivatást szellemi életünk legjobbjai a második világháború közeledtével is. Az Európára vetődő horogkereszt és sarló-kalapács árnyékában újból megkísérelték rögzíteni nemzeti létünk legfőbb szellemi-erkölcsi alapjait. Érezték, hogy olyan évek következnek a nemzetre, amikor ilyen felmérésekre és a nemzeti tudat nyílt ébresztésére már nem lesz lehetőség. Ezért vezette be Szekfű Gyula az általa szerkesztett *Mi a magyar?* című tanulmánykötetet a következő szavakkal:

„Akkoriban még kevesen vették észre a láthatár szélén a felhőket, melyek még csak felvonulóban voltak, és amelyekről még kevesebben képzelték el, hogy egyszer majd sötét árnyakat vethetnek erre a napsugaras országra. Bevallom, mi sem éreztük a veszedelmek igazi nagyságát, de szorongó érzésünk volt, és arra gondoltunk, hogy ezzel a könyvvel útbaigazítsuk azokat a jóhiszemű magyarokat, akik a kíméletlenül ránk rohanó szellemi áramlatok, propagandák káoszában, amikor magyar magyarra mutat mint a rossz, gyönge, hamis, beteg magyarra, nem tudják többé, mi is az igazi magyarság."[1]

Amikor ezeket a sorokat leírta, akkor talán még ő sem gondolta, hogy egy évtized sem múlik el, és aggodalmai mind valóra válnak. Szekfű az 1945 utáni korszak első moszkvai nagyköveteként a következőket súgta oda Kovács Imrének, a Nemzeti Parasztpárt főtitkárának az ország helyzetéről: „Kérlek, ez egy új török hódoltság..." Kovács: „Addig is tart?" Szekfű: „Addig tart, ameddig a Szovjetunió létezik!"

Történelemhamisítás mint a nemzeti tudat gyengítése

A Rákosi—Gerő—Révai vezette magyarországi kommunista párt 1945-ben a megszálló hatalom intelmére hallgatva nem kezdte azonnal a nemzeti öntudat felszámolását. Előbb csak a párt érdekeit szolgáló úgynevezett haladó történelmi hagyományokat állították előtérbe. Az 1948-as „fordulat éve" után azonban elérkezettnek látta az időt, hogy megkezdje a magyar nép lelkének, főleg a felnövekvő nemzedék magyarságtudatának átformálását.

„A magyar nép — írja Illyés Gyula — a második világháborúban nemcsak vért vesztett rengeteget. Jó hírét, becsületét is kemény csapások érték. Igaztalanul olyan vádakkal illették, melyek hatása alatt már-már természetes nemzeti érzés — ko-

runknak is e leghatékonyabb közösségi érzése — szégyellni valónak látszott.''[2]

A kommunista kultúrpolitika arra törekedett, hogy a bűnrészesség érzését keltse az egész társadalomban. Elhallgatott például olyan tényeket, hogy Magyarország nehéz külpolitikai helyzete ellenére a nácik vagy a kommunisták elől menekültek százezreinek adott menedéket. Az egyeduralomra jutott párt vezetői tudták, hogy egy olyan nemzetnek a lelkét kell összetörni, amelynek legfőbb vonásai közé tartozik a szabadság szeretete. Ezért próbálták megalázni és félrevezetni az egész népet, szándékosan figyelmen kívül hagyni vagy meghamisítani a történelmi tényeket. Szólamaik között szerepelt többek között, hogy „mi voltunk Hitler utolsó csatlósai''. A megszálló hatalom hazai propagandistái tudatosan elhallgatták Magyarország német megszállását és kiszolgáltatottságát. Lépésről lépésre igyekeztek felszámolni a nép emlékezetében a politikai események összefüggéseit, és egyre határozottabban követték kultúrpolitikájukban is a moszkvai felfogást, amely szerint, ha egy népnek nincs saját irodalma, művészete, és nem ismeri múltját, „az a jelenét is úgy éli, mint a gyermek vagy az őrült: kincsét elcserélné egy darab cukorért, megölelné a tüzes kályhát az ötvenedik ugratásra is''.[3]

A nemzeti öntudat felszámolása felé vezető úton a következő lépés a tudományos élet tervszerű megszállása volt. A párt kisajátította a Történelemtudományi Intézetet, a Történelmi Társulatot, a publikáció lehetőségeit és a tanszékeket. A történetírást a Párttörténeti Intézet létesítésével az agitációs propaganda szintjére süllyesztették. Az új intézmények feladatává tették azt a mai napig nyilvánosan elhallgatott szándékot, hogy a jövő magyarja még beszélheti anyanyelvét, de tudatában szovjet polgárrá kell válnia. A hivatalos magyar történelemoktatás célja lett, hogy elhomályosítsa a nyugati kereszténység felvételének sorsdöntő jelentőségét, tudatot alakító és kultúraformáló szerepét, és meghamisítsa az újkori nemzeti tudat kibontakozását és megtartó erejét a nemzet nehéz századaiban. Évről évre újabb és újabb értékeket tüntetett el az irodalom- és a történelemkönyvekből, az oktatásból, a felnövekvő nemzedék tudatából.

Ezt a célt szolgálta a történelmi anyag önkényes csoportosítása és még önkényesebb értelmezése. Itt kívánták elérni ideológiájuk igazolását, a párt mindenkori érdekei szerint, a pillanatnyi helyzetnek megfelelően. Megszűnt az események tárgyilagos értelmezése, megkezdődött az átköltések korszaka. A Lenintől ihletett logika és zsargon segítségével az elnyomást szabadságnak, a jelentéktelen

kisebbséget óriási többségnek, a párt önkényét a nép akaratának, az orosz megszállást az ország függetlenségének igyekeztek feltüntetni. Az új történészek szókincse szinte azonos lett a pártsajtóéval. A szocialista értékrendszernek elkeresztelt agymosásáról M. Kiss Sándor így írt a Valóságban:

„Természetesen, ha az ember nem rendelkezik kellő tudásanyaggal, akkor érzelmei kerekednek felül. Bennem is az érzelmek dúltak, mikor minden porcikám tiltakozott az ellen, hogy maradéktalanul, teljes és egyetlen igazságként fogadjam el a sokszor tanult, sokszor hallott ‚utolsó csatlós' megbélyegző kitételt. Akkor éreztem igazán hiányát annak, hogy nem ismerem kellően a XX. század első felének magyar irodalmát. Mert az, amit történelemből tanultam, nem elégített s nem elégíthetett ki."[4]

Az 1956-os forradalom után a tudatátalakítás eszközei körmönfontabbá váltak. Egyre jobban korlátozták az ismeretek körét és hitelességét, úgyhogy a nemzeti történelem osztályharcok és a termelési eszközök fejlődésének vetületeként és egy csupán 100—150 éves kultúra színében jelent meg. A tanterveket is úgy formálták, hogy az iskolában alig tanítanak valamit a XIX. század előtti irodalomból, azt is ideológiai ferdítésekkel. Részletek a Vigiliában közölt, Juhász Ferenccel folytatott beszélgetésből:

„Elképedtem. Nem ismerik Arany Jánost! Nem ismerik szellemének, szívének, tartásának, történelmi jellemének, embersége tudatának az értékét... S azt hiszed, hogy tudott valaki a nevénél többet Kölcsey Ferencről? Erről az ellentmondásos, hatalmas koponyáról, aki öt remekművet írt, a Zrínyi két énekét, a Vanitatum vanitast, a Himnuszt és a Husztot, s aki az eszmélkedő gondolkodás hithirdetőjévé vált a magyar szellemi életben! Vagy gondolod, hogy ismerte valaki igazándiból Kazinczy Ferencet?"[5]

A beszélgetés további során a Vigiliát képviselő Hegyi Béla ezt kérdezte Juhásztól:

„Miben látod annak okát, hogy a magyar múlt ennyire ismeretlen a fiatalok előtt, hogy ilyen már-már behozhatatlan hátrányokban vagyunk önmagunkkal szemben? Miért a részvétlenség nagyjaink iránt?"

A költő válasza e kérdésre többrétű volt. De talán ezek a mondatok a legjellemzőbben fejezik ki a jelenlegi hazai helyzetet.

„Babitssal együtt azt hiszem és azt vallom, hogy múlt nélkül nincsen művészet, se társadalom, sem ember: légvárakat csak a népmesében lehet építeni és védeni. Mindennek, ami ma született vagy születik, termőtalajra kell épülnie, olyan tenyésző rétegre, amely megbírja és továbbhordozza munkásságunkat és életünket, talán későbbi nemzedékek okulására is."

A magyar múlt tervszerű elferdítésének irányítói tudták, hogy a hites nemzeti történet ismeretének különleges ereje van az egészséges nemzeti öntudat kialakításában és ébren tartásában. Nem véletlen, hogy a magyarságnál a nemzeti fejlődés tekintetében fiatalabb népek — még a kommunista államokban is — olyan szívós erőfeszítésekkel igyekeznek kimutatni kultúrájuk történelmi gyökereit és dokumentálni hitelességüket. Erről mondta Illyés Gyula 1979 őszén, az ifjú írók lakiteleki találkozóján:

„De nálunk a magyar múlt és a közelmúlt sok vonatkozásban és tekintetben még mindig ködben áll. A magyar sorsmozdulatok, a magyar történelem egy-egy alakját már az ábrázolás folyamán rögtön rágalom és vád éri: a helyzetek nincsenek tisztázva."[6]

Ennek a folyamatnak a kapcsán, míg

„a Margitszigeti kolostori romok látogatója nem is sejtheti, hogy a kolostori templom csonka falai mellett V. István magyar király jeltelen sírját tapossa, addig a Kremlben még a legzsarnokibb moszkvai nagyfejedelem szarkofágja is ott állhat a többi között, ragyogóan kisuvickolva..."[7]

A nemzeti tudatot megcsonkító történelemtanítás káros következményeit azonban a mai rendszer a maga bőrén is tapasztalja, most a mai tanuló ifjúság teljes közömbösséggel viseltetik a párt irányította események iránt is. Részlet Czakó Gábornak a fiatalok körében készített interjújából:

„Négy évvel ezelőtt egy hetedik-nyolcadik osztályosoknak tartott olvasótáborban szóba jött Rákosi Mátyás neve. A hasonlóképpen becézett, és akkor még aktív FTC-balösszekötő (Rákosi Gyula) nevét valamennyi fiú ismerte, sőt: jobbára a lányok is, a politikusét viszont senki. Valami azért derengett a gyerekek fejében; történelmi személyt gyanítottak a név mögött, mégpedig negatív alakot. Ilyesféle válaszokat kaptam: ‚egy úr', egy ‚nagy úr', ‚báró', ‚bíró', az ‚ország főbírája, aki mindenkit elítélt'. Működése idejét a negyvenvalahány gyerek 1945 előttre tette, a század első felére, és valamennyien egy közbeszólóval ‚biztos nem volt kommunista.'"[8]

Egy másik olvasótábor fiatal résztvevőinek négy nevet említett: Rákosi Mátyás, Rajk László, Mindszenty József, Tildy Zoltán.

„Huszonöten adtak Rákosival kapcsolatban helyes választ. A mércét alacsonyra állítottam, tevékenységének idejét kellett nagyjából megjelölni, és legalább egy tisztségét. ‚MSZMP vezetője 1950—56, túlkapások, túlzott baloldali személyi kultusz.' ‚1950-es években MSZMP-főtitkár.' ‚A fasizmus utáni időszakban személyi kultuszával uralkodott.' ‚Ismerem, de sajnos semmit se tudok róla. Fasiszta.' Rajk, Nagy I., Mindszenty, Tildy nevét 2—6 gyerek ismerte tűrhetően. A butaságokat nem idézem (írtak írót, költőt, nyomdászt, zeneszerzőt), Rajkról sejtettek legtöbbet: Mártír, munkásmozgalmi."[9]

A nemzetnek néptömeggé süllyesztése, kivetkőztetve népi kultúrájából, a legjobb úton van ahhoz, hogy olyan társadalommá váljék, amelyben többen tartanak igényt gépkocsira, és mind kevesebben nemzeti kultúrájukra. A fiatal nemzedék már ott tart, „hogy érettségizett, sőt: egyetemet végzett fiatalemberek sem ismerik a Himnuszt, a Szózatot, a Nemzeti dalt."

A párt kultúrpolitikájának és az idegen érdek szolgálatának törekvéseit tükrözi a hazai történészek és ideológusok 1966 elején tartott tanácskozásán elhangzottak. Többek között a nemzetfogalom új meghatározására törekedtek, és a következő eredményre jutottak. Az új értelmezés magába foglalja „a kapitalista és szocialista országokhoz való viszonyok különbözőségét, és megfelel a szocialista integráció és együttműködés egyre gazdagabb formáinak." Az így létrejött új fogalomnak a történelmi hivatása a pártideológusok szerint pedig az, hogy „magát a nemzeti formát a szocialista népek barátságának és testvéri közeledésének, végső soron egybeolvadásának eszközévé tegye."

A rezsim a hetvenes években már olyan erősnek érezte magát, hogy szép csöndesen elrendelte a történelem törlését az érettségi tárgyak sorából. De számításuk elhamarkodottnak bizonyult, mert a társadalom reakciója még mindig erősebb volt, mint amire a párt számított. Éppen ezért kénytelenek voltak a Felsőoktatási Szemle 1979. 4. számában közölni: „A gimnáziumokban legyen ismét kötelező történelemből az érettségi vizsga. Így a kötelező vizsgatárgyak száma négyről ötre emelkedne."[10]

Ez a látszólagos pillanatnyi meghátrálás a rendszer részéről azonban nem jelenti azt, hogy feladta volna eredeti célját. Az ismeretek megnyirbálása most nem csak az elmúlt századokra terjed ki, hanem a jelenre is.

„Mit adunk annak az ifjúságnak — mondta a fiatal írók 1979 őszén Lakiteleken rendezett találkozón Pálfy G. István —, amelynek a Veres Péterrel kapcsolatos irodalmi élményei is kétségesek, hiszen az új gimnáziumi tantervben csak választható anyagként szerepel a Próbatétel, és tanára válogatja majd, hogy olvashatja-e legalább, vagy sem. Igaz, a század egyik legnagyobb gondolkodója és írója, Németh László és a tüneményes tollú Tamási is csak kiegészítő anyagként szerepel a megtisztelő törzsanyag helyett. Szabó Pál, Szabó Lőrinc vagy Füst Milán még ott se."[11]

De nem csoda, hogy a párt Veres Pétert is igyekszik a feledés homályába küldeni, hiszen életpályája végén írt sorai leleplezik a hatalom birtokosainak rejtett szándékait. A cenzúra árnyékában írt sorokból is kiolvasható az író aggódása a magyarság sorsa, a nemzeti öntudat integritása iránt.

„...a más nemzetek iránti gyűlölködés, más nemzetek lenézése, más nemzetek életjogának semmibe vevése, közösségi kultúrájának, lelki, szellemi értékeinek a lebecsülése, pláne a más nemzetek, népcsoportok ,likvidálására' irányuló törekvés igenis nacionalizmus, sőt: gyilkos sovinizmus, de a saját népünk, nemzetünk iránti természetes közösségi érzés nem nacionalizmus, hanem országunk megtartásához, nemzetünk fenntartásához életbevágóan szükséges állampolgári felelősség, szellemi, lelki elkötelezettség. Ha úgy tetszik: patriotizmus."[11]

Az egészséges nemzeti öntudat egyik lényeges feltétele: tudatosítani egyenjogúságunkat a népek nagy családjában, jogunkat sajátos kultúránkhoz, nemzeti közérzetünknek megfelelően élni és alkotni.

A nemzeti tudat és az anyanyelv rontása

Nemzeti kultúránk, öntudatunk hanyatló állapotát tükrözi vissza anyanyelvünk jelenlegi hazai helyzete is. Szívszorító nyelvromlásunk sem egyéb, mint az ország és lakói kiszolgáltatottságának filológiai jelentkezése. A nyelv ugyanis, mint az emberi érintkezés legsajátosabb eszköze, azonnal jelez minden olyan változást, amely a szabad emberi érintkezést, az akadálytalan gondolatközlést nehezíti vagy éppen akadályozza. A nyelvromlást társadalmi állapotunk és anyanyelvünk szerves okozati összefüggése váltja ki, melyet az *Akadémia nyelvművelő* tanulmánykötete így jellemez: „A külvilággal és az emberi társadalmi tudattal együtt változik a nyelv is, szókincsében visszatükrözve azok összefüggéseit, mozgásformáit."

Ezt fejezi ki az otthon kialakult hivatalos államigazgatási nyelvezet is, amelyről a Társadalmi Szemle 1976-ban ezt írta:

„Hatóságaink ma is olyan nyelven írnak az állampolgároknak, amely sehol másutt nem használatos, csak a hivatalos érintkezésben. Olykor egyszerű közléshez is fenyegető kitételek csatlakoznak. A ‚kérem' szó a hatóságok szótárából szinte teljesen hiányzik..."

A jövő nemzedéke egyszer majd rábukkan ennek a politikai korszaknak hordalékszavaira és a fogalmakat meghamisító törekvéseire: arra például, hogy az „internacionalista hazafiasság" a leigázó nagyhatalom előtti hódolatot jelenti, az „önzetlen elvtársi segítség" nem más, mint az 1956-os magyar forradalom és 1968-as tavasz katonai leverése, vagy a „szocialista realizmus", amely egyenlő a pártos tudománnyal, illetve a mozgásszabadságtól megfosztott lelkiismerettel. Ma nem „munkát keres" a szakképzett fiatal, hanem „munkalehetőséget", s a gyárigazgató nem „szerződteti", hanem „biztosítja" számára a „munkalehetőséget". Ma nincs „kereslet" ezen vagy azon a téren, hanem a „vásárlási igény egyre szélesebb körben jelentkezik".

Kolozsvári Grandpierre Emil szerint ha Magyarországon két szó — probléma és biztosítani — „használatát rendeletileg megtiltanák, a fél ország megkukulna".

A párt bizalmát élvező történészek, kritikusok, írók igyekeznek a tényeket torzítva egyszerűsíteni, egy ideológiai fogalmakkal ködösített zsargon segítségével. Így könnyen osztogatják az „előrevivő" vagy a „visszahúzó" jelzőket, csak az óvatosabbja az, aki „ellentmondáshoz" ragaszkodik. A világos, egyértelmű elemzést is azzal kerülik meg, hogy „bonyolult" vagy legalábbis „ellentmondásos".

„Ez a ‚légből kapott nyelv', noha lehangolóan szürke — jegyzi meg Kolozsvári Grandpierre Emil —, unalmas, fantáziátlan, élettelen, ugyanakkor nehézkes, körmönfontan körülményes, céltalanul terjengős, mind ejtés, mind nyelvtan dolgában idegen a magyar nyelv szellemétől, mégis egyre terjed. Ha Herder föltámadna, s végighallgatná egyik-másik szakember nyilatkozatát a rádióban vagy a televízióban, bizonyára fölkiáltana: ‚kétszáz évet tévedtem, de láthatjátok, hogy alapjában igazam volt.'"[12]

A kialakult nyelvi tudathasadások lényeges oka a hazai anyanyelvi oktatás teljes hiánya. (A történetíráson kívül tehát a másik lényeges nemzetfenntartó tényezőt, az anyanyelvet is sikerült a szakadék szélére juttatni.) Szárnyra bocsátottak olyan nyelvészeket,

akiket egyáltalán nem érdekel, hogy a nyelv gyűjtésében, rostálásában, a kiválogatott szavak terjesztésében közreműködjenek.

„Hagyományainkban — írja Kolozsvári Grandpierre Emil — legalább elméletileg gyökeret vert a gondolat, hogy a megújulás forrása a népnyelv, nyelvészeink húzódoznak tőle. A többi között bizonyíték erre Deme Lászlónak az ÉS-ben megjelent cikke, amelyben elcsukló hangon, de égő lelkesedéssel ünnepli azt a hamarosan bekövetkező időt, amikor a nyelvjárások megszűnnek, s országszerte a köznyelvet beszélik. Kérdés: milyen köznyelvet? Azt a szörnyűséget, ami manapság terjed?"[13]

A párt szándékairól árulkodik az a hetvenes évek közepén kibocsátott gimnáziumi tantervjavaslat is, amely a magyar nyelv oktatását heti 5, az oroszét heti 12 órában szabja meg. A nemzetre kényszerített orosz nyelvoktatás hazai fogadtatásáról a Budapesten megjelenő Magyarország a beismerések óvatos zsargonjában megvallotta, hogy „nagy a feszültség az igények és az eredmények között".

A diktatúra hűbéri helyzetére jellemző a Művelődésügyi Minisztériumnak az orosz nyelvoktatással kapcsolatos 1220/1950-es és 1280/1950-es számú rendelete, amely világosan kimondja, hogy e tárgy tanításának célja „a szocialista értelemben vett nevelési célok megvalósítása". A párt a magyar nyelv oktatását háttérbe szorítja, és az oroszt részesíti előnyben. Ez az újabb bizonyíték a távoli, be nem vallott célok irányába. A Művelődésügyi Minisztérium folyóiratának cikke nem is leplezi:

„Hazánk a szocializmus útján jár, s mint a Szovjetunió szövetségese, elsőrendű feladatának tartja, hogy a tanulók a szocialista művelődés hordozóját, az orosz nyelvet mind szorosabban megismerjék. Koncepciónk az orosz nyelv tanításának vezető szerepet biztosítani minden iskolában."

A hazai rendszer nemcsak az iskolákban igyekszik az orosz nyelvet előnyben részesíteni, hanem a hetvenes évek közepétől az óvodákban is. Így a hatalom nem elégszik meg a tanuló fiatalság birtokba vételével, hanem kiterjesztette hatalmát a kora gyermekkorra is. A Művelődésügyi Minisztérium 1975 márciusában így indokolta meg döntését:

„Nagyon igaza van a mai nevelési koncepciónak, amely az óvodától az egyetemig egységben nézi a nevelést, de még inkább igaza lesz, ha jogot formál a bölcsődére, sőt: a csecsemőgondozásra is, ha minden korosztály nevelési gondját a magáénak tekinti..."

Csak remélni lehet, hogy a nép lelke erősebb lesz a megszállók és helytartóik hatalmánál, és a nemzet túléli ezt a nyelvi imperializmust, ami ma hazánkra nehezedik.

Ideológiai béklyó a színházi életben

A kommunista politika a történetíráson, anyanyelven kívül a színházat is a nemzeti öntudat megbénításának szolgálatába állította.

„Miközben ölre menő viták folynak — írta a fiatalon öngyilkosságba kergetett Latinovits Zoltán — arról, hogy történelmünket hogyan forgassuk keresztbe-kasul, miközben kétes értékű művek magyarázzák, kiégett tollukból származó írások sajnálkoznak szemforgatón Mohácson, mi dermedten állunk, és helyünket hiába keressük a mondatok között. Keresett, esetleges és hazug művekben nem találja meg magát a művész: előadásuk így haszontalan, hatástalan, megírásuk fölösleges, káros, rossz."[14]

Az elidegenítés ködös elmélete megvalósíthatatlan gyakorlatot eredményezett, és a magyar színházművészetben kétségbeejtő helyzetet teremtett. A párt azonnal kiosztotta a nacionalista vagy jobb esetben provinciális jelzőt annak a művésznek, aki a nemzetet, és nem a pártot akarta szolgálni. Ezért kiáltotta oda Latinovits az önkényuralom képviselőinek:

„Bár Racine és Corneille szintén provinciális megjelölést kaptak Lukács Györgytől, mégis a francia megtanulja soraikat, a színházban együtt mondja a közönség a szöveget a művészekkel, miáltal nemzeti emelkedettsége, öntudata, rosszabb szóval: büszkesége megmarad, és generációkon keresztül öröklődik!"[15]

Az igazi, élő színházi kultúra szervesen kapcsolódik a nép legjobbjainak gondolataihoz, elszakíthatatlan a szülőföld ihletésétől. A hivatalos kultúrpolitika igyekszik mindent megtenni, hogy ne lehessen kiválasztani az elméletek és hagyományok sűrűjéből, tapasztalatok sokaságából, halott nagyjaink életéből, a művészet jellegéből azokat a csalhatatlan jeleket, eseményeket, amelyek a magyar színház sajátságai kell, hogy legyenek. A sajátos nemzeti színművészet éppen úgy, mint a művészetek más ágai, szervesen épülnek a hagyomány alappillérére, amelyen a nép lelke, nyílt, baráti szívélyessége, bátorsága, szenvedélyessége, a mindig talpra állás, mindig megújulás teremtő nagyszerűsége szinte egyedüli harmóniában ötvöződik.

A szabadságuktól megfosztott művészek útját tragédiák hosszú sora szegélyezi Magyarországon. A diktatúra lassan őrlő malmai között vagy önként vetettek véget életüknek, vagy a rájuk nehezedő nyomás állította meg szívük dobbanását.

A magyar színházi életben a tervszerű rombolás jegyét viselte magán a hatvanas években az a döntés is, amely a frissen renovált Nemzeti Színházat lebontásra ítélte. Ezt követőleg a párt elkezdte a csendes hallgatás taktikáját. Nem mondták soha, hogy nem építik meg az új színházat, csak éppen semmit sem tettek ennek érdekében. Több mint tíz éves hallgatás után a hazai társadalomban magánkezdeményezés indult az új Nemzeti Színház felépítésére. A kormányzat, hogy kifogja a szelet a vitorlákból, ismét a régi taktikát választotta. Pozsgay Imre kulturális miniszter a Magyar Színházművészeti Szövetség 5. közgyűlésén, 1977-ben szóba is hozta a nemzet széles rétegeit foglalkoztató kérdést. Nem ítélte el a kezdeményezést, de egyúttal figyelmeztetést küldött a mozgalomban résztvevők címére.

„Hadd jegyezzek meg valamit, ami semmit nem von le az előbb mondottakból. A mozgalom ne legyen hazafias versengés. Mert a haza pórul járna egy ilyen versengésben. Éppen ezért bízzák a kormányra, hogy alakítsa ki a szükséges formákat, módszereket és eszközöket, amelyekkel ezt a nagyon fontos és állítom, nemcsak az itt jelenlevők, hanem az egész ország számára fontos ügyet meg lehet oldani. Bízzuk ezt tehát arra a felelős testületre, amely az ország gazdasági teljesítőképességét és kulturális feladatait együtt mérlegelve tud megfelelő döntést hozni."[16]

Népművészet, műemlék, kitüntetések

A magyar népi kultúra nem csak hajtása szellemi értékeinknek, hanem népünk lelkének legközvetlenebb művészi kifejezése, szerteágazó gazdagságában eredeti megfogalmazása az ízlésnek, látásnak, örömnek, panasznak, szerelemnek, a nép történelmi élményeinek; nemzeti kultúránk szerves része.

A népi kultúra lelki menedék az ország nehéz évtizedeiben, a történelmünkből hiányzó történelem. Mert aki klasszikus íróink, költőink alkotásain keresztül éli meg a magyarságot, az akarva-akaratlanul is csak az érem, a nemzeti kultúra egyik oldalát látja. Kossuth beszédei mellett ismernie kell régi táncaink egy-egy mozdulatba sűrített vallomását is: ezek voltunk vagy ezek vagyunk mi jókedvünkben, rosszkedvünkben. A nép cselekményes hagyomány-

világa, annak töredékes maradványai pedig a kereszténység felvétele előtti közösségi kultúránkról adnak jeleket.

A nemzeti öntudat rontására irányuló stratégiájában a hatalom urai a népművészet manipulálásáról sem feledkeztek meg. Egyik jele, hogy a korszerűség indoklásával lassan, tudatosan elhanyagolták a magyar tájak jellegét kifejező paraszti építkezés változatos formáit. Pusztulni hagyták a göcseji házak vagy a Vas megyeiek változó formájú tetőszerkezetét, ereszek, tornácok, az udvarok hangulatát. Ezzel megkezdődött a nemzeti jelleget kifejező sajátos táji jelleg fokozatos elszürkítése.

„A szemmel fölfogható Magyarországból — írja Csoóri Sándor — két évtized alatt kiveszett Magyarország. A Dunántúlon ugyanazokat a sátortetős házakat lehet látni, mint az Alföldön. A Viharsarokban is ugyanolyanokat, mint Pest közvetlen szomszédságában vagy Tolnában. S ráadásul a változatos és gazdag formákkal együtt kipusztult hazánkból a fehér szín is: a balladás-fehér, a gyolcs-fehér, átengedve helyét a leglehetetlenebb sárgának, lila-zöldnek, dögbarnának, műkéknek, néhol még a maszatos lilának is: fröccsentett, sávos, hengeres falsivatagoknak."[17]

A népi kultúrát eltüntetni akaró szándékok kerültek felszínre az 1955-ös szigetközi, de az utolsó tiszai árvíz után is. Hiába alakult társadalmi kezdeményezés az elpusztult házak táji jellegének megfelelő újjáépítésére, a hatalom szándéka és a megfelelő tájékoztatás és építészrendészeti intézkedések hiánya megakadályozta az eredeti forma korszerű felhasználását.

„Soha szerencsétlenebb, önlepleződ pillanatot, mint amit a legutolsó, nagy árvíz után megéltünk! Az elpusztult faluk helyett építhettünk volna olyan új falukat, amelyek a tájhoz idomulva, a táj hagyományos építészeti formáit átörökítve, gátszakító erővel bizonyíthatnák ma is, hogy nem csak a pénzen, hanem az ízlésen is múlhat valami. De nem! Tíz-húsz építőművész ingyen felajánlott terveit arrébb lökték: ne újítsunk. Épüljenek csak a szép, egyforma, szabályházak! Ha Hevesben jó, jó a Tiszaháton is. A népnek ez kell! Nem volt elég a tragédia önmagában."[18]

A hetvenes évek elején Baján, Kalocsán összesereglettek a paraszténekesek, paraszténekkarok, táncosok, faragók, fazekasok, nyelvjárásgyűjtők, zenészek, néprajzosok népes tábora, hogy megvitassák, ha kevés reménnyel is, hogyan lehetne menteni és felhasználni a menthetőt.

„Reménytelenségüket jelképesen azzal magyarázták, ami csakugyan égbekiáltó. A háromnapos találkozó fölött újságaink, beleértve vezető, országos lapjainkat is, vakon, érzéktelenül suhogtak el. Még annyira se méltatták, mint az épp akkor zajló horgászversenyt vagy kutyakiállítást."

A nemzeti öntudat kikapcsolása, amely a társadalom egészséges reflexét mozgósította minden idegen uralommal szemben, teljes erővel folyik más kulturális területen is. Ilyen mostohán kezelt kultúrterület a műemlékvédelem. A hivatalos fórumok óriási összegekkel építik a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok öröklakásait, milliókat adnak ki pártszékházak és egyéb létesítményekre, addig — a szakemberek figyelmeztetése ellenére is — az illetékes hatóságok nyugodt szívvel hagyják pusztulni a nemzet sok vihart megért, éppen ezért különösen becses műemlékeinek jelentős részét. Néhány látványos kísérlet ellenére a folyamat Csala Károly szerint ma már tragikus mértékeket ölt:

„Csakugyan: mit lehet tenni? A számok minden tények legmakacsabbjai. A televízió sorozatában megszólaltatott temérdek illetékes érvelésével, számszerű adataival nemigen lehet vitatkozni valónk. Vagy mégis? Mégis vitatkoznunk kell a hallottakkal-látottakkal! Egész egyszerűen a logikus magyarázatokat logikusnak elfogadva sem fogadhatjuk el azt a még logikusabb következtetést, hogy pedig műemlékeinknek lassacskán-gyorsacskán pusztulniuk kell."[20]

A nemzeti önmegbecsülés csonkításából még a kitüntetések sem maradnak ki. A párt, amely még a „fordulat évében" a nemzeti hagyományok legfőbb őrzőjének szerepét igényelte magának, három évtizeddel később igyekezett erről az elhivatottságról teljesen elfelejtkezni. 1947 szeptemberében a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottsága ezzel a javaslattal fordult az ország közvéleményhez:

„Tüntessék ki évente 20000 és 10000 forintos díjakkal az ország legkiválóbb tudósait, alkotóművészeit, azokat a mérnököket, orvosokat, pedagógusokat, ipari munkásokat, földműveseket, akik az ország újjáépítésének sikeréhez kiváló egyéni teljesítményekkel különösképpen hozzájárultak. A jutalomdíjak Kossuth nevét viseljék. Az első díjak szétosztása 1948. március 15-én történjék, hogy ezzel is méltóképpen járuljunk hozzá a 48-as centenárium megünnepléséhez."[21]

Másfél évtized nem múlott el, amikor már titkos párthatározat született a Kossuth-díj háttérbe szorításáról és fokozatos megszüntetéséről. Ennek érdekében életre hívták az Állami-díjat, mely azóta

április 4-én kerül kiosztásra. A még kiosztásra kerülő Kossuth-díjat is, azzal az ürüggyel, hogy a két dátum egymáshoz közel van, március 15-e helyett, a hűbéri uralom kezdetét jelképező új ünnepnapon adják át. Kezdetben azonos számú volt a két kiadásra kerülő díj. Közben fokozatosan csökkentették a Kossuth nevét viselő kitüntetéseket. Ez történt március 15-ével is.

„Nemzeti ünnepünk sok naptárban: Nemz. Ünn., kéken, feketén így szerepel. Ez nemzeti ünnep, s benne a nemzeti szó. A gyerekek az iskolában — s nem lakiteleki vagy Bács-Kiskun megyei, hanem az országhatáron belüli tapasztalataimat mondom — a gyerekek már kisiskolás korukban nem értik, hogy nemzeti ünnep tanítási szünet, apuka viszont dolgozik. Anyuka és apuka az ünnepet észre sem veszi, csak azt, hogy mi lesz a gyerekkel aznap. Ennyi történt."[22]

A tömegkommunikáció tudatot sorvasztó hatásával szemben a társadalom tehetetlen. Ezért használja ki a rendszer valamennyi eszközét és művészi erejét is a nemzeti tudat gyengítésére.

„Nem tudom — mondta Tóth Erzsébet Lakitelepen a fiatal írók 1979 őszén megrendezésre került tanácskozásán —, feltűnt-e valakinek a március 15-i délelőtti tv-adás. Véletlenül éppen nagyszüleimnél voltam — náluk szorgalmasabb tv-nézővel még nem találkoztam —, kérték, nézzem meg, van-e valami érdekes műsor délelőtt. Nem reménykedtem, a nap egyszerű hétköznapnak indult. Dehogy nem — mondom —, 9-től egy hosszú tánczenei műsor (Az elmúlt év legsikeresebb felvételeiből), fél 11-től pedig Idegen cowboyok között. Kétrészes, színes, amerikai western film. Nem értettem. S akkor tévedt szemem a rádióújság dátumára."[23]

A párt terrorszerű stratégiáját a nemzeti tudat felszámolására a hetvenes években a hazai kulturális élet olyan befolyásos vezetője fejezte ki legtalálóbban, mint Aczél György miniszterelnök-helyettes. A hivatalos szellemi élet irányítói

„a közösségi tudat fejlesztését, a cselekvő szocialista hazaszeretetet a Szovjetunióhoz, a baráti szocialista országokhoz, a kommunista mozgalomhoz, minden haladó társadalmi megmozduláshoz fűződő szolidaritásunkat még fokozottabban munkánk középpontjába kell állítanunk."[24]

Nem maradt adós a magyar kulturális élet vezetője azoknak sem, akik óvatos módon, de megpróbálnak különböző fórumokon szót emelni a nemzet alapvető érdekeit sértő folyamattal szemben.

Aczél úgy fogalmazta meg kifogásait a fiatal és idősebb értelmiségiekkel szemben, hogy az bármikor átalakítható legyen törvényszéki vádirattá.

„Ideológiai harcainkban ma is egyik legkonokabb ellenfelünk a nacionalizmus. Változatlan jellemzője a hazafiság és a nemzetköziség szembeállítása, az internacionalizmus jelentőségének lebecsülése, a hazafiság elválasztása a szocialista haza építésének feladataitól, az osztályharc szerepének kiiktatása a nemzeti múlt tragédiáinak és győzelmeinek értelmezéséből. A saját nemzeti múltat misztifikáló, más népek nemzeti érzéseit semmibe vevő nézet és magatartás ellentétes mind az igaz, szocialista hazafisággal, mind az internacionalizmussal."[24]

A hanyatló nemzeti öntudattal foglalkozó tanulmányomat aligha fejezhetném be találóbb szavakkal, mint amelyeket Illyés Gyula mondott 1979 őszén a lakiteleki fiatal írótalálkozó résztvevőinek:

„Hogy mindezt fölénnyel, humorral nézzétek! Nem ok nélkül nevezték a sorskérdéssel foglalkozókat búsmagyaroknak. Volt okuk búsulni. Ne búsmagyarokként hajoljanak össze mégsem azok a négy-öt magyar összehajlók. Ne sóhajtozó miért is, miért is-ekre. Ady nem ezt akarta, nem hasztalan könnycsorgatást. A ti első leckétek az, hogy emelt fő, mosoly, humor is. Sőt: kellő humor. Rögtön fölényre, jó kedvre hangoló, még ha ez a humor az akasztófahumor is. Mert az sem mindegy, hogy a kivégzőosztag elé milyen lelkülettel áll ki az ember."[25]

---

[1]Szekfű Gyula: *Mi a magyar?*, 1939. 70. old.
[2]Illyés Gyula: *Hajszálgyökerek*, 1971. 552. old.
[3]Illyés Gyula: *Iránytűvel*, 1975. 591. old.
[4]M. Kiss Sándor, *Valóság*, 1975/5. 19. old.
[5]Juhász Ferenc, *Vigilia*, 1975/3 197. old.
[6]Illyés Gyula, *Forrás*, 1979/9. 117. old.
[7]Klaniczay Tibor, *Kortárs*, 1974/5.
[8]Czakó Gábor, *Új Tükör*, 1979.
[9]Czakó Gábor, i.m.
[10]Ökrös László: Iskola az ezredfordulón, *Új Tükör*, 1980/18. 5. old.
[11]Pálfy G. István, *Forrás*, 1979/9. 116. old.
[12]Kolozsvári Grandpierre Emil, *Kortárs*, 1977/8.
[13]Kolozsvári Grandpierre Emil, i.m.
[14]Latinovits Zoltán: *Ködszurkáló*, 1972.
[15]Latinovits Zoltán, i.m.

DR. HALMOS MILÁN

„Csak hódolat illet meg, nem bírálat!"

Minden örömbe szokott egy kis üröm vegyülni. Velem is ez történt minap, amidőn Madách: Az ember tragédiájának 1958-as díszkiadását kaptam ajándékul egy barátomtól, aki jól ismeri e mű iránt érzett rajongásomat. A szép kiállítású művet Zichy Mihály közismert pompás rajzai díszítik. A mű legvégére a népi demokratikus kiadó függeléket illesztett, amelynek nyugodt lélekkel „A gyengébbek kedvéért!" alcímet is adhatták volna. Elkövettem azt a hibát, hogy elsőnek a függelék végén díszelgő aláírást néztem meg: Révai József! Lelkesedésem nagy hirtelenében lohadni kezdett, különösen midőn a függelék 32. sorában imigyen szól hozzánk az egykor ünnepelt exminiszter: „...e sorok irója, mint az akkori kultúrpolitika felelős irányítója, elismeri, hogy a Tragédia éveken át nem került előadásra". De még csak nem is ez volt a valódi hiba, hanem az, hogy „...nem dolgoztuk ki a Tragédia helyes, marxista-leninista értékelését. Enélkül ugyanis a Tragédia — Révai szerint — az „ingatag" közönségben negatív hatást keltett volna. E negatív hatás ellensúlyozására a felelős irányítók lettek volna hivatva, lévén a közönség 95%-a „ingatag — tesszük hozzá mi".

---

[16] *Új Tükör*, 1977/4. 170. old.
[17] Csoóri Sándor: *Utazás félálomban*, 127. old.
[18] Csoóri Sándor, i.m. 128. old.
[19] Csoóri Sándor, i.m. 129. old.
[20] *Új Tükör*, 1979/9.30. 5. old.
[21] *Szabad Nép*, 1948/3.14 7. old.
[22] Lezsák Sándor, *Forrás*, 1979/9. 109. old.
[23] Tóth Erzsébet, *Forrás*, 1979/9. 115. old.
[24] Aczél György, *Társadalmi Szemle*, 1978/8-9. 3. old.
[25] Illyés Gyula, *Forrás*, 1979/9. 123. old.

Őszintén bevallom, ennyi férfias beismerésre egy kommunista intellektuel részéről nem voltam elkészülve. Vajon mi okból mosakodik Révai? Nyilván, mert jól tudta, hogy a Tragédiát nem lehet örök időkre jégre tenni, elzárni a közönségtől, különösen az ősbemutató 75. évfordulóján nem. Még akkor sem, ha Révai szerint egyesek a Tragédiát a szabadság nevében „faltörő kosként" akarták volna felhasználni az igazi szabadság rendje ellen; Az „igazi szabadság rendje" alatt a Rákosi-féle terrorrendszert érti, hiszen ekkor volt ő felelős miniszter, aki alatt a Tragédiát nem volt szabad előadni.

Ilyenek olvasása közben az ember valóban nem tudja, hogy az író bolondult-e meg, vagy csak ő nézi bolondnak az olvasóközönséget!? Révai mosakodása hosszadalmas, erőltetett; látszik belőle, hogy a rendszer félt a Tragédia előadásától, mert a széles tömegeket nem tartotta kommunista szempontból megbízhatóknak; sajátságos, hogy nem tartja eléggé „érettnek" a tömeget, nyilván azért, mert a valóságot, hogy a tömegek megbízhatatlanok, nem volt tanácsos bevallani.

Joggal kérdezhetné valaki, mi értelme van bírálat írásának ma, egy 23 esztendővel ezelőtt megjelent magyarázó szöveggel kapcsolatban? Nos, rengeteg. Mindenekelőtt az a tény, hogy a mai hivatalos kommunista felfogás Madách remekművével kapcsolatban pontosan ugyanazt a nótát fújja, amit Révai fütyörészett 1958-ban. Ez nem lepi meg azokat, akik tudják, hogy a kommunizmus lényegében sose változik, legfeljebb kényszerítő körülmények hatására átmeneti — kihangsúlyozottan átmeneti — megalkuvásra hajlandó, amelyet haladéktalanul eldob, amint ismét nyeregben érzi magát. Érdemes Révai írása fölött azért is elidőzni, mert vajmi ritkán jut alkalom arra, hogy egy kommunista értelmiségi sivár gondolkozásmódjába ennyire mélyen be lehessen tekinteni. Érdekes figyelni azt az erőfeszítést, amellyel igyekszik magyarázatot keresni arra a szellemi szegénységi bizonyítványt érdemlő tényre, hogy az ő csalhatatlan és egyedül üdvözítő világnézetük miért folytatott szélmalomharcot az általuk rettegett Tragédia ellen.

A 75. évforduló alkalmával tovább már nem lehetett a művet agyonhallgatni; ezzel többet ártottak volna csalhatatlan ideológiájuknak, mint egy előadás megkockáztatásával. Ezért kellett mozgósítani a bolsi intellektuel osztály nagyágyúját, Révait; ő kellett megmagyarázza a népi demokrácia által annyira felmagasztalt népnek, hogy miként is kell — de főleg szabad — a Tragédiát értelmezni. De ha ez így áll, akkor a nép mégsem az a csalhatatlan, legfelsőbb fórum, akire a kommunizmus vezérei állítólag figyelmeznek?! Éppen Révai állítja, hogy „ingatag", „negatív hatást" érhet-

nek el nála azok a reakciósok akik a Tragédiát „faltörő kos" gyanánt akarják alkalmazni; Lenin óvjon tőle, de megeshet, hogy az ingatag nép Madáchnak talál hinni, és nem a vörös ideológiának! Márpedig tudnivaló, hogy mi a nép érdeke, mi jó a népnek, azt nem a nép maga tudja, hanem a csalhatatlan kommunista bölcsesség; az odáig megy a nép iránti anyai gondoskodásban, hogy jó előre megmagyarázza nekik, mit, miképpen kell olvasni, hallani, érteni. Nem illenék lebecsülni a nép érettségét éppen annak a Révai elvtársnak, aki Madáchot a tömegekből való arisztokratikus kiábrándulással vádolja. Révai még arisztokratikusabban nézi le a népet, nem bízván annak józan ítélőképességében. Szóval itt valami máris sántít Révai függelékében.

Az első vád Madách ellen a mű esetleges pesszimizmusa. Ez természetesen levegővel tojásfestés; nem a pesszimizmus bántja őket, hanem az a tény, hogy az annyi mindenben csalódott Ádám legvégül is Isten kezébe teszi le fajtája jövőjét; Madách itt megbocsáthatatlanul vétkezett a marxizmus-leninizmus ellen, mert a kiábrándult Ádámot Isten helyett a tökéletes kommunista paradicsomba kellett volna vezetnie! Egy nagy fogyatkozása e paradicsomnak, hogy Révai írásának idején — 1958-ban — immár 41 esztendeje ígérgették a szovjet népnek; ma már a 64. évfordulót üljük, és a marxi-lenini paradicsom után ma is éppen úgy futhat az emberiség, mint szegény Ádám menekült kiábrándultan egyik színből a másikba, keresve a boldogságot.

Miként van az, hogy a kommunista félisteneknek mindmáig nem sikerült e földi paradicsom megvalósítása? Leninnek még csak van mentsége: nem volt szegénynek elég ideje. Az viszont igaz, hogy embertömegek elpusztítására bőven jutott az idejéből. Utóda, az évtizedekig istenített Sztálin mennyivel vitte közelebb népét a paradicsomhoz? Az emberirtásnak akkora csúcsteljesítményét állította fel, amely a világtörténelemben párját ritkítja, csak éppen elfelejtették „holocaustnak" elnevezni. A nagy Sztálint halála után maguk a rendszer hivatott vezérei ítélték el. Kisebb mértékben ugyan, de hasonló sorsra jutott a derék Hruscsov is, most pedig arra várunk, hogy a makkegészségnek éppen nem örvendő Brezsnyev elvtárs mikorra teljesíti a rég beígért tervet, a paradicsomot illetőleg; ezt aztán méltóan lehetne beilleszteni a Tragédiába végső megoldásként!

Ott a baj, hogy ezeknek a kommunista félisteneknek a hibáit, bűneit csak majd a haláluk után tudja meg a világ. Ha pedig ez így van, akkor miért hibáztatja Madáchot Révai elvtárs azért, hogy a Tragédia feloldását, végmegoldását nem a kommunizmusban találja meg? Ha még hozzávesszük azt, hogy a kommunizmust a meg-

semmisüléstől a második világháborúban a kapitalista Amerika mentette meg, és hogy a kommunizmus a kapitalista világ elnéző támogatása — mondjuk nyugodtan: ostobasága — nélkül már rég felfordult volna, akkor Madách tragédia-megoldására még utólag se dobhatunk követ.

Érthetően fáj ennek az ateista világnézetnek, hogy a Tragédia zseniális szerzője az Úr személyében Istent, az ősokot, mindennek és mindenkinek eredő magyarázatát helyezi a végső megoldás tengelyébe. Aszfaltzsargonban szólva „eszi a penész" őket, amiért egy ilyen szellemóriás nem az ő materialista, száraz, szellemszegény, ideális és nemes cselekedetre nem ösztönző melódiájukat fújja. Révai mindent elkövet, hogy talmudi rabulisztikán is túltevő — bár vérszegény — okoskodásával lerontsa a Tragédia hitelét. Még arra is utal, hogy az 1848—49-es szabadságharc bukásának oka a „felemás nemesi vezetés" lett volna; pedig minden elemista gyerek tudja, hogy a szabadságharc nyerésre állott, mielőtt az orosz túlerő beavatkozott. Joggal kérdheti bárki, hogy mi köze ennek Madáchhoz? Révai szerint a Tragédia pesszimista alaphangja részben ide nyúlik vissza; lehet, de miért nem jut eszébe a szerző tragikus családi élete is? Fegyvertársként felvonultatja Erdélyi János egykorú kritikust is, aki Az ember tragédiája — Ördög komédiája dilemmát vetette fel, és védelmébe veszi a szocializmust a falanszteri vádakkal szemben. Erdélyi csavarintos és fától az erdőt nem látó felfogása Révainak kapóra jön. Mindkettőjükről messzi kiabál a szomorú tény, hogy az egész átpillantását meg se kísérlik, vagy csak egyszerűen képtelenek reá. A végén aztán a nagylelkű Révai elismeri, hogy költőnek joga van a pesszimizmushoz.

Másik főbűne Madáchnak az, hogy a népről, a tömegről kiábrándító képet fest. Reakciós felfogás ez, amit Révai nem is habozik kimondani. Az egészben legmeglepőbb az, hogy oly rendszer ideológusa mondja ezt, amely rendszernél komiszabbul széles embertömegeket a világtörténelem folyamán még eddig soha, senki nem kezelt! Köztudomású, hogy a bolsevizmus a népek boldogítása céljából már eddig is a népek tömegeit pusztította el. Mit is mond a reakciós Madách Évája az athéni jelenetben? „Csak láncot érdemel e csőcselék". Nos, az emberséges Lenin, Sztálin és Rákosi elvtársak ily reakciós kijelentést soha nem tettek: ők mindössze csak gyakorlatban cselekedték ugyanezt!

Időm lenne hozzá, de kedvem semmi, hogy kikeressem Lenin idevágó utasításait, amelyeket munkatársainak ad a tömegek kezelését illetőleg; nézzen csak utána az a kommunista, akinek az isteni Lenint amúgy is olvasni kell; nekem elég volt belőle egyszer. Szóval ha valakinek nincs joga arra, hogy Madáchnak szemre-

hányást tegyen a néptömegek lebecsülését illetőleg, akkor az éppen a kommunizmus. De ne képmutatóskodjék senki, lett légyen bár kommunista, szocialista, demokrata, náci vagy fasiszta; valamennyi tudván tudja, hogy az ember tömegében állhatatlan, hálátlan, bármely irányban indulatra gerjeszthető, és — tetszik, nem tetszik, de — „...minden rendszer malmán húzni fog". Tudja ezt minden politikus, ki is használja, de nem bolond e lesújtó véleményt dobra ütni. Pedig ha Révai mélyebbre tudna tekinteni, akkor megértené az általa is idézett sorokat, melyek szerint „a kor folyam, úszója, nem vezére az egyén". Az egyént a tömeg adja, s alkalmas időpontban a saját vállaira emeli, isteníti, de amint elbukott, megtapossa. Talán nem így van ez, Révai elvtárs? Ha azt állítja, hogy nem, akkor kár volt történelmet tanulnia! Gondoljon mindjárt saját pártjának nagyjaira! Szomorú igazság, amit tagadni lehet, de semmivé tenni nem, hogy míg az ember egyéneiben halhatatlan érték, addig tömegében csőcselék, amely megfelelő fej nélkül még önnönmagának is csak árt. Tehát Madách nem reakciósan, hanem a valóságnak megfelelően ítéli meg a tömeget még akkor is, ha őt ezért a kommunista ideológia elmarasztalja, s titokban saját maga is így vélekedik.

Fájó sebe a kommunizmusnak a falanszter jelenet. Itt újra mozgósítja Révai a fentebb említett Erdélyi Jánost, aki alaposan ledorongolja Madáchot, és a falanszter jelenetet az irodalmi komolysággal való vakmerő játéknak és az eszmékkel való keserű tréfaűzésnek tekinti. Sajátságos! Miért nem illeti ugyanezen jelzőkkel Platón dialógusát az államról, pedig a vita hevében hasonló képek itt is felmerülnek mint lehetőségek? Miért nem tréfaűzés a londoni jelenet? Talán azért, mert itt a kapitalizmus van terítéken, s az ő dialektikájuk szerint ez helyes. Nem keserű tréfaűzés a Tankréd jelenet? Persze itt a kereszténység kerül a bírálat tüzébe, ezért a kommunista dialektika értelmében tréfáról ismét csak nem lehet szó. A londoni jelenet Révai legfelsőbb elismerését váltja ki; megkapó bírálat a kapitalizmusról és annak embertelenné lett világáról. A különbség köztünk és Révai között az, hogy mi ezt nem is tagadjuk, nem is próbáljuk kimagyarázni. De legyen szabad halkan és tisztelettel megkérdeznünk, hogy Lenin-Sztálin-Rákosi és társai világa mennyivel boldogítóbb, emberibb a londoni színnél? A kommunista világ napjaink élő valósága, míg a falanszter jelenet a költő fantáziájának terméke, és mindössze csak idealizált ábrázolása oly rendszernek, amely megvalósulásában sokkal keservesebbet mutat. Itt mindjárt visszaemlékezhet Révai a Rákosi-féle népi demokráciára, amelyben jómaga is miniszteri állást töltött be; ennél a rendszernél aztán még a falanszter madáchi ábrázolása is különb! Révai okosab-

ban tette volna, ha saját portájuk előtt seper, és nem csipdesi azt a lángeszű költőt, akinek ő még a cipősarkáig sem ér fel. Az egész erőlködésből annyi tűnik ki, hogy Révai nem érti Madáchot, vagy ami valószínűbb, nem szabad neki értenie. A Tragédiát félredobni viszont mégse lehetett; Révai feladata az volt, hogy lekicsinylés, értelmetlen kimagyarázkodás utján Madách remekművét a kommunista színpad számára szalonképessé tegye. Miután teljes joggal lehetett tartani attól, hogy a nép a Tragédiát jobban megérti, mint az kívánatos lenne, csavarintos, ködösítő magyarázattal kell megtömni a közönséget, mielőtt magát a színművet látná.

Érdemes több sort pazarolni erre a kificamított fejű intellektuelre, aki csiszolatlan kőkorszakban készült szemüvegével még csak tótágasként se láthatja a világot? Érdemes bizony! Rengeteget lehet belőle tanulni. Íme, egy intellektuel ember, akit a dialektikus materializmus kommunista alkalmazása ólomsúlyként húz le a salakba. Rossz szemüvegével már csak azért sem tud látni, mert látószöge tíz fokot se halad meg. Összebiflázott bírálatait meggondolás nélkül alkalmazza, s közben eszébe se jut, hogy az eszme, amely mindezeket rákényszerítette, maga is tévedhet. Mindent elítél, ami az abszolút jelzőre igényt tarthat, de nem veszi észre, hogy ő maga a legkorlátoltabb, legreakciósabb abszolutizmus őserdejében tévelyeg. Nem meri, de talán már nem is tudja bírálni vagy önmagát függetleníteni azoktól a merev szabályoktól, amelyeket úgy vertek beléje, mint újonckiképzés idején az őrmester a puskafogásokat az újoncokba: még álmukban is tudják. Sajnálni lehetne, ha nem tenne annyi kárt, amennyit tett.

Egy pillanatra elkövettem azt a vaskos hibát, hogy Révait a Tragédia Luciferjéhez akartam hasonlítani, amit Lucifer feltétlenül kikért volna magának, és joggal. Lucifer, az ősgonosz, munkáját magas színvonalú értelemmel végzi, cinizmusa szellemes, alkalomadtán a humort se nélkülözi. Küzd, harcol, mert Révainál tágabb latókörrel rendelkezvén tudja, hogy „...végzetem, hogy harcaimban bukjak szüntelen, de újult erővel felkeljek megint!" Mi sincs távolabb Lucifertől, mint az, hogy beskatulyázott, idejétmúlt, a gyakorlatban ismételten megbukott, szűk latókörű elvekkel béklyózza le saját magát. Lucifer tehetséges hadvezér, aki műveleteit változatos és az adott helyzethez alkalmazott elvek alapján építi fel. Hol marad ettől Révai a maga szürke, homogén, szellemtelen, összebéklyózott gondolkozásmódjával! Izzadságszagú logikájának egyetlen célja saját beteg ideológiája csalhatatlanságának bizonyítása. Nem bántom meg Lucifert azzal, hogy Révait akár még inasnak is ajánlanám melléje. Van azonban valami, amiben Révai osztozik a lázadó angyallal, amit az Úr mér mindkettőjükre:

„Száműzve minden szellemkapcsolatból
Küzdj a salak közt, gyűlölt idegen
S rideg magányod fájó érzetében
Gyötörjön a végetlen gondolat,
Hogy hasztalan rázod porláncodat
Csatád hiú az Úrnak ellenében."

SISA ISTVÁN

A süllyedő hajó

Múlt évben Csehszlovákia számbeli szaporodása 34-szerese, Romániáé 62-szerese és Jugoszláviáé 73-szorosa volt a magyarországinak. E három állam együttes lakosságnövekedése tehát 169-szeresen múlta felül Magyarországét, ahol évek óta már csak a cigányok szaporodnak.

Ezek az észbontó számok a lét vagy nemlét kérdését vetítik a magyar jövő horizontjára az ezredforduló táján. A Budapesten megjelenő *Heti Világgazdaság* 1981. március 7-i száma térképes ábrát közölt *„Milyen gyorsan szaporodunk?"* címmel. Ebből kitűnően a Szovjetunió lakossága 82 év, Lengyelországé 71 év, Svédországé 1386 év, Magyarországé pedig 2670 év alatt kettőződnék meg. Nem szerepel a kimutatásban egyetlen volt kisantánt állam sem, miután fejlődésük irama odahaza tabutémának számít. Románia és Jugoszlávia szaporodása kb. Lengyelországéval hasonló ütemű, s lakosságuk megduplázódása így 70 éven belül várható.

A cikkben azonban egy adat téves vagy hamis: Magyarországé, ahol a lakosság már nem gyarapodik, hanem csökken, és a század végére a szakértők szerint 10 millió alá fog süllyedni. Sokkal időszerűbb lenne tehát kiszámítani, mikorra fogy el?

A *Human Life Review* amerikai folyóirat egyik ezévi számában (Vol. VII. 1.) *„Fertility and National Power"* cím alatt tanulmány jelent meg egy katonai szakíró tollából, mely támpontként szolgálhat a fenti kérdésre. A cikk többek között Svédországgal kapcsolatban idézi egy svéd népesedési szakértő (Erland Hofsten) megállapítását: „A nation with a fertility of 1.57 such as Sweden, will lose 25% of its population at every generation and will cease to exist as a viable nation in 100 years."

Magyarországnak Svédországénál súlyosabb helyzetét aláhúzza a környező államok rohamos szaporodása. „A sírt, hol nemzet süllyed el" apokaliptikus látomása, a nemzethalál révülete megint kisért a magyar irodalomban. Egyetlen Ormánsággá vált az egész

ország, s íróink statisztikai rovatok és táblázatok fölé hajolva lázas számvetéssel riadtan kérdezik: lehet, hogy a magyarság napja leáldozóban van?

Hogyan jutott szerencsétlen népünk úgyszólván a sír szélére? — merül fel a kérdés.

Morbid önrendelkezés

Mint tudjuk, Magyarország feldarabolása Trianonban az önrendelkezésre hivatkozva történt. A biológiai Trianont is valamiféle „önrendelkezésre" hivatkozva zúdították a magyar népre. Az 1956-ban meghozott abortuszrendelet — úgymond — minden nőnek biztosítja a jogot, hogy önmaga rendelkezzék magzata sorsa felett. Azóta kiderült, hogy ez a morbid „önrendelkezés" a gyakorlatban szinte végrendelkezéssé fajult népünk sorsa felett.

Ami ennek jegyében odahaza végbemegy, az nemcsak a magyar nemzeti érdekek, hanem a szocialista elvek semmibevevése is. Míg a hivatalos propaganda szerint „a szocialista társadalomban legfőbb érték az ember", az elmúlt 25 év alatt négymillió emberpalántát irtottak ki odahaza hatósági segédlettel. De megcsúfolása ez annak a marxista tételnek is, mely azt tartja, hogy „a szocializmus nem ismeri a túlnépesedés veszélyét, és a legnagyobb mérvű népszaporodással is szembe tud nézni".

Még a Rákosi-rémuralom idején is, Ratkó Anna jóvoltából ennek jegyében emelkedett a magyar népszaporodás rekord szintre; 1953. február 8-án pedig minisztertanácsi határozat állapította meg, hogy „az abortusz súlyosan veszélyezteti az anyák és az egész nép egészségét, rombolóan hat az erkölcsre és családi életre".

1956 táján azonban furcsa fordulat történt. A Szovjetunió urai elhatározták, hogy a csatlós államok termelését fokozni kell, mégpedig *a nők nagyarányú munkába állítása* révén. Kívánságuk parancs volt, és a vasfüggöny mögött egymásután jelentek meg nagyjából azonos abortuszrendeletek a nők önrendelkezésére hivatkozva, de valójában azzal a ki nem mondott céllal, hogy a nők millióit bölcsők helyett a moszkvai molochot tápláló gyárak, üzemek munkapadjai mellé állítsák. A várt születéscsökkenés révén egyben a lakás-, iskola-, óvoda- és bölcsődeszükségletet is csökkenteni remélték, hogy így a termelés nagyobb szektora szolgálhassa a Szovjetunió gazdasági terveit.

Magyarország az igazi áldozat

A Kreml által sugalmazott intézkedések folytán a csatlós államokban az abortuszok száma óriási módon megnövekedett, s a születéseké csökkent. A Magyarországgal szomszédos államok azon-

ban hamarosan észbekaptak, és gátat vetettek a néppusztító gyakorlatnak.

Lengyelország népe tulajdonképpen elutasította az abortuszokhoz való folyamodást; a parasztságot ott meghagyták földjében, és a nép mélyen vallásos életet él. Ennek köszönhető, hogy a többi csatlós országénál súlyosabb viszonyok és lakáshiány ellenére a lengyelek szaporodása a legmagasabb Európában, s az ország lakossága 40 millió felé közeleg.

Csehszlovákiában öt évi kísérletezés után a csehek 1962-ben olyan szigorításokat léptettek életbe, melyek a szaporodást csaknem normális mértékre emelték.

Jugoszláviában, mely nem csatlós állam, szintén létezik egy sok megkötöttséget tartalmazó, hatásaiban enyhébb abortusztörvény, mely nem befolyásolja a lakosság szaporodását. A környező államok közül a jugoszláv szaporodás volt a legegyenletesebb az elmúlt évtizedekben.

Románia hagyományosan magas szaporodását megtorpantotta az abortuszrendszer, melynek hatására a születések számaránya 24 ezrelékről lesüllyedt kb. 14 ezrelékre. 1966-ban 273000 gyermek született az országban. Ugyanebben az évben azonban döntő fordulat történt: Románia Ceausescu vezetése alatt öntudatos nemzeti politikába kezdett, melynek egyik legelső intézkedése az abortuszrendelet megszüntetése volt. Egyidejűleg szigorú törvényt hoztak a magzatelhajtás ellen, és megtiltották a fogamzásgátló tabletták használatát is.

Az eredmény egy év múlva drámai változást hozott. A születések száma a következő évben csaknem megkétszereződött, és a természetes szaporodás 344000-re ugrott. Ugyanez az abortuszokban tobzódó Magyarországon csupán 39000 volt, kb. 1/10-e a románok növekedésének. 1980-ra a román fölény 62-szeressé vált!

A Duna-medencei csatlós országok között csak Magyarország ragaszkodott és ragaszkodik mindmáig a népesedési katasztrófa politikához, mely a jelen helyzethez vezetett, következményeként az 1956 óta végzett négymillió abortusznak. Ez a szám az ország lakosságának csaknem 40%-a, és 12-szerese a magyarság világháborús veszteségének. Az öregek aránya a normálisnak négyszeresére, 21%-ra ugrott fel, s a Budapesten kiadott Magyar Hírek 1981. április 4-i száma szerint 700000 hetven éven felüli él a főváros területén. Ez szinte hihetetlen szám!

A süllyedés gyorsulni fog

Amennyire tragikus a jelenlegi helyzet, a mélypont felé süllyedés

még csak ezután kezdődik meg félelmetes arányban, mert most értek be az 1960-as években született abortusz-korosztályok.

Nemcsak sok százezerrel lesz kevesebb a szülőképes nők száma, hanem a szülési kedvet károsan befolyásolja a magyar társadalomra az elmúlt évtizedben tovább átokként rászakadt *gyermekellenes lelkiség*. A magyar családok egyharmadában nincs gyerek. Dúl az egyse, az egyke és a kétke; a többgyermekes anyákat kigúnyolják vagy pedig sajnálkozás tárgyai.

Ez a gyermekellenes pszichózis legalább olyan nagy kárt tesz népi erőnkben, mint az abortuszok. Íme, néhány idézet Magyarországon írt s ott sajtóban közétett levelekből:

"Gyerekünk nincs, nem is lesz. Nem ettünk meszet. Így az öröm ugyan hiányzik az életünkből, amit *esetleg* adhat a gyerek, de hiányzik a gond, a felelősség is, amit a gyerek *biztosan* ad. Így élünk magunknak, ha narancsszezon van, narancsot eszünk, ha banánszezon van, eszünk banánt. Azt is a gyerek enné meg előlünk különben, hát nincs igazam?"

(Egy budapesti hivatalnoknő)

* * *

"Az utcánkban 51 család lakik. Átlagosan 1,6 gyerek jut egy családra. Gyakorta gúny tárgya az az asszony, aki a második vagy a harmadik gyereket várja..."

(Levél egy bányatelepről)

* * *

„Egy, a középiskolások között nemrég végzett vizsgálatból az derül ki, hogy 18 éveseinknek a házassággal kapcsolatos elképzeléseiből ugyszólván teljesen hiányzik a gyermek, az utód gondolata — csak minden tizedik fiatal válaszában bukkanunk rá. Ez az eredmény feltétlenül a felnőttek hatását tükrözi..."

Egészségügyi cikkből)

Ilyen közhangulat kialakulásáért is elsősorban a kormány felelős, mert ha akarná, a közvéleményt áthangolhatná a kezében lévő hírközlő eszközök útján. De nem teszi, és inkább a problémák hivatalos agyonhallgatását választja. Különösen tabu témának számít a szomszéd államok fejlődésével való s a népet esetleg felriasztó összehasonlítás.

Noha az elmúlt 25 év alatt rengeteg tanulmány jelent meg szakemberek tollából az abortuszrendszer félelmetes következményeiről, ezt a kérdést a politikai vezetők negligálják.

Az első következmények *egészségügyi téren* mutatkoztak:

A koraszülött gyakoriság 150%-al emelkedett.

Az élveszületettek átlagos születési súlya 250 grammal csökkent, s így elmaradt attól az értéktől, melyek szakkönyvek normá-

nak tekintenek. Az igen jól fejlett, 4 kg-on felüli újszülöttek százaléka 18%-ról 6,6%-ra zuhant.

A koraszülöttek között legalább kétszer annyi a közepesen aluli, illetve bukott tanulók száma, mint az éretten született kortársaik között.

A születési zavarok következtében elhalt csecsemők aránya 9,1%-ról 38,7%-ra ugrott, tehát több mint megnégyszereződött.

A sokszázezer abortuszt végeztető nőknek mintegy 15%-a meddővé vált.

A *Népszava* 1979. február 23-i számában is kénytelen volt elismerni, hogy „az újszülöttek jelentős hányada éretlenül, kis súllyal, viszonylag gyakran veleszületett fejlődési rendellenességgel jön világra".

A magyar faj biológiai romlása egyébként valószínűleg egyik fő oka a magyar sport feltűnő hanyatlásának. Elvesztettük hegemóniánkat a labdarúgásban, vívásban, vízipolóban; a legutóbbi vívó-világbajnokságon a kardvívás első nyolc helyezettje között egyetlen magyar sem volt!

A népesedési katasztrófa *gazdasági téren* a felületes szemlélő előtt nem érezteti még hatását, s Magyarország ilyen szempontból mintaállamnak számít a vasfüggöny mögött. A magyar föld gazdagsága, népünk veleszületett élelmessége és az ügyes gazdasági vezetés, melyben az otthoni zsidóságnak nagy érdeme van, Magyarországot, főleg élelmezési vonalon, szomszédai irigykedésének tárgyává tették. A kormányzat a materialista javak elérhetőségével szinte „megvesztegette" a népet, mely a mának élés jegyében vajmi keveset törődik a nemzet sorsproblémáival. Csak 1—2% veszi észre, hogy az ország csalóka jólét „áldásait" élvezi. Köztük természetesen a magyar írók, akik mindeddig hiába kongatták a vészharangot.

Magyarország mai helyzete olyan óceánjáróhoz hasonlítható, mely útközben léket kapott, s a hajó mélyének eresztékein már tódul be a víz. Erről azonban a hajó utasai mitsem tudnak, s a felső fedélzeteken, kabinokban élik világukat, zene, tánc, evés-ivás közben. Annál inkább, mert a kapitány és tisztjei eltitkolják a helyzetet — csakúgy, mint a Titanicon —, s még nem adták ki a vészjelet. A helyzet már az egyszeri anekdotát idézi fel, melyben végül is a matrózok saját szakállukra elkezdenek dörömbölni a kabinok ajtaján, riasztva az utasokat, hogy süllyed a hajó. Mire kiszól nekik az egyik utas: „Na és? Nem az én hajóm!"

Ez csupán anekdota, de jellemző az otthoni mentalitásra. Ezt a mentalitást tükrözi az alábbi részlet a *Nők Lapjá*-ban megjelent levélből:

„Nevetséges, amikor társadalomról, az élet folytatásáról,

hazafias kötelezéttségekről beszélnek! A gyerekszülés okai között ilyen nincs.

Igenis annak van igaza, aki a szerelemben, ha kell, félredob minden kötelezettséget, és önfeledten feloldódik... És hogy mi lesz a társadalommal, kihal vagy szaporodik, ugyan mit érdekel engem, ha életem végére értem. Magamnak élek!" — írja egy fiatal lány.

Vagy egy másik levélrészlet:

„19 éves lány vagyok. Az életemet szeretném úgy berendezni, hogy az a lehető legjobb legyen, és minden, ami körülvesz az életben, a szabadságom és boldogságom szolgálatába álljon. És ehhez nem kell gyerek...

Feladatomnak egyedül azt tartom, hogy a saját életem tegyem boldoggá, és ha ez sikerült, akkor jobban eleget teszek az élet követelményeinek, mintha a saját életemet életfogytiglanig bilincsekkel béklyóznám... *Jóleső érzés ezt az évezredes láncot megszakítani.*"

„Árulás népünk ellen"

A „süllyedő hajó" utasai még nagyban élnek maguknak és a mának, de a statisztikusok már felírták a falra a közelgő válság előjeleit. A Központi Statisztikai Hivatal 1980-as adatai általános visszaesésről tanúskodnak. Ezek között a legfájdalmasabb az építőipari termelés 7%-os csökkenése 1980 folyamán olyan időkben, mikor a lakásépítések nagyarányú felfokozására lenne szükség. Az esés tulajdonképpen 1977 után megindult, mikor még 51182 lakás építését kezdték meg, de elmúlt évben már csak 36665-öt, ami 25%-os visszaesést jelent.

A termelési szektorok legtöbbjében 5—10%-os volt a hanyatlás múlt esztendőben néhány kivétellel. E kivételek közé tartozik a cigaretta, valamint a rum- és pálinkatermelés, mely utóbbi 15%-al emelkedett — kinek vagy minek érdekében, azt nem tudni. Hogy nem a népjólét érdekében, az biztos. Ugyanakkor a cukortermelés 30000 tonnával csökkent.

A termelési visszaesés azonban még csak a kezdet kezdete, s miután munkaerőt máról holnapra nem lehet teremteni, előbb-utóbb szükség lesz vagy a termelés csökkentésére, vagy pedig idegen telepesek, vendégmunkások behívására. Ez történelmünkben, sajnos, nem új. Csak az a kérdés, hogy ha erre sor kerül, honnan jönnek majd az új telepesek? És mikor?

Ezzel a kérdéssel a biológiai Trianon nemzetpolitikai síkra vetítődik ki, mert az általa teremtett népességi vákuumot így vagy úgy be kell tölteni. A népességi nyomás a szomszédok felől legfenyege-

több, ámbár a magyarságnak vannak meg erőtartalékai. A csonkaország még nem a magyar nemzet, s határain túl négymilliós kisebbség él, és szaporodása már évek óta felülmúlja abszolút számokban is az anyaországét. Igaz, népiségüket szintén végveszély fenyegeti.

Még 1962-ben egyik legkiválóbb nemzetiségi szakértőnk, Révay István, „Árulás népünk ellen" című tanulmányában rámutatott arra, hogy az utódállamokban élő magyar kisebbségek sorsához hasonlóan maga az anyaország is elnyomott, beolvasztásra kiszemelt kisebbséget képez Moszkva szemében a Szovjetunió érdekterében. A magyarság szellemi letörésére irányuló propagandát még 1946-ban Révai József vezette be, mikor megmondta, hogy nincs más hátra a magyarság számára, minthogy saját érdekében maradéktalanul beilleszkedjék a Szovjetunió elgondolásaiba és terveibe.

Ez a „beilleszkedés" Rákosi óta az 1956 óta bekövetkezett politikai enyhülés, gazdasági liberalizálódás s viszonylagos szabadság ellenére, sajnos, változatlanul és vaskövetkezetességgel folyik. A magyarság biológiai meggyengítése, a szellemi öncsonkítás ifjúságunk elnemzetlenítése révén tovább tart párosulva a kisebbségi sorsban élő magyarság iránti közönnyel s nemzeti sorskérdéseink hivatalos agyonhallgatásával.

Az anyaország népe magatartásával, sajnos, akarva-akaratlanul segédkezet nyújt ehhez a folyamathoz. Az őseitől örökölt „passzív rezisztenciát" tudat alatt soha nem látott végletekbe viszi azáltal, hogy utódokat sem produkál. Nincs reménye a jövőben. Ebben pedig semmi új.

Egy 1935-ben megjelent tanulmány „A magyarság jellemrajzá"-t tárgyalva így írt: „Ez a reménytelenség az oka annak, hogy a magyar saját életformáját a tragédiában látja. Jobb sorsra érdemes, pusztulásra ítélt fajnak érzi magát. Nagy emberei, vezérei tragikus hősök, mindegyik egy Mózes, aki népét a pusztában vezeti azzal a tudattal, hogy nemcsak ő maga nem látja meg az ígéret földjét, hanem népe sem jut el oda sohasem."

Ennek az önmagát pusztító, a magyarságot reménytelenül és éppen ezért haragos daccal szerető magyarnak megtestesülése volt Ady Endre. A tragikus sorsnak tudata önmagát tépő, önmagát pusztító dacot váltott ki belőle, mikor írta:

„Most alszik a magyar a magyarban.
Minden nációnak van terve.
A magyar azt mondja, ha tönkre jut:
Így akartam."

A magyar nép több mint ezer esztendeje a pusztulás mezsgyé-

jén jár, de eddig mint nemzet elkerülte a megsemmisülést. Ez nyújtson számunkra reményt a reménytelenségben.

TŰZ TAMÁS

Angyali üdvözlet

egy pillanat az időben
egy szem a homokórán
elsüllyesztett hajók a tenger mélyén
a légiók valahol menetelnek
a vámosok asztalán cseng a drachma

galamb lebeg a levegőben
liliomszál az angyalkézben
vázában virág imazsámoly

a császár vénül azt se tudja
alattvalója hány van s merre
híznak a konzulok és fejedelmek

Mária áll előtte zsolozsmáskönyv
kívülről tudja már a szent igéket
keze szívén szeme a földön
íme az Úr szolgálóleánya

a császárváros őrjöng zsong a cirkusz
egymást ölik a gladiátorok
Cézár hüvelykje föl vagy lefelé mutat
nem tudja nem hogy' is tudathatná
hogy ebben a véres pillanatban
testet öltött az Élet Ura

CSONKA EMIL

A honvágy villamosa

A magyar ember, ha idegenbe kerül, ha külföldön jár, mindig hazagondol és — összehasonlít. Meglát egy erdészházat, mondjuk, a stájer hegyek között, s azt mondja: „Ejnye, ez olyan, mint nálunk a Bakonyban." Kilép Bécsben a főpályaudvarról, jobbra néz, és felfedezi, hogy a sarokház kupolája szóról szóra olyan, mint az ő idejében volt Pesten a Rákóczi út és az Erzsébet körút sarkán a patika feletti ház bádogos kupolatetője. Innsbruckban megállapítja, hogy itt pirosak a villamosok, bizony, nem úgy, mint Pesten, ahol a sárga villamosok járnak. Igen, a villamosok színe, ezután sokáig van honvágya az embernek. Minél messzibbre kerül, annál inkább.

Nos, én igencsak messzire kerültem, túl (vagy innen) az Atlanti-óceánon, túl az amerikai szárazföldön is, a hajdani vadnyugatra, egészen a Csendes-óceán partjára, és nem kisebb városba, mint San Franciscóba. És ott, és akkor — akkor egyszerre megláttam egy sárga villamost. „Ahá!" — mondtam. „Ahá!" — mondtam még egyszer, hogy mintegy megpecsételjem a visszavonhatatlan tényt, a sárga villamost. Örömömet az sem csökkentette, hogy később láttam ugyanebből a fajtából zöld és bordópiros villamost is; de hogy honvágyamat és asszociációmat ne engedjem lekicsinyelni, azzal biztattam-vigasztaltam magamat, hogy legelsőnek egy sárga villamost láttam meg, és mindig az első benyomás a fontos!

Így elrendezvén San Francisco kellős közepén a hazai dolgokat, megtettem a lépéseket egy világszenzáció kitapasztalására. Mert a világszenzáció éppen ez a villamos, San Franciscónak, ennek az óriási tengerparti metropolisznak ez a legkedvesebb túrista-attrakciója: a „cable car", ez a kábeles kocsi, az én sárga — és piros és zöld — villamosom. Messze földről jönnek ide, vágyakoznak arra, hogy lássák a „vágy villamosát", mert a turistának ez valóban afféle: „A streetcar named Desire".

Miért olyan nagy szenzáció ez a kis századeleji villamoskocsi?! Miért? A válasz egyszerű: mert régi. Régi, mondhatnánk: vízözön

előtti alkotmány ebben a szupermodern kőrengetegben. Lassú, cammogó, botorkáló, ősi kerekes alkotás, és az útvonalat, amin egy Ford kocsi tíz perc alatt végigsuhan, ez csak egy óra alatt teszi meg. És mégis, aki San Franciscóban jár, de nem utazott a „cable car"-on, az nem járt San Franciscóban. Ez az igazság!

Hadd mondjam el hát, micsoda élmény egy utazás ezen a „vágy villamosán". Már a várakozás csupa öröm. A Market Street, vagyis a Piac utca sarkán áll az ember, ott, ahol a kis Powell utca siet beléje. Széles járda, valóságos kis tér ez a sarok, és amíg megjön a villamos, lehet tereferélni, lehet nézelődni. Emberek, fajták színegyvelege ez a tér. Piros ingben két utcai zenész szórakoztatja a nagyérdemű közönséget, egyik mandolint penget, a másik hegedül, az embereknek tetszik, és a sapkába hull a pénz. Aztán fehér lebernyegbe burkolt, kopaszra nyírt gyerekemberek csoportja érkezik, valami indiai szekta tagjai, nyakukban aranyló pénzekből lánc, ezt csörgetik, a Krisna-öntudatról magyaráznak, és közben dobokat vernek, vagy tamburát, tamburások tamburálnak...

Így telik el az idő, észre se venni, s máris megérkezik a „cable car" a mellékutca egyetlen vágányán. Az utcasarkon aztán ráfut egy hatalmas tányérlapra, egy bedeszkázott korongra, ami szépen komótosan megfordítja, és akkor lehet beszállni. Mit, beszállni! Lehet megostromolni! Mert sokan várnak, de csak egy kocsi jön egyszerre, mindenki vadászik arra, hogy a nyitott részbe kerüljön, az oldalra néző padokra, hogy így üljön, arccal a város felé. Meg aztán itt, a hosszú és széles nyitott peronon van a csodálatos masina, amit a „gripman" kezel, itt a hosszú vasdorong, mint egyfajta váltó, és a „gripman" a váltókezelő. Ő igazgatja a féket, ő kapcsolja az áramot, miközben udvarol a nőnemű utasoknak, vagy beszél a mesterségéről, vagy szidja a kormányt — mikor milyen kedvében van. És aztán itt van a „cable car" lelke, a csengő, vagy ahogy nálunk Dunántúlon mondják, a „csöngő". Micsoda szívbéli öröm a világ legmodernebb államában, ahol áramvonalas autók, csillogó nagy buszok, álomvonatok és lökhajtásos repülők közlekednek már évtizedek óta, hogy van egy „csöngetős" villamos, hogy a váltókezelő úton-útfélen megszólaltatja, és csak úgy cseng-bong az utca. Ráadásul nincs is rá szükség, semmi és senki nem állja útját a villamosnak. De kell a csengő, elsősorban a gyerekek miatt. Ilyet ma már nemigen látni Amerikában, s micsoda üdvrivalgás, micsoda gyereksüvöltés, ujjongó örvendezés reszketteti meg a levegőt ilyenkor, hogy már a következő percben kérjék a bácsit: csöngessen megint, csöngessen újra! De azt hiszem: a felnőttek még jobban örülnek!

Közben a „cable car" kúszik felfelé vagy ballag lefelé. Mert San

Francisco — látod, kedves olvasóm, megint magyar emlék jut eszembe, Ady egy verssora, a „Hepehupás vén Szilágyban". Szilágyban nem jártam, de ilyen lehet, mint ez a város. Mert San Francisco „hepehupás" metropolisz, csupa domb, a félsziget roppant földnyelvén negyven vagy ötven domb terül el, és mindegyiken házak füzérsora vonul végig, sőt: a „belváros"-ban felhőkarcolók, harmincnegyvenemeletes paloták nyúlnak a magasba. A kis villamoskocsi pedig, vidám népével, megy le és fel, áthalad az egész félszigeten, hogy megérkezzék a csodálatos öbölhöz, a világ egyik legszebb természeti látványához. Az öböl a végállomás.

De addig mennyi szín, mennyi kép, mennyi hangulat! Egy-egy mellékutcán át kilátás nyílik a „piramis" nevű új, valóságos tűhegyű hófehér felhőkarcolóra! Más utcák hasadékán egy-egy égbenyúló palota mint valami cementerdő fekete szálfája tűnik elő, mert feketén csillogó üveg a „vakolat", a „kéreg". S mivel a villamos lassan halad, élvezni lehet a maszeküzletek feliratait, meg azt, hogy különböző városrészek váltják egymást. Itt azt olvasom egy cégtáblán, hogy „Kvan-Tin Beauty Salon", vagyis Kvan-Tin szépség-szalonja, másszóval a kínai fodrász. Odébb már feltétlenül valamely Mario vagy Andrea nevű pizzasütő lacikonyhája hívja-hivogatja a városrész vagy utca olasz lakóit. Aztán ez tűnik szemembe: „San Francisco Korean Methodist Church", ami ékesen bizonyítja, hogy a roppant városban sok a koreai, aki itt felvette a metodista vallást, és ebbe a templomba jár.

Az egyik dombtetőn öt percre megáll a villamos. „Tessék kiszállni!" — kiáltja a micisapkás, vörös szakállas, sárga inges és bőrkesztyűs váltókezelő, „Kiszállni, Lombard Street!" A Lombard utca lefelé lejtő, kígyóvonalban girbegurbán kanyarodó utca, egyirányú közlekedés, csak autóknak, amelyek sebesen gördülnek alá, s a kocsivezetőnek éberen kell forgatni a kormányt, most jobbra, most balra; egy kis félrenézés, és kész a karambol.

Csodálkozás, hurrázás, drukkolás, de máris eltelt az öt perc, a „cable car" indul tovább. És egyszerre csak felér San Francisco erkélyére, ahol már nincs előtte domb, s elénk tárul az öböl kéktiszta vize. Lent, alant a roppant víz, amelyet egy ívben fog át az „Aranyhíd", a „Golden Gate" iszonyatos vörös vastraverze. A tengeröbölben három történelmi hajó vesztegel, régi árbocokkal és régi vitorlákkal. Merész hajósok nagy kalandja fedezte fel ezt a várost, és a kis „cable car", a vízözön előtti kis villamos odakanyarodik az ősrégi hajókhoz. Találkozik a múlt két emléke. És a végállomás kis parkjában, a padon tűnődve tudja az utas, érzem teljes bizonyossággal, megérzem a „cable car" varázsának titkát. A mai rohanó életben az ő ballagása a nyugalom. Az autótenger zűrzavarában ez a

hajdani békesség. A veszett tülkölésben az ő csöngetése az idill, a romantika. A jelen „jet"-korszakban ő a múlt lassú ritmusa. Valami, ami csak volt, s amit fáj elveszíteni. A zaj és rohanás sivatagában „ő" az oázis.

Így ülök itt órákig.

Jön két villamos, amely visszavisz a Market Streetre. De nem, egyikre sem szállok fel! Ez piros, amaz meg zöld. Megvárom a harmadikat, az talán sárga lesz. Mert azért a lélek egy kicsit most is, mindig ott is bolyong, ott, ahol a sárga villamosok járnak...

HABSBURG OTTÓ

Tanúságtétel Európa mellett

— A forradalom 25. évfordulója —

1956 ténye, emléke, tanítása valamennyiünk közkincse, otthoni és idekinti magyaroké, sőt: mint világpolitikai esemény, egész Közép-Európa, Európa s az emberiség számára is értékes hagyaték. 1956 ténye — az, hogy egyáltalán megtörtént. Emléke — az, hogy 25 év után sem feledtük el. Tanítása — az, hogy a szabadság nem életbiztosítás, hanem azért mindig újra és újra, féltő gonddal és szellemi nyugtalansággal, meg kell küzdeni.

Világosan kell látnunk, hogy 1956 győztes forradalom volt. Ez paradoxonnak tűnik, ha arra gondolunk, hogy a szovjet tankok a forradalmat leverték, s helyreállították a kommunista diktatúra rendszerét. Paradoxonnak tűnik, ha felidézzük a forradalom utáni közvetlen megtorlást, a kivégzéseket, az elhurcolásokat, a vércsapolást, a börtönéveket. Ezek azonban, történelmileg nézve, múló, habár fájdalmas, de múló jelenségek. Forradalmak győzelmét az jelenti, hogy emlékük él, hatásuk munkál, a nagy történelmi cselekedet továbbra is ihlető erő marad, s nem utolsósorban: az a hatalom, amely ellen irányult, maga is tanul s számos vonatkozásban megváltozik, mert megváltozni kényszerült.

Nos, a magyar forradalom egyik nagy történelmi érdeme, következménye, hogy mind a Szovjetuniót, mind csatlóskormányait — hadd használjam ezt a jó magyar szót: — megjuhászította! A magyar 56 ugyanis véget vetett az Európában ismert kommunizmus vad korszakának. A lényeg persze nem változott, de abban a nehéz sorsban, amely Közép-Kelet-Európának kiszabatott, már a felületi és alaki, a módszerbeli változások is némi könnyebbséget hoztak. A magyaroknak is, de tán még többet szomszédainknak. Mert a magyar forradalom láttán Moszkva realizálta, hogy legalábbis két vonatkozásban engednie kell. Az egyik, hogy a leigázott államoknak viszonylagosan nagyobb mozgási lehetőséget kell adnia. A másik, hogy ezeket az országokat többé nem zsákmányolhatja ki olyan

mértékben, mint addig tette. 1956 után a közép-európai kommunista kormányok elkezdtek segélyt, pénzt, támogatást kérni a Szovjetuniótól, hogy, mint mondották, ne legyen náluk is egyfajta „magyar" forradalom. S a Kreml tanult. Csak a magyar forradalmat követő esztendőben, 1956 végén és 1957-ben a Szovjetunió 3,1 milliárd dollárt volt kénytelen juttatni ezeknek az országoknak. 1959 januárjáig pedig 28 milliárd rubelt fektetett be e kommunista rezsimek fenntartásába. E rezsimek pedig, okulván a magyar eseményeken, lazították a rendőruralmat, s kénytelenek voltak keresni az okszerűbb gazdálkodás módjait. Mindez nem lett volna így a magyar forradalom és szabadságharc nélkül. A néha már tébolyra emlékeztető uralmi módszerek, az ideológiai elvakultság és a szovjet kizsákmányolás Isten tudja, meddig folytatódott volna, ha a magyarok 1956-ban nem mennek a barikádokra, s nem adnak felejthetetlen leckét a totalitárius hatalomnak.

1956 másik nagy történelmi következménye, hogy vele kezdődött a kommunista tömb belső válsága, ezzel éleződött ki a Moszkva—Peking ellentét. Addig Moszkva vitathatatlan vezér és egyeduralkodó volt a világméretű tömbön belül. A magyar népfelkeléssel, és annak világvisszhangja révén azonban olyan válságba került, hogy kérnie kellett Peking jóváhagyását és támogatását november 4-hez. Ezzel azonban dokumentálta, hogy immáron nem egyedül ő dönt, a tömb kérdéseiben szükséges Peking megkérdezése. Más szóval: 1956 a policentrizmus kezdete, azóta nincs monolitikus kommunista blokk, a magyar események hatalompolitikai és ideológiai következménye láthatóvá tette és meggyorsította azt a folyamatot, amely a Hegyeshalomtól Kamcsatkáig és Kantonig terjedő kommunista impérium kohézióját felbontotta, a részek nagyobb önállóságát lehetővé tette, sőt: az impériumot kettészakította. Moszkva és Peking hasadása és szembekerülése, mutatis mutandis, a római impérium kettéválásához hasonlítható, a nyugat-római és kelet-római szakadásra. Ebben nem kis része volt annak, amit a magyarok bátorsága vitt véghez a Duna partján.

Felbátorodtak természetesen a közép-kelet-európai övezet kormányai és népei is. Stephen Fischer-Galati amerikai professzor például joggal mutat rá: Romániában Georghiu-Dej azt, hogy a magyar forradalom következtében Moszkva szorult helyzetbe került, kihasználta a független román külpolitika megalapozására. Hruscsov a magyar forradalom leverése miatt nemzetközileg elszigetelődött, erőfeszítéseket kellett tennie „a békés koegzisztencia" helyreállítására, s emiatt és a Moszkva—Peking viszony romlása miatt kénytelen volt elnézni, hogy Románia rálépett a függetlenebb kurzus útjára.

Nemcsak a kormányok, de a népek szintjén sem maradt hatástalan a magyar forradalom. Ugyancsak a magyar 56 nagyszabású irodalma bizonyítja, hogy a magyar szabadságharc puszta ténye megmozgatta olyan távoli népek nemzetiségi és nemzeti öntudatát is, mint a grúzok vagy az örmények. A Sorbonne orosz professzora, Szinyavszkij tanúsítja például, hogy a magyarok harca befolyásolta a balti államok és Ukrajna lakosságának magatartását, ellenállását az eloroszosító törekvésekkel és Moszkva centrális hatalmával szemben. Amalrik orosz történész pedig expressis verbis megállapítja: a magyar 56 felmérhetetlen hatással volt az orosz polgárjogi mozgalomra is. Majd hozzáteszi: sem a prágai tavasz, sem a lengyel munkások lázadozása, sem az oroszországi Emberi Jogok Mozgalma nem képzelhető el a magyar példa nélkül.

●

Egy negyedszázad telt el az októberi—novemberi napok mámora, fájdalma, a győzelem és a leveretés óta. A megtorlás több mint fél évtizedét követte a hatalom konszolidálásának másfél évtizedes időszaka. Sokan azt mondják, ebben az időszakban „kiegyezés" történt. Helytelen definíció, mert a kiegyezéshez két szuverén tényező kell, ami jelen helyzetben nincs adva, mert a magyarországi rezsim nem szuverén Moszkvával szemben, s a magyar népnek nincs szuverén ereje az államhatalommal szemben. Nem kiegyezés az, ha az egyik fél kénytelen-kelletlen csak beletörődik sorsába, s nem ideális élet az, amely csak a legrosszabbhoz viszonyítva tűnik jobbnak, de a normális, a nyugati életformához viszonyítva nem bírja ki az összehasonlítást. Miféle kiegyezés az, amely nem hozza meg a szólásszabadságot, szervezkedési szabadságot, vallásszabadságot, szakszervezeti szabadságot? Ahol az utazás nem jog, hanem kegy? Ahol, egy szó mint száz, az életből, a „vita"-ból éppen a vitalitás hiányzik, vagy ahogy ezt egy kiemelkedő hazai író aggódó féltéssel megfogalmazta: „A leromlott közösségi érzület állandó vitaminhiányban szenved."

A rezsimnek sikerült némi kompromisszumot létrehoznia az írók egy nem jelentéktelen rétegével. De jó ideje, az utolsó öt esztendőben ez a kompromisszum már, az eddigi alapokon, ingadozik. Az egyik hazai filozófus szerint ehhez a kompromisszumhoz tartozott, hogy „nem beszéltünk a szovjet megszállásról, a valódi társadalmi demokráciáról, az egypártrendszerről, amelyet mint a szocializmus lényegi formáját tüntettünk fel; nem beszéltünk arról, hogy a társadalomban tapasztalható úgynevezett negatív jelenségek gyökere a kizsákmányolásra, az elnyomásra nyúlik vissza". Sic! És ez a filozófus kimondja: „...a kompromisszumot, amelyet egyesek közülünk tudatosan, mások tudat alatt, megkötöttünk a rend-

szerrel — felmondtuk." Ugyanő kijelenti ezt is: „1956 a mai Magyarország legfontosabb hagyománya."

A „kompromisszum" felmondásának más jelei is vannak. Magyar írók kiálltak a Charta 77 mellett. Nemrégiben Budapesten fiatalok egész sora tűzte ki gomblyukába a lengyel független szakszervezet, a Szolidaritás jelvényét. Etikai töltésű írók és szociális lelkületű magyarok létrehozták a Szegényeket Támogató Alap mozgalmát, s ezzel szót emeltek egymillió tengődő magyarért. (A müncheni Süddeutsche Zeitung egymillióban határozza meg azok számát, akik a mai Magyarországon „in tiefer Armut", magyarán koldussorban élnek.) Regisztrálnunk kell azt is, ami a Bibó-emlékkönyv körül történt. 1956. november 4-ének helytálló minisztere foglalkoztatja a szellemi embereket, de az általuk tervezett gyűjteményes kiadást a rezsim kultúrpolitikája megakadályozta. Az egyik tanulmány kimondta azt az igazságot, amely 1956-ban is megnyilvánult a szabad választások követelésében, kimondta ugyanis, hogy a kommunista rendszer azóta törvénytelen, amióta meghamisította az 1945-ös választásban megnyilvánuló népakaratot, s erőszakosan felmorzsolta a demokratikus erőket.

Az apátia és beletörődés hosszú időszakát tehát kezdi felváltani a kritikai szellem s a szabadabb, jobb sors utáni áhítozás. Ez teljesen érthető. Hiszen 25 esztendő telt el. Amennyire nem volt csodálatos, hogy 1956 után egyfelől a szovjetkommunista megtorlás, másfelől a Nyugat általi cserbenhagyatottság érzése megbénította a magyar lelket, épp annyira nem csodálatos, hogy az emberi lélek egy negyedszázadnál hosszabb ideig nem bírja el a szabadság vágyának és levegőjének a hiányát, nem bírja el a „vitaminhiányt". Ezt figyelembe kellene vennie az uralkodó rezsimnek is, és csak szomorúnak mondhatjuk, hogy a kritikai szellem első megnyilvánulásaira a párt máris a régi recepttel reagál, vagyis fenyeget. Az ún. „Hazafias Népfront" március végi kongresszusán a párt illetékese egyszerűen „destruktív támadásnak" minősítette a szegénység enyhítését célzó mozgalmat, s kijelentette az írók felé: „Nem engedjük meg..." A Szolidaritás jelvényét viselő fiatalok ellen pedig brutális rendőri akcióval léptek fel. Mindez aligha egyeztethető össze azzal a liberális színezetű lakkozással, amit a rezsim magára öltött, s aminek nemzetközi előnyeit jócskán élvezte.

●

A magyar 56 egy történelmi eseménysorozat legkiemelkedőbb — méreteinél és nyíltságánál fogva — eseménye. Mert 1945 óta Közép-Európának két konstans történelmi tényezője van. Az egyik, hogy a Szovjetunió idegen szellemű diktatúrát kényszerített az ott élő népekre, a másik pedig, hogy ezek a népek szabadulni óhajtanak

tőle: szovjet megszállástól és kommunista diktatúrától egyaránt. E folyamat legkimagaslóbb s példát, erőt, ihletet nyújtó állomása 1956-ban Magyarország volt. Magyarországon, 1956-ban — ezt túlzás nélkül mondhatjuk, s ezt ne feledjük el! — a világtörténelem nagy, klasszikus forradalmainak s a népek klasszikus szabadságharcainak egyike játszódott le. Elmúlhatatlan érvénnyel, kitörölhetetlen, visszavonhatatlan következményekkel.

Idegenkedem mindenféle pátosztól. De ezen a 25. évfordulón mégis engedtessék meg nekem, hogy mély főhajtással adózzam azok emléke előtt, akik 25 évvel ezelőtt életüket adták a magyar szabadságért, még tovább, az emberi szabadságért. Hadd idézzem a világ lelkiismeretének mondott nagy spanyol republikánus, Salvador de Madariaga tanúvallomását 1956-ról: „A magyar szabadságharc hősei és áldozatai vérükkel írták meg a szabadság abszolút értékének nagy igazságát. Ezek a fiúk és lányok megismerték a szabadságot, s amikor az szívükből kifakadt, készek voltak harcolni és meghalni érte. Harcoltak és meghaltak a szabadság szelleméért — és örök életű tanúságot tettek Európa mellett."

THIERY H. ILONA

Három vandál

Aachentől nem messze, régi várkapu körül színes, modern, lüktető életű város. A hármashatár városa, ott ahol Hollandia, Belgium és Németország találkoznak. Nagystílű központ, üzletek, ízléses épületek, színes ernyős, teraszos, virágos kávéházak és ősrégi Hotel Zur Postok versenyeznek a külföldi vendégekért, akik szívesen látogatják a modernbe oltott s mégis romantikus fekvésű várost. Folyópart, öreg fák sora, padok, vízcsobogás, szobrok, szökőkút, távolabb modern bérpaloták s azon túl sötétzöld mezők, dombok, fenyők, erdősorok.

Benn, Aachen főterén régi, gótikus városháza. Az épület tövében tömegben fiatalok csoportosulnak, lehetnek vagy száz-százötvenen. Fiúk, lányok, kamaszok vagy a kamaszkorból éppen kinőttek. Elnyűtt arccal, tarkán, kócosan, rendetlenül sokan tisztátlanul, hiszen a földön ülnek vagy hevernek, kövezeten, és ájtatosan hallgatják két torzonborz fiatalember ordítozását föntről, a városháza lépcsőjéről.

— Képmutató társadalom! Pénzeszsákok fosztogatják a dolgozó osztályt!

— A kormány a fegyvergyárosok kezében...

— Atommal mérgeznek bennünket... Nem kell atomerőmű! Rajtunk áll, hogy megállítsuk ezt a vesztébe rohanó világot!

— Véres kezű generálisoknak kellünk ágyútölteléknek...

— Tagadjátok meg az adófizetést! Föl, békeharcosok, verjük szét a fegyvergyárosok, egyházak, kormányok rohadt szövetségeseit!

Hullanak fekete szavak, vörös lélekrobbantások Aachen vasárnap délutánjában. Csöndes, ápolt utcák, jómódú házak, virágos parkok és kéklő egek alatt.

— Tegyetek valamit! Itt az ideje, nemcsak szavak, cselekedetek kellenek! — kiált valaki. — Le velük, le a gazdag bűnösökkel... a... — ordítják még rekedten, hangszalagjaik utolsó erejével. Ösz-

szébb húzódnak, hangjuk egybeolvad, mint csorda hajtódnak egybe az önkívületben szónoklók körül.

Már sötétedik, mikor a hátsó sorok mögött egy vörös Ferrari sportkocsi elhagyja a teret, és elhajt az egyik autobahn irányába.

Két utcával arrébb parkos tereken szelíd galambok csipegetik a ledobott morzsákat, a tér padjain emberek ülnek, s mosolyogva nézik gyermekek s galambok játékát.

Már este volt, mikor a Ferrari besuhant a kisvárosba.

Három utasa Hans Mayers, Willy Laufer és Günther Schulte osztálytársak a város gimnáziumában. Nagy nap Hans életében: születésnapi ajándékul és a jó bizonyítvány jutalmául ma sportkocsit kapott; a vezetővizsgát már előre letette. Végre nem szorul már az undok Joe Huberre, hogy Aachenbe vigye, ki nem állhatja fontoskodását, nagyképűsködését, de le kellett nyelje, ha az aacheni főtér állandó közösségéhez akar tartozni. Ugyanúgy, mint ahogy le kellett nyelje az „értelmetlen" magolást — amibe ez az autó „került". De nem baj, a kocsi megvan, a Huber nem kell, és ő végre szabad.

A százhetvenöt kilométeres iram mellett rohantak a percek, s az utasokban, a motor zúgásának zajában tovább forrtak az aacheni szavak. Végre a kocsi befutott a Wilhelmstrasse 15. alá, Hans szüleinek háza elé. Szobájába édesanyja már előzőleg fölvitte, ami a déli hatalmas születésnapi tortából megmaradt, Hans meg a téren drága pénzen beszerzett egy üveg konyakot a „nagyok"-tól, s minden készen állt 17. születésnapjának méltó befejezésére.

Willy és Günther csendes áhítattal követték „nagy" barátjukat föl a lépcsőn; Willy volt a hármas „teoretikusa", s amint fölértek, rögtön el akarta kezdeni a „süket dumá"-t a szocializmus előnyeiről, a fegyvergyárosok és egyházak... — amikor éktelen lárma fojtotta el hangját: Günther közben feltette kedvenc rock-lemezét fülsiketítő erősséggel, amit Hans igyekezett túlkiabálni nemrég felszedett eszméivel: „Tenni kell valamit! Tenni kell, hogy a rabszolgaságból megszabaduljunk..."

Közben fogyott a torta, a konyak, és bömbölt a zene.

Lent a földszinten Mayers, a szerszámgyáros, már egy órája igyekezett figyelmét az esti újságra összpontosítani, de hiába, a manzardról lehallatszó zene zavarta.

— Liesl — szólt oda feleségének —, légy szíves, menj föl, és szólj a fiúknak, állítsák csöndesebbre azt az átkozott gramofont!

— Ugyan hagyd őket, születésnapján igazán csinálhat, amit akar.

— És máskor is — dohogott Mayers úr, de fél óra után megelégelte a dolgot, és maga ment föl a fia szobájába.

— Rögtön hagyjátok abba ezt az értelmetlen lármát, vagy menjetek a csudába — kiáltott rájuk, túlharsogva a gramofont. A fiúk

megmerevedtek, Willy és Günther hol idősebb Mayersre, hol Hansra néztek: mi lesz most? Hans érezte, hogy újonnan szerzett tekintélyéről van szó. Egy percig állt, majd odament a zenegéphez, kikapcsolta. A hirtelen csönd mintha hangosabb lett volna, mint az előbbi bömbölés, Hans pedig kihúzta magát, és sértődött, dacos hangon mondta:

— Akkor megyünk!

Ezzel határozott mozdulatokkal, igen dühös arccal karon fogta két megdöbbent barátját, és még mielőtt idősebb Mayers magához tért volna a meglepetéstől, eltűnt velük a lépcsőn.

Lent felzúgott a Ferrari motorja.

A hűvös levegő összekeveredett a megivott alkohollal, s egy ideig céltalanul, összevissza kóricáltak a város ilyenkor már üres utcáin, míg az épülő kórház kavics- és cementzsákhegyei, az utcát elfoglaló darui s gépei meg nem állították. Günther kiszállt:

— Én most hazamegyek!

Hans és Willy is kiszálltak, és tanácstalanul néztek egymásra.

— Nem mész haza — mondta Hans. Nézte a már majdnem kész kórház ajtaját, és új ideája támadt. — Remek — mondta —, ide bemegyünk, és leromboljuk, amit idősebb Mayers hazug társadalma épít — ismételte patetikusan az aacheni főtér jelszavait, és a három fiú megindult az üres épületbe, melynek folyosóit egy utcai lámpa beszűrődő fénye világította meg.

* * *

A város ünnepelt. Megnőtt, s az öreg kórház már kicsinek bizonyult a felduzzadt város ellátására. Felépült az új szárny. Berendezése a legmodernebb; rejtett fénysugarak a falakból, gombra járó betegemelő készülékek, operáló termek hipermodern felszerelése a tudományt, a mai időket és a betegek kényelmét szolgálja. Virágkokárdás hölgyek kísérik a vendégeket a kórházon át, büszkén s boldogan mutatják a ragyogó épületet, simára csiszolt, fényes folyosóit, orvosszobáit, irodáit, suhanó betegszállító liftjeit s az átjárót a szintén ragyogóan tiszta régi kórházi részbe.

Ott csendre intenek, ott az ajtók mögött betegek fekszenek, ne zavarják őket, hisz kint csendes vasárnap délután, a nap még besüt az ablakon, s a látogatók virágcsokorral tűnnek el az ajtók mögött.

Az egyik folyosó sarkában szobor áll. Szent Erzsébet szobra. A kórház neve Szent Erzsébet kórház — persze németül. Valamelyik vidéki mester munkája, de nagyon szép. Kezei, finom vonásai szelídséget sugároznak, ruhája halványkéken omlik alá, ölében a rózsák kitördelve, s fején a korona megcsorbulva, darabok morzsolódtak le róla, vagy?...

— Ó, a szokásos — kapom a választ. — Vandál csoport tört be

egy éjjel, betörtek néhány ablakot, ledobáltak és összetörtek néhány képet, Szent Erzsébet öléből kitördelték a virágokat, és fejéről a koronát. Azután feltörték a gyógyszertárat, talán kábítószert kerestek.

— Kábítószert? Hát itt is?

— Mit csodálkozol? Világjelenség. Rosszabb, mint a kommunizmus, mert aki azt megkapja, végén kigyógyul, de a kábítószerbe általában belepusztul. Tudod te, hogy Németországnak egy egész százaléka él kábítószeren? Csak itt nálunk vagy tizenheten fekszenek. Remélem, idejében kerültek ide, s meg tudunk közülük néhányat menteni. Akarod látni őket?

— Nem. Nem akarom — mondom ijedten —, nem most, nem ma!

Csend áll közénk, amint nézem a magányos szobrot tördelt virágaival s megrongált koronájával.

— Kik tehették? Kiknek ártott ez a szobor? Ez a kórház? Még el sem készült egészen.

— Három fiatal. Három fiú.

— Már tudjátok?

— Persze, hiszen már el is fogták őket. Nálunk nem cirkuszoznak évekig a polgárok zsebéből.

— Kik azok, és hogyan találták meg őket ilyen hamar?

— Valakinek feltűnt a szokatlan helyen álló Ferrari, azután már nem volt nehéz megtalálni a tetteseket. Három nagyon derék, prominens családnak a fia. Az egyiknek az apja orvos, a másiké kutatómérnök, a harmadikénak szerszámgyára van. A Mayersnak. Az ő fiáé volt a kocsi. Mindenütt jómód és rendezett családi élet. Még csak el sem váltak a szülők, mert manapság mindig a szülőket okolják mindenért.

— S azután mi történt velük?

— Még nem tudom. Holnap lesz a tárgyalás. Holnap ilyenkor már tudni fogjuk.

* * *

A bírósági terem zsúfolt. A három fiú ügyét egyszerre tárgyalják. A fél város ott szorong. Sápadtan, együttérzéssel a szülők iránt, kik merev arccal néznek maguk elé. Egyik sem néz a gyermekére. Kemény németek. Ami belül sajog, és mardossa a szívüket, az nem tartozik a külvilágra. Nem nézik a gyermeküket. Nemrég még kisfiú volt. Fehér ágyban, habos, csipkefüggönyös szobában, mackó, labdák, futó villanyvonatok között, gondos szülők szeretetétől körülvéve. Tegnap még álmukat őrizték, még anyai kézbe kapaszkodva tették az első lépéseket, s ma elidegenedve, gyűlölködve futnak bele a világba. Mi történt? Hol a hiba? Amerikában a jólétet okolják, a sok válást; „broken home" — szeretik mondani,

s a televíziók műsora szerint csak meg nem értő rossz anyák és apák vannak, kik csalással szereznek vagyont. „Ne tiszteld apádat s anyádat, s hosszú életű leszel!" — lehetne a mottó. Ott Amerikában.

De Németországban? A húszévesek apái most negyven-negyvenöt évesek lehetnek. Lebombázott városok pincéiben születtek. Frontok véres maradékainak gyermekei, akik szebb jövőt reméltek az utódokban. Nekik építették fel emberfeletti erővel a városokat, az országot, hogy nekik már könnyebb, szebb legyen az életük.

Én láttam városaikat. Én bújtam pincéikben, s oltottam az égő házakat a többi német asszonnyal együtt. Sort álltunk vízért, hogy menthessük, ami menthető, sort álltunk tejért, kenyérért, hogy éhen ne haljunk. Akkor azt hittük, hogy itt az égő kövek között többé már fű sem fog kisarjadni.

Az élet mindig legyőzi a halált. S az új életből otthonok, városok, családok születtek, kiknek gyermekei most zúgolódva, csordákba verődve, koszosan járják országok útjait, rombolnak mindent, ami szép. És rombolják önmagukat.

Mi történik? Hol a baj? A tragédia?

Míg gondolataim a múltban járnak, a tárgyalás folyik. A vádló beszél, s a védő fiatal korukra hivatkozva mentegetni próbálja őket. Nem öltek. Nem gyilkoltak. Ostoba kamaszkodás volt...

— Feleljenek cselekedeteikért — szól a vádló keményen. — Aki már autót vezet, aki már megtalálja az italt, az nem gyerek, az feleljen tettéért!

De nem felelnek. Gúnyos mosollyal áll Hans; Günther a vállát rángatja, Willy fagyos arccal néz maga elé. Mit is válaszoljanak olyan kérdésekre, hogy miért romboltak? Mit ártott nekik a kórház? Ahol emberek szenvednek, ahol embereket gyógyítanak, ahol az életnek próbálják megmenteni a csomó kamaszt, akik olyan korúak, mint ők.

A bíró már harmadszor kérdi, miért tették. Miért tépték le a képeket, vertek be ablakokat, tépték le a keresztet a falról? Miért, miért, miért? Szeretné hallani a választ. Szeretne belelátni ezekbe a fiatal fejekbe. Neki is van fia, már családos, az unokája még kicsi, de ezek a beteg idők még őt is elérhetik. Legalább száz fiatal állt már előtte csak ebben a városban lopásért, támadásért, rablásért. Legalább húsz a halállal harcol a kórházban, kábítószerek áldozatai. De válaszolni egyik sem válaszol. Talán mert nem tud, talán mert ilyenkor, mikor józan, maga sem érti, hogy került idáig.

Miért? Miért? Miért?

A védőügyvéd nem tehet sokat, csupán korukra hivatkozva enyhe büntetést kér. Ne küldjék a vádlottakat javítóintézetbe, ez

első tettük, s az intézetből nagyon kevés ember kerül ki megjavulva. Ne tegyék tönkre három fejletlen kamasz jövőjét, mert egyszer, egyetlenegyszer hibáztak. Még gyerekek. Éretlen gyerekek — próbálja védeni őket.

Hans dühösen áll. Mindenki őket nézi. Ő már nagyfiú. Nem gyerek, nem zöld tacskó. Neki, róla ne mondjanak ilyet!

— Hülye vén náci — kiált fel dühösen. A terem felzúdul. A bíró ítélethozatalra vonul vissza, s a közönség fenyegető kiáltással nézi, amíg a három fiút kivezetik. Pont az apja előtt megy el, aki eléje lép, és egy pillanat alatt irtózatos pofon csattan. Talán senki nem látta, talán mindenki. Az őrök sodorják a folyosó felé, Mayersné zokogva borul a padra, s Mayers rángatózó arcizmokkal próbálja csillapítani.

Fél óra szünet...

Állunk a folyosón, egy-két asszony suttogva szól egymáshoz, egyébként csend van; a három fiú felé, akik őreik között állnak, háttal fordulnak a jelenlevők.

— Kire mondta, s miért mondta, hogy náci? — kérdem rokonomtól.

— Mit tudom én?! Azt hiszem, a bíróra.

— Miért? Az náci volt?

— Ugyan! Ezeket a fiatalokat megbolondítják a könyveikkel, a hamis propagandával és nálunk is főleg a televízióval. Néha nem is csodálom, hogy megzavarodnak, mert a műsorok harminc-negyven év előtti bűnöket harsognak örökké, és mást sem hallunk, mint azt, hogy mindenki vérszomjas katona volt ebben az országban. Én nem vagyok német, de már nekem is a könyökömön jön ki ez az idejétmúlta verkli. Lasser, a bíró, különben is még alig ötvenöt-ötvenhat éves, számítsd ki: negyvenben még gyerek volt. Az apja Szibériában pusztult el, de persze arról senki nem beszél. Lasser tizenöt éves korában árva volt, édesanyja egy szövödét nyitott, és abból nevelte fel s taníttatta a fiát.

Végre szól a csengő.

A teremben síri csend, mindenki a helyén, s szinte lélegzetvisszafojtva várja az ítéletet. Végre megszólal dr. Lasser, a bíró.

— A kórházban okozott kár összértéke háromezer márka. Felszólítom a három fiú szüleit az egyenlően felosztott kár megtérítésére. Ebben nem foglaltatik benne a szobor rendbehozatala. A szobor így marad. Emlékeztetőül mindenkinek, aki arra jár. Betegnek és egészségesnek. A betegnek, hogy náluk sokszor sokkal betegebbek szabadon járkálnak. Az egészségesnek emlékeztetőül, hogy városunkban ez a szégyen megtörténhetett. A három tettest egyhavi szabadságvesztésre ítélem, de egy évre felfüggesztem. Viszont az

egy évből hat hónapra kötelezem őket, hogy minden héten egy napot ingyen dolgozzanak a kórházban. Hogy kinek milyen munkát adnak, azt a kórház vezetőségére bízom.

Éjjel két óra volt, és rokonaim házánál még mindig jöttek-mentek az emberek. Szomszédok, kollégák, kórházi alkalmazottak, vendégek, és tárgyalták az ítéletet.

Egyben mindenki megegyezett, hogy a város „bölcs Salamonja" dr. Lasser, a bíró!

— Azt a pofont már régen kellett volna leadni — mondta az egyik vendég, mikor kikísértük őket.

* * *

Másnap reggel nyolckor a három fiú ott állt a kórház igazgatójának szobájában.

— Mayers, Laufer, Schulte, menjenek le a földszintre, és jelentkezzenek dr. Köhlernél, a személyzeti osztály vezetőjénél, ő majd megmondja maguknak, hol dolgozzanak. Dr. Lasser még tegnap este telefonon értesített határozatáról. Kért, adjunk meg maguknak minden segítséget, de legapróbb rendellenes viselkedésüket jelentsem neki. Ehhez tartsák magukat! A viszontlátásra.

Dr. Köhler már tudott a határozatról. Mikor a három fiatal kopogás nélkül beállított, egyáltalán nem volt meglepve.

— Máskor kopogjanak, amikor belépnek, elvégre nem élnek az őserdőben! Innen lemennek az alagsor raktárába, ahol munkaköpenyt kapnak, és azt este ugyanott kell leadni. Az iskolaszünet tartamára Mayers, maga minden hétfőn, Schulte minden szerdán, és Laufer péntekenkint fog nálunk dolgozni. Napközben a személyzeti étkezdében együtt étkeznek a többiekkel. Elmehetnek, kérem!

* * *

Hans harmadik hete volt a kórházban beosztva, éppen az elsősegélynyújtó közelében dolgozott, amikor a mentőautó megállt a bejárat előtt. Sápadt leányarc nézett üresen a levegőbe a sok cső között, amint betolták a szobába. Még látott két véres lábat kilógni a lepedő alól. Hans rosszul lett, nekitámasztotta fejét az ablaknak, nem is érezte a sürgést-forgást maga mögött. Hosszú idő múltán szedte össze magát annyira, hogy megfordulhatott.

— Mi a baja, fiatalember? — hallotta a szobából kilépő orvost.

— Nekem semmi, de, de... — mutatott a szoba felé.

Az orvos jobban megnézte a sápadt alakot.

— Ja úgy, fiatalember, maga új itten. Tudom, az egyik vandál. Hát csak nézze meg jól, mit csinálnak — és azzal dühösen továbbment. Hans megsemmisülve állt ott. Ő csinálta? Megismerte a mentőkocsi egyik ápolóját, ott előtte rakosgatta rendbe a gurítható hordágyat.

— Anton, mi történt?

— Semmi különös, Hans; megint gyerek kezébe adtak volánt. Láthatta, hogy a biciklistának be kell húznia az útra, előtte kocsi parkol. De nem, a fiatalúr a gázpedálra kellett lépjen, nekidobta ezt a teremtést a parkoló kocsinak, kanállal kellett szegényt levakarni róla, csoda, hogy még él.

— Megmarad? — kérdezte újra elsápadva Hans.

— Annak csak a Jóisten a megmondhatója — és Anton eltűnt a liftben.

* * *

Hans már ötödik hete dolgozta egy napját a kórházban, mikor a 217-es szoba közelébe került, itt feküdt a két héttel ezelőtt behozott áldozat. Az öreg takarítónő megbetegedett, így Hansnak kellett aznap a padlót nagyon halkan, óvatosan végigtörölni.

Döbbenten állt meg a félhomályban, nézte a takaró alatt halkan szuszogó kis vékonyka domborulatot, mely nemrég még fiatal, egészséges ember volt. „Tizenhét éves, mint én" — gondolta magában, s ijedt szívvel sietett volna ki a sötétített, szomorú, orvosságszagú szobából. Csak ki a fénybe, a virágos ablakok, gyeppázsit zöld kockái közé, ki az életbe! A beteg felsóhajtott. Tudta, nem tudta, hogy valaki van a szobában? Ismét sóhajtott.

— Mutter, mutter — hallotta a gyenge hangot.

Hansnak összeszorult a torka, zavartan állt meg.

— Jön nemsokára — mondta vigasztalásul. A beteg megrezzent.

— Ki-van-itt?... Maga... nem... az... apám... — majd fáradtan elhallgatott. Verejték lepte el arcát, s Hans ijedten csengetett, hogy valaki jöjjön be hozzá.

Az ápolónő jött be, aki állandóan vele volt, most ment ki néhány perce valami orvosságért. Aggódva hajolt a lány fölé, Hans kitámolygott a szobából. Kint az egyik orvosba ütközött.

— Mi baj van? — kérdezte a sápadt fiút. — Ó, maga az, híres barátom? Hát hogy kerül maga ide?

— Doktor úr, elnézést — mondta szelíden —, mi baja itt bent ennek a fiatal lánynak?

Az orvos nézte az ijedt kamaszt, majd átfogta a vállát, s komolyan mondta neki:

— Látja, fiatal barátom, az ilyen eset az, amikor mi, orvosok is reá döbbenünk, hogy semmit sem tudunk, legalábbis nagyon keveset. Egy ehhez hasonló napfényes délutánon behoznak véres lepedőben egy-egy ilyen fiatalt, aki fél órával előtte egy ép arcú, egészségesen sportoló, játszó, kedves teremtés volt, s akkor adjuk vissza az életnek, ha tudjuk. Ez is egyike az ilyen eseteknek, és ilyenkor csupán azt tudjuk mondani, itt már csak Isten segíthet. Ha...

— Tizenhét éves — rebegte Hans.

— Igen, fiam, tizenhét, mint körülbelül maga. Na, ne legyen ilyen ijedt, maga fiatal, egészséges, erős, jó színben van, bár kicsit megrendült, mert egy percre meglátta az élet másik oldalát. Mert ez is van. Menjen kicsit ki a friss levegőre! — Azzal továbbment.

Igen, ez az élet másik oldala. Ennyi az élet. Egy perc, és vége lehet mindennek. A kirándulásoknak, a meleg otthonnak, a pajtásokkal való kis hülyéskedéseknek. Egy szoba üresen marad... De az orvos, a kórház, igen, az is van. Ezért van. Milyen csodálatos tudomány, egy embernek visszaadni az életet. Múltkor is két fiút bocsátottak el gyógyultan „abból" a szobából, ahol a kábítószeres... Hans próbált gyorsan másra gondolni.

Esténkint összejöttek Willyvel, Güntherrel. Azoknak feltűnt Hans csöndessége, szokatlan hangulata.

— Hát te mit lógatod az orrod, Hans? — kérdezte Günther. — Ne mondd, hogy elfáradtál!

— De. Nagyon. Nem a takarításban. Ma láttam az élet másik oldalát — és elmondta nekik a szegény leányka történetét.

— Hát a kórház nem vidám hely — próbált Günther viccelődni. — Én is láttam egyet s mást. Tudjátok, megszámoltam, összesen huszonhét anya és nyolc beteg gyerek van az én emeletemen. Egy nap alatt ide is, oda is benézek, hát persze úgy teszek, mintha agyondolgoznám magam — fölényeskedett —, de amikor belépek az ajtón, és látom a szemükben, hogy alig várják, mikor lesz négy óra — akkor jöhetnek a gyerekeik. És aztán ha nem jöttek? Még tőlem is megkérdik: „Nem tudja, miért nem jött be ma a fiam?" Vagy ehhez hasonló! A gyerekosztályon meg ott nyüzsögnek, mintha mindnek hat anyja lenne. Jobb gyereknek lenni, mint felnőttnek, én mondom. Na gyertek, egy sört azért megiszunk nálam.

— Nem, ma nem megyek. Ma haza akarok menni — szólt Hans csendesen, s elindult a folyómenti kis úton.

— Vigyázz, Hans — kiáltott utána Günther —, még majd megbetegszel a kórháztól — próbált vigyorogni.

— Ugyan, fogd be a szád! — szólt rá Willy. — Úgyis nemsokára vége a nyárnak, kezdődik az iskola; nem hiszem, hogy bejárhatunk, amikor tanulunk. Elvégre azt nem kívánhatják, hogy az iskolát abbahagyjuk. Na nem?

Willyt tették ide, tették oda. Seperte a raktárat, porszívózott a hallban, mosott ablakot, mosott üvegeket a laboratóriumban. Legjobban utálta bevinni a betegek szobájába és szekrénybe rakni a tiszta ágytálakat. Apja jónevű belgyógyász, otthon cselédjük, s a terebélyes Trude úgy kényeztette, s olyan rendet tartott az egész házban, hogy Willynek eddig eszébe sem jutott, milyen piszkos és

fárasztó lehet a munka. A rendelő ragyogott, s édesanyja és Fräulein Tuch gondoskodott arról, hogy ott minden steril legyen. S ezt Willy eddig magától érthetődőnek tartotta, de most, hogy ő kellett végezze, felháborította és el is gondolkoztatta. Már nem kiabált Trudéval, hogy portörléskor miért nem rakta holmiját ugyanoda vissza, ahonnan elvette. Willy látott otthon elég beteget, jöttek szépen felöltözve, legfeljebb sápadtak voltak, vagy idegesek. De itt a kórházban, ahol egy-egy műtét után hófehéren, elesetten, kötésekkel látta a betegeket, ez másik világ volt. Vagy az élet másik oldala. A remegő kezek, melyekkel egy pohárért nyúltak, az ijedt szemek a műtőbe vitel előtt, vagy az átszellemült megnyugvás arcukon, ha a pap látogatta meg egyiket vagy másikat. Naponta jöttek, ott ültek a beteg mellett, s szelíd hangon biztatták vagy vigasztalták őket. Aki kérte, reggel korán áldozhatott. Ilyenkor kint kellett várjon, míg a pap elment. Egy alkalommal a pap után lépett a szobába. Frau Riegel feküdt ott, szerinte öreg néni, pedig alig volt ötvenéves. Súlyos műtéten esett át, napokon át csak aludt, de egyik reggel mosolyogva nyúlt feléje.

— Jó reggelt, Willy; ugye, Willynek hívják? Na lám, már ezt is tudom. Ma olyan jól érzem magam, először, mióta megoperáltak. Most már érzem, hogy meggyógyulok. Maga hány éves, fiatalember?

— Tizenhat.

— És már ilyen szorgalmas? Boldog lehet a mamája. Nekem is van fiam. Na jöjjön ide, üljön egy kicsit le ide a székre. Hadd higgyem, hogy a családomból van itt valaki. Olyan hosszú a nap, ha nem jön látogató. De hát nagyon messze lakik, dolgozik, de a hét végén jönni fog. Naponta felhív telefonon, örülni fog, ha majd hallja a hangomon, hogy jobban vagyok. Ugye, megerősödött a hangom? — kérdezte, miközben gyengéden, automatikusan simogatta Willy kezét.

— Tudja, Willy, nagy dolog ez a felefon. De ezerszer nagyobb, ha itt van, rám néz, meg-megsimogat. Gyengédség, szeretet sugárzik a szeméből, ez ad erőt. Erre gondoltam, mikor olyan rosszul voltam mindjárt a műtét után. Na ne haragudjék, hogy itt fecsegek, sokat vagyok egyedül. A hét végén jönnek, majd meglátja.

— Sajnos — nyögte ki Willy —, nem leszek itt a hét végén. Én csak szerdánkint dolgozom. Vakációm van, és ősztől megint iskolába megyek.

— Persze, persze — mondta Frau Riegel. — Istenem, tizenhat éves, boldog, fiatal, egészséges diák. Tudja már, hogy mi akar lenni?

— Apám orvos. Én még nem gondolkoztam. Még van időm határozni érettségi után.

— Okos szeme van, fiam, biztosan jól fog választani. Na, men-

jen, kedves, biztosan sok a dolga. Én ráérek, sajnos, most nagyon is ráérek...

Mikor Willy hazament, a konyhában találta édesanyját. Vacsorát készített. Willy odament, után végigsimított a haján, mire az meglepve kérdezte:

— Willykém, csak nem vagy beteg?

De a válasz elől Willy már trappolt fel emeleti szobájába.

* * *

Egy csöndes éjszaka Gertrud meghalt. Nyugodt álomból átaludta magát az elmúlásba. Kis élete úgy hullott el, mint egy gyenge virág az első szél fuvallatától. Hans elment a gyászmisére. Ott volt a lány két kisebb testvére, egy öreg hölgy, talán a nagyanyja, és mindenki, aki tudott Gertrud tragédiájáról.

Willy és Günther is ott voltak. A pap beszéde, a család felfelcsukló sírása, az orgona gyászmotívumai mindenkit megrendítettek.

— Ennyi az élet — töprengett Hans.

Kint ültek a parkban egy padon. Bágyadtan, de még sütött a nap, néhány rododendronbokron késői sárga, vörös és lila virágok pompáztak, a fű fehérlett a millió apró margarétától.

— Tizenhét éves, és meghalt — mormolta félhangosan.

— Nézd, Hans — mutatott Günther a virágokra. — Mi szerencsések vagyunk, nekünk virágok nyílnak, egészségesek vagyunk, és előttünk az egész élet. Nemsokára megkezdődik az iskola, jó lesz a tanulásra koncentrálnunk.

* * *

Mikor szeptemberben az iskola megkezdődött, Lasser bíró utasítására Hans, Willy és Günther a szombat délutánokat kellett a kórházban töltse. Azt, ami még hátra volt a hat hónapból.

Ez évben az ősz korán érkezett. A fák máról holnapra szomorúan veszítették lombjukat, s nagy sárga, halott levelek sodródtak a folyó színén. A parkok padjain már csak kevesen ültek, azok is csak délben. A nyári kertek teraszait lezárták, a turisták és nyaralók is eltűntek, s a vidám, színes, kacagó nyár átadta helyét a pihentető ősznek. A házak ablakaiból mosolygó fény világított, s az esti lámpák fénye különös rózsaszín hangulatot terített a városra s a hattyúk körül a tó vizére. Szép volt a város így ősszel is, a csendben, amint szürke fátylas házaival s utcáival meghúzódott a sötétkék dombok tövében.

— Ez az utolsó évem — szólt egyik este vacsoránál Hans az édesapjához. — Jövőre érettségizem.

— Remélem — nézett rá az édesapja.

— Nem bízol bennem? Tavaly is jól végeztem. Azért kaptam a

Ferrarit, emlékszel?

Mayersné kicsit izgatottan figyelte a beszélgetést. Jaj, csak ne kezdődjék vita belőle...

— Hogyne bíznánk, fiam, benned! Csak apád biztosan arra gondolt, nem fognak-e, neked a szombatok hiányozni? Tavaly szombatonkint majdnem egész nap tanultál. Csak vasárnap mentetek a... mentetek... be a városba — nyelte el gondolatait. — Nem akarnál Lasserrel beszélni? Talán megérti, ha apád is beszél vele.

— Nem! — csattant Hans hangja, majd lecsendesült. — Nem kell elmaradjon. Én megszoktam a kórházat. Úgy érzem, ott szükség van rám, dr. Köhler is mindig nagyon kedvesen elbeszélget velem.

— Ó! — figyelt fel Mayers.

— Igen. És ha már itt tartunk, mit szólnátok hozzá, ha az érettségi után beiratkoznék az egyetem orvosi fakultására. Ha... ha ti is úgy gondoljátok. Nem akarok mérnök lenni. Nem akarok élettelen, hideg gépekkel dolgozni.

— Mi mindenben segítünk — mondta nagyon halkan Mayers. Édesanyja csak ránézett, boldogan, büszkén, megindultan.

Kint csöngettek. Willy és Günther jöttek érte, sétára indultak az esti csendben.

— Apám ma felajánlotta, hogy beszél Lasserrel, amennyiben a tanulmányok miatt szükségem lenne a szombatokra.

— Na és? — kérdezte Günther.

— Mondtam, hogy semmi értelme. Eleinte úgysem lesz olyan nagy tempó, az mindig inkább ünnepek után van. Januártól. De, különben is, nem adom fel a kórházat. Megszoktam. Kinevettek?

— Miért nevetnénk ki! Úgy látszik, minden csak szokás. Azelőtt Aachenba jártunk, most majd a kórházba járunk.

— Csak azért? Mert valahova járni kell? — mormolt Willy.

— Nem. Nem csak azért.

— Én kibírom a szombatot, pláne mióta már nem kell ablakot mosni. Brr, ebben a hidegben! A laboratóriumban szívesen pepecselek, most odaraktak. Ha ott maradhatok, szívesen megyek akkor is, amikor már nem muszáj. És te, Günther, te nagyon hallgatsz. Feladod?

— Nem nevettek ki?

— Becsszó! Miért nevetnénk?

— Van két betegem. Felolvasok nekik. Nem hagyhatom abba!

— Vakok?

— Nem. Öregek. Olvasni mindig is szerettem.

Közben odaértek a kórházhoz.

* * *

Szent Erzsébet szobra pedig azóta is ott áll, rózsája kitörve,

a korona megrongálva, arcán sejtelmes mosollyal. Néha, amikor úgy öt óra körül a nap már megy lefelé a szántóföldek nyugati szélén, utolsó fényével még világít. Bevilágítja az utcákat, épületeket, besugárzik a kórház folyosóján, be egész a sarokig. Ilyenkor mintha fénykorona piroslana a szobor feje körül.

DR. MIHÁLYI GILBERT

A magyar jövő útja

— Mindszenty József rádióbeszéde 1956. november 3-án —

Az 1956 októberi magyar szabadságharc egyik központi szereplője Mindszenty József volt. Ezért a 25. évfordulón tanulmányunk témájául az 1956. november 3-i rádióbeszédét választjuk, és azt keressük, hogy mi mondanivalója volt ebben a sorsdöntő pillanatban.

A nép győzött — Mindszenty szabad

1956 októberében a magyar szabadságharc győzelmének „első teljesítménye közt áll Mindszenty bíboros kiszabadítása"[1]. A tény az, ahogy Seymour Freidin az események szemtanújaként leírja, hogy a magyar kormányhatóságok tárgyalásainak azokban a napokban két főtárgya volt: Mindszenty József visszahozatala és a hatóság tekintélyének a fővárosban való visszaállítása.[2]

Mindszenty kiszabadítását kívánták a munkástanácsok. Vas megye tanácsa például azt követelte, hogy a kormány a legrövidebb időn belül tegye lehetővé Mindszenty teljes rehabilitációját.[3] Tildy Zoltán államminiszter október 30-án azt mondotta az egyik munkásküldöttségnek: fontosnak tartja, hogy Mindszenty visszatérjen Esztergomba, és prímási munkásságát elkezdje.[4] Október 31-én a Szabad Kossuth Rádió bejelentette: Szolnok küldöttsége tárgyalt Nagy Imrével és Kádár Jánossal, és kérték, hogy Mindszentyt tegyék szabaddá, hogy minél előbb érintkezésbe léphessen a pápával.[5] S amikor a rab bíboros börtönének ajtaja megnyílt, október 31-én a Szabad Kossuth Rádió azt jelentette, hogy minden faluban, amerre az újra szabad hercegprímás elhaladt, „a nép virágot szórt útjába és a katonák elé"[6]. Zinner Pál pedig „diadalmenet"-nek[7] hívja a bíboros Budára való útját. Közben a Nagy Imre-kormány hivatalosan közölte, hogy Mindszenty Józsefnek teljes rehabilitációt adott: az ellene való eljárás nélkülözött minden törvényes alapot, a vádak, amikkel illették, valótlanok voltak, ezért visszaállította minden polgári és egyházi jogát.[8]

A Budapestre megérkezett hercegprímás kijelentette, hogy politikai szerepet nem vállal, és tájékozódnia kell, mielőtt bármit is mond. Ezt november 1-én nyilvánosan is megismételte. Két nap alatt azonban készen lett, s így került sor utolsó nyilvános szereplésére a magyar rádióban november 3-án este. Ennek főgondolatait ismertetjük, és körvonalazzuk jelentőségét az alábbiakban.

Mielőbb azonban tovább megyünk, a mondottak alapján megállapíthatjuk, hogy (1) a Magyarország függetlenségéért és szabadságáért börtönt viselő Mindszenty József sorsa a magyar szabadságharcosok szívügye volt, és (2) a szabadságharc napjainak egyik központi személyiségnek tekintették: vele tárgyalt Nagy Imre, Tildy Zoltán, Maléter Pál stb. Hozzá jöttek a külföldi segélyszervek képviselői, a sajtó és rádió interjút akart tőle, ifjúsági, budapesti és vidéki küldöttségek felkeresték[9], érintkezésbe lépett a pápával, és segélykérést küldött szét a nagyvilágba.

Szabad nép szabad országban

A rádióbeszéd egyik alapvető megállapítása így szólt: „A lefolyt harc nem forradalom volt, hanem szabadságharc. A világon páratlan szabadságharc volt ez, a fiatal nemzedékkel népünk élén. A szabadságharc azért folyt, mert a nemzet szabadon akart dönteni arról, hogy miképpen éljen. Szabadon akart határozni sorsa, államának igazgatása, munkájának értékesítése felől. Új, visszaélésmentes választás szükséges, amelynél minden párt indulhat. A választás történjék nemzetközi ellenőrzés mellett."

A bíboros itt előre visszautasítja a magyar október meggyalázásának rágalmait. Félreérthetetlenül leszögezi, hogy ami végbement, a nemzet önvédelmi küzdelme volt az 1945 óta való idegen elnyomóval szemben. Az Egyesült Nemzetek Különbizottsága szintén azt állapította meg, hogy a magyar forradalom a magyar nép önrendelkezési jogának adott kifejezést.[10] November 1-én még maga Kádár János is ezen a véleményen volt: „Népünk dicsőséges felkelése elsöpörte a Rákosi-uralmat, szabadságot hozott a népnek, és függetlenséget az országnak."[11] A kétszínű és habozó indiai Krishna Menon is ezt mondta az Egyesült Nemzetek közgyűlésén: „Kormányom meggyőződése, hogy az uralmon lévő kormány ellen való felkelés nem más, mint nemzeti szabadságmozgalom."[12] A nem éppen magyarbarát Hugh Seton-Watson is ennek a meggyőződésnek adott kifejezést: „Az ellenforradalom 1956. november 4-én kezdődött Magyarországon, amikor a támadó szovjet hadsereg véresen elnyomta a magyar nép szabadságharcát."[13]

A szabadságharcot páratlanná tette a magyar lélek ereje, az

élniakarás elpusztíthatatlan ösztöne. Igy tudta a maga erejével elpusztítani a hosszú és kegyetlen önkény minden hatalmi apparátusát. Páratlan volt azért is, mert ahogy McCartney professzor rámutat, „nem az idősebb nemzedék tüzelte és vezette a harcot, hanem diákok és ipari munkások, a kommunizmus gyermekei, akiket arra neveltek, hogy a vörös ideológia zászlóvivői legyenek, és ezért szinte már a bölcsőtől kezdve a kommunizmus tanaival táplálták őket."[14] Továbbá páratlan azért is, mert a magyar szabadságharc megdöntötte azt a mítoszt, hogy a kommunizmus a „wave of the future", a jövő útja, amit itt Nyugaton is annyian elhittek. Ezt mondta ki M. Djilas: „A magyar szabadságharc a kommunizmus halálának a kezdete."[15]

Mindszenty József azt is fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a szabadságharc nem „enyhülés"-ért hozta véres áldozatát. Nem „nemzeti kommunizmus" a célja. Nem is csak „nagyobb darab kenyér"-ért folyt a küzdelem. Hanem a gyarmati elnyomás teljes felszámolását és a nemzeti önrendelkezés maradéktalan visszaállítását követelte. A magyar nép független és szabad akart lenni, mint minden valamire menő nép. Ezért a szabadságharc egyik követelése így hangzott: „Ruszki, menj haza!"

Bár szabadságharcával a magyar nép már úgyis kinyilvánította akaratát, formálisan és törvényesen szabad választás lesz a nép döntésének végleges kifejezése. S azt kívánja bölcsen, hogy e szabad népakarat garantálója és tanúja legyen az egész világ: nemzetközi ellenőrzés mellett kell végbemennie.

Független magyarság

A rádióbeszéd másik lényeges kitétele így hangzik: „Egész helyzetünket azonban az dönti el, hogy a 200 milliós orosz birodalomnak mi a szándéka a határainkon belül levő katonai erejével. Rádiójelentések adták hírül, hogy ez a fegyveres erő növekszik. Mi semlegesek vagyunk. Mi az orosz birodalomnak nem adunk okot a vérontásra. De nem merül fel az orosz birodalom vezetőiben a gondolat, hogy sokkal jobban fogjuk becsülni az orosz népet, ha nem igáz le bennünket. Csak ellenséges népre szokott rátörni a megtámadott másik ország. Mi most nem támadtuk meg Oroszországot. Őszintén reméljük, hogy az orosz fegyveres erők mielőbbi kivonása országunkból megtörténik."

A bíboros a helyzet alakulásáért a Szovjetunióra hárítja a felelősséget. Minden joggal. A nemzeti szabadság csak úgy tud helyreállani, ha az elnyomó abbahagyja az ország megszállását. A magyar kormány hivatalosan is bejelentette Magyarország semlegességét, és kérte, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki.[16] Sőt: az Egye-

sült Nemzetek főtitkárához is fordult, és kérte: intézkedjék, a Biztonsági Tanács adjon utasítást a szovjet és a magyar kormánynak, hogy azonnal kezdjék meg az erre vonatkozó tárgyalásokat. A tárgyalások meg is kezdődtek, illetve ennek ürügye alatt a Szovjetunió tőrbe csalta a magyar küldöttséget.

Társadalmi igazságosság

A rádióbeszéd következő útmutató megállapítása így szól: „Jogállamban élünk, osztálynélküli társadalom, demokratikus vívmányokat fejlesztő, szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista elemű nemzet és ország akarunk lenni."

Mindszenty József itt körvonalazza, hogy a nemzet miként fog visszaszerzett szabadságával élni befelé. Rövid, elvi kijelentés, nem volt idő részletezésre. De nem kétséges, hogy a magyar nép egyetemes jólétének kell az irányadónak lennie. A magyar szociálpolitika el fogja kerülni mind a szocialista kommunizmus, mind pedig a liberális kapitalizmus szélsőségeit. A szocialista kommunizmus ugyanis elnyomja az embert, a liberális kapitalizmus főcélja szintén nem az ember, hanem a profit, a nyereség. A bíboros a „harmadik utat", a társadalmi igazságosság követését írja elő. Ez többek közt olyan rendszer, amelyben a magántulajdon fennáll, de megvannak közösségi kötelezettségei. Teljesen a pápák szociális enciklikái szellemében.

Egyetemes összetartozás

Mindszenty József azt is kijelöli, hogy a nemzet visszaszerzett szabadságát miképpen használja fel kifelé, Európa és a nagyvilág felé. „Fizikai életfeltételeik szerint is mindjobban egymásra utaltak a népek. Mi, magyarok, az európai népek családi, bensőséges békéjének zászlóvivőjeként akarunk élni és cselekedni. Nem mesterségesen hirdetett, de valódi barátságban mindegyikkel, sőt: még további tájakra is emelve szemünket, mi, kis nemzet, barátságban, zavartalan, békés, kölcsönös megbecsülésben kívánunk lenni a nagy Amerikai Egyesült Államokkal és a hatalmas orosz birodalommal egyaránt. Jószomszédi viszonyban Prágával, Bukaresttel, Varsóval és Belgráddal."

Ezek a szavak felelős, építő külpolitikára utalnak. A vasfüggöny és a blokkok szétbontó és elválasztó hatalmaskodása helyébe egyetemes szolidaritást hirdetnek, és visszatérést a népek közösségébe, ahova beletartozunk Szent István történelmi választása óta. Hitet tesznek az európai közösség eszméje mellett. A hazaszeretetet értékként megvédik, de óvnak a nacionalizmus és minden soviniszta rendszer szélsőségeitől. Hiszen ezek, a pánszlávizmussal és a pán-

russzizmussal együtt a népek békéjének a veszélyeztetői. A magyar nép nem összeférhetetlen, hanem az egyetemes közjó munkálását köteles feladatnak tartja.

Az Egyház munkásságának a szabadsága

A bíboros kitért az Egyháznak a magyar életben való helyzetére is. „Mint a magyar katolikus egyház feje kijelentem, hogy, amint azt a püspöki kar 1945-ben közös körlevelében kijelentette, nem helyezkedünk szembe a történelmi haladás igazolt irányával, sőt: az egészséges fejlődést mindenben előmozdítjuk. Azt a magyar nép természetesnek találja, hogy nagy múltú és nagy értékű intézményeiről gondoskodni kell. (...) A keresztény hitoktatás szabadságának azonnali rendezését, a katolikus egyház intézményeinek és társulatainak, köztük sajtójának visszaadását joggal elvárjuk."

A szovjet támadás, illetve a szabadságharc leverése után a kommunisták folytatták egyházellenes támadásaikat Mindszenty József személyére összpontosítva. „Népellenes" magatartással, kapitalista restaurációs törekvéssel és a földreformot megsemmisítő magatartással vádolták. November 3-i rádióbeszédét használták fel bizonyítéknak. Ha beszédének volt része, amibe belekapaszkodtak, akkor ez volt. Ráfogták, hogy az egyházi vagyont követeli vissza. És megkezdődött ellene a leghevesebb hajsza.

Kádár János például így köpködött: „Aztán azt mondta: az egyháznak mindent vissza kell kapnia, mégpedig hamarosan. Persze itt az egyház elvesztett kincsei között nem az oltáriszentségre gondolt, mert az megmaradt. Ellenben nem maradt meg a 930000 hold, ami 1945-ben az egyház kezén volt."[17] Nagy Imre és társai elítélésében is hivatkoztak erre 1958 júniusában: „Mindszenty József a kapitalista restauráció programját hirdette meg november 3-án a rádióban. Nagy Imre és társasága egyetértettek vele."

A tárgyilagos vizsgálat azonban megállapítja, hogy a bíboros kitétele az iskolákra, kórházakra, szeretetművekre vonatkozott, nem pedig az egyházi birtokra. Hubert Ripka szerint „nem található semmi reakciós beszédében. Hogy az egyházi birtokot követelte vissza, nem bizonyítható."[18] Váli Ferenc, a nemzetközi jog ismert tudósa azon a nézeten van, hogy a „beszéd, amit a szovjet támadás előestéjén mondott, államférfiúra valló megnyilatkozás".[19] Paul Zinner pedig rámutat, hogy a beszéd „nem enged meg ilyen magyarázatot".[20]

A rádióbeszéd főbb tételeinek megvizsgálásából kitűnik, hogy Mindszenty József nem önmagával foglalkozik, nem nyolc évig tartó kommunista börtönéletén kesereg. Az országról van benne szó. Nem taktikai utasításokat ad, nem másod- s harmadrendű dolgokat

tárgyal, hanem történelmi útmutatás, irányjelzés a tárgya. A magyar történelem különleges sorstragédiájában ezeréves öntudattal és államférfiúi bölcsességgel lerögzíti a magyar magatartást: a nemzeti szabadsághoz való ragaszkodást. A végzetes krízisben nem alkudozik, hanem történelmi küldetésünk tudatában kijelenti, hogy jogunk van élni a nap alatt, független népként intézni saját sorsunkat a Duna—Tisza tájain. Útmutatás, ami nemcsak 1956-nak szólt, de a jövendő századoknak is!

Ez is csak igazolja, hogy miért nem lehet Mindszenty Józsefet kitörölni a magyar történelemből. A magyar kommunista uralom kritizálja és gyalázza, a kommunista nevelés az iskolákban úgy kezeli, mintha sohasem létezett volna, Lékai László esztergomi érsek-bíboros és a magyar püspöki kar agyonhallgatja, a magyar nép azonban kiszolgáltatottságában is jól érzi, hogy az elnyomó ezzel csak magyar történelmi öntudatát akarja elsorvasztani. De nem engedi. Az erőteljes ellenállás próbálkozásainak se szeri, se száma. Az Élet és Irodalom 1980. július 12-i számában például Hátrányos helyzetű nemzedék című cikkében az író panaszkodik és vádol, hogy fia főiskolát végzett, de nem tudja, hogy mi történt 1956-ban, és ki volt Mindszenty József.

Mindszenty József tetteit nem lehet letagadni, a végzet órájában mondott szavait nem harsogja túl a megszálló szovjet páncélosok dübörgő moraja, nem emésztik fel az elmúlt évek, mert friss, erőteljes, halhatatlan marad kiállása és útmutatása. Mindszenty József él a magyar szívekben, és a szabad Magyarországon majd a nemzet panteonjában Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István között foglal helyet, s emlékét megörökítik templomok, iskolák, szobrok, iskoláskönyvek és utcák nevei, ahogy a szabadság visszaszerzése napjaiban Martonvásár a Vorosilov utcát Mindszenty József utcára változtatta.[21]

JEGYZETEK

[1]*William Ebenstein, Two Ways of Life. The Communist Challenge to Democracy (New York: Rinehart and Winston, 1962), 49. old.*

[2]*Seymour Freidin, The Forgotten People (New York: Charles Scribner's Sons, 1962), 235. old.*

[3]*A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében (New York: Free Europe Press, 1956), 202. old.*

[4]*Ugyanott 204. old.*

[5]*Melvin J. Lasky, The Hungarian Revolution (New York: Praeger, 1957), 157. old.*

[6]*The Revolt of Hungary. A Documentary Chronology of Events Based Exclusively on Internal Broadcasts by Central and Provincial Radios, October 23, 1956 — November 4, 1956 (New York: Free Europe Committee, 1956), 51. old.*

[7]*Paul Zinner, Revolution in Hungary (New York: Columbia University Press, 1962), 297-298. old.*

[8]*Paul Zinner, National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe (New York: Columbia University Press, 1956), 457. old.*

[9]*Werenfried van Straaten, They Call Me the Beacon Priest (New City Press, 1965), 98. old.*

[10]*United Nations. Report of the Special Committee on the Problem of Hungary. (New York, 1957), 68. old.*

[11]*A Szabad Kossuth Rádióban. Lásd a 6. jegyzetben jelzett munkát, 64. old.*

[12]*United Nations General Assembly. Eleventh Session, Official Records. December 10, 1956, 609. old.*

[13]*Nagy Imre, On Communism (New York: Frederick A. Praeger, 1957), XXVIII. old.*

[14]*Hungary. The Contemporary Review, 1957. Január, 5-7. old.*

[15]*The Storm in Eastern Europe. The New Leader, November 19, 1956, 6. old.*

[16]*Lásd az 5. jegyzetben jelzett művet, 181-184. old.*

[17]*Salgótarjánban mondott beszéde. Népszabadság, 1957. február 5, 2. oldal. A kommunisták még mindig szajkózzák ezt a vádat: Hollós Ervin—Lajtai Vera: Köztársaság tér, 1956 (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1974): „Ez többek között egymillió hold föld visszavételét jelentette a parasztoktól." 290. old. Külföld felé is ezt ismétlik: Dezső Nemes, The Socialist Political System in Hungary. World Marxist Review, 1978. november, 20. old.*

[18]*Hubert Ripka, Eastern Europe in the Post-War World (New York: Frederick A. Praeger, 1961), 168. old.*

[19]*Ferenc A. Váli, Rift and Revolt in Hungary (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1961), 336. old.*

[20]*Lásd a 7. jegyzetben jelzett művet, 301. old.*

[21]*A Szív. A Jézus Szíve Szövetség Hetilapja. (Budapest, 1956. november 3.), 1. old.*

KML

Onogurok nyomán Erdélyben

— Kiket talált a honfoglaló magyar Erdélyben? —

Erdély magyarjainak sorsa ismét a „Tündérországra" fordította a figyelmet. Történelmi okmányok, tények és következtetések, régészet és nyelvészet érvei egyaránt kétségtelenné teszik, hogy oláh vagyis román nyelvű lakosság nem élt Erdélyben az Árpádok utolsó százada, kb. 1200 előtt. Hagyomány, történelem és helynevek azt vallják, hogy honfoglalásunk előtt Erdély a „bolgároké" volt. Ezek is csak gyér lakossággal telepítették be, így Erdély középkori helynevei nagyrészt magyarok. Árpád fejedelem idején az erdélyi bolgárság már szlávosodóban volt, tehát az Árpáddal jött honfoglalók úgy 900 tájt részben bolgár-török, részben bolgár-szláv nyelvű lakost találtak itt, és — magyart! Kik ezek az erdélyi bolgár-törökök? Nézzünk a messzibb múltba! A törökség a „turáni népeknek" (urál-altajiaknak) keleti csoportja, melyben csak egyik nyelv a mai török, azaz oszmán-török. Koreától az Égei-tengerig élnek török-tatár népek. Őshazájuk az Altaj-hegység vidéke, innen egy nyugati águk az Urálig terjedt, keleti águk pedig Közép-Ázsia szívéig. Az őstörök-nek közvetlen szomszédja és testvére a mongol. Rokonságban áll az uráli, finnugor nyelvekkel is, de ennek részletei tisztázatlanok, ma inkább, mint 50 évvel ezelőtt. (Ez uráli és altaji közösségből válhatott ki ősrégi időkben, úgy Kr. e. 4000—5000 évvel, a sumér vagy ennek egy összetevője.)

A törökségnek nyugati ágát, mely az Urál körül a finnugor elő-magyarral érintkezett már sok századdal Krisztus előtt, jobb név híján bolgár-töröknek nevezzük, mert ebből ered az a bolgár, mely később elszlávosodott, de ugyanezen népnek nagy része a magyarral olvadt egybe, s talán jobb névvel onogurnak vagy ogurnak hívhatnánk. (Ne zavarjuk össze e nevet az ugorral: a finnugorság keleti ágának nevével!)

A legtöbb mai és régi török azonban „keleti török", ezért köztörök a nevük; a hun, avar, kun-besenyő, uz, oszmán, kirgiz, orosz-

országi tatár és baskír mind ide tartozik. A köztöröknek *Z*-török is a neve, a bolgár-töröknek pedig *R*-török, jellemző hangtani különbségükről: pl. a mi *ökör* szavunk az oszmán-törökben *öküz,* a bolgártörökben *ökür* volt. A mi *iker* szavunk oszmánban *ikiz* („kettős") stb. A bolgártörök nagyrészt kihalt, beolvadt más népekbe: magyarba, bolgár-szlávba, s így nyelvet cserélt; egyetlen mai utódja, mely még a nyugati törökség nyelvét beszéli, a csuvas a Volgánál. De a régi „ócsuvas" vagyis bolgár-török kikövetkeztetésében döntő szerep a magyarnak jut, mert mi tisztábban megőriztük a bolgártörök szókincset, mintsem a nagyon elváltozott csuvas. Mármost a bolgár-török onogur és a finnugor előmagyar összeházasodásából született meg a történelmi magyar: az ősmagyar, majd az Árpádkori ómagyar, és az 1600 óta fejlődő újmagyar. „Anyai ősünk" tehát finnugor, „apai ősünk" onogur. Az előbbitől maradt ránk a magyar nevünk, az utóbbitól a Hungarus, Ungar, Hungarian, s ennek legősibb formája: Onogur. A törökök ugyanis törzsekre oszlottak: (köztörök) *oguz* (bolgár-török) *ogur* „törzs", s ezek csoportosultak nemzetekké. Egyik legmaradandóbb volt a „tíz törzs" szövetség, az *on-ogur* (*on* „tíz"). Attila halála után (453 Kr. u.) fia, *Irnik,* a monda Csabája, e szövetség uralkodója lett, és utódai, a Gyulaház, századokig tartotta a Don és Volga közti országot. Átviharzott fölötte az egyik legvadabb népvándorlás, az *avaroké,* de ez tovább hömpölygött. 570 táján az avar megszállta a Kárpát-medencét, gyepűvédőként magával vonva számos szláv törzset és nyilván sok magyart, onogurt is keletről. Újabb régészeink, a kiváló László Gyula például, tanítják, hogy Árpád előtt már érkeztek magyarok a Duna-medencébe, így vallják a régészeti ásatások is. 670-ben keleten újabb lökés érte Onogúriát, a „Csaba népét". Közép-Ázsiából előzúdul a *türk-kazár,* és megszállja a mai Dél-Oroszországot; nyugatra tovább nem hatolt nyilván a még hatalmas avarok miatt. De a Volgán átkelő türk-kazár még elég erős volt ahhoz, hogy megdöntse Onogúriát. A 670-es évek végzetesek, és századok lefolyásában két nép, a magyar és bolgár szétválását, teljes kialakulását hozzák. Az onogurság egyik része *Iszperik* kagán (kán) vezetésével a Dunától délre vonul, s Bizánc birodalmából kihasítva megalapítja a mai Bolgárhont, mely egyelőre még onogur, vagyis bolgár-török nyelvű és pogány. „Szent Istvánja", első keresztény királya *Borisz* lesz, és ettől kezdve (865) úgy jó száz év alatt elszlávosodnak. Magukat mindmáig „bolgárnak" hívják, ami törökül „kevertet" jelent. Ez is arra utalhat, hogy nemcsak bolgár-török nyelvűek jöttek, hanem Irnik országának egyéb népei is, tehát például magyarok! 670 után teljes joggal föltehetjük nyelvünk jelenlétét a Kárpát-medencében. Az onogur-bolgár ugyanis elfoglalta a Balkán közepét, benne

a mai Bulgáriát, meg a Kárpát-medence keleti felét. Legnagyobb kagánja, *Korum* (†814) a mai Jugoszlávia, Bulgária, Románia és Nagy-Magyarország túlnyomó része fölött uralkodott, Thesszalonikától a Tátráig. De ő már nem Iszperik és Irnik ivadéka, mert a dunai bolgároknál a Gyula-ház (Attila háza) kihalt Iszperik unokájában, Szever kagánban. (Ennek nevével függ össze *Turnu-Severin* Orsovától délre, a régi Szörénytornya, *Szörényvár.)*

Csaba ivadéka, a Gyula-ház azonban fönnmaradt keleten, s újra bevonult a Kárpát-medencébe Árpáddal. Iszperiknek atyja ugyanis *Kovrat* avagy Kurt volt, a legnagyobb keleti onogur uralkodó. Ez keresztény görög hithirdetőket is meghívott, de alig halt meg, művét a türk-kazár beütés elsöpörte. Öt fia a mondában (öt utód fejedelem) alatt az onogurság öt felé szóródott: 1. Láttuk, *Iszperik* megalapítja a dunai Bolgárhont. 2. Testvére, *Bat-Baján* (ki nem tévesztendő össze az avar Bajánnal) helyben maradt az onogur és magyar nép zömével kazár fönnhatóság alatt kb. 830-ig: ezek a mi Árpád-ági őseink. 3. Egy testvér, *Kotrag,* északra vonul a Volga mentén; népe később *barszil* néven szerepel. (Újabb őskutatók szerint a Pest megyei Bercel falunév törzsnév, a barszilból a Hétmagyarhoz csatlakozott töredék emléke. Mert sose higgyük, hogy szétszakadások vagy kivándorlások a nyelvek szerint történtek. Inkább: aki éppen „beleesett a sodrásba", az ment...) Kotrag és a barszilok keleti utódai kétségkívül a mai *csuvasok.* 4. Két más testvér (esetleg rokon törzsfő) más töredékekkel „Pannoniába és Itáliába" ment. Ezekről érdekes újabb adatok és megfejtések merültek föl (Lásd Dümerth: Az Árpádok nyomában, Bp. 1977., igen jó hazai könyvet, ahonnan ezeket vesszük!): „*Chuber* kagán" (olv. Khubir, Csubir?), ki Iszperik híveként az Al-Dunához, a mai Bánság és Dél-Erdély tájára vitte törzseit, Iszperik halála után valami miatt föllázadt, és népe javával Thesszalonika vidékére vonul. Ez az ág elgörögösödött. Az ő személyét sejtik az anonymusi „Csaba magyarja" mögött, ki a Névtelen szerint „eltűnt", s még 1200 tájt is magyar szólás volt: „Eltűnt, mint Csaba Göröghonban". Ha ezt kapcsoljuk a székely Csaba-mondával, tán ő szerepel „Csaba visszatérésében", míg az első Csaba: Irnik Attila igazi fia. „Csaba visszatérte" tehát azonos az Iszperik-féle honfoglalással, mert „Chuber" népe Iszperik új honának északi felét, a Kárpát-medence keleti oldalát szállja meg! 5. A lázadó Csabához hasonló sors érte az ötödik testvér, *Alzeco* törzsét. Ez úgy 70000 „hunnal", vagyis onogurral, Itáliába nyomul, Ravenna táján települ le, és népe beolvadt az olaszba... A széles szarvú füstös-fehér származata marha, a mi „címeres ökrünk" tudvalevőleg tőlünk nyugatra csak Észak-Olaszhonban tenyészik.

Úgy látszik, fajtánk végzete, hogy egyre szétszóródjék, hogy

egyre újrakezdje életét... De Ady tévedett nagy versében (A szétszóródás előtt):

„Hát népét Hadúr is szétszórja...
Szigorúabb istenek ezt így szokták!
...És mi nem leszünk majd szétszórva
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett,
S fölolvaszt a világ kohója,
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat..."

2.
Küküllő, Krassó, Brassó, Gyalu, Hargita: onogur nevek Erdélyben

Láttuk, hogy Iszperik népével, sőt: tán még előbb, eljutottak Erdélybe magyarul beszélők is. De a zöme Iszperik és Korum népének onogur nyelvű: bolgár-török volt. E bolgár-török nyelv sajátságai a mai köztörökkel szemben például szókezdetben gy-, sz-, (ahol köztörök *j-, y-, dzs-* van); *s-* (köztörök *sz-*, pl. sár, sárga); *g-* (köztörök *k-*, pl. gödény, görény). Szóközben és végen: onogur *-r-* (köztörök *-z-*, pl. borjú, ökör, iker, tenger szavunkban); onogur *-l-* (köztörök *-s-*, pl. dél, dől, kölök stb. szavainkban). Első szótagbeli onogur *-y-:* veláris *i* hang (a köztörök *a* helyén, mint nálunk tinó, írni, csipa stb.) Ilyen ismérvek, kritériumok döntötték el, hogy több erdélyi helynevünk ősi onogur. Az itt következő négy közismert, nyelvészetben számon tartott, az ötödik újabb megfejtési kísérlet.

Küküllő neve a legcsattanósabb példa az erdélyi onogurság és magyar nyelvűek közvetlen érintkezésére, együttélésére, Melich Jánosnak, a helynévkutatás nagy úttörőjének megfejtésében. A köztörök *küken* mellett („kökény") van *kükel* változat is, melléknévi alakja *kükenlik,* illetve *kükelligh* (bolgár-törökösen): „kökényes". Innen az ómagyar *Kükelleü,* mai *Küküllő.* A késői bolgár-szláv Erdélybe érkezve, vagy inkább helyben elszlávosodva, megértette és lefordította: *Trnava* „kökényes", innen az oláh *Tarnava* mindmáig, a szlávból vett névvel. A mai oláh tehát későn jőve, a Küküllő-vidéki szlávra fordított alakot tanulta meg, a magyar a még korábbi onogurt. Nyilván az oláhnak több kapcsolata volt (például vallásban) a helyi, még létező bolgár-szlávval, mintsem a magyarral! Ezt a szlávot olvasztotta magába, mint annyi más népet is... A Küküllőnél nagyobb folyók nevei még ősibbek, például a *Duna, Tisza, Maros, Don,* stb. történelem előttiek, egyik nép adja át őket a másiknak. Minden népnyelv: kelta, trák, latin, gót, gepida, onogur, magyar,

szláv, rajtuk hagyta keze nyomát, míg végül az oláh megkapta, a magyartól vagy a szlávtól...

Krassó, mai nevén *Karas,* a déli Bánság kicsi folyója, a *Néra* (régi színmagyar *Nyárád*) mellett ömlik a Dunába. Korábbi formában *Karassó,* vitathatatlanul onogur. A *kár-, bar-* felé szókezdetnek *kr-, br*-be összevonása nem okvetlen szlávos, török és magyar is létrehozza, pl. a színmagyar *Berettyó* (Berek-jó, Berek-fo-lyó) népi ajkon *Brettyó* is; a török *byrak* („elhagy") *brak*-nak is hangzik. *Karassó* annyi mint *Kara-sugh* „fekete víz". A Karastól nyugatra a Dráva vidékén, két „druszája" is van a folyónknak, a baranyai és a szlavóniai *Karasica,* régebben *Karassó;* mai alakjuk elszlávosodás eredménye.

Brassó, előbb *Barassó,* és pataknév; amelytől a város nevét kapta: *Bora-sugh* „szürke víz". Később jött népek sokszor félreértve fordítanak le neveket. Így az ómagyar *Borossó*-ban a szász a magyar tájszói (és szláv) *bor* „borókafenyő" szót értette, és a szász *Krane, Krone* „boróka" szóval fordítá a várost *Kronstadt*nak. 1500 táján a humanista kor lázasan latinosított még családneveket is. Újabb félrefordítással lett Brassó latin neve: *Corona* (mintha a Kronstadtban a német Krone, korona szó lenne!) Nem állhatjuk meg ezt a kitérőt *Gyulafehérvár* irányába: ekkor tájt lett az ősi színmagyar „Gyulák Fehérvára" latinosan *Alba Julia,* holott az ősi *gyula* alkirályi rangnak semmi köze a latin Julius családhoz, *fehérvár* is jelképes név a fővárosra (*Székes-* azaz „királyi"; *Nándor-* azaz „bolgár", a déli bánságok fővárosa; *Zára,* a dalmát főváros pedig nálunk Tenger-Fehérvár volt). *Alba Julia* se nem ókori latin, se nem oláh, hanem magyar tudákosság! Mikor a rómaiak elfoglalták Dáciát, a Julius család (Caesar dinasztiája), már rég nem uralkodott, sőt: Caligula, Claudius, Nero emlékével gyűlöletes volt! Alba Julia helyett a rómaiak *Apulum*-nak hívták, amely név persze nyomtalan eltűnt! (De sajna, még nyugati könyvek is római eredetűnek állítják az Alba Julia nevet!)

Gyalu falunév, előbb völgy neve, melyet nyilván csak Anonymus tett meg fejedelemmé: Dux *Gelou,* Gyeló vezérré! Megjegyezzük: az ómagyar *gya-:gye-* változás *nem* idegenszerű, mert *s, cs, gy* mellett az *a,o* változhat *e,i*-vé. Ilyenek: csomó, csimbók, csembők, stb. A régi *Gyilau:Gyelou* a bolgár-török *dzsylagh* folytatása, köztörökben *yalak* „medence,teknő". (A két török megfelelés szabályosságát lásd előbb!)

Hargita hegynevünk megfejtése újabb, de eléggé valószínű. Az onogur *Kharga-ata, Khargata* „Varjú apó" (középső *a*-ja szabályosan magyarban lett *i*-vé, mint *karika* szavunkban is). Hegyek megszemélyesítése „apónak", többször előfordul törökben, hasonló

hozzá a cseh Óriás-hegységbeli *Altvater* csúcs neve. *Hargita* a hegylánc és a főcsúcs, ez utóbbi más néven *Galusa-tető* is; a hegyről lefutó legfőbb patak pedig *Vargyas,* azaz „Varjas (hegy, apó) patakja": magyarra fordítva az onogur nevet! De Galusa-tető neve meg nem egyéb, mint szlávra fordítás, *galica, galisa* becéző formák: „varjucska". Más szóval a hegy és a patak és a csúcs egyazon nevet visel más-más nyelven, egymás értelmét erősítve és régi nyelvekről vallva! Hegy és patakja azonos néven másutt is megvan: *Bakonyból* fut le Bakonyér, *Kalota* oldaláról Kalota-patak stb. (Török *Kal-ata* „vastag apó", *Kel-ata* „kopasz apó"?)

3.
A Gutin és fordításai helynevekben

További onogur nevek után is elsősorban a nagy hegyek és folyók táján kell kereskednünk, mert ezek a legősibbek. Kis, néhány falut átszelő patak, rejtett, régebben őserdő borította völgyek és szirtek neve újabb, tehát ma is érthető, sőt: jó pár oláh is van közöttük a késő középkorból és újkorból. Ahogy betelepül egy táj, irtódik az erdő, úgy nő a névkincs, míg végre minden kis dűlőt „beírtak mindenféle könyvbe és mindenképpen számon tartanak" (Kosztolányi)...

Gutin hegység neve Kniezsa István szerint ismeretlen eredetű. Ez a jeles helynévkutatónk és szlávistánk Erdély helyneveiről írt alapvető könyvet. Szerinte *Gutin* nem lehet sem szláv, sem rumén. Gutin neve és körülötte a *Zazár, Fernezely, Visó* folyónevek oly furcsák egy csomóban, Erdély északkeleti sarkán, hogy okvetlen honfoglalás előttiek, és valamely „népvándorlásban eltűnt ismeretlen népnek nyomai"...

Az Avas—Kőhát—Gutin hegylánc legkeletibb hegysége a Gutin, s ennek főcsúcsa is *Gutin;* régibb magyarban *Guton* alakban is (*Guton havasa* 1231—1397-es lejegyzésben). E csúcs oldaláról délnyugat felé fut le az északibb *Fernezely* s a délibb *Zazár;* ahol egybefolynak, van ma Nagybánya községe, melytől kezdve az egyesült folyó neve Zazár, noha az egybefolyásig a Fernezely hosszabb. Nagybánya, és odébb Kapnikbánya, Felsőbánya csak az Árpád-kor vége felé települtek be *szász* bányászokkal. Nagybánya megvolt már előbb, de más néven, mai neve nem régibb az Anjou-kornál, az 1300-as éveknél, *Bánya* alakban. Szász bányászai nyitják meg igazában a völgyeket. Érdekes, hogy Nagybánya korábbi neve csak latinra lefordítva maradt meg: *Rivulus Dominarum,* „Asszonyok, Úrnők Patakja"! Itt rejlik az egész titok-gubanc nyitja rendőrnyomozók és névcsapászók részére! Mert ha a falu neve Úrnők Pa-

takja, akkor ez előbb az átfolyó patak neve volt, amiről a falut elnevezték! Itt tehát a Zazár vagy a Fernezely korábbi neve! (Észben tartva, hogy „asszony" régi nyelvünkben „fejedelemasszony, úrnő" értelmű volt!) Furcsa egy név patakra! Boldogasszonyra nem gondolhatni, sem valami Királynőkre, ahogy Kiss Lajos névfejtő könyve fölteszi, mondván: „az asszonynak itt feltehetőleg ‚királyné' volt az értelme. Bányavárosok gyakran voltak a magyar királynék kezén". Elfelejti, hogy ez nem a bányaváros neve, nem is a bánya előtti városé, hanem a mindenek előtti pataké; és hogy így többesben még kevésbé vág! Község sűrűn kap személyről nevet, patak alig, folyó vagy hegy *soha!* Bocsánat! A nagy fölfedezők csak úgy szórták a megtisztelendő élő nagyságok neveit mindenfélére! *Amerika:* Americus, a híres Vespucciról, végforrásban Szent Imrénk nevéből Kolumbia; Mackenzie kanadai elnök és folyó; McKinley csúcs; Washington stb., stb. Maradjunk tehát csak az öreg Európánál; és a múlt századokban! Mert a Ferenc József csúcsot és Sztálin-tetőt se idézzék rám! Eleink nem hódoltak személyi kultusznak! Nagy-Magyarország legmagasabb pontja, a Ferenc József-csúcs is például Gerlaki- vagy Gerlakfalvi-csúcs volt azelőtt. Inkább fordítva esett régen: a személytelen hegycsúcs lett „személlyé", valami hitregei elképzeléssel megtették óriássá, tündérré, innen valók az Atyus hegyek a török Musztagh-Ata „Jéghegy apó"-ja, a német Altvaterja, a svájci Jungfrau stb. Az erdélyi *Kelemen* havasa sem igen lesz a mai Kelemen (Clemens) keresztnév, inkább gondolnánk *Kel-Iman* „kopasz vadon" féle eredetre, melyet népetimológia tett mai keresztnévvé. (Köztörök *yaman, yaban* „vadon", bolgár-török *yiman,* iman.)

Lám a *Zazár* és *Fernezel* is (újabb alak: Fernezely), bármily ősbarbár hangzatúak, nem oly ősiek; ma is ott élő nyelvekből valók azok! Jó alapelv különben is, ha egy szóra két lehető megfejtés akad, valami közeli helyi nyelvből és egy távoliból, például a maoriból, akkor a közelibb a valószínűbb! S a legközelebbi helyben, időben a legvalószínűbb, például hát a magyar nyelv! Egy mai szomszéd nyelve második esély, egy régibb: harmadik, de más világrészi, sok ezer év előtti kihalt nyelvé: valahol a végén következik... *Zazár,* ahogy írva áll, helyi német kiejtésből jött! A régi, helyi magyar *Szászár, Százár* van mögötte, vagyis „szász ér, szászok patakja", hangrendi egybeolvadással. Ez hát nem ősibb, mint a helybeli szászok! „Elementary, Dr. Watson!" — mondaná ő, a Sherlock Holmes. Talán *Zazár* volt azelőtt „Asszonyok Pataka" avagy a *Fernezel,* vagy mindkettő például Alsó-, Felső-, Kis- és Nagy-, Fehér- vagy Fekete- megkülönböztetéssel? Mert hát a *Fernezel* szintén helyi név lesz. Míg a *Zazár* magyar, elszászosodva, addig a *Fernezel* szász, megmagyarosodva. A tájszólással ejtett *Frauen-wasser,* körülbelül

Franwaszer lehetett az eredetije, de ahogy ma hangzik, csak magyarból kerülhetett, mert csak mi finomítjuk a *Fra-* kezdetet *Fer*-re (*Fran*ciskus:*Fer*enc), csak mi viszünk bele hangrendet *(a-a-e:e-e-e),* tesszük tehát valami *Fern-wezer* formává; aztán az *r-r* „egymást ütő" mássalhangzókból *r-l* lett, ahogy *barbér*-ból *borbél, borbély.* A mai oláh és szász *Fernezel* tehát okvetlen magyarból való, ez meg a szászból. Mert a Gutin alján adták-vették a neveket magyar meg szász. Az oláh jó későn jött. Vette, ami rámaradt...

De a Gutin még egyre csak ott magaslik sötéten a háttérben, a nagy rejtély. Ha az Asszonyok Pataka a Gutinról folyik le, és ha ez az „asszonyok" nem vonatkozhatik igazi személyre, akkor nem maga a Gutin-e az Asszony? Vagyis Asszonyok? Hegység neve gyakran többesben áll, több csúcsa, elágazása miatt, mintegy több óriás asszony egymás mellett. Így van *Beszkidek, Kárpátok, Alpok.* Az ősi *Asszony, Domina:* „Fejedelemnő." Mármost hol jelent egy Gutin-féle hangzás „úrnőt"? Ahogy várni tetszett: a törökben, onogurban! A mai oszmán-török *kadin* (veláris: mély hangú i-vel) „fejedelemnő, úrnő", amelynek más törökben *k:g, -in:-un* változatai vannak: *katin, gatun, gatin* (veláris i-kkel). Az első szótagi *a:i* szabályosság szerint onogurban *Gytyn* várható, mély hangú *i*-vel a Gitin. Ahogy oszmán *dana* mellett van onogur *tinagh:* magyar *tinó,* ahogy köztörök *küren* mellett áll az onogur *güren,* magyar *görény stb., a* honfoglalás előtti névalak tehát *Gytyn.* Ha ez bolgár-szlávvá lesz, a veláris *i* rövid *u*-vá („u hangzású jer-ré") változik, melynek szabályos magyar folytatója ómagyar *u,* mai *o.* Így a szláv *buzja:* ómagyar buzza, ma bozza és *bodza.* A Gutin bolgár-török és ómagyar alakja közé tehát alighanem föl *kell* tennünk egy bolgár-szláv alakot is mint közvetítőt. De a magyar, aki átvette a Gutin nevét, átvette jelentését is, tudta, hogy onogurul az: „főasszony"; a csúcsok: „főasszonyok"; s megtette a hegy patakját „Asszonyok Patakává". Az onogur-magyar (már szlávval keveredve) és a székely-magyar *értett egymás nyelvén!* Mivel a török csak „*Úrnőt*" mond, az egész hegylánc Úrnőké, Asszonyokká a magyar nyelvben lett, írásbeli adat pedig rája csak magyarok-írta latinban van! A hegyi rejtély kulcsa egy deáknak fordítása lett, persze *élő* latin használatban úgy 800—900 éven át. Kniezsa Zazár—Fernezel—Gutinjának „ismeretlen kihalt ősi" nyelve: magyar, szász, onogur! Bár ez utóbbi csakugyan kihalt, de ez sem régibb, mint az első magyar csoportok Erdélybe érkezése, az Iszperik korabeli székelyek ideje, a keresztény időszámításnak 670 egynéhány éve... A három egymásba kapcsolódó, egymást magyarázó névben benne van a vidék egész történelme úgy 1400 éven át, a hun utód onogur, bolgár, magyar, szász nyelveken keresztül egész az újkori elolahosodásig. Az ómagyar *Gutin*

alakot ez őrizte meg ilyennek, mert mai magyarban a *Gutin:Gútony* vagy *Gotony* hangzásra fejlődött volna. De az Asszonyok Patakának völgyén a magyar nyelv folytonossága megszakadt, szászt és magyart: onogur ivadékot, az utolsó századokban ellepett a beáradó oláh tenger. „Elsüllyedt harangok": messzi mélyekből visszakonduló hangfoszlány minden ilyen ősi név az érzékeny magyar fülnek...

DR. KOSTYA SÁNDOR

Csehszlovákia — a pánszláv eszme konklúziója

Az első nagy, európai „történelmi földcsuszamlást", azaz az első világháborút hét évtizeddel megelőzően Frantisek Palacky, *a csehek sokat emlegetett történetírója, ezt írta 1848-ban: „Valóban, ha az osztrák császárállam már régóta nem léteznék, szükséges és sürgős lenne azt Európa érdekében megalkotni."*

Bismarck Ottó herceg, *német birodalmi kancellár, emlékirataiban (Gedanken und Erinnerungen) így írt Ausztriáról: „Vajon mit lehetne állítani abba a térségbe, amelyet Tiroltól Bukovináig az osztrák állam tölt ki? Új államalakulatoknak ezen a tájon állandó forradalmi jellegük lenne". De már korábban is, még 1874-ben hasonló értelemben nyilatkozott: „Kelet-Európában lehetetlenség kis államokat életre hívni. Ott csak történelmi (eredetű) országokat lehet elképzelni."*

Woodrow Wilson, *az USA elnöke, 1917 decemberében a következő kijelentést tette az amerikai kongresszus előtt: „Tartozom magunknak kijelenteni, hogy nem kívánjuk az Osztrák—Magyar Monarchiát sem gyengíteni, sem átalakítani. Nem kívánjuk és nincsen szándékunkban (a Monarchiának) bármit is diktálni. Csupán azt kívánjuk, hogy népeinek az ügyei nagy és kis vonatkozásban ezeknek a népeknek a kezében maradjanak."*

Lloyd George, *Anglia világháborús miniszterelnöke, 1918 januárjában így tájékoztatta az angol parlamentet: „Ausztria—Magyarország szétrombolása nem brit hadicél."*

A fenti idézetekkel, felelős államférfiak nyilatkozataival ellentétben azonban egészen más, távolról sem „egyetemes európai érdek" győzött a világháborúkat lezáró trianoni békeparancsok diktálásakor.

* * *

A cseh-szlovák államközösség gondolatát először az 1909. július

13-án Prágában megtartott Pánszláv Kongresszus realizálta. A kongresszus összehívásának gondolatát a nemzetiségi képviselők indították el. A Tisza István első kormánya által kiírt választásokon, 1905-ben csak egy szlovák képviselő, Hodzsa Milán került be a magyar parlamentbe, ő is csak a kulpini kerületből, a bácsbodrogi szlovák parasztok révén. Ez azonban nem fékezte le a szlovák nemzetiségi mozgalom terjeszkedését. Az 1906. évi választáson a szlovák nemzetiségi párt már hét mandátumot szerzett. Az új képviselők első ténykedésükként beléptek a szerb és román képviselőkkel együtt a Nemzetiségi Klubba, és teljes szolidaritást vállaltak a szláv képviselő társaikkal a pánszláv gondolat mellett.

A prágai kongresszuson ott volt Hlinka András rózsahegyi plébános, és a nemzetiségi képviselők is, Hodzsa Milánnal az élen. A pánszláv összefogás érdekében a szlovák néppárt (Hlinka pártja) és Srobár szlovák szociálidemokrata pártja között szövetség jött létre.

Hodzsa ebben az időben öntudatosító nyelvi-nemzetiségi mozgalmat szervez. A csehek és a szlovákok figyelemmel kísérik Ferenc Ferdinánd trónörökös trialista-föderális tervét. Magyar részről Ugron Gábor, Láng Lajos és Csávolszky Lajos tervezetet dolgoznak ki egy osztrák—magyar—cseh monarchiára vonatkozólag. Az események azonban túlhaladják már a magyar közeledési igyekezetet.

A prágai kongresszus után Hlinka politikai előadóútra megy. Előadásait a cseh-szlovák összefogást pártoló cseh egyházi körök, Stojan prágai érsek és Marian Blaha brünni püspök rendezik. Előadása során Hlinka adományokat gyűjt a felszentelés előtt álló csernovai templom javára. 1907. október 27-én a csernovai templomszentelés alkalmával a Hlinkára várakozó felizgatott néptömeg fenyegetőleg lép fel a kirendelt hatósági közegekkel szemben. A csendőrök fegyverüket használják. A sortűz következtében kilenc halott és számos sebesült fekszik a templom körül. A csernovai incidens végleg elmérgesítette a magyar—szlovák viszonyt.

Ez az incidens végleg forradalmasítja a szlovák nemzetiségi politikát. Ezért múlt el visszhangtalanul Csávolszky Lajos tervezete egy osztrák—magyar—cseh monarchiára vonatkozólag, az egyetlen jelentős korabeli szlávbarát közeledési kísérlet, mely Pest és Prága között hidat akart verni a Monarchia népeinek megbékélése jegyében. Pedig egy monarchikus jellegű föderációs elképzelés ez idő tájt még kétségtelenül élt a cseh közvéleményben.

A csernovai sortűz után Magyarország felé a tiltakozás áradata zúdult. Megjelenik Seaton Watson hírhedt könyve, a Racial problems in Hungary, mely a csehek és szlovák elfogult propagandá-

jának a kútforrása lett külföldön. Ebben a túlhevített érzelmi légkörben a kisebb jelentőségű megbékélési kísérletek is a Csávolszky-terv sorsára jutnak.

1908 augusztusában újabb nagyszláv kongresszust tartanak Prágában a „neoszlávizmus" jegyében. Újabb pánszláv politikusok tűnnek fel; Kramár Károly egyetemi tanár, a bécsi Reichsrat cseh képviselője röpiratot ad ki a neoszlávizmus alapelveiről (Die Slaven Konferenz in Prag), *aki mint képviselő is sokáig a cári Oroszországtól várta hazája felszabadulását,* Masaryk párthíve, a Prágai Nemzeti Bizottság elnöke 1919-ben, *később szovjetbarát politika mellett foglalt állást.*

Jellemző a pánszláv politikusokra, hogy nem voltak világnézeti gátlásaik. Mindegy volt nekik, hogy cári, habsburgi vagy sztálini ideológia segítségével valósítják meg pánszláv álmaikat. Benes Eduard, aki ebben az évben (1908) doktorál Párizsban, szintén jelen van a kongresszuson. Doktori értekezésének címe: La probléme autrichien et la question tcheque, Paris, 1908 (Az osztrák probléma és a cseh kérdés).

1912 tavaszán a szlovák képviselők még egy ízben kérik a Slovenska Matica (Szlovák Kultúregylet) engedélyezését, vagyona visszaadását. A vélt és valóságos sérelmek miatt Srobár és Hlinka pártjai veszik kezükbe az irányítást, s az első világháború kitöréséig tartó tüntetések, gyűlések, kongresszusok és ifjúsági találkozók egyre szorosabb fegyverbarátságot teremtenek Masaryk „realistái" és Srobár „szocialistái", illetve a cseh és szlovák néppártok között.

Így érkezett el a szlovák nemzetiségi mozgalom az első világháborúhoz, a *cseh Maffiához,* melynek tagjai között szlovák agrárok, szocialisták és demokraták is szerepelnek, a külföldi cseh-szlovák politikai tárgyalásokhoz és egyezményekhez, mint az 1914-es szentpétervári tárgyalás, a moszkvai cseh-szlovák deklaráció 1915. május 16-án, a clevelandi előzetes egyezmény az Amerikai Szlovák Liga és a Cseh Nemzeti Tanács között 1915. október 27-én, a kijevi jegyzék 1916. augusztus 16-án, a pittsburghi „szerződés" 1918. május 30-án és a cseh-szlovák egyesülést kimondó turócszentmártoni szlovák nemzeti gyűlés deklarációja 1918. október 30-án.

Végül is elérkeztünk a pánszlávizmus konklúziójához, a cseh-szlovák állam megalakulásához.

Titkos megállapodások

Az Osztrák—Magyar Monarchiának mint összefüggő államszerkezetnek történelmi szerepe 1918 őszén véget ért. A Monarchia szláv népei — pánszláv agitációs biztatásra — elszakadási mozgalmuk támogatását az antant hatalmaktól várták. Párizsban, London-

ban és Washingtonban élő cseh, szerb és román emigráns politikusok „népük nevében" titkos szerződéseket kötöttek. E szerződések dokumentációs anyagát az alábbi levéltárak őrzik: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1918 Supplement I. The World War (Röviden: Papers), Documents on British Foreign Policy 1919—1939 First Series I-X. kötet, (Röviden: Documents), Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Wien (H.H.S.).

1915. augusztus 18-án a nagyhatalmak megállapodtak az Osztrák—Magyar Monarchiától elszakadni kívánó népek képviselőivel. A titkos szerződés „Antant aide — memoire" néven ismeretes a diplomácia történetében.

„Az antant hatalmak Szerbiának ígérték Boszniát, Hercegovinát, Dalmácia egy részét, Szlavóniát, Horvátországot és Fiumét."

1916. augusztus 17-én a bukaresti szerződésben az antant *Romániának ígérte Erdélyt, Bukovinát, a Bánátot,* valamint a teljesen magyarlakta területeket Debrecenig, illetve Szegedig.

Csehszlovákia képviselőivel hasonló szerződést nem kötöttek ugyan, de a Prágában 1918. október 28-án kikiáltott Csehszlovák Köztársaságot már október 30-án a nagyhatalmak elismerték, s ezzel együtt járt területi igényeik elfogadása és támogatása is. Ez az elismerés, az időközben Szlovákiának kikiáltott *„Felvidéket, valamint Ausztriával és Lengyelországgal határos területeket érintette."* (A kritikai szöveg idézeteit lásd David Lloyd George: The Truth about the Peace Treaties, London 1938. I. kötet 39. oldal. és II. kötet 763—766. oldal.)

1918. november 3-án a román, a szerb, majd a csehszlovák csapatok megkezdték az antant hatalmak által odaígért történelmi Magyarország területeinek megszállását.

A Diaz-féle fegyverszünet és a belgrádi katonai egyezmény

A megszálló csapatok nem vették figyelembe a Diaz tábornok, illetve Badoglio tábornok által megszabott fegyverszüneti szerződést. Weber osztrák tábornok és küldöttsége nem ismerte fel idejében a pánszlávok mesterkedéseit. Diplomáciai huzavonával próbálták, addig a cseh „szibériai légiósok" már Kassán jártak, a románok már átlépték a Tisza vonalát, a szerbek már Bácskában garázdálkodtak. Badoglio tábornok elrendelte az ellenségeskedés beszüntetését, parancsot adott a cseh, illetve a román csapatok visszavonulására a fegyverszüneti szerződés által megállapított demarkációs vonalig, de a megszállók (hivatkozva arra, hogy őket nem vonták be a tárgyalásokba), magukra nézve nem tartották kötelezőnek a szerződés betartását. Arra törekedtek, hogy kész helyzet elé állítsák a békekötésre (diktátumra) összehívott kormányok kiküldötteit.

Annak ellenére, hogy Magyarország (függetlenül az Osztrák—Magyar Monarchiától) 1918. október 31-én bejelentette a fegyveres harcok beszüntetését, és november 3-án aláírta Páduában a fegyverszüneti szerződést, a cseh és a balkáni szerb hadsereg egységei tovább nyomultak előre, és megkezdődött Magyarország nemzetiségi, illetve vitás, majd később színmagyar területeinek a megszállása.

A Diaz—Badoglio-féle fegyverszüneti szerződést Franchet d'Esperay francia tábornok nem tartotta megfelelőnek, nem is tartotta azt be. Károlyi Mihályék Magyarországa oly mélyre süllyedt, hogy a konzervatív gondolkodású tábornok alig akart a magyar küldöttséggel tárgyalni. A francia tábornok új demarkációs vonalat állapított meg, és szigorú feltételeket szabott Károlyiéknak: „...*A magyar csapatokat vissza kell vonni a déli és délkeleti határokról. A német csapatoknak (Mackensen-hadtest) távozniok kell az országból, és kötelezővé tették, hogy Magyarország szakítson meg minden kapcsolatot Németországgal.*" (Papers)

Kevéssé ismert a diplomácia történetében az a tény, hogy az a megállapodás, amelyet az antant hatalmak képviselője és a magyar kormány kiküldöttje aláírt, *nem fegyverszüneti szerződés volt, hanem katonai konvenció,* amely az Ausztria—Magyarország és a nagyhatalmak között aláírt fegyverszüneti szerződés pontjait Magyarországra nézve megszabja. Ez a szövegezése és megnevezése az okmánynak világosan mutatja, hogy Franchet d'Esperay tábornok a Diaz-féle fegyverszüneti szerződést nem ismerte el általános érvényűnek. Ezt a „katonai konvenciót" 1918. november 13-án írták alá. Ekkor Linder Béla hadügyminiszter képviselte Magyarországot, míg az antantot Henrys tábornok.

A belgrádi katonai konvenció kimondta:

„*A magyar csapatokat a Szamos felső völgye, Beszterce, Marosvásárhely, Baja, Pécs, a Dráva folyó vonalától északra kell visszavonni, amíg a Dráva Horvát-Szlavónország határával koincidál (egybeesik). A kiürítést nyolc napon belül kell végrehajtani. A fenti területet szövetséges csapatok szállják meg, de a polgári adminisztráció a magyar kormány kezében marad.*" (Documents, First Series I—X. kötet.)

Harcok a Felvidéken

A cseh kormányt izgatta az a körülmény, hogy a páduai fegyverszüneti szerződés nem biztosította a csehek megszállási jogát. Benes sietve Párizsba ment, kérte Clemenceau-t, hogy Franchet d'Esperay ne avatkozzék a cseh légiósok felvidéki hadműveleteibe. Benes közbenjárása sikerrel járt. Clemenceau gyűlölte a németeket

és az Osztrák—Magyar Monarchiát, és feltétlen barátja volt Benesnek.

Éppen ezért a belgrádi katonai egyezmény nem tett említést Észak-Magyarországról. Északon a demarkációs vonal a történeti Magyarország határa maradt.

Ez azonban pusztán elvi jelentőségű volt, mert mielőtt sor került volna a fegyverszünet aláírására, Szlovákia kikiáltotta elszakadását Magyarországtól, és mint társország csatlakozott a csehekhez. Így lett Cseh-Szlovák Köztársaság. A cseh légiós csapatok megkezdték a Felvidék megszállását.

A frontokról hazatérő demoralizált magyar hadsereg egyes egységeit sikerült hazafias gondolkodású tisztjeiknek harciállapotú fegyelemben együtt tartani. Tartozunk a történelmi hűségnek azzal a megállapítással, hogy a fáradt katonákat nem a marxista ideológia nemzetközi gondolata tartotta fegyverben, hanem az országrészek, Erdély és a Felvidék elvesztésének a gondolata. Mint szemtanú állítom, hogy 1919-ben Kassára a magyar csapatok nemzetiszínű csapatzászlóikkal és piros-fehér-zöld kokárdával a sapkájukon vonultak be.

1919 júniusában a magyar csapatok sikeres előnyomulással elfoglalták Lévát, Párkánynánát, Sárospatakot, Kassát, Korponát, Eperjest, Selmecbányát, Zólyomot. A hadsereg előnyomulását nem tudta megakadályozni a hátország zilált politikai és gazdasági rendetlensége. A cseh-szlovák hadsereg kritikus helyzetbe került. A cseh kormány Párizshoz fordult segítségért, és az ott összegyűlt „béketárgyalási antant-kiküldötteknél" keresett és talált is védnököket, főleg amerikai és francia politikusoknál. Az angol hivatalos körök tartózkodtak a parvenü cseh politikusoktól.

A négy nagyhatalom tanácskozásán vita támadt abban a kérdésben, hogy melyik ország, melyik kormány csapatai tartották be a fegyverszüneti megállapodást, és kik sértették azt meg. „*...Wilson angol tábornok hangsúlyozta, hogy az első támadó lépést a cseh-szlovák hadsereg tette meg, hiszen a belgrádi katonai konvenció a Felvidéken (Szlovákiában) jogilag biztosította a magyar kormány helyzetét.*"

Az olasz delegáció, de főleg Lloyd George, a román kormány és hadsereg felelősségére mutatott rá.

„*...A demarkációs vonal sorozatos megsértése, a támadás és előnyomulás olyan helyzetet teremtett, amely a Magyar Tanácsköztársaság mellé állította még a frontról hazatérő régi honvéd hadsereg tisztjeit is.*" (Papers VI. kötet 254—260 oldal. Négyek Tanácsa, 1919. július 9-i ülése.)

Trianon mérlege: a problémák megoldatlansága

Az 1918—20. évi szerződések és béketárgyalások okmányai közismertek. Ezekből az okmányokból azt látjuk, hogy felelős államférfiak tárgyalásain, tervezgetésein, döntést alakító konferenciáin vörös fonalként húzódik végig a rossz lelkiismeret és bizonytalanság érzése. Sokan a felelősek közül ösztönösen érezték, mások tudva tudták, hogy nagy bajok keletkeznek még abból, ha a dunai Monarchiát kipróbált egysége helyére a Masaryk és Benes által szorgalmazott zavaros összevisszaságot helyezik. Aggodalmaikat azonban csak bátortalan ellenvetésekben juttatták kifejezésre, mintha valami titokzatos hatalom rájuk nehezedő súlya beléjük fojtotta volna a lelkiismeret szavát.

Lloyd George és Wilson hangoztatták, hogy a békekonferenciának még az ellenséggel szemben is *korrekt módon* kell eljárnia, mégis biztosítani akarták a csehszlovák hadsereg anyagi utánpótlását. Az antant hatalmak katonát nem küldtek, de intézkedtek, hogy Ausztriából (sic!) szállítsanak fegyvert a csehszlovák hadseregnek. Bécsben a kormányhivatalokban, vezető pozícióban és magas rangú katonai beosztásban *„ausztroszláv" csehek voltak.* Természetesen siettek teljesíteni a parancsot, nem minden hátsó gondolat nélkül. Szolgálatukért ellenszolgálatot vártak és kaptak is Nyugat-Magyarország Sopron és Vas megyékből leszakított területek (Burgenland) Ausztriához való csatolásával. Majdnem Sopront is elveszítettük, de a „hűség városa" szavazott. Erről *most* „nem illik beszélni..."

A háború befejezése, a fegyverszünet megkötése, a Monarchia szétesése egyelőre nem hozott békét a Duna-medence népeinek. Éppen ellenkezőleg. A vonatkozó, angol, francia és német történeti irodalom bőségesen foglalkozik a Kárpát-medence háború utáni helyzetével. *„Ezen a területen olyan hatalmi vákuum keletkezett, ahol az új államok kormányai mint szabad vadászterületen igyekeztek maguknak minél nagyobb részt biztosítani a zsákmányból."* (Mamatey Victor, S.: The United States and East Central Europe 1914—1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda, Princeton, 1957.)

A pánszláv agitáció, propaganda (és anyagi juttatások) befolyásolták az illetékes francia politikai köröket. A franciák támogatták a jugoszláv és csehszlovák kormányoknak azt a törekvését, hogy még a békekonferencia döntése előtt végrehajtsák a Monarchia és a történelmi Magyarország felosztását. A zavaros helyzetben a cseh, szerb és a román kormányok biztatásra sem vártak.

„A román királyi csapatok december közepén átlépték a Belgrádban előírt demarkációs vonalat. Franchet d'Esperay ezt utólag

szentesítette." (Paper, VII. kötet, Washington 1946. 179. oldal)

A csehszlovák kormány Párizsban lépett akcióba. Benes elérte, hogy az *„újonnan megalakult cseh-szlovák államra nézve nagyon hátrányos a belgrádi katonai konvenció, korrekciót kér, és felhatalmazást, hogy a november 13-i egyezmény ellenére, megszállja Szlovákiát.*" (E. Benes: Svetova válka a nase revoluce, Praha, 1927. Úgyszintén: Papers XII. kötet.) A csehszlovák kormány a felhatalmazást megkapta.

Míg az úgynevezett utódállamokat az antant hatalmak bőkezű anyagi támogatásban részesítették, Magyarország a teljes kifosztottság állapotába került. Kiesett Bácska és Bánát élelmiszerellátása, a Felvidék tüzelőanyag szállítása. A Monarchia szétesésével Magyarország kiszakadt a kárpáti földrajzi tér gazdasági egységéből. Ellenségeinktől nem kaptunk anyagi támogatást, volt szövetségesünk, Németország ugyanolyan válságban vergődött, Ausztria még a háború éveiben mindent a közös hadsereg ellátására tárolt, majd a maradékot nem osztotta meg Magyarországgal, hanem felélte.

A csehszlovák állam, mint a pánszlávizmus végső konklúziója azonban nem valósulhatott volna meg a wilsoni elvek proklamálása és keresztülhajszolása nélkül. Wilson nemcsak Amerikában, hanem Európában is hódított. Elképzelése szerint Amerikára az a feladat vár, hogy átgyúrja egész Európát, kiirtsa belőle a revans-gondolatot és olyan békét teremtsen, amely nem hagyja egyetlen nép lelkében sem a keserűség fullánkját. *Ezt az idealista elképzelést csak Wilson amerikai elnök hitte; senki más, sem politikus, sem katona, sem győző, sem legyőzött nem hitt benne. A csehek, a szerbek és a románok jól megéltek belőle.*

Wilsonnak és elveinek következményeit nyögi Európa immár több mint hatvan éve.

WASS ALBERT

Egy szelíd kis öregasszony átka

Erről az eseményről nem számoltak be a lapok. Hivatalos jelentések is elhallgatták. Pedig megtörtént. Élő bizonyítéka maga az áldozat, Paraszti Nándor, ki hol itt, hol ott bukkan föl közöttünk itt Amerikában, s nagy hangon hirdeti, hogy Magyarhonban minden nagyszerű, s akinek esze van, az hazaviszi meggyűjtött dollárjait, s gondtalanul vénül meg a kommunista paradicsomban. Jól forog Mr. Paraszti nyelve, magyarul is, angolul is. Kezet azonban nem fog senkivel. Rossz nyelvek szerint azért, mert senki se nyújt kezet neki. Ez azonban csak olyan „Horthy-bérenc, fasiszta, ellenforradalmár" beszéd. Az igazság az, hogy maga Paraszti Nándor az, aki nem meri kinyújtani kézfogásra a kezét. Hogy miért? Hát éppen erről szól ez a kis történet.

Paraszti Nándor Budán született, de akkor még Pargauernek írták a nevét. Mint jó hazafi, a harmincas évek derekán Parraghira magyarosította magát, s tíz évvel később, a szükségnek megfelelően Parasztivá változott át, hogy elejét vegye esetleges félreértéseknek.

Életrevaló ember volt, aki még a jég tetején s a kommunizmus alján is megélt. Mikor ötvenhat októberében fegyvert fogott a nép elnyomói ellen, Nándor barátunk mindjárt az első dicsőséges napok zűrzavarában eltűnt. Hová? Ki törődött vele. Nyomát elfújta a szél s elmosta az eső, mint a csúszómászókét általában, s a dicsőséges fölkelést követő szörnyűséges eltiportatás éveiben mindenki, aki ismerte, megfeledkezett róla.

Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor hosszú esztendők múltával egyszerre csak újra előbukkant a neve, mégpedig Amerikában, mint a „jóságos budapesti kormány" nagy hangon meghirdetett „anyanyelvi konferenciájának" egyik buzgó támogatója. Attól kezdve aztán derék Nándorunk a titokzatosság köpenyébe burkolódzva járta Amerika magyarlakta városait, s építgette szorgalmasan a hidat az óhaza s az újhaza között. Mindaddig, míg egyszerre csak feldolgozta magát egy rövid pillanatra a világ érdeklődésének lámpafényébe. Sikerült elhitetnie Amerika kormányával,

hogy ő képviseli a magyar származású amerikai szavazópolgárokat, s így egyike lett azoknak, akikre rábízták Szent István koronáját, hogy vigyék haza a kommunistáknak, hadd tegyenek vele, amit akarnak.

Hiába tüntettek a jóérzésű magyarok ellene, hiába szégyenkeztek maguk az amerikaiak is, a „háborús bűnös" Szent Koronát kiszolgáltatták a nemzet eltipróinak. Egy amerikai katonai gépkocsi vitte ki kora hajnalban a repülőtérre, ahol már indulásra készen várt a gép, s előtte nehány szégyenkező amerikai s egy féltucatnyi gyászmagyar Paraszti Nándorral az élükön.

A katonai gépkocsiból egy komor ábrázatú amerikai ezredes emelte ki a „csomagot", s vitte oda a várakozókhoz. Bár igyekeztek titokban tartani az átadás időpontját, a repülőtér kerítésén kívül tüntető magyarok tömege verődött össze, kik néma borzadással nézték az eseményt. A bosszús arcú katonatiszt undorodva nyújtotta a gondjára bízott magyar nemzeti ereklyét a várakozók felé, de senki se nyúlt érte.

— Valaki vegye át, vagy visszaviszem! — mordult föl bosszúsan.

Paraszti Nándor megmozdult, s kinyújtotta a kezét. A bosszús amerikai átadta a csomagot, s már fordult is a sarkán, amikor a döbbent magyarok tömegében, kívül a kerítésen, egy szelíd arcú kis öregasszony megszólalt. Gyönge hangja volt, messzire hallatszott mégis a hajnali csöndben:

— Égesse meg a kezedet, gyalázatossa!

Paraszti feljajdult, elkapta a kezét, s ha mások oda nem ugranak, földre zuhant volna a Szent Koronát tartalmazó csomag. Valami sercegett, perzselt hús szaga terjedt a levegőben, s bal kezével jobbját markolva Paraszti meggörbedt a fájdalomtól. Az amerikai tiszt visszafordult, rábámult a nyöszörgő emberre, megcsóválta a fejét, morgott valamit, s ment tovább. Paraszti Nándort úgy kellett fölsegítsék bűntársai a repülőgépre.

Attól a naptól kezdve nem mer kezet fogni magyar emberrel. Abban a szempillantásban, amikor keze magyar kézhez ér, felsajdul kezén a láthatatlan seb, amit a magyar királyi korona égetett belé azon a napon, egy szelíd kis öregasszony átkára.

Beszélik, hogy valaki, aki ott állt a kis öregasszony mellett, és tisztán hallotta a szavait, odaszólt hozzá:

— Mi a neve, nénike?

— Pargauer Lipótné — volt a felelet. Többet aztán nem is tudtak meg tőle, mert úgy eltűnt, mintha csak a föld nyelte volna el. De lehet az is, hogy rosszul hallotta az illető a nevet. Mivel Pargauer Lipótnét, Paraszti Nándor édesanyját, még 1945 januárjában ölték meg az oroszok Budapesten.

FLÓRIÁN TIBOR

Erdélyi magyarok könyörgése

Ne hagyjatok magunkra,
egyedül vagyunk,
s mint a szobor:
hallgatunk.
Az éj sötét,
Erdély dermedt csendben ül.
Eső hull fejünkre,
az égbolt nagy koporsófedél,
óriás denevér a csend.

Ne hagyjatok magunkra,
egyedül vagyunk,
s mint a rab:
hallgatunk.
A tél sötét,
árván bolyongnak testvéreink.
Nagy ravatal a föld,
a fagyott fecskék
szívünkre hullnak.

Ne hagyjatok magunkra,
egyedül vagyunk,
s néma szájjal
hallgatunk.
A vér sötét.
Kenyerünket katonák őrzik,
s Jézus őrzi éjjelünk.

Ne hagyjatok magunkra,
éhes száj a csend,
óriás bilincsek hullnak lábainkra,
egyedül vagyunk,
s halál nő felettünk.

Ne hagyjatok magunkra,
az üldözött magyar nép,
munkások, parasztok, polgárok, diákok,
költők, papok,
tehozzád kiáltanak, világ!
Míg egyre fogy az életünk,
nőjetek ti nagyra!

Párizs, London, Washington, Bonn,
Brüsszel, Róma,
építsétek a szabadság oszlopait!
S ha földereng nyugatról
az igazi hajnal,
ne büntessetek újra.
Szenvedtünk és meghaltunk Krisztusért,
s harmadnap föltámadunk!

LEMKE GYULA

Égben köttetett

A meleg májusi napsütésben akadozva hullámzott a tömeg a Körúton. Öt órára járt. A munkából hazatörtetők útját ácsorgó-sütkérező bámészkodók és beszélgető csoportok állták el. Általában mindenki egy kicsit föltartotta a fejét, hol egyik, hol másik félarcát fordítva a sugarak irányába. A jóleső tavaszi bágyadtságban feloldódott az emberek belső feszültsége. Nem taszigálták egymást, nem durváskodtak, mint locspocsos idő esetén. Zsuzsika is megadóan sodortatta magát a néppel. Nyugodtan megállt a torlódásoknál, vagy gyorsan szedegette formás lábait, ha nekilendült az áradat. Ügyet sem vetett a nyüzsgésre. Súlyos gondjaival egyedül menetelt az ezer fejű sokadalomban.

A népszerű cukrászda előtt felduzzadt a lézengők hada. Ingerlő, finom kávéillat lengedezett a levegőben. Szinte mindenki megállt egy pillanatra. „Bemenjek, ne menjek?" Zsuzsika is bekukkantott az ablakon. „Most jót tesz egy csésze meleg ital!" Azért gondolta, hogy „most jót tesz", mert töprengésének éppen a végére ért, s eldöntötte a saját sorsát.

— Férjhez megyek, és kész! — szaladt ki hangosan a száján.

Akkor ocsúdott fel, amikor előtte, mögötte, oldalt a járda szélén többen fölkacagtak. Nem volt ez a nevetés sértő vagy gúnyolódó. Megértés huncutkodott benne. Elvégre május van, és egy szép leányzó a babájára meg a boldogságra gondolt.

Jovális, jobb napokat látott öregúr nyújtotta karját.

— Lehetnék a szerencsés vőlegény? — kedveskedett széles mosollyal. Zsuzsika nem jött zavarba. Nyíltan a szemébe nézett.

— Bizony, a bácsit választanám, ha negyven évvel fiatalabb lenne.

Lábujjhegyre ágaskodott, és puszit cuppantott az idős férfi magas homlokára. Utána azonnal besurrant a nyitott ajtón, maga után hagyva a napsugaras tavaszt.

A zsúfolt cukrászdában maga a főpincér kalauzolta az egyetlen üres asztalkához. Leromlott ugyan a kiszolgálás, elvtársi komisz-

kodás folyik a személyzet között, de a főpincér most is a régi főúrként gavallér, ha csinos hölgy vetődik birodalmába. Szokatlan gyorsasággal előkeveredett a pincérlegény is.

— Szimpla vagy dupla?

— Dupla!

— Rummal vagy rum nélkül? — Ezt inkább ugratásból kérdezte a pincér.

— Dupla rummal! — rendelkezett a vendég.

A kiszolgáló elkedvetlenedett. Micsoda világot élünk! Szelíden belibeg ez az ártatlanságnak tűnő fehérnép, és dupla rummal kéri a kávét.

Zsuzsika még életében nem ivott kávét szesszel, csak ismerőseitől hallotta, hogy zaklatott állapotban megvidámítja az embert. És most ő zaklatott. Férjhez megy!

Igaz, nem mai csirke. Még hibátlanok a vonalai, hamvas az arca, de huszonnégy éves. Maga sem tudja, miért maradt eddig pártában. Már tizenhat esztendős korában akadt kérője. Hogyisne! Gyerekfejjel rontsa az életét! Így ment ez később is. Körülrajongták a férfiak. Talán ez volt a baj. Mindig talált kifogást. Egyik alacsony volt, a másik túl magas, ki sovány, ki kövérkés. Némelyik mamlasz, az ellenkezője mindjárt csókolózni akart. Pista nem adta operán alul, János életében nem olvasott egy jó könyvet. Legutóbb majdnem elvetette magát egy fiatal tanárral. Középmagas volt, művelt, udvarias, csak puszilkodás közben nem hajtotta eléggé oldalvást a fejét. Az orruk összeakadt. Szegény kis tanárka meg állandóan náthával küzdött. Persze szakított vele. Hugai, barátnői rendre beköttették a fejüket, Zsuzsika magánosan maradt. Az anyja kezd aggodalmaskodni, s a papa, a jó apuka csak úgy érdeklődik felőle: „Itthon van az öreglány? Elment már az öreglány?"

Hát most elmegy. Amerikába! Holnap érkezik a vőlegénye. Még soha nem látta. Ismerősök szerezték. Azt állítják: derék férfi. Majd meglátjuk. A találkozás érdekes lesz, de nem fontos. Mindenképpen hozzámegy. Kínaiak között szokásos az ismeretlen fiatalok összeboronálása. Állítólag az ilyen házasságok szilárdabbak, mint a szerelmiek. Mert hát azért neki is voltak álmai a mesebeli lovagról, akibe bele lehet bolondulni. Aki ugyan nem királyfi, de jó megjelenésű, egyenes beszédű, szereti a zenét és a színházat, szilárd az életben és gyengéd a hitvestársához. Nem épített légvárakat, csupán meghitt, meleg otthonra vágyott. A kedvére való férfi talán nincs is, vagy nem találkozott vele. Most már nem várhat tovább. Jöjjön hát ez az amerikai!

— Majd megszokom! — most megint hangosan kiáltott, mint az utcán. Éppen akkor, amikor a pincér a rumos kávét letette elibe.

A kiszolgáló gyanakodva végigmérte, és azonnal jelentést tett a főnöknek:

— Arra a csajra vigyáznunk kell, ott hátul a bal sarokban. Határozottan dilis, és most dupla rummal vedeli a kávét.

Zsuzsika kortyintott a gőzölgő italból. Halvány rúzsszín maradt a csésze szélén. Köhintett kettőt-hármat, mert az erős rum csípte a torkát. Pillanatok múlva kellemes melegség járta át. Dolgozott a szesz. Megvidámodott. Gunyoros pofikával fölkattintotta retikülje zárát, és előhalászott egy légipostai borítékot. Kihúzta belőle a vékony papírú levelet. Vagy huszadszor olvasta jelenleg: „Orbán Zsuzsikának, Rákospalota, Szeles utca 25. Kedves Zsuzsika! Bátyám közölte, hogy szívesen jönne ki hozzám Clevelandba élettársnak. Ennek igazán örülök. Bátyám azt is említette, hogy Zsuzsika művelt és szép. Ez nem lenne éppen baj, de a csinos asszonyok rendszerint igényesek. Én viszont csak egyszerű nyárspolgári jólétet tudok biztosítani. Autójavító üzemem van, és egy szerényen berendezett házam a külvárosban. Különben tízesztendős koromban menekültek ki velem a szüleim. Annak már 25 éve, tehát 35. esztendőmet taposom. Jól beszélek magyarul, és gyerekeimet is magyarosan szeretném nevelni. Éppen ezért akarok otthoni feleséget. Május közepén érkezem Budapestre, mindössze három hétre. Tudja, több időt nem engedélyez az üzlet. Tizenhatodikán, szombaton tiszteletemet teszem szülei házánál, és egy hét múlva hivatalosan egybekelünk. Természetesen vallásos esküvőt is tartunk, mert vallásos szellemben nevelődtem. Szeretettel üdvözli: Kerekes Károly."

Ennyi állt a levélben. Se fénykép, se válaszkérés.

Zsuzsika jókedvűen csúsztatta vissza retiküljébe a kurtára szabott jegyesi sorokat. Tulajdonképpen meg kellene sértődni, de az adott helyzetben ez a száraz levél a becsületes megoldás. Szirupos udvarlás nevetségesen hatna, ígérgetés gyanút és kétséget keltene. Ez a férfi egyenes üzletember. Megmondja kerek-perec, mit akar. Gyors intézkedést, házirabszolgát, gyerekeket.

Kiadósat nyelt a findzsából. Derűsen bólogatott: „Legföljebb később az úrfi csodálkozni fog!" Arra gondolt, hogy azért majd az ügyek intézésében neki is lesz egy-két szava. Bízott asszonyi erejében.

Fiatal férfi próbált a körülült asztalkák között eligazodni. Nagynehezen a főpincérhez vergődött. Kérdőleg nézett rá. „Hely kellene" — mondta a szeme. A főember fáradtan, unottan intett a belső balsarok felé.

— Ott talál még egyetlen üres széket. Figyelmeztetem azonban, hogy a nő nem normális. Láthatja, most is idétlenül vigyorog.

— Nekem így is jó — legyintett a jövevény. — Szabad lesz? —

kérdezte a még mindig mosolygó Zsuzsikát. — Ez az egyetlen szabad hely a teremben — tette hozzá magyarázatként, és választ nem is várva, maga alá kanyarította a széket.

Zsuzsika föl sem nézett, de az asszonyok szokása szerint, szeme szögletéből azonnal lefényképezte az idegent: középmagas, markáns arc, széles vállak, jól szabott ruha, selyeming, vagy ötszáz forintos nyakkendő, pecsétgyűrű. „A pasas vadászatra indult" — állapította meg a lány.

— Leülhet, de semmi ismerkedés! — adott megkésve engedelmet, amikor a férfi kényelmesen ültébe is zökkent.

— Nekem így is jó — ismételte az idegen, amit perccel előbb a főúrnak is mondott.

Megjelent a pincér.

— Kávé?

— Dupla.

— Rummal?

— Régen ittam eszpresszót, ne rontsuk el rummal! Hozzon inkább melléje francia konyakot!

A férfi nem viselkedett hányavetien, inkább túlságosan magabiztosnak tűnt. Nyugodtan szemügyre vette csinos asztaltársát, utána az eltűnt pincér irányába lesett, mint akit csak a nyüzsgés és gyors kiszolgálás érdekel.

Zsuzsikát ez a közömbösség kihozta sodrából. „Beképzelt fickó — futott át az agyacskáján. — Majd beolvasok neki!" Maga sem tudta, miért bosszankodik, és miért akar beolvasni. „Semmi közöm hozzá" — állapította meg józanul, mégsem állta meg szó nélkül, amikor a pincér felszolgálta a gőzölgő feketét és a csillogó konyakot.

— Maga, úgy látszik, jól keres.

A férfi előbb szürcsintett a konyakból.

— Nem keresek jól, nem keresek rosszul — mondta megfontoltan, miközben belefogott kávéja kevergetésébe.

— Maszek? — firtatta tovább a lány. Egy kis lenézés bujkált a hangsúlyában.

— Olyasféle — hagyta rá a másik.

— Ki nem állhatom a hirtelen fölkapaszkodott embereket.

Zsuzsika már bánta is, hogy ilyen durván kirukkolt érzéseivel. Nem tehetett róla, mindig nyersen bánt férfi ismerőseivel. Ezért is ugrottak meg időnap előtt az udvarlói.

Az idegen azonban nem látszott sértődöttnek.

— Sok nehéz munka van mögöttem, és nem is nagyon kapaszkodtam föl. Nem mindenki gazdag, aki nem egészen szegény.

A válasz olyan mélyről jött, hogy a lányt egészen leszerelte. Jóvá akarta tenni előbbi gorombaságát.

— Egyetlen kávéra jöttem be, de békesség kedvéért magával megiszom még egyet.

Ezt a „még egyet" a felszolgáló legnagyobb csodálkozására rum nélkül rendelte.

— Akkor talán bemutatkozhatnám végre — készülődött kezezésre az idegen.

Zsuzsika megint gyanút fogott. „Ahá, mégis vadászaton van a fiatalúr!"

— Fölösleges kalandra gondolni, barátom — fordította ridegebbre a szót. — Különben is, menyasszony vagyok.

— Tőlem nem kell tartania, én meg vőlegény vagyok.

Szívből kacagtak a véletlenen. Hirtelen izgató cinkosság fűzte őket össze. A tilalomfa titokzatossága. A férfi rádöbbent, hogy tetszik a lány, a lány rádöbbent, hogy megkedvelte a férfit. Kár, hogy ilyen megkésve találkoztak. Mindegyik másé. Enyhe szomorúság telepedett rájuk. Egy kis szívfájdalom, s ami vele jár: meghittség, bizalom.

— Hívjon Palinak — ajánlotta a férfi.

— Szólítson Bözsinek — kacagott vissza a lány.

Egyszeriben pajtások lettek. Bözsike megengedte, hogy Pali kifizesse a számláját, sőt: arra is ráállt, hogy együtt vacsorázzanak a közeli jobb étteremben.

Kupica cseresznyepálinkát ittak bevezetőül, s az ízletes ételekhez egri muskotályt. A lány kedélyesen szürcsölgetett, a fiú jó huzattal ürítgette poharát.

— Régen voltam ilyen kedvemben, és még talán soha nem ittam ilyen kitűnő bort — mentegetődzött Pali. Már nem volt fölényesen magabiztos férfi, hanem megértést kérő kamasz. Tulajdonképpen ezt kellett volna mondania: „Miattad iszom, szeretlek, Bözsike."

Bözsit meghatotta az erős ember elesettsége. Érezte női hatalmát, és belebizsergett. Átnyúlt az asztalon, anyáskodva megsimította Pali erős, vaskos kezét.

Karonfogva mentek át a táncterembe. A fiú ügyetlenül mozgott a síkos parketten, a lány úgy tett, mintha nem venné észre. Modern zenére harsogtak a pódium hangszerei. Mindegy volt, ki hogyan vonaglik. Bözsike szélvészként forgott, Pali medve módjára ugrált. Nevettek, kimelegedtek. Szünetben jólesett egy-egy kortyintás hideg pezsgő.

Keringő következett, majd lassú tangó. Bözsike vezetett. Enyhén összesimultak. Mennyi idő telt el? Ki számolja ilyenkor az órákat?! Az időtlenség zsongító perceit élték. Egymás előtt nem volt múltjuk, egymás viszonyában nem lehetett jövőjük.

Hosszan elnyújtva zokogott még egyet a klarinét, dörögve zárta le az akkordot a nagydob. Aztán csend!

— Záróra! — kiabáltak a pincérek.

— Záróra — ismételte önkéntelenül Pali is, meg Bözsike is. „Vége!" — gondolta mindkettő. Vallani szeretett volna mindegyik: „Nézd, Bözsike, még ma felbontom az eljegyzésemet." „Nézd, Palikám, én nem is ismerem a vőlegényemet." A szenvedély kockázatot vállaló pillanata azonban tovaszállt. Vannak gondolatok, amiket vagy kimondasz azonnal vagy soha. A férfi fizetett, és fázósan sodródtak a többi távozóval.

Bözsike autóbusszal akart hazamenni, de Pali hamarosan elcsípett egy taxit.

— Elkísérhetem?

— Jobb, ha itt elválunk — dideregte a lány. — Rákospalota, Szeles utca 25. — mondta be a címet Bözsike az ajtót nyitó sofőrnek.

Pali úgy megszorította a karját, hogy felsikított.

— De hiszen akkor nincs semmi baj, ha Szeles utca 25. alatt lakik. Akkor magát nem Bözsikének, hanem Orbán Zsuzsikának hívják. Én sem Pali vagyok, hanem Kerekes Károly Clevelandból.

Egymásra borultak. Nem volt ez ölelkezés, csak révbe jutott, kimerült emberek egymás támogatása. A csókváltás csupán szelíd, meleg érintés.

Elég sokan bolyongtak a szokatlanul langyos pesti éjszakában. Legtöbben a mulatókból tartottak hazafelé. A közelben húzók vigyorogva megtorpantak a fiatal pár közelében. Egyesek nagyokat füttyentettek. Idős nénike hátraszólt a mögötte bandukoló férjének:

— Itt szeretkeznek mindenki szeme láttára. Két züllött részeg!

A taxis nem problémázott. Sokkal különb jelenetek is lejátszódtak már előtte. Megrántotta a vállát, és bekettyintette az időmérőt. Neki mindegy, mit művel a kuncsaft. Fontos, hogy fizessen a végén.

Sem a tömeg, sem az anyóka, de még a sofőr sem sejtette, miként is tudta volna, hogy egy frigy most igazán az égben köttetett.

FIALA FERENC

Ádám

1980

Ősz volt, amolyan szürke, ólomszínű ősz, amikor a világ összes nagyvárosában fázósan sietnek az emberek, emlékezvén elsuhant nyári napokra, lányokra, asszonyokra és az élet kisebb-nagyobb örömeire. Fent a párizsi háztetők fölött rongyos felhőfoszlányok kergették egymást, mint egy elveszített háború menekülő hadosztályai. Az áruval megrakott kirakatok előtt nem álldogáltak asszonyok, s még a sarki újságosbódé előtt sem volt senki, hogy a kitett újságokból azok megvásárlása nélkül értesüljön zavaros világunk ügyes-bajos dolgairól. A Place de la Libertén álló hatalmas szabadságszobor kőbe faragott delnője is úgy tartotta kezét, mintha csak arra volna jó, hogy ázott galamboknak adjon menedéket a szüntelenül suhogó égi áldás elől.

* * *

A párizsi magyar katolikus misszió nagytermében szinte vágni lehetett a levegőt. Vasárnap délelőtt volt, s a fény városának magyar hajótöröttei itt gyűltek össze, mert tudták, hogy nemcsak meleg leves és kevéske főzelék kerül az olcsó porcelántányérba, hanem Hieró tisztelendő úr zsebéből pár frankot is juttat annak, aki szánalmas arccal panaszolja fájdalmát.

Esőtől nedves, piszkos ruhák kipárolgása mint nagybetűvel írott nyomor ülte meg a jobb napokat látott helyiséget. Ázott ruhaszag, hetek óta nem mosdott testek kipárolgása békésen keveredett a kedves nővérek hozta krumplileves szagával, s a szegénységnek ezt a csendes szimfóniáját még jobban kihangsúlyozta a fal körül állók lassú szürcsölgetése.

Párizs magyar elesettjeinek vasárnapi találkozója volt a misszió nagytermében. Voltak, akik nemrégen érkeztek, de voltak olyanok is, akik már évtizedek óta hajszolják a szerencsét, ami örökre kisik-

lott kezeik közül. Az egyik széken Villon vén Margot-jára emlékeztető öregasszony kanalazgatta heti egyetlen meleg levesét. Valamikor csinos, talán szép is lehetett. Vágyakkal, nagy reményekkel jött Párizsba. Gondolta: karriert csinál, filmnél vagy színháznál. Eleinte elárusító volt a Lafayette áruházban, s onnét kikerülve az utcán kereste kenyerét. De azután ott se kellett. Nem volt hosszú az út a misszió jótékony vasárnapjáig, ami után már csak a névtelenek jeltelen sírja következik az egyik párizsi temetőben. Azután pont, és semmi több.

A kétszárnyú üvegajtó mellett szakállas fiatalok és szakálltalan öregek várták, hogy reájuk kerüljön a sor. Madzaggal átkötött cipőjükről még csöpögött a párizsi utcák olajos vize, s a padlón keletkezett piszkos foltokat árgus szemekkel figyelte az üres tányérokat kihordó kedves nővér. Mindegyikük mögött ott lapult elrontott életük szomorú regénye. Regény, amelyet az élet ír, s ami sohasem kerül papírra. Emberek, akiket leírt a társadalom, s akik számára már az is öröm, ha pár frankot és tányér meleg levest kapnak valahol. Kivándorlók, akiket vonzott az a valami, amit ez a szó takar: Párizs. Eltemetett álmok, derékba tört életek, elbukott vágyak, mélybe zuhant sorsok zenekara muzsikált a nehéz levegőjű teremben, s a zene főmotívumát a végső reménytelenség prímhegedűje játszotta.

A terem utcára néző ablakmélyedésében kopott ruhájú, borotválatlan arcú, aránylag még fiatalnak számító ember állt. Szemeivel a mennyezetet nézte, s úgy viselkedett, mintha véletlenül került volna a Párizsban elbukott magyarok szomorú gyülekezetébe. Szemeivel néha a bejárat felé sandított, oda, ahonnan az egyik kedves nővér a párolgó levesestányérokat hozta. Mert éhes volt. Nagyon éhes. Napok óta nem evett — csak ivott. Olcsó bort és a maradékot, ami összegyűlt a vendéglők udvarára kidobott flaskók alján. Nagy magyar író örököseként jött Párizsba a 60-as évek végén. Apja nevéből akart megélni. Végigtaposta az összes szerkesztőség küszöbét, s néhány év alatt úgy elkopott, mint cipője sarka. Rövid idő múltán már be sem engedték a portások. Pár magyar, apjára való tekintettel, ideig-óráig támogatta. Munkát, lakást szereztek számára, de minden jóindulatú igyekezet hiábavalónak bizonyult. Olykor valamelyik párizsi híd alatt aludt, de azután az őslakó igazi párizsi clochardok is kidobták maguk közül mint idegent. Mert Párizsban még a clochardok is nacionalisták...

Most pedig ott áll az ablakmélyedésben, s amikor megkapta levesét, mohón bekanalazta. A leves nagy része végigfolyt piszkos kabátján, s halk koppanással fröccsent szét elnyúzott cipője orrán. Mikor befejezte a kanalazást, kivette zsebkendőjét, megtörölte szá-

ját, de azután hirtelen visszadugta a zsebkendőnek nevezett valamit a zsebébe, mert észrevette, hogy nézi valaki. Őt is, meg a piszoktól nehéz zsebkendőnek nevezett valamit. Valamikor talán tudta, hogy a zsebkendőnek tisztának kell lennie, s a régi idők emléke bizonyos szégyenérzetet váltott ki belőle. Sápadt, fáradt arca kissé elpirult, mint a rossz útra került leányé, ha tiszta napokra emlékezik. Aki nézte a toprongyos ruhájú fiatalembert, ott állt az ajtóban. Szeme először végigsiklott az elesettek szomorú társaságán, majd az ablakmélyedésben álló emberen akadt meg. Mintha látta volna már valahol. Nem tudta, de érezte, hogy egyszer már találkoztak a múlt egyik rövid pillanatában. Odafordult a mellette álló kedves nővérhez, aki mindenkit ösmert, és már majd három évtized óta méri a jótékonyság meleg levesét az arra rászorulóknak. Az apáca is az ablakmélyedés felé nézett, s röviden válaszolt:

— Hetek óta jár hozzánk. Csendes alkoholista, alig bír feljönni a lépcsőn, de soha sincsen vele semmi baj. Megkapja levesét, Hieró atya ad neki pár frankot, s azután csendesen elballag, illetve — tette hozzá csendesen — eltántorog. Azt mondják, valami magyar költő fia...

De hogy ki volt a költő, azt már nem tudta megmondani az apáca. Fiatal lány volt még, amikor Párizsba került, s legfeljebb Petőfi Sándort ismerte a magyar költők közül. Azt is csak hallomásból. Betegek ápolása, könnyek letörlése volt az élete, s az imakönyvekben, Bibliában nincsenek felsorolva a magyar költők és verseik. Az ajtó mellett álló — aki véletlenül tévedt be a párizsi szegénység ezen gyülekezetébe — még egyszer a terem túloldalán álló emberre nézett. Agyában lefényképezte annak arcát, lehunyta szemét, s a múlt óriási lomtárából megpróbálta kikeresni a régi lemezt, ami ott hevert elmúlt éveinek lassan halványuló fényképei között. Kezével végigsimította erősen fehéredő haját, s mikor kinyitotta szemét, már megtalálta a régi képeket, melyek mint öreg filmraktárból előkotort celluloid szalagok peregtek előtte.

Átbotorkált a krumplilevest szürcsölő emberek között, s az orrába tolakodó szagok régi emlékeket ébresztettek benne. Jómaga is hosszú éveket töltött olyan helyeken, ahol mosdatlan emberszag keveredett a zsír nélküli borsó és egyéb levesek szagával, amit ha újra érzett, hirtelen félelem járta át lelkét, s szinte kézzel kellett kitapintania, hogy már mögéje kerültek az akkori idők és az akkori szenvedések.

Pár lépés után ott állott az ablakmélyedés párkányára támaszkodó ember előtt. Az felvetette homályosan kék, szinte opálos szemét, és kérdően nézett az ismeretlenre.

— Ádám — mondotta az —, mi ismerjük egymást, már talál-

koztunk valahol, s az édesanyja adósom maradt valamivel. Egy kevéskével maga is — tette hozzá csendesen.

Az Ádámnak szólított szintén a múltba menekült. Tétova szemeit időkbe süllyedt horizontra vetítette, hogy onnan halássza ki az előtte álló idegen mikéntjét. Rövid pillanatig tartó csend után röpke fény csillant fel szemében, s a látogató már tudta, hogy Ádám előkotorta a múltból rövid ideig tartó találkozásukat és annak körülményeit. Ádám kezei idegesen gyűrögették piszkos kabátja kirojtosodott zsebeit, s mikor megszólalt, szájából rossz borok szaga áradt, úgyhogy a látogató önkéntelenül hátralépett, s kérdően nézett a megszólítottra.

— Ugye, emlékszik reám? — mondotta.

— Igen, emlékszem — hangzott a válasz —, de anyám akkor beteg volt, s nem mehetett el a tárgyalásra. De úgy tudom, írt egy levelet a népbírósághoz, amit ott fel is olvastak.

— Semmiféle levelet nem olvastak fel, pedig akkor éppoly bajban voltam, mint maga, Ádám, amikor azonnal teljesítettem anyja kérését. Csúnya idők voltak, s egy levél anyjától sokat segített volna. Még könyörgő feleségemet sem fogadta az anyja, de maga sem, Ádám...

Ádám lesütötte szemét, mint a bűnös, akinek már elévült a büntetése, de néha eszébe jut bűne, és szégyelli magát. Mert az igazi ítéletet nem a bíróság, hanem a mindenkiben ott szunnyadó lelkiismeret mondja ki. Úgy állott ottan a krumplilevesszagú helyiségben, mint vádlott a bíróság előtt. Fejét lehajtotta, és szemeivel piszkos, régen elrongyolódott cipője orrát nézte.

Csend. Nem hallatszott más, csak a maradék levest kapargáló kanalak sercegése.

A látogató lelkén egyszerre végtelen szánalom suhant át. Tudta: az előtte álló emberi roncs akkor cserbenhagyta. Becsapta, meg sem próbálta, hogy életért életet adjon, segítséget segítséggel fizessen olyan időkben, mikor olcsón mérték a halált — már ahogyan a kocka fordult. Tudta: legcsúnyább dolog az emberi hálátlanság, a simogatást pofonnal viszonozni és szemet hunyni mások balra fordult sorsa fölött. Ha durva lett volna, most azt mondhatná az előtte álló embernek: „Látja, Ádám, együtt csináltuk végig azokat az időket, s most maga itt áll előttem, rongyosan, piszkosan. Párizsi hidak alatt alszik, és az arcára írt tüdőbaj már megszámlálta napjait." De ehelyett Ádám vállára tette kezét, és szerette volna felébreszteni benne az embert, a dolgozó, a magát sohasem elhagyó birkózó férfit. Szerette volna elmondani nagynevű apjának a hajdani kis Ádámhoz írott versét, melynek sorait azóta sem felejtette el, hogy Lehel tanár úr annak idején mint a legszebb apaversek egyikét

ajánlotta a fiúk figyelmébe. Nézte a szomorú Ádámot, és agyában gépiesen peregtek a vers sorai:

Úgy írom néked, kisfiam, e verset,
míg életemnek asszú fája korhad,
minden nap egy sort, lassan és szelíden,
hogy nemesítsen a rímes gyakorlat.
Halkabbra vált már a szívem verése,
a vérem néha pezsgett, de lehűlten,
s ha futni kellett volna a futókkal,
egy utcapadra csüggeteg leültem.
(...)
Most tudd meg ezt és tudd meg, merre mentek
testvéreid, az emberek, szegények.
De azt parancsolom neked utólszor,
halál helyett kiáltsd ujjongva, élet.
Mi elveszünk mind. Én is cihelődöm
és csomagolom csöndesen a ládám.
De te maradj itt és beszélj helyettem,
kit embernek neveztelek, kis Ádám.

És most ott állott előtte a hajdani kis Ádám, gyomrában a jótékonyság zsír nélküli krumplilevesével, piszkos, gyér hajtincseivel a fején és a tüdőbaj lázrózsáival az arcán. Félrefordult, pénztárcájából kihúzott egy százfrankost, s csendesen Ádám kezébe csúsztatta.

— Nem baj, Ádám — mondotta búcsúzóul —, ami elmúlt, elmúlt, de azt hiszem, jobban tenné, ha hazamenne, mert úgy látom, nem jó magának a párizsi levegő.

Ádám nem válaszolt, csak a kezébe nyomott százfrankost nézte, s két, sok mindent megbocsájtó könycsepp futott alá az arcán.

* * *

1944

A várbeli Sándor palotában székelő miniszterelnökség híres sárga szobájának falain rég meghalt magyar miniszterelnökök megbarnult képei őrizték a csendet és a magyar történelem egyes szakaszait. A sort az első magyar felelős kormány elnöke, Batthyány Lajos nyitotta meg, hogy nem sokkal a Barabás Miklós ecsetjével megfestett kép elkészülte után a lipótvárosi Neugebäude udvarán osztrák kivégzőosztag előtt fejezze be életét. Közvetlen mellette a második magyar felelős kormány elnökének, az idősebb Andrássy Gyulának képe révedt a múltba, akit Haynau halálra ítélt, sőt: in effigie ki is végeztetett, hogy néhány évtized múltával mint a Monarchia külügyminisztere vezesse annak ügyeit. Átható szemekkel figyeli a

történéseket vastag szemüvege mögül az 1918 őszén agyonlőtt Tisza István, mintha mondaná: veszedelmes dolog felelős magyar politikusnak lenni. A képgalériát a moszkvai Ljubljanka börtönben meghalt Bethlen István zárta le, kinek nevéhez egész korszak fűződik. Az öngyilkos Teleki Pálnak már nem jutott hely a sorozatban, vagy talán még nem készült el arcképe a háborús viszonyok miatt. A történelem sodra sebesebb, mint a festők keze, de kérdés: eljön-e az idő, amikor felkerülnek majd egy későbbi miniszterelnökség falaira azon többi elnökök képei, akik hosszabb-rövidebb működésük után halált követelő csőcselék zajongása közben meneteltek a vesztőhely felé. Megfesti-e majdan valaki a finom arcélű Bárdossy László arcképét, aki arra sem méltatta a magát függetlennek nevező népbíróságot, hogy kegyelmet kérjen?

És hol marad Imrédy Bélának a spanyol-görög Greco sápadt alakjaira emlékeztető arca, ami akkor is hideg és fegyelmezett maradt, mikor szembenézett a reá irányuló négy puskacsővel? És hol Sztójay Döme portréja, aki maga sem tudta, hogy katona létére hogyan került a politika első élsorába? Rövid politikai pályafutását ugyancsak a Markó utca piszkos udvarán fejezte be. Horthy Miklós utolsó bizalmasa és miniszterelnöke a világ túlsó felén — Ausztráliában — halt meg, ahol felesége egy gazdag ausztrál család szakácsnőjeként tartotta el Magyarország egykori miniszterelnökét.

A láthatatlan képek sorát a magyar politikai élet mindmáig nagy rejtélye, Szálasi Ferenc arcképe zárja le, aki alig pár hétig tartó elnökségét Szöllősy Jenőnek adta át, hogy alig esztendő után mindketten bitófán fejezzék be életüket.

Az ő képeik már nem függtek ott az azóta elpusztult Sándor palota híres sárga termében, s csak fekete keretű fehér foltok hirdetik, hogy valamikor az ő kezükben volt letéve az ország sorsa, amit esküjükhöz híven szolgáltak, még akkor is, ha az út a rákoskeresztúri temető névtelen sírokat magába foglaló parcellájában ért véget.

* * *

Az utolsó magyar királyi kormány reggel óta tartó gyűlése a késő délutáni órákig tartott. A sárga teremben leoltották a villanyokat, és az alkonyati csendet vészjóslóan húzta alá a távolból idehallatszó ágyúk döreje. Fenn a Várban még rend volt, még imittamott délutáni teára is összegyűltek a régi házak lakói, de lenn a városban már a mindjobban közelgő front képét mutatták az utcák. Jogos és jogtalan alakulatok jártak a házak között, és gyorstalpaló kurzuson átesett zöld inges fiatalok szégyenítették meg a sárga

teremben tanácskozók becsületes szándékait. A hirtelen kormányváltozás okozta állapotokhoz hozzájárult a front közelsége, és a főváros az ostromlott városok arcát öltötte magára. A törvényt az erőszak váltotta fel, úgy, mint a jeruzsálemi Bar Kochba-féle lázadás, vagy mint majd kétezer év után a németektől körülzárt párizsi kommün idején. Zavaros időkben felülkerekedik a salak, és elvek takarójával kendőzi önző céljait.

* * *

A Szent György téri miniszterelnökség ódon palotájában csak a sajtófőnöki szobában égtek a lámpák. Már alkonyodott, amikor Pálma, a titkárnő, belépett a szobába.

— Egy hölgy keresi sajtófőnök urat — mondotta. — Beengedjem?

— Hogy hívják? — hangzott a kérdés.

Pálma megmondta a látogató nevét, s néhány pillanat múltán magas, karcsú, már erősen őszülő asszony lépett a szobába. Kisírt szemei félelmet, fájdalmat és alig észrevehető gyűlöletet sugároztak a sajtófőnök felé. Valami megalázottságfélét, hogy ahhoz kell mennie segítségért, aki azokhoz tartozik, akiket lelke mélyén nemcsak megvet, de utál is.

— Elvitték a fiamat az „urak". Hogy hová, nem tudom. Könyörgök, adja vissza Ádámot... Kirabolták lakásomat, szétszórták elhalt uram hátrahagyott írásait... de mindez nem fontos... odaadok mindent, csak a fiamat akarom.

Kínos kérdések és feleletek után kiderült, hogy egy zöld inges osztag benyomult az elhalt író házába, s mind a zsidó származású özvegyet, mind annak félvér fiát magukkal vitték. Az asszonyt másnap reggel kiengedték, de fiát, Ádámot, mint mondotta, valószínűleg az óbudai téglagyárba kísérték közös gyűjtőtáborba.

A sajtófőnök az asszony szemébe nézett, megértette annak fájdalmát, és a lelkében szunnyadó gyűlöletet is. „Az üldözöttek mindig gyűlölik az üldözőket — gondolta —, sokszor még akkor is, amikor az üldözöttből üldöző lesz, s felüti fejét a kérlelhetetlen bosszú, ami beleégeti magát a lelkekbe, és ismét fekete fejezeteket ír az emberiség amúgy is szomorú évkönyvébe." Leült íróasztala mellé, de mielőtt felemelte volna a kagylót, alaposan kikérdezte a még mindig síró asszonyt a részletek felől, s csak azután tárcsázott több számot. Megtudta, hogy az asszony fiát valóban a téglagyárba vitték, ahonnan naponta indultak a transzportok a bizonytalanság felé. A telefonbeszélgetések után az asszonyhoz fordult:

— Nyugodjék meg, a fiát még ma este hazaviszik, és a lakással

is mindent megpróbálok, hogy azt visszakapja. Sajnos, olyan időket élünk, amikor felülkerekednek a szenvedélyek, s az államhatalom gyenge ahhoz, hogy azt megfékezze. Tudom, csúnya dolgok történnek a városban, de a front már itt húzódik a külvárosok előtt, azaz frontváros lettünk, ahol azé a szó, aki géppisztolyt tart a kezében.

Az asszony mindössze ennyit válaszolt:

— Szóval remélhetek.

A sajtófőnök csak bólintott, majd felvette kabátját, s kérte az asszonyt, hogy kövesse. Elsötétített autóval lementek a Vérmező melletti házhoz, ahol a kapu előtt két antantszíjas, összevissza egyenruhájú fiatalember állt.

— Tilos a bemenet — mondotta az egyik, de a látogató megmondta nevét, kinyitotta az ajtót, s bement a házba. Kissé elszégyellte magát attól, amit látott, míg az asszony arcán gúnyos mosoly suhant át, mintha mondaná: „Íme, a maguk új világa..."

Bent a szobában felborított bútorok, szétszórt papírlapok, kirámolt szekrények siratták a múltat. Az egyik bőrfotelban kócos hajú nő ült, és ijedten nézett a belépőkre. Megpróbált felállni, de megtántorodott, és nekidőlt a fal mellett álló szekrényajtónak, ami nagy reccsenéssel elvált a szekrénytől, és végigzuhant a szeméttel teleszórt padlón. A másik fotelban egyenruhás fiatalember ült, aki csak akkor állt fel, amikor a kapuőr valamit súgott a fülébe.

— Mutassa igazolványát és a ház igénybevételét igazoló papírt!

A megszólított felállt, habogott valamit, majd nadrágja farzsebéből elővette tárcáját, s zavaros kotorászás után gyűrött, piszkos papírt nyújtott át.

— Ez csak nemrégiben kiállított pártigazolvány — mondotta a sajtófőnök —, de hol van a ház igénybevételi engedélye? És mutassa a többi papírjait is!

A kérdezett zavarában átnyújtotta az egész tárcát, s abból a bűnöző fiatalkorúakat őrző aszódi nevelőintézet papírja került elő.

— Szóval maga az aszódi nevelőintézet foglya volt? — hangzott az újabb kérdés.

A fiú alacsony homlokáról vastag izzadságcseppek peregtek alá, s zavartan válaszolta:

— Igen... mikor jöttek az oroszok, kiengedtek bennünket, és feljöttünk Budapestre...

— ...ahol revolvert és igazolványt szereztek, s tovább folytatták azt, amiért Aszódra kerültek — fejezte be a kérdező a fiú által megkezdett mondatot.

Beszélgetés közben az asszony gúnyosan mosolygott, mint aki igazolva látja mindama rágalmat és vádat, amit lezárt ajtók mögött, légvédelmi pincék homályában terjesztettek az új kormányról.

A látogató odament a telefonhoz, felhívta a rendőrséget, és azonnali kirendeltséget kért.

— Maguk addig itt maradnak — fordult a hol szemtelenül, hol zavartan álló társaság felé. Felszólításának azonban nem sok eredménye volt, mert mind a kócos hajú leány, mind a két kapuőr és a szobában tartózkodó férfi felugrottak, és pillanatok alatt eltűntek az utcára nyíló ajtón át. Az aszódi fiú futtában még kikapta az ember kezéből piszkos tárcáját, s feldöntve az útjában álló széket, rohant ki az éjszakába.

— Amint látja — fordult az asszony felé —, jogtalanul jártak el. — Csirkefogók... — mondotta csendesen inkább magának.

Lassan, kínosan peregtek a percek. Mindketten leültek, de nem sok beszélnivalójuk volt egymással. Az asszony lehunyta szemét, s csak néha tört fel belőle a fájdalom.

— És a fiam, Ádám?...

Közben megérkezett a két rendőr, és ijedten néztek körül a rendetlen szobában. Feszesen szalutáltak, s mikor megtudták, miről van szó, jegyzőkönyvet vettek az esetről.

— Gyakori eset — mondotta az egyik —, azt hiszem, nem sokat segíthetünk.

A formaság kedvéért felvették a jegyzőkönyvet, aláíratták az asszonnyal, s azután elmentek. A férfi kikísérte őket az előszobába, néhány szót beszélt velük, azután visszatért, és odaállt a Vérmezőre néző ablak elé. Zavarban volt. Megígérte az asszonynak, hogy még az este visszakapja a fiát. Már 11 óra felé járt az idő, és semmi. Messziről lövések szúrtak bele az éjszakába, mint elhaló életsikolyok. Volt, aki lőtt, és volt, akit lőttek. Mire ideért a lövések hangja, úgy hangzott, mintha gyermekpisztollyal játszana valaki. Madzagra erősített parafadugóval a cső végén. Mikor elsütötték, nagyot durrant, de a célba vett madár legfeljebb elrepült az ágról, s ha embert vettek célba, az legfeljebb jót nevetett a gyerekek csínjén, és békésen ment tovább. De most másfajta lövések durvították a novemberi éjszaka csendjét. Minden egyes hang emberi sorsok végére tett pontot. Talán menekült valaki, amikor eltalálta a gyilkos acélgolyó, és most ott fekszik valahol az Üllői út piszkos bazaltkockáin, s vérző szájjal kegyelemért könyörög az üldözőtől. Pártegyenruhás fiatalok, pártegyenruhába bújt üldözöttek, egységüktől megszökött és a Vecsés határában húzódó frontra menetelő katonák lövöldöztek egymásra. Mindegyikük kezében ott volt a saját biztonságukat és a mások halálát jelentő géppisztoly, mint valamikor az ősember kezében a kőből pattintott primitív kés — az atombomba őse.

A Sándor palotából lejött ember ott állott az éjszakába néző

ablak előtt, s ígéretére gondolt. Pontosan tudta, hogy határozottan mondotta a kisírt szemű asszonynak:

— Kérem, ne sírjon, estére otthon lesz a fia...

Felgyűrte kabátja ujját, és karórájára nézett. Nemsokára éjfélt mutat az óra, és semmi. Szégyellte magát, mert nemcsak a maga, hanem a mögötte álló új kormány nevében is beszélt. A kormány nevében, melynek tagjai öngyilkossággal határos feladatot vettek át, mellyel képtelenek voltak megbirkózni. Elvekkel, szép szavakkal nem lehet rendet teremteni ott, ahol az apokalipszis lovasa nyargal, minden virágot és gyümölcsöt letaposó vörös lovával. A csendet hirtelen egy, a ház elé kanyarodó autó fékje vágta el. Utána léptek, majd két egyenruhás kíséretében Ádám lépett a szobába. Rövid jelentkezés, igazolványok csereberélése, átvételi papírok aláírása után hárman maradtak a szobában. Az asszony, aki felugrott a fotelból, és fia nyakába borult. Csak ennyit mondott:

— Ádám, egyetlenem.

Ádám csak annyit:

— Anyám...

A harmadik személy csak állt, s jóleső érzéssel vette tudomásul, hogy betartotta ígéretét, és sikerült hazahozatnia a fiút, Ádámot. Azután a többi Ádámokra gondolt, s mindazokra, akik majd éppoly üldözöttek lesznek, mint a mostaniak, s kérdés, akadnak-e majd, akik megpróbálják enyhíteni az üldözöttek sorsát, s szégyenlik, ha ígéretüket nem tudják betartani. Pedig akkorra már elvonult a háború, a világ felelősei békét és megértést prédikálnak, és szónoklataikból kitörlik azt a rettenetes valamit, amit úgy hívnak: bosszú. De érezte és tudta, hogy ez a szó, ez a fogalom, valóság lesz, és hosszú időnek kell eltelnie addig, amíg a véres gyilkot csőrében tartó fekete madár helyett a béke galambja száll az ember meggyötört fájára.

Amíg az anya és fiú egymásra találásának öröme tartott, ismét odament a Vérmezőre néző ablakhoz, és a teherautóroncsokkal, tankokkal bepiszkolt mezőt nézte.

„Vérmező — gondolta. — Vér és mező összetétele. Milyen furcsa szóképzés, ami a kiontott vért és a békés mezőt hozza közös nevezőre... Olyan, mintha a jót és a gonoszt így mondanám: Jógonosz..."

* * *

A közeli krisztinavárosi templom órája úgy ütötte el az éjfélt, mint amikor még béke volt a világon, és már december elején fenyőszagú volt az egész környék a korai vásárosok karácsonyfáitól. Szemével végigsuhant a Krisztinába vezető Mikó utcán, ahol már kopa-

szon álltak az utat szegélyező öreg gesztenyefák. Gyerekkora jutott eszébe. Hányszor, de hányszor ment végig ezen a Vár felé vezető utcán, s nem gondolta, hogy egyszer, évek múltán így néz majd le a nagy költő házából a sokszor megjárt utcára. A házat is ösmerte, diákkorában mindig tisztelettel nézett a késő éjszakáig kivilágított ablakokra, amelyek mögött ott ült az író.

Mikor csend lett a szobában, megfordult, s zavarba jött, mert érezte, hogy felesleges valaki, és ha a lelkét kiadja, akkor is idegen marad a szobában levő két személy számára. Csendesen mondta:

— Kérem, holnap jöjjenek fel a miniszterelnökségre a mentesítő papírokért. Ma már nem tudok adni, mert senki sincs fenn. Nyugodtan alhatnak, de ha mégis adódna valami, azonnal hívjanak fel, akár a lakásomon is.

Megadta a két telefonszámot, amit az asszony, azt meg se nézve, az íróasztalra dobott, és anélkül, hogy kezet nyújtott volna, így szólt:

— Köszönöm szívességét. Ha tudom, meghálálom — mondotta kissé kihangsúlyozva az utolsó három szót.

Ádám ott állt az anyja mellett, és talán kicsit szégyellte anyja szűkszavúságát, s azt jóvátenni akarón ideges, szaggatott szavakkal köszönte meg hazahozatalát. Tovább is akart beszélni, de anyja belekarolt:

— Jól van, kisfiam, bizonyára álmos és fáradt vagy, menjél aludni...

Elköszönt, és amikor becsukódott mögötte az ajtó, felnézett az égre, ahol nem voltak csillagok, s csak néha festette vörösre a nyugat felé húzó felhők alját egy keleti irányból felengedett rőtszínű rakéta.

Azután az asszony nyomatékkal mondott szavaira gondolt: „Ha tudom, meghálálom..."

1946

Azután fordult a kocka, mint már annyiszor az elmúlt századok során. Aki fennebb volt, nagyobbat zuhant, és aki mélyebben volt, annál feljebb került. A háború utolsó hónapjainak felelőtlen kilengéseit moszkvai utasításra megszervezett új államhatalom váltotta fel. A Népszínház utcai volt futballbíróból lett új igazságügyminiszter — Riesz István — mint jogász és ügyvéd kijelentette, hogy a népbíróság feladata nem igazságszolgáltatás, hanem megtorlás, azaz: bosszú. Működésbe léptek a szedett-vedett alakokból álló vésztörvényszékek, és három éven keresztül nem volt nap, hogy ne akasztottak volna. Négy volt magyar miniszterelnököt, volt miniszterek tucatjait, tábornokokat, tiszteket, csendőrök és rendőrök szá-

zait kísérték a bitó alá vagy állították őket a kivégzőosztagok puskacsövei elé. Sutba dobták a híres római jog „egy tanú nem tanú" elvét, és elég volt egyetlen vádemelő tanú, és az illető már elmondhatta az utolsó Miatyánkot. Az ország a rettenet napjait élte, és nem volt magyar család, ahonnan ne hiányzott volna valaki.

A várbeli Sándor palota egykori beosztottja is ott állt bírái előtt a Markó utcai bíróság hideg tárgyalótermében. A bírói emelvényen ott ült a részeges Tutsek mint tanácselnök. Régi bíró volt, de különböző fegyelmi eljárások miatt nem léptették elő, s most megmutatta, mit tud, illetve hogyan kell szolgálni az új gazdát. Aki az ő tanácsa elé került, annak nem sok reménye maradt az életben maradáshoz. Mellette ott ültek a pártok delegálta laikus bírák. Kereskedősegédek, külvárosi leányzók, gettót megjárt zsidók, akik még bőrükön érezték a sárga folt ütötte megaláztatást, s most mint bírák ülnek a teremben, és törik a pálcát a vádlottak feje felett, akár bűnös volt az illető, akár nem. A népügyészi székben a volt zugjogász, Szekeres János ült. A tárgyalás alatt állandóan csöpögött az orra, amit tenyerével iparkodott semlegesíteni. Dadogott, és ostobábbnál ostobább kérdéseket intézett a vádlotthoz. Ha jött egy tanú, eleinte örült, és nagy udvariasan — miközben orrát törölgette — érdeklődött, hogy vajon kit ölt meg a vádlott ismerősei közül. A nemleges válaszra egyszerre goromba lett, és eltekintett a tanú további kihallgatásától, sőt: egyik-másikat le is akarta tartóztatni. Még akkor is, ha az illető zsidó volt. Elég lett volna egyetlen vádló tanú ahhoz, hogy a népbíróság előtt állót két órán belül lekísérjék a Markó utcai fogház piszkos udvarán felállított bitófához, és Szekeres népügyész méltóságteljes hangon szólítsa fel a hóhért: „Ítéletvégrehajtó, teljesítse kötelességét!"

Több mint háromezerszer hangzottak el ezek a szavak a különböző magyar börtönök komor udvarán...

Vádló tanúk hiányában a Tutsek-tanács ítélete életfogytiglani börtön volt, amit később a fellebbviteli Bojta-tanács golyó általi halálbüntetésre emelt — kollektív alapon.

A halálos ítélet elhangzása után a vádlott felesége elment az asszonyhoz, Ádám anyjához, s később a drót mögötti beszélőn így mesélte el látogatását az urának:

— Tudod, én sohasem politizáltam, de ezt az esetet elmesélted akkor azokban a zavaros időkben. Talán csak azért érdekelt, mert egy magyar íróról volt szó, akinek szerettem a verseit. Elmondtad Heltai Jenő esetét is, aki a Néma leventét írta. És még a híres énekes ügyét is. Talán csak azért mondtad el az utóbbit, mert sokat hallottuk az Operában. Ha jól emlékszem, a Mefisztót énekelte mély basszus hangján. Először elmentem a Heltai Jenőhöz, akit te sze-

dettél le egy Németországba induló vonatról. Majd egy óráig megváratott, s amikor kijött az előszobába, olyan goromba volt, hogy elsírtam magam, és elmentem. Utána felkerestem Komáromi Pált, aki később az Operaház igazgatója lett. Ő nagyon kedves volt, de, mint mondotta, nem jöhet el tanúnak, mert már amúgy is suttogják, hogy azelőtt többször láttak benneteket valamelyik belvárosi kávéházban. Mint az őrült rohantam el Ádám — azt hiszem: így hívják — anyjához. A romos lakás ajtaján keresztül láttam, hogy mindketten benn vannak a szobában. Valami piszkos ruhájú fiú jött ki, akinek megmondtam, ki vagyok, és az író feleségével akarok beszélni. Az ajtórésen keresztül láttam, hogy a fiú ki akart jönni, de az anyja megfogta, és lenyomta a székbe. Vagy negyedóra múlva kijött a szobából az idegen fiatalember, és közölte, hogy az özvegy nem ér rá engem fogadni... Sem ő, sem fia, Ádám...

* * *

1981

A budai farkasréti temető egyik parcellájában fekete márványból készült síremlék áll. Rajta az aranybetűs felírás, három névvel:

Kosztolányi Dezső
1885—1936
Kosztolányi Dezsőné
szül. Schlesinger Ilona
Kosztolányi Ádám
1922—1981

SIRCHICH LÁSZLÓ

A mai magyar irodalom, művelődés a Felvidéken

Az első világháború végével Európában sok milliós tömeg vesztette el a nemzeti közösség boldog, erőt adó tudatát. E tömegben három és fél millió magyar, majdnem egymillió a történelmi Felvidéken. A magyarság egyharmada tehát „gazdasorból — szolgasorba" jutott. Magára maradt. A Pozsonytól Técsőig kiterített nemzettest elalélt részei lassan élednek. Kazinczy, Batsányi, Baróti Szabó ébresztő szellemei ott járnak a kassai Árpád-házi Szent Erzsébet-székesegyház táján. Tinódi Lantos Sebestyén nyugtalan lelke az Orbán-toronynál... 1923-ban *Mécs László* „hajnali harangszavával" hirdeti meg: elég volt a kisebbségi magányosság, elveszettség éjszakájából. Lírája a kisebbségi magyar élet szeizmográfja és értékmérője. „Ülök a labirintban, a kisebbségi poszton, mint római madárjós. Bottal négy részre osztom a mennyet és a földet, és szívszorongva várom, hogy jobb jövőnk jelképe feltűnik a határon..." Mécs László par excellence kisebbségi magyar költő. Életművének döntően motiváló szakasza nélkül a mai nemzetiségi magyar líra különleges színe, mondanivalója aligha érzékelhető. *A később hivatottaknak tartottak hivatkoznak is reá.* A kisebbségi magyar minőség mindig akkor adott igaz értéket a Dunatájnak, amikor — Mécs László költői magatartásán, az általa megzendülő "*Vox Humánán*" igazolva — az emberség hangján szólott egy már akkor embertelen világban. Az akkori kisebbségi magyar nemzedék bátran állta a harcot igazságaiért, s egy értetlen, túlzó és forrófejű nacionalizmusban is vállalta a korszerű „középeurópai gondolatot". „Mindnek kívánom, amit egynek, hiszen közös a nyeremény, én minden népet féltek attól, amitől féltem az enyém..." (Győry Dezső: „Én minden népet féltek attól".) „Tánc feszüljön a harangban, hajnalember sziromtánca, mely magyar lányt s tót fiucskát testvértáncba pöndörít" — így Mécs László. Kovácsolódik a magyarság-európaiság szintézise is — a legsivárabb körülmények között!

„A mentém ujja hímes,
érzelgős, forró: ez Kelet;
az ész szaván agyafúrt, hűvös
Nyugat varrta a más felet.
S mig virrasztok, két kultúrát
osztó Kiskárpát-dombokon,
ezüst Dunám a mentém csattja,
s a kettőt összegombolom."
(Győry Dezső: A pozsonyi várdombon)

S mi volt minderre a válasz 1945-ben?! Nyolcvanezer felvidéki magyar gyermekbe fojtották bele az édes anyaszót. Némaságra ítélték, majd lefejezték a magyarságot. Rendre el kellett hallgatniok, elmenniök azoknak is, akik messianista hittel szolgálták a magyar—szlovák sorsközösség, kulturális közeledés ügyét. A velünk ellentétes világnézeti póluson álló *Fábry Zoltán* mondotta: „A kisebbségi kérdés fájó realitás volt: szükséges volt, hogy védekezzünk a megalázások ellen. (...) Küzdelem volt ez, a becsület küzdelme, kompromisszum nélküli harc!"

Nem csoda-é, hogy azok a fiatalok szólaltak meg a halálos elnémítottság után a magyar peremvidék egyenként különszínű tájegységeinek zengő magyar nyelvén, akik eszmélésük idején kisemmizett, földönfutó szülők gyermekeiként ismerkedtek a jogfosztott, komor élettel?! Mily töménytelen faji gőggel, gyűlölettel kellett megküzdeniük azoknak a fiatal felvidéki magyar íróknak, akik — egyikük, a rimaszombati *Veres János* vallomása szerint — így emlékeznek könnyes, megalázott ifjúságukra: „Azt sem szabad elfeledni, hogy mi voltunk a legszerencsétlenebb nemzedék. Nagyon nehéz körülmények között indultunk, közvetlenül a némaság esztendei után (...) szlovák iskolákban kellett tanulnunk, mivel magyar iskola akkor nem volt. Így — hihetetlennek tűnik — én például a véletlennek köszönhettem, hogy tudomást szereztem Adyról és a magyar irodalom számos fejezetéről." („Nem akar védekezés lenni", Hét, 1963/5/5)

Bizony-bizony, hosszú és göröngyös volt az út a szabadabb szóig. *Csanda Sándor,* a magyar—szlovák kultúrkapcsolatok mai egyik élmunkása így ír a türelmetlen és műveletlen sovinizmusról, a tudatos hamisításokról: „Csakis a szakismeretek hiányának tudható be, amikor felelős hivatalt viselők helyet adnak olyan nézeteknek, hogy Zrínyi Miklósnak a törökellenes küzdelmeket megéneklő éposza burzsoá nacionalizmus, Adynak a Csák Máté földjén és hasonló forradalmi versei irredenta eszméket tartalmaznak." *Dobos László,* a dubceki éra tárcanélküli nemzetiségi minisztere, „sötét sarok"-nak nevezte a szlovákiai magyar irodalom létkörülményeit.

Szőke József fénycsóváját a „sötét sarokra" irányítja. Megállapításai az újból sarjadó felvidéki magyar irodalom nem egy elhatározó hangvételét visszhangozzák. „Minden nép a saját kultúráján keresztül jut el a más népek kultúrájához. Ezt azonban semmiféle adminisztratív, iskolaügyi intézkedéssel siettetni nem lehet, mert ez visszatetszést szül, ösztönös védekezést és elzárkózást vált ki." A hűséget, a szellemi színvonal emelésének vágyát így sűríti: „Népünk jövőjét csak akkor tudhatjuk biztosnak, fejlődését normálisnak, ha egész kultúránkat felvirágoztatjuk." Az anyanyelv tisztaságát óvja komoly, szívbéli intése: „Nekünk, egy nemzetiségi irodalom művelőinek, fokozottan kell védekeznünk a káros, idegen behatások ellen." („Fényt a sötét sarokba", Hét, 1963/5/26)

A minőség gondjairól így ír *Tőzsér Árpád:* „Hivatását értő, népével szemben kötelességét ismerő értelmiség kialakításán kell fáradoznunk. Jól képzett értelmiség nélkül, amely a kor színvonalán áll, és minden tekintetben versenyképes más népek értelmiségével, de ugyanakkor nemzeti kultúránk tökéletes ismerője és birtokosa — ilyen értelmiség híján fejlődésünket nem tarthatjuk egészségesnek."

Hozzájárult-e a gondok enyhítéséhez a történelmi ország nemzetiségei és a magyarság egykori viszonyának öngyalázó kezelése a mai Magyarországon? Mit érez, gondol az a kisebbségi magyar, aki népe mindig példát adó emberségét vallotta örökségének? A 45 utáni, csődre valló szlovákiai magyarüldözés máig visszajáró lidérces emlékei után méltán büszkélkedhetnek a pozsonyi magyar főiskolások: „A humánum a magyar költészetben okkal és joggal világmondanivalót jelent."

Egész sorban jöttek, jelentkeztek a fiatal költők: Bárczi István, Bábi Tibor, Csanádi János, Dénes György, Gál Sándor, Gály Olga, Ginzery Árpád, Simkó Tibor, Szitási Ferenc, Zsélyi Nagy Lajos. *Gyurcsó István* „Anyám mosolyog" verseskötetének alaphangja: ember és magyar. „Magyar szeretnék maradni, én most csak ennyit akarok." *Veres János* számára a hű és jó magyarság „nyelvvédelem és nyelvtisztaság" is:

„Mint két szemednek világát
Kazinczy, s nagy elődök szerint
úgy őrizd nyelved tisztaságát."

Cselényi László, a szlovákiai magyar költő lelki alapállását rögzíti: „Mert ember vagy! — s ez nem elég — magyar vagy!"

A gömöri *Tőzsér Árpád* költészete magas fokán ér el a népdal formájához. *Oszvald Árpád* bátran idézi fel a negyvenötös gyötrelmes út állomásait. Népének meggyalázása, gúzsbakötése senkinek jobban nem fájt, mint a népét mellére ölelő barsi költőnek, *Csontos Vilmosnak.* „Költőt tagadó mának" nevezi azt a szégyenteljes, bar-

bár korszakot, amely kiűzéssel, deportálással, reszlovakizációval akarta a „magyar kérdést" megoldani, a magyar szót megfojtani:

„Ha nem lehet, ha nem szabad
Szólani szabadon,
Lantom, húrom legyen szakadt,
S hallgasson el dalom."

A kassai *Rácz Olivér* imigyen emlékezik ma is:

„És láttam ezerkilencszáznegyvenhat nyarán,
amint elűzték otthonából
a magyar parasztot,
a büntelent, a föld fiát."

A kisebbségi magyar művelődés felmérése jellemezte az esszéirodalmat; az akkori felvidéki magyar szépprózа művelői: Egri Viktor, Dobos László, Laczkóné Kiss Ibolya, Lehoczky Teréz, Rácz Olivér, Szabó Béla méltányló említést érdemelnek.

Több mint két évtizedes csend, témakerülgetés után, tanulmányok bukkantak fel Budapesten, amelyek újra felfedezték a magyar nemzetiség kérdését, „lemérték — úgymond — az elmúlt idők történelmi fejlődésének távlatait." Természetesen az úgynevezett illendőség keretein belül, mert a mai Budapesten *illetlenségnek* számít a szomszédos szocialista országok magyar kisebbségi problémáinak, létkérdéseinek feszegetése.

A rangos pozsonyi *Irodalmi Szemle* évekkel ezelőtt ankétot indított a nemzetiségi irodalmak elvi kérdéseiről. Ennek során hangsúlyozták: „Ami legfontosabb és legkézenfekvőbb, az a hiányérzet megszüntetése: *a magyar irodalom egészébe való beágyazottság.*" A 45 után kiűzött, s azóta túl a Dunán elhunyt *Szalatnai Rezső*, a „Kisebbségben és igazságban" feledhetetlen szerzője, megfellebbezhetetlenül így fogalmaz: „Magyar irodalom csak egy van: a magyar nyelvterület irodalma. (...) Ez az irodalom a nemzet históriai tudatra ébredésében gyökerezik. (...) *Egyetlen nyelváram, egyetlen lélekáram.*"

Amikor a felvidéki magyar irodalom újabb terméséről röviden, villámfényszerűen beszámolunk, a hátteret, az újrakezdés, a „harmadvirágzás" keserves születési nyomait elhallgatni, eltüntetni nem lehet. S számolnunk kell az 1968-as tavaszt, magyar testvéreink tavaszát is követő drákói rendszabályokkal, husákizmussal is.

Duba Gyula, a pozsonyi Irodalmi Szemle főszerkesztője *„Ugrás a semmibe"* című novellásкötetéért a köztársaság nemzetiségi díját érdemelte ki. *„Vajúdó parasztvilág"* című korrajza és dokumentációs jellegű, a felvidéki magyar parasztvalóságot analizáló, a magyar nyelvterületen szinte egyedülálló tanulmánya egyetemes irodalmunknak is jelentős eseménye.

Ordódy Katalin „A keskenyebb út" című műve a kisebbségi sors-

vállalás regénye. A magyar nemzetiség lelki alapállásának magas szintű dokumentációja *Gál Sándor „Elsőosztályú magány"* novellás-kötete. Novelláiban a belső nyugtalansággal vívódó magányos ember érzéseit tárja fel a legkülönbözőbb helyzetekben, filozófikus megközelítéssel. Gál Sándor így vall kötetéről: „Az én nemzedékem, amely a háború romhalmazából nőtt emberré, a nép vagy — ha úgy szebben hangzik — nemzetiség, amelyet csehszlovákiai magyarságként tartanak számon — ha számon tartanak! — a legfeneketlenebb magányból emelkedett ki a *maga embersége* által. Felemelkedett, egyenrangúsította magát. Könyvemet ez a cselekvő magány, ez a belső, hallatlan erejű metamorfózis hozta világra."

Dobos László „Földönfutók" című lírai fűtöttségű regényéből egy bizonytalanságba taszító korszak pokoljárása izzik fel. Miként *„Messze voltak a csillagok"* című kötetében, itt is fegyelmezett lényegmondását, témafelvető bátorságát kell hangsúlyoznunk. *„Egy szál ingben"* című műve is par excellence szlovákiai magyar regény. Cselekménye 1918-ig nyúlik vissza, és napjainkban fejeződik be. Hitelesen vall a 45-öt követő gyötrelmes út állomásairól. A magyar múlt megbecsülése, a hagyományőrzés szép példája a komáromi *Szénássy Zoltán* jeles tanulmánya: *„Klapka György, a forradalom katonája"*. *Duba Gyula „Valóság és életérzés"* esszékötete a szlovákiai magyar gondolkodás jelentős eredménye. A háromszoros Madách-díjas író, a pozsonyi Irodalmi Szemle szerkesztője *„Ívnak a csukák"* regénye mérföldkő lehet írói pályáján. A hontfüzesgyarmati gyökerű író valójában „történelmi olvasókönyvet" tett asztalunkra. *Szeberényi Zoltán* Győry Dezsőről szóló monográfiája, *„A Vox Humana poétája"*, a két világháború közötti korszak egyik jelentős kisebbségi poétájának („Újarcú magyarok", „Százados adósság", „Hol a költő?", „Zengő Dunatáj") életművével, költészetével foglalkozik. *Rákos Péter,* a prágai Károly Egyetem docense *„Tények és kérdőjelek"* című kötetében európai műveltségű és igényű esztéta alaposságával nyúl hozzá az irodalomelmélet leglényegesebb, mozgásban lévő kérdéseihez. Olyan kisebbségi magyar kutató munkássága kerül bemutatásra, akit — határokon innen és túl — az irodalomtudományi közvélemény egyaránt magasra értékel. *Tőzsér Árpád „Az irodalom valósága"* (tanulmányok, kritikák, jegyzetek) című könyvének írásai közül elsősorban a Madách-, Ady-, Karinthy-tanulmány és a Németh Lászlóról szóló két értekezés érdemel komoly figyelmet. *Turczel Lajos „Portrék és fejlődésképek"* című kötetében a magyar irodalom klasszikusainak felvidéki vonatkozásait, Kazinczy Ferenc kassai, Kármán József losonci tevékenységét ismerteti, Petőfinek a felvidéki magyar köztudatban kirajzolódott képét elemzi.

Koncsol László „Kísérletek és elemzések" című műve esszéinek és kritikáinak legjavát adja (Öt vázlat, Négy vers a zene jegyében, Magyar jelenések, Csehszlovákiai magyar irodalom). *Csanda Sándor,* a pozsonyi Komensky Egyetem magyar tanszékének vezető tanára, *„Szülőföld és irodalom"* című műve fontos hozzájárulás az irodalmi problémák megoldásához. Hármas tagolásban a régi magyar irodalommal, a csehszlovákiai magyar irodalommal, a magyar—szlovák irodalmi kapcsolatokkal foglalkozik. A *Szeberényi Zoltán* összeállításában, magvas előszavával kiadott *„Mű és érték — A csehszlovákiai magyar kritika 25 éve"* negyedszázad irodalomkritikáinak régen nélkülözött keresztmetszetét nyújtja. *Tóth László „Vita és vallomás"* című beszélgetései „vallomástételre" ösztönzik a mai szlovákiai irodalmi élet élenjáró munkásait. Miként hangsúlyozza, „besorolásuknál irodalmunk nemzedéki és műfajszerkezetét, tartalmi, tematikai és szemléleti rétegződését tartottam szem előtt". *Zalabai Zsigmond,* a felvidéki fiatal magyar kritikusi nemzedék sokat ígérő tagja, *„A vers túloldalán"* című tanulmánykötetében az irodalmi alkotás társadalmi, irodalomtörténeti összefüggéseit emeli ki. Kötetének két kiemelkedő tanulmánya Illyés és Weöres költészetének Csokonai-párhuzamairól írott esszéje.

A *„Szélkiáltó"*-ban tizennégy felvidéki magyar költő mutatkozik be. A válogatás bemutatja a felvidéki magyar költészet útját; főtörekvése, hogy igazi lírai antológiát adjon az olvasó kezébe. A legjobbat mindabból, amit a nemzetiségi sorban élő költők a „harmadvirágzás" idején alkottak. A gömöri *Tőzsér Árpádnak „Új érintések", „Mogorva csillag", „Kettős űrben"*, a Madách-díjjal kitüntetett *„Genezis"* verseskötetteiben, tudatos alkotóként, nagy része van a mai kisebbségi magyar líra modernizálásában. A már veteránnak tekinthető *Dénes György „Magra vár a föld", „Kék hegyek alatt", „Az idő börtönében", „Mélység fölött"* című verses gyűjteményeiben a múltját maradéktalanul vállaló, az élettel viaskodó, nemzetisége sorsáért aggódó költő elkötelezettsége tükröződik. Jellegzetes sötét alapszínein át- meg áttör a fény, a reménység, a bizakodás halk derűje. A fegyverneki születésű *Ozsvald Árpád,* a CSEMADOK hetilapjának, a „Hét"-nek főszerkesztő-helyettese 1954-ben indult. Önálló kötetei — *„Tavasz lesz újra, kedves", „Földközelben"*, a Madách-díjjal kitüntetett *„Laterna magica"* — rászolgálnak a bizalomra és szeretetre. A *„Galambok szállnak feketében"* új válogatása az eddigi kötetek legjavát öleli fel, kiegészítve újabb verseivel. *Gál Sándor,* a széppróza rövid értékelése során kiemelt szerző, *„Tisztultabb havakra"* című verseskötetével egyre nagyobb és tökéletesebb formakészségről tesz tanúbizonyságot. Letisztult világlátással és egyéni hangon tárja elénk korunk emberének proble-

máit. *Mikola Anikó* az 1970-ben megjelent, új költői rajt kibocsátó antológiában, az „Egyszemű éjszaká"-ban mutatkozott be verseivel. Azóta a *„Tűz és füst között"*, *„Fák és hajók a szélben"* című kötetei keltettek megérdemelt figyelmet. Új gyűjteménye, a *„Madárnak lenni"*, drámai hangjával, a humánumért perlekedő erejével nyűgözi le az embert. A rimaszombati *Veres János „Mikrovilág"*-a versei a szülőföld iránti mély vonzalom, a tájélmény jegyében születtek. *Szitási Ferencnél* is a szülőföld, a faluélmény az elsődleges *„Hullámverésben"* című kötetében. *Rácz Olivér „Őszi máglya"* versgyűjteménye két évtized termését takarítja be. Az 1958-ban megjelent „Kassai dalok" ismert és kedvelt szerzője versvilágát halk ritmus, zeneiség, kiművelt formakultúra jellemzik. *L. Gály Olga „Tiszta vászon"*-ában a mélyen érző női lélek gondjai az emberiség tiszta nagy eszméinek hirdetéséig ívelnek. A *„Jelenlét"* című antológia a „harmadvirágzás", három évtized líraképét rajzolja elénk: három nemzedék huszonkét költőjének terméséből válogatva.

Mindenütt megérdemelt figyelemmel fogadták a pozsonyi Irodalmi Szemle néprajzi közleményeit. A Csallóköz, Mátyusföldje, Ipolyvölgye, a Bodrogköz ezeréves helytörténeti jellegzetességeivel, ősi hagyományaival foglalkoznak a sorozatos néprajzi karcolatok. Tanulmányunk megszabta keretei miatt most csupán *Nevizánszky Gábor „A honfoglaló magyarság régészeti hagyatékának kutatása Szlovákiában"* című, új szempontokban, kutatási eredményekben is figyelemreméltó, alapos tanulmányt említjük, amely a magyar múlt meghamisítását célzó állhatatos szlovák törekvések cáfolata. A kitűnő fiatal őstörténész, *Püspöki Nagy Péter*, a Hont megyei Felsőszemeréd temploma hajójának oldalfalában fennmaradt késógótikus kőportálé ismeretlen írásrendszerű feliratának megfejtésével talán a magyar rovásírás legrégibb emlékét fedezte fel. Helytörténeti („Püspöki mezőváros története"), heraldikai munkássága szintén különös figyelmet, megbecsülést érdemelnek. *Zalabai Zsigmond „Csallóköztől a Bodrogközig"* című kötetében versek, novellák, regényrészletek és riportok vallanak a csallóközi, a mátyusföldi, a Komárom környéki, az ipolyvölgyi, a garammenti, a gömöri, a Kassa környéki és a bodrogközi szülőföldek arculatáról. A szlovákiai virágzó magyar kórusmozgalom fáradhatatlan, lelkes munkása, szinte megteremtője, *Ág Tibor*, az *„Édesanyám rózsafája"* palóc népdalgyűjtéséről így vall: „Mi még láttuk a népdalt élni! — mondanám hát, ha nem tudnám, hogy a népdal, mint minden igazi költészet, sohasem halhat meg. (...) Mi még láttuk teljében azokat, akiknek élete beleépült a népdalba (...) mi még nem könyvből tanultuk a népdalt, a népi mitológiát." *Kósa László* pompás kötetében, a *„Rozmaringkoszorú"*-ban, a szlovákiai magyar tájak népköltészetét, „a bölcső-

daltól a siratóig minden fellelhető népköltési műfaj legjavát" gyűjtötte egybe. A *„Vétessék ki szóló szívem", Ág Tibor* összeállításában, több mint százötven balladaváltozatot és dalt közöl. A „szekeres gazda, vízimolnár és kézműves ősök kései utóda", *Kecskés László „Komáromi mesterségek"* című gazdag néprajztörténeti monográfiájában megörökítette a komáromi aranymosók, vízimolnárok, halászok, ötvösök, hajóácsok és szekeresgazdák céheinek történetét. A 45 után elűzött, ma váltig hazajáró *Szombathy Viktor*, a két világháború közötti kisebbségi magyar kultúrélet egyik élenjáró munkása, *„Száll a rege várról várra"* című kötete a híres felvidéki várakról szóló regéket dolgozta fel.

Örömmel emlékezünk meg a komáromi MATESZ — Magyar Területi Színház — működéséről. Anyanyelvőrző hivatásának teljesítése, magas szintű műsorpolitikája éppen úgy feljegyzést érdemel, mint az 1970-ben szervezett — északkelet magyarságát szolgáló —, Thália Színpad néven működő kassai részlegé.

Különös súllyal emeljük ki a rendszeresen megtartott kassai *Kazinczy Nyelvművelő Napokat.* A felvidéki magyar nyelvművelők találkozói, amelyeknek a nyelvhelyességi kérdések megvitatása, a nyelvművelés elveinek és feladatainak tisztázása, valamint a nyelvjáráskutatás szervezési és módszertani kérdéseinek megtárgyalása a tancélja, az idegen nyelvi behatások fenyegette anyanyelv öntudatos védelmének szívet indító dokumentációja. *Dr. Deme László „Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról"* című gyűjteményének hasznát nemcsak a nemzetiségi, hanem az egész magyar nyelvterület látja. *Dr. Jakab István „Nyelvünkről — nyelvünkért"* hasznos kötetének írásait a mindennapi nemzetiségi nyelvhasználat igényei hívták életre.

A husáki resztalinizáció során újból lefejezték a szlovákiai magyarságot, annak egyetlen kulturális és társadalmi szövetségét, a CSEMADOK-ot. A nemrégiben elhunyt elnöke, Lőrincz Gyula bevallása szerint, 1971. január 1-től, a Szlovák Szocialista Köztársaság művelődésügyi minisztériumának irányítása alá került, és mindinkább a Slovenská Maticával koordinálva kell népnevelő és népművelő tevékenységét kifejtenie. Mindaz, ami örvendetesen, a magyar peremvidék egészséges kultúrális életét jellemzi, a vidéki alapszervezetek öntevékeny, lelkes munkásságának köszönhető. Így a Komáromi Jókai Napok, az Érsekújvári Czuczor Gergely Napok, a kassai Kazinczy Nyelvművelő Napok, a galántai Kodály Napok, a Szenci Molnár Albert-, Tompa Mihály-, Kármán József-, Madách-, Mikszáth-emlékezések, a gombaszögi Országos Dal- és Táncünnepély, a zselizi Országos Népművészeti Fesztivál, a Tavaszi Szél Vizet Áraszt Országos Népdalverseny.

Nyomatékkal kell hangsúlyoznunk, hogy a szlovákiai magyar írók csak a Szlovák Írószövetség alosztályaként működhetnek. A pozsonyi Madách nemzetiségi könyv- és lapkiadó csak a szlovák művelődési minisztérium irányítása, ellenőrzése alatt publikálhat.

A tárgykörhöz, problémahalmazathoz mért villámfényszerű beszámolónk végére érve: íme, *a felvidéki magyar valóság.* Testvéri együttérzéssel kell figyelnünk, feljegyeznünk minden megnyilvánulásukat. *Tudjuk,* hálásak, ha úgy érzik, *nincsenek egyedül!*

A fiatal *Zalabai Zsigmond* írja: „Szülőföld. Forgatja, ízelgeti az ember a szót, s közben arra gondol, hogy a nyelv csodákra képes. Csodákra, mert az iménti szó nemcsak hangzásával, hanem legmélyebb lényegével: jelentéstartalmával is asszociálja a szülőanya kifejezést. Mert a szülőföld — akárcsak édesanyánk — egyben nevelőföld is: valóságszemléletünk, erkölcsi tartásunk alakítója (...) a tájban ott él az ember, s általa a munka, az erkölcs, a hagyomány, a történelem."

S míg *így írnak* a Duna, Garam, Ipoly, Sajó, Hernád mentén, az annyi könyörtelenség után is nyolcszázezres felvidéki magyarság helytállását átmelegedő szívvel figyeljük, jegyezzük fel. A tárna mélyéről hozzánk jutó kopogtatásra vissza kell kopognunk — amíg élünk!

SZITHA ILONA

Száműzött árnyék

I

Ha a nap
sötétet-űző derűje árad,
a száműzött árnyék
akkor is rátalálhat

amikor elzsongítóan új
ígéretes éneket
susognak friss levelek
eonok távlatából
szemérmes mosollyal álcázva
felüti fejét a régi vád

„látjátok feleim szömtökkel"
a víg tragika, balra el,
a drámaíró sakkhúzása
Kasszandrát ugyan ki hallgatja

II

Mindezt napjai gyors
egymásutánjából gyanította,
parányi, szemet-karcoló
porszemcsék üzenetéből
és rádöbbent a forró fürdőben,
a valóságtól elnehezült teste-lelke,
ez nem véletlen, nem balszerencse,
mindez keze, esze szülötte
amig a frottír törülköző beszívta
vallomása gyöngyeit,
megpillantotta saját szemét,
alabástrom arcélét,

mint felhőből előbukkanó
képzelet-szőtte kép
egy óriási tükör párás felületén

III

átvilágít a szomorú-szép szemeken
az ember bukása, szűkös öröme
oltár-szemek a test homályos templomában
rádszabott sorsod is ott remeg
szempilláján fönnakadva

jaj, szállt el a sóhaj,
a szerelem alkudozik rám
s bágyadtan simítja félre
repdeső haját
ami még a sírban is nő tovább

IV

Tűnődve, felöltötte ruháját,
fehér ruha, fehér a gyász
szájában csalódás
de kinn az udvaron gyerekek labdáztak
s félig letaposott virágok nyiladoztak

kilépett, kissé hunyorogva
szobafogságból szabadultan
s bár járása hullámzott
mint pajkos szélben táncoló
hosszúszálú, zsenge fű,
úgy érezte, járni tanul

V

Nem tudjuk, mi lett a vége
de azon a napon,
izzó, fehér fényben
vakított visszavert dícsfénye
talán egy ilyen perc,
kitágult pillanat-sor
magában foglal órákat
napokat, éveket
lehet, ez maga az élet.

RUTTKAY ARNOLD

Destinatario difunto

Szüretidő...
és itt a számvetés.
Miért rejtsem, mit más tán eltemet
A régi bor se várja, hogy elfojtsák,
Megosztanám veled termésemet...
(Botond I.)

Kedves L.!

Ugye, nem haragszol? Látod? Jól elkéstem ezzel a levéllel. Különös, milyen jól emlékszem még ma is minden mozzanatra, mikor utoljára találkoztunk. Miért van ez így? Sokkal lényegesebb részletek régen elmosódtak már bennem.

Ott álltam délben a H. kaszárnya sarkán, és mint mindennap akkoriban, odajöttél hozzám. Rövid bevezető után két schillinget kértél kölcsön. Isten tudja, hányszor elmondtad a két schilling történetét is. Bélától kaptál belépőjegyet az amerikai konyhára, de két schillinget nem adott hozzá. Pedig annyiba került az ebéd. Igen, mindnyájan tudtuk, szegény Béla ilyen ember volt. De talán nem is csoda, neki akkoriban jól ment az élete. Inas volt egy osztrák bárónőnél. Igazi kastélyban laktak az osztrák hegyek havas csodavilágában. A körülötte zajló „való" életet, a mi életünket nem tudta megérteni. Mint uralkodók a köznép baját.

Úgy érezte, az ebédjeggyel mindennap segített rajtad, de azt már nem tudta elképzelni, hogy valakinek két schillingje sincs.

Amint a pénz a kezedben volt, szokás szerint elrohantál ebédelni. Másnap nem jöttél. Harmadnap sem. Már azt hittem, rád mosolygott az anyagi jószerencse, és megszűntek két schillinges gondjaid.

Pár héttel később tudtam meg hirtelen kivándorlástok történetét. A váratlan repülőtranszportot, mellyel azonnal indulnotok kellett.

Most ennyi év után, régi dobozok alján kutatva, véletlenül rá-

bukkantam a címedre. Valaki más írta, aki már odakinn találkozott veled. Te nem írhattad, hiszen te sem tudod, mi történt velem.

De menjünk vissza a kaszárnyasarokra! Elsiettél ebédelni, mint máskor. Egyikünk sem sejtette, hogy többé nem találkozunk. Nem is tudom, miért tartom fontosnak mindezeket ennyi év után közölni veled. Egyszerű, jelentéktelen dolgok. Látni fogod, végeredményében semmi rendkívüli nem történt azon kívül, amit várni lehetett.

Először is Sanyival kezdem. Pár héttel később bekerült az idegenlégióba. Öt évvel később, leszerelése után Párizsból kaptam tőle az első levelet. Szerencsére jó francia tanárja volt annak idején a jászberényi gimnáziumban, így zászlóaljírnok lett a légió főparancsnokságán. Legnagyobb veszélyben — amint írta — a hanoi kocsmákban voltak, ahol belépés után először gondosan három kézigránátot helyeztek el az asztal közepén, és csak azután rendelték meg a liter vörösbort. Csabával együtt töltöttek két évet Sidi Bel Abbesben. Ő is jó helyre került. Az anyagraktárban dolgozott. Tudod, a francia katonának félliter bor jár mindennap. Képzeld, Csaba volt a borraktáros. Most mindkettő „kedves nővér" a helyi bolondokházában. Illetve „főnővérek" már, no de nem akarok a dolgok elébe vágni.

Béla tragédiája is elmeneteled után történt. Arra még emlékszel, ő csempészte ki otthonról a két H. gyereket, akiknek azonban sehogysem tetszett a „menekült" élet. Pedig a papa volt az egyetlen az ismerőseink között, aki saját kocsiján rótta akkoriban a hontalanság göröngyös útját. Mégis a két gyerek a Salzach partjáról visszakívánkozott az Astoria kávéház ötórai teás világába. A Pengőklub termeszéletű ifjai közé. Mint mindig, a gyerekek óhaja parancs volt. A papa fizetett, és Béla ugyanazon az úton, ahol kijöttek, visszacsempészte őket.

A zónahatár okmányvizsgálatánál azonban németül szólt az orosz katona az egyik gyerekhez. A gyerek rémülten nézett körül, és kétségbeesetten szólt Bélához:

— Most mi lesz? Segíts rajtunk, Béla!

A pillanatra beállott dermedt csendben a két gyerek talán az életben először döbbent rá: sorsuk felett papa helyett a történelem kezdett intézkedni. Ezen a helyzeten a papa vagyona sem tudott többé segíteni.

Béla az orosz határőrség pincéibe került.

Arany még ki sem jött a kórházból.

Második kisfiuk mindössze négynapos volt akkor. De két hétre rá már osztrák „álruhába" öltözve átment az orosz zónába. Gyerekkel a karján nekivágott a férjét keresni. A kéthetes magzat áruló „bűnjel" lehet, gondolta, így jobbnak látta az okmányvizsgálat

alatt a pad alá rejteni. A kocsi utasai lélegzet-visszafojtva németül imádkoztak. Féltek, a gyerek elsírja magát. A katonai parancsnokságon egy orosz katona Arany „osztrák" ausweisét forgatta. Kis idő múlva gúnyosan nevetve magyarul szólalt meg:

— Menjen haza szépen, Frau Sch. Úgyis tudjuk, kicsoda. Férje különben sincs nálunk. Ne keresgéljen tovább, mert csak bajba kerülhet. Menjen haza!

A magyarul tudó orosz helytelenül mondta. Arany nem mehetett „haza". Visszament a fenyőillatú osztrák kastély inasszobájába, ahol a magány várta, és az öreg bárónő, aki nem egészen értette, hová lett Herr Sz., és mi köze az egész kusza történethez az oroszoknak.

Arany a két gyereket később kivitte magával Kaliforniába. Tavaly egy ottani magyar újság pletykarovatában olvastam valami teadélutánról. Arany is szerepelt a megjelentek között. Le volt írva, milyen színű estélyi ruha volt rajta, milyen kivágással. A rovat írója azonban nem írta meg, Béla is mellette volt-e? Göndör hajával, aranykeretes „tudós" szemüvegével, mely mögül mindig oly bölcsen nézte a világot. Hiszen ott lehetett. A forradalom után kis időre fölnyíltak a határsorompók. Sokan, Bélához hasonlók, nekivágtak akkor a nagyvilágnak, összeférceln i azt, ami már rég elszakadtnak tűnt. Tudod, L., azóta sokszor gondoltam rá, a történelem nemcsak az egri vár falára állított hős asszonyokat.

Gondolom, Tóniról is szeretnél tudni. Elmékszel, délfelé hatalmas újságkötettel a hóna alatt állt a kaszárnyaudvaron. Külpolitikai kommentárjaiért akkor már angol és német nyelvű lapok fizettek. Mikor gróf M.-mel vicceket meséltek egymásnak, tízpercenként cserélgették a nyelvet. Egy óra alatt hat nyelven beszéltek. Aztán kezdték elölről.

Miután elmentél, akkor kerültünk össze Pistával, a budapesti éjjeli világ egykori koronázatlan királyával. Európa hírű jazz zongoraművész volt. „Most játszanék nektek ingyen" — mondta kis szomorúsággal, meg azért, hogy bosszantson. Mert zongora nem volt. Ugyan kinek volt akkor zongorája? Mint sokszor, megint Tóni talált megoldást. Felfedezett valahol egy vak zongorahangolót, aki harminc schillingért beengedett minket egy órára a műhelyébe. Tizennyolc zongora volt bezsúfolva egy szobába. Félretoltunk kettőt. Éppen annyira, hogy Pista hozzáülhetett egyhez. Egy óráig játszott nekünk. A második szám után Tóni egy üveg francia konyakot nyitott. Ez olyan rendelésféle is volt, mert Pista azonnal játszani kezdte:

„You must remember this
The kiss is still a kiss..."

A háború üszkös sebei még csúfolódtak Európa testén. A dal még valóság volt számunkra, nem a múlt nosztalgiája. A casablancai bár figurái között éltünk mi is a Salzach-parton. Az emberi sorsok zsúfolt keresztútján. Akivel ma kezet fogtál, lehet, három hét múlva Buenos Airesben volt, vagy Wellingtonban.

„No matter what the future brings,
As time goes by..."

Pohár nem volt. Nagyot húztunk a konyakos üvegből, és arra gondoltunk, milyen jövő? Jött a tél, és nem volt télikabátunk. A Cafe Jedermann magas bárszékein ülve a Körútról még mint valami egészen közeli emlékről beszéltünk, csak nem tudtuk, aznap este vacsorázunk-e? Lassan elfogyott a konyak. Valószerűtlenné vált körülöttünk a zongoraraktár, mint az egész lehetetlen buta világ, ami odakint várt ránk. A megszálló hatalmak jeepjeivel, az elveszett háborúval, az otthonmaradt diplomával, a bizonytalansággal.

A Mirabell-kert fáiról hullni kezdtek a levelek.

„It's still the same old story,
Of faithful love and glory,
A case of do or die
The fundamental things apply
As time goes by..."

Amikor utoljára jöttünk össze, Pista búcsúzáskor háromszáz schillinget kért Tónitól „holnapig". Másnap elment Belgiumba. Többé soha nem láttuk. Tóni azóta az Europabank egyik osztályvezetője. Gyakran az egyesült európai országok pénzügyminisztereivel vacsorázik együtt. Bóbitás francia szobalány veszi el a kalapodat az ajtóban, ha otthonában meglátogatod. Mint a filmeken. Ezt Kazitól tudom, aki Londonból gyakran átjár hozzá.

„As time goes by..."

Feleségem akkoriban éppen női fodrász volt. Illetve az akkoriban sokat használt kitekert magyarsággal mondva „annak adta ki magát". Míg nagyritkán egy-egy kuncsaftja haját bodorítgatta, addig a lágerkantinban rumos Colával nyugtattam felzaklatott idegeimet. Lezárt szemhéjaim mögött leégett hajú lengyel asszonyok rémképei jelentek meg előttem. Férjeik vodkagőzös bosszújától féltem megrögzött csökönyösséggel. Később én is munkához jutottam. Előbb segédmunkás lettem. Ez volt egyébként életem legrövidebb ideig tartó munkája. Hétfőn reggel nyolckor vettek fel, és háromnegyed kilenckor már elbocsájtottak mint alkalmatlant. Építkezési segédmunkára azóta is alkalmatlan vagyok.

Nem sokkal azután az amerikai hadseregnek kezdtem dolgozni. Nem akármilyen helyen. Hitler klesheimi magánpályaudvarán ügyködtem mint benzinraktári munkás. Hatan dolgoztunk. Egy debre-

ceni dupladoktor, egy óvári gazdász, egy repülőtiszt, egy román hegyipásztor, egy ukrán favágó és én. Főnökünk egy New York-i néger mentőautó-sofőr volt. A raktárt pedig éjjelente K. tábornok őrizte, akit egykor szoros jóbarátság fűzött Schratt Katalinhoz, őfelsége Ferenc József császár egykori kedveséhez. Reggelente a raktár pihenőszobájában cigarettázva, ezeket a meséket hallgatva úgy éreztük, a történelem jár velünk a benzineshordók között. A ferencjóskás idők letűnt bácsi világa, Schratt Katalin és egy fiatal debreceni hadnagy évtizedekbe szépült kalandjai. Már közeledett a tél. Német tereppufajkában toltuk a benzineshordókat. Távolból a díszpark kopár fái között odalátszottak a kastély sárga falai. Gazdája már régen a föld alatt volt. Legalábbis így szerették volna tudni azok, akik keresték, de még a csontjait sem találták meg. Így a világ elmondhatta, semmi kézzelfogható „emlék" nem maradt utána.

Pár hónap múlva előléptem. A városba kerültem. A benzinkúthoz, ahol amerikai hozzátortozók magánkocsijait szolgálták ki. Így félig-meddig a szakmában maradtam, bár nem volt könnyű. Az autókat sem nagyon ismertem, angolul sem tudtam, így gyakran előfordult, mikor két pint olajat kértek tőlem, akkor nagy igyekezettel levegőt adtam a felfújt kerekekbe. Azért az oregoni és ohiói dámák barátságosan mosolyogtak. Néha egy-egy üveg Coca-Colát, pár darab cigarettát kaptam. Olajos volt a kesztyűm, az arcom. Rongyos az overálom. Senki nem kérdezte, hol a hazám, milyen nyelven beszélek, mi a nevem? Három évvel ezelőtt POW voltam, aztán DP lettem. Előbb három betű, aztán kettő.

Egy alkalommal, míg benzint pumpáltam, a kocsiban ülő dámák családi fényképeket nézegettek. Némelyik fényképre titokban rápillantottam. Tisztiegyenruhás amerikai férfiak, elegáns hölgyek virágfüzérrel a nyakukban ültek a Royal Hawaiian Hotel teraszán a Waikiki beachen. Előttük terített asztal. Mosolyogva meredtek a fényképezőgép lencséjébe.

Két évtizeddel később ott ültem ugyanannak a hotelnak a teraszán. A hullámok monoton susogással nyaldosták a homokot. Körül kacagott a vacsorázó közönség. Ott jutott eszembe a fénykép. A benzinkút, a DP, Korea, Vietnam, a virágfüzéres hölgyek, az amerikai tisztek.

Nyár közepén megszületett a fiam.

Első sírása a kórház nyitott ablakán át kihallatszott az utcára. Határkő egy ilyen pillanat az ember életében, ahol ha nem is megpihenni, de megállni érdemes egy rövid időre.

Ragyogó nyári reggel volt. Körös-körül tiszta kék ég, csak az Untersberg örökké hófedte csúcsa ködlött a vár fölött. Mintha ed-

dig föl sem tűnt volna, ott, akkor egyszerre mellen ütött az idegen világ. Eszembe jutott, itt volt az esküvőm is, és éhes voltam; igen, akkor tűnt fel először, hogy éhes voltam az esküvőmön. Mosolyogva jutott eszembe: ha az Egyesült Nemzetek Szervezete egyszer felszólítaná a világ lakosságát, tartsák fel kezüket mindazok, akik éhesen esküdtek meg, vajon hányan lennénk ilyenek?

Egyik barátomtól hallottam, ő futballcipőben esküdött. Gondolom, ezek még kevesebben vannak.

Apai gondjaim is azonnal elkezdődtek. Az ócska ruháskosár várta már otthon fiamat, de patkányok futkároztak ebben az időben a barakkszobánk padlója alatt. Arra gondoltam: mi lesz, ha egy éjjel a patkányok megtámadják?

Dr. R. görög katolikus esperes, halott apám egykori kollégája végezte a keresztelési szertartást. Barakkszobájuk asztalát leterítettük erre az alkalomra fehér lepedővel. Új hazánk ekkor már ki volt jelölve. Papunk előbb erről szólt néhány szót, aztán zokogva keresztelte meg fiamat. Könnyei belehullottak a szenteltvízbe. Azóta sem láttam ehhez hasonlót. Mintha elfelejtettek volna azóta sírni az emberek.

Egy ködös februári reggelen indultunk el. Az újvilágban egyikünknek sem volt még lakáscíme, így sokan ilyesféléket pingáltak a hajóládák oldalára:

KISS JÁNOS, AUSZTRÁLIA.

Csak Olaszországban sütött ki ránk a nap. Előbb az Adriát láttuk, aztán megjelent a Földközi-tenger és a Vezúv.

Azt mondja a régi mondás: Nápolyt látni és meghalni. Meglátam Nápolyt, és a fiam majdnem meghalt. Gyertyaláng fölött melegítettük éjjeleken át az ételét. Sok csecsemőt temettek akkoriban. Ma is csodának tartom, valahogy életben maradt.

Míg a hajóra vártunk, egy karton amerikai cigarettáért mutogatták Pompeit és Caprit. Ilyen olcsón azóta sem árulják ezt a látványt. Én mégsem láttam meg sem Pompeit, sem Caprit, mert hiába akarják olcsón jóllakatni azt az éhezőt, akinek egy fillérje sincs.

Ponyvával letakart katonai teherautó vitt ki a hajóállomásra. Nyitott hátulját úgy néztük, mint a mozivásznat, melyen elkapkodott összevisszaságban láttuk Nápoly kanyargó utcáit. K. Zsiga felesége ült mellettem. Egy idő után így szólt négyéves kisfiához:

— Jól nézd meg utoljára Európát, kisfiam. Elég nagy vagy már, talán még emlékezni fogsz rá egész életedben.

Zsiga tizenkét évvel később halt meg egy vasárnap este a televíziókészüléke előtt. A szőnyegen feküdt. Felesége félórán át próbálta belelehelni az „élet csókját". A gyerek valószínűleg erre emlékszik majd egy életen át, nem Nápolyra. Európa háborús feleslege

zsúfolódott össze velünk egy hajón. A világ különben jól meg volt szervezve ebben az időben. Egy-egy ilyen hajó ritkán csinált „üres fuvart". Amikor minket Ausztráliában partra tett, utána Sukarno elől menekülő hollandusokat vitt vissza Európába. Nagy volt az utasforgalom, minden irányba. Azután megérkeztünk. Különös látvány lehettünk. Azóta is szeretném tudni, milyen érzésekkel várt minket a legfiatalabb kontinens, ahol bankbetétje volt a szénlapátolónak, és a „milkó" a kertkapuba tette le hajnalban a tejesüveget. Ma sem értem, hogy próbáltak minket megérteni. Ha egyáltalán megpróbálták. Nem volt nekik könnyű megérteni a Tibit és a Jenőt. A kettőnek egy trikója volt. Hétfőn, szerdán és pénteken Tibi viselte, kedden, csütörtökön és szombaton Jenő. Vasárnap mosták és szárították. Vajon mit gondolt a vámtiszt, mikor Jenő bőröndjét kinyitotta, és egy fésű volt benne. Az ukrán paraszt hajóládájában tűzifa. Mozart, Goethe és Velazquez Európája mellett ezt is magunkkal hoztuk. A háborútól tanultunk meg két gyakran használt szót: láger és barakk. Első reggel hangszóró ébresztett a bonegillai láger barakkszobájában:

— I have got a lovely bunch of coconuts... —

A hangszóró egy fehér törzsű gumifa oldalára volt kötözve. A fa egykedvűen tűrte a dalt és a hangszórót. Mintha semmi köze se lenne az egészhez, a dalszöveg a második sornál abbamaradt:

— Attention! Attention!

Hány éve hallgattuk már?

— Uvaga! Uvaga!

— Achtung! Achtung!

— Attencione! Attencione!

Esténként angolóra volt az étteremben. Még a posszumok szívverése is megállt.

My-name-is Viktor-Dvoyetyosov-Gerasimovich. I-am a New-Austra-lian. I-can spell. A-am-sleepy-in-the-mornying.

Viktor Dvoyetyosov fehér nyírfái közben hó alatt álmodták a tavaszt valahol az Uralban. A távolba tűnő erdőt már Gábor Áron irtotta. A tébés barakk raktárszobájában a félhalott Ferenc atya mondta a húsvéti misét H. Tibiéknek. A koreai háború is készen volt már.

1944. augusztus huszadikán Sz. Zoli, a Magyar Királyi Ludovika hadnagya kardot rántott, és háromszázhuszad magával kiáltotta: A hazáért mindhalálig! Hat évvel később valahol Szöul környékén halt meg mint az Egyesült Államok hadseregének őrmestere, mikor terepszínű jeepje telitalálatot kapott.

Az amerikai hadsereg „haza" szállította. Nem Hajdúböszörménybe, hanem Amerikába. „Bátran és vitézül harcolt... Nagy ka-

tonai karrier állt előtte..." — írta szüleinek kondoleáló levelében egységének parancsnoka.

Így kerültem a koreai háborúhoz személyes közelségbe. Márai ekkor írta a „Halotti beszédet".

Posta nincs, nem mernek írni már...

De akik mertek, Rákosit és rendszerét így említették meg sietve írt sorokban: „Piroska állapota aggasztó. Sorsát az egész család érdeklődéssel követi." „Piroskáék" akkor éppen családokat deportáltak Újfehértóra és a Hortobágyra. Ebben az időben Jenőék egy elhagyott ügetőpályán laktak. Sátorban. A mellékhelyiség az ügetőpálya túlfelén volt, ott hangzott el Jenő azóta híressé vált kijelentése:

— Öregem, ilyen dolgom soha nem volt. A W.C.-re is kocsin járok.

1927-es Cadillacje volt. Jenő akkor a szódagyárban dolgozott. Zsiga a gumigyárban. Zoli és én a traktorgyárban. Bandi a sírkőgyárban. Fejlődő iparú ország volt Ausztrália. Majdnem mindnyájunknak jutott egy gyár. Pali bácsi kertész lett a bonegillai lágerben. Színes kavicsból, szódásüvegből meg mohából kirakta Ausztrália címerét. A helyi újság le is fényképezte a művet.

— Artistic work by migrant gardener...

Közben felesége és hároméves kisfia az Indiai-óceán, a Vörös-tenger és a Földközi-tenger túlfelén, Nápolyban várták, hogy kijöhessenek. A papírok már rendben voltak, mindössze néhány pecsét és aláírás hiányzott még. Végül azonban soha nem lehetett tudni, ki volt a hibás? Ki sietett, ki késett el? Talán maga Pali bácsi volt a hibás, mert mielőtt a családi találkozás létrejöhetett volna, meghalt.

Egy üres telek szélére kitolt karaván szűk és kényelmetlen ágyán haldoklott vagy három hónapon át. Újra és újra elmesélte, és főleg átélte ezalatt a három hónap alatt a régi időket, mikor Kemal Atatürk társaságában lovagolt reggelenként, mint fiatal gazdatiszt. A török elnök a magyaroktól akarta megtanulni a gazdálkodás tudományát.

Elérkezett a nap. Pali bácsit kikísértük a temetőbe, amit azóta magamban a Legnagyobb Magyar Egyesületnek nevezek. Ez az egyetlen emigráns magyar egyesület, melynek állandóan növekszik a létszáma, és egyetlen melyben példás egység és megértés uralkodik.

Ekkor már négyen voltunk.

A bonegillai kórház barakkszobájában megérkezett a második fiam is. Beállt közénk újausztrálnak. Angol kiejtése simán olvadt be a többi közé, de nevének íze örökké idegen lesz a MacDonaldok között.

Az első évek tétova helyezkedő mozgolódása után egyszer csak megállapodtunk. Állandó posta- és lakáscímünk lett.

Részletre vásároltunk telket, házat, autót, jégszekrényt, televíziót és mosógépet. Életbiztosítást, sztereót és motorcsónakot. És mire minden részlet letelt, mindent kifizettünk, kifizettük a legnagyobb kamatot is — elmúlt éveinkben. G. Géza említette egyszer egy esti beszélgetés alatt:

— Életem jórésze eltelt, de higgyétek el, nem emlékszem rá, mikor voltam fiatalember?

Mikor vér folyt a pesti utcán, és nemzeti zászlóinkat lengettük a victoriai Parlament lépcsőin? Majdnem húsz éve már annak is. És mi történt ez alatt a húsz év alatt?

A könyvespolcon megsárgultak az otthonról hozott olcsó Ady-kötet lapjai. A gyerek egyszerre csak ott állt akadémikus talárban az egyetem dísztermében. Kezében a diploma.

Az asszony szemében keresed ki nem mondott kérdésedre a választ. Hogy került ez ide? Mikor? Hová lettek azok az évek? Arcok ráncaiba vésődtek volna bele? Cs. Bandi szerkesztőségének iratpolcain sorakoznak az újságkötetek. Az évek hideg, fekete betűkbe nyomtatott krónikája. Emberek. Életek. Sorsok néhány sorban elmondva, befejezésül, ámenként. Mikor hordozójuk csatlakozik a Legnagyobb Magyar Egyesülethez. Állandóan változó világunk vezércikkekbe fogalmazva, mely velünk nőtt ilyenné, mint amilyen. Új jobboldal, új baloldal, meggyilkolt elnökök és elnökjelöltek évei, békekonferenciák. Harmadik világ, öngyilkosság és abortuszverseny világrekord adatai. Éles hangú, parázs viták, mindig önmagunkkal. Örökre meggyőzetlenül.

Feltúrták körülted a régi utcát. Alig ült el a kőpor, szuperműutat húztak fölé, vagy égbenyúló, karcsú üvegpalotát. Megszokod, mert veled változott. Mi a város? Fák? Vastraverzek? Beton és kövek? Egykedvűen, hidegen tűrik maguk között az átmenőket.

Csak mintha N. Máriát ismernék meg a milliók között, egyszerű hímzett blúzában, melyen régen megfakult az otthoni mezők búzavirág kékje és pipacsvöröse. Megismerik mert gyakran elbeszélget velük:

Megnőttek a fák a Martin Plazán
— azóta nagyra nőttek
együtt voltunk cserjék
szép sudár
ifjan látták
sugár-szép
szerelmünket...

A pap is veled rótta az évek útját. Hétfőtől péntekig temet,

szombaton esket és keresztel. Vasárnap a bűneidet hallgatja, hétfőn kezdi elölről. Egyszer aztán szívéhez kap, és az ágy mellé zuhan. A másik száműzve tépelődik lelkigyakorlatok magányában. A harmadik szájához emeli a puskacsövet. Itt marad utánuk egy-egy ház, egy otthon vagy ezerfelé szétaprózott életmű, amit senki se lát, senki se vesz észre, és amit egyszer egy angol író a mennyország kulcsának nevezett.

Megjelentek a jet-repülők. Összezsugorodott a világ. Még innen is el lehet jutni tizennyolc óra alatt a túlfelére.

Akiket huszonhárom évvel ezelőtt „Piroska" állapota aggasztott, azok fülébe, nyaranta, a Mátyás-pincében húzza már a cigány.

De van, aki nem megy. Csak marad és vár, mint Cs. Rudi. Konokul vár, mert tudja, az értesítés meg fog érkezni. És mikor végül a hír megérkezik, leül az írógéphez, és a hideg acélbetűk a szalag festékjén át kopogják a fehér papírra:

Vigyázz, halál!
az Anyámat viszed
Pillét fogál!
Pille-portól csillámos
a kezed.
Pillét fogál,
mely éppen leszállt
faggyal hűteni
lázas homlokát.
Pillangót rejt
csont markod hidege,
és viszed csak viszed
az éjek mély éjibe...

Búcsú ez a néhány sor a dunántúli domboktól is, az orosz tél végtelen félelmetes hómezőitől, a háború sztálingyertyás lila éjszakáitól, rettegéstől, örömtől, ifjúságtól, szerelemtől, mindentől.

Huszonötször durrogtak a pezsgősüvegek Szilveszter éjszakákon, mint jövőt köszöntő üdvlövések. A tizennyolcadik már a kerti uszoda csempéinél durran. A kéken világító víztükrön megcsillan a Dél Keresztje. Manikűrözött kezek tartják a metszett pezsgőspoharakat. A hölgyek Hongkongban vásárolt cipőkben, a férfiakon Hawaiiban vásárolt ingek. Diszkréten csörrennek a jégkockák és az ékszerek. A quadrofonic sztereó búgja:

Elfeledlek szép lassan téged,
Ahogy múlnak a percek, az évek.
Halványabb lett bennem a képed.
Az idő, látod, mindent eltemet...

A ház előtt a fehér Mercedest sejtelmes kékbe burkolja az éjsza-

ka. Valaki Erdélyről beszél. A jégszekrény ajtaja Isten tudja, hányadszor csapódik. A pohárba meredve nézek, és a Cafe Jedermann magas bárszékein ülőket keresem. A generációt, melyet a világba szétszórtak az évek.

Az Enns-hidat látom, a rajta veszteglő osztrák vonatot. Arany kéthetes kisfia a pad alatt. Az osztrák asszony szája mozog, amint magában imádkozik. Béla mosolyba torzult arccal néz rám aranykeretes szemüvege mögül, mint fuldokló az utolsó alámerülés előtt. Zsiga gyermeke Nápolyt nézi a teherautó ponyvája mögött. Zoli jeepjét Koreában darabokra szaggatja az akna. A hajdúböszörményi állomáson sisteregve áll meg az öthuszas. A platánok még megvannak. Zoli apja ott volt valamikor állomásfőnök. Pali bácsi szódásüvegből kirakott címerét széttúrta a traktor a bonegillai láger udvarán. Tóni bóbitás szobalánya mosolyog. A vak osztrák zongorahangoló tapogatva keresi a raktárkulcsot. Hová lettek a casablancai figurák a Salzach partról? Huszonötször hullatták lombjukat a Mirabell-kert fái. A mentőautó Brooklyn utcáin vijjog. Vezetője talán már nem is emlékszik a klesheimi kastélyra. K. tábornok is elvitte magával örökre a császárváros gáláns álmait.

Valaki kacagva pezsgőt tölt a poharamba. A gyöngyöző italban hirtelen felismerhetetlenné mosódnak az arcok.

Nem írok tovább semmit.

Így küldöm el neked ezt a levelet. Most megvádolhatsz érte. Befejezetlenül. És miért írtam meg ennyi év után? Neked bevallom.

Nem volt erőm elhallgatni...

* * *

Kedves L.!

Hat hónappal ezelőtt neked írt levelem ma visszaérkezett hozzám. Neved és postacímed a borítékon át volt húzva, és valaki durva, piros ceruzával fölé írta:

DESTINATARIO DIFUNTO.

Ne haragudj.

Talán az én hibám volt. Ennyi évet vártam. Elkéstem. De ne bánkódj miatta.

Hidd el, semmi nem változott...

Különös kis bogár az ember...

Vannak halottak, akik tovább élnek bennünk, és vannak élők, akiket réges-régen eltemettünk...

E tanulmány magyar fordítását szeretetben ajánlom mindazoknak, akik Magyarországon vagy másutt oly nagyon és oly régóta a szívükön és lelkiismeretükön viselik a magyar népesedés sorsát és törődő aggodalommal annak jövőjét. Mert e hazaszeretetben, mint oly sok minden másban, egyek voltunk, egyek vagyunk és rendületlenül egyek is maradunk mindenütt. Szent Pál oly ékesen mondta, a szeretettől senki és semmi sem választhat el bennünket — most vagy bármikor.

Összefüggések

a magyarországi törvényes vetélések, a válások és az öngyilkosságok között 1956-tól 1973-ig, egy előtanulmány

Írta és angolból fordította dr. **Kapótsy Béla**

ELŐSZÓ HELYETT

Könyvekhez szokás előszót írni, nem tanulmányokhoz vagy cikkekhez. Mégis, ezen eredetileg angolul megjelent és most magyarra lefordított tanulmányhoz több ok miatt is kívánatos valami előzetes megjegyzés, magyarázat.

Az eredeti angol nyelvű cikk egy szakfolyóiratban jelent meg, most pedig magyarul egy irodalmi évkönyvben közlik. Ezért illőbb volt az egyszerűbb, közérthető nyelvezet, néhol pedig némi magyarázat egyes demográfiai kifejezéseknél vagy ilyen módszerek ismertetésénél. Ugyanezen okok miatt jobbnak láttam egy kissé lerövidített szöveget nyújtani.

Több magyar idézet szerepelt az angol szövegben saját fordításomban. Néhol e magyar szövegek eredetije sajnos már nem állt rendelkezésemre, s így angolból kellett azokat visszafordítanom magyarra. Ezért tehát a magyar szerzők jó magyarságán eshetett néha csorba, s emiatt az ő bocsánatukat — és az olvasókét is — kérem.

A világosabb érthetőség kedvéért több helyütt is jónak láttam két magyar szót is használni egyes angol demográfiai szakkifejezésekre (pl. „népesedési hatások/következmények" a *„demographic effects" ol legal abortion* kifejezésnél), vagy zárójelben megadni az angol szakkifejezést is (pl. „Művi vetélési arányok és arányszámok" a *„rates and ratios" of legal abortion* esetében).

Bibliográfiai utalásoknál a szövegben magában az újabb amerikai és nyugat-európai módszert alkalmaztam, azaz ott csak a szerző nevét említettem, zárójelben pedig a kiadvány megjelenésének évét. A tanulmányt követő bibliográfiában („Irodalom"-ban) természetesen megadtam a teljes idézetet. Ez utóbbinál az amerikai Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress) elfogadott módszerét használtam.

A magyar alkoholizmus problémáját s annak összefüggéseit a válásokkal és az öngyilkosságokkal nem tárgyaltam, mert az nem a szakterületem. Tudvalevő azonban, hogy az iszákosság igen nagy nyomatékkal szerepel mind a válási, mind az öngyilkossági okok között Magyarországon (lásd a Magyar Központi Statisztikai Hivatal említett *A válások okai* (1965) című kiadványát s azonos tárgyú, később kiadott tanulmányokat, valamint e tanulmány 10. tábláját és annak forrását).

Erősen hangsúlyozni kívánom, hogy tanulmányomat már a címében is *előtanulmányként* jelöltem meg. A művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok között lehetséges demográfiai, közegészségügyi, pszichológiai, szociológiai, gazdasági és egyéb összefüggések vizsgálata aránylag elég új demográfiai — és egyéb — szakterület, s a felvetett hármas magyarországi összefüggések rendkívül alapos vizsgálatot kívánnak, mint ahogy erre több helyütt is utaltam tanulmányomban. Talán majd amerikai, nyugat-európai, magyar vagy más demográfusok, szociológusok, suicidológusok és társadalompszichológusok közt akadnak érdeklődők, akik e témakört alaposabban kivizsgálják, ami bizony oly kívánatos is volna.

S ha ezt teszik, nemcsak saját hazájukban, de szó szerint az egész emberiségnek tesznek majd igen hasznos szolgálatot,

---

Dr. Kapótsi Béla asszisztensprofesszor a Hunter College-ban, New York város egyetemén. Közgazdász és demografus. Szakterülete a művi vetélések demográfiai hatásainak és következményeinek vizsgálata Kelet-Európában. Számos ilyen tárgyú cikke jelent meg Nyugat-Európában, s több szaktanulmányt nyújtott be nemzetközi demográfiai konferenciákon. A Hágában megjelenő European Information Bulletin amerikai levelező szerkesztője, mely az ottani European Centre for Population Studies (Népesedési Tanulmányok Európai Központja) hivatalos negyedévi kiadványa. Jelenlegi kutatóterülete a magyarországi öngyilkosságok problémaköre, s e téren 1980-ban jelent meg 12 Arguments against Suicide and 7 Helps to Avoid It (12 érv az öngyilkosság ellen, és 7 segítség az öngyilkosság elkerüléséhez) című kiadványa.

E tanulmány eredetileg angolul jelent meg cikk formájában „The Interrelation of Legal Abortion, Divorce and Suicide in Hungary, 1956—1973: A Preliminary Study" címmel az International Review of Natural Family Planning (A Természetes Családtervezés Nemzetközi Szemléje) című kiadványban az 1980. évi őszi számban (IV. évfolyam 3. szám, 232—251. oldal), mely folyóiratot a Human Life Center, St. John's University ad ki Collegeville-ben, Minnesota államban. A magyar fordítás szerkesztői engedéllyel történt.

mert ma a művi vetélések gyakorlata ijesztő módon elterjedt úgyszólván szerte az egész világon. A törvényes művi vetélések oly káros hatásainak és következményeinek alaposabb ismerete talán segíthet ahhoz, hogy a lelkiismeretükre gondosabban hallgató emberek még időben áttérjenek a születés- és fogamzásszabályozás emberibb módjaira, s azokat ne az emberileg legkegyetlenebb módon hajtsák végre, mint ami lényegében a művi vetélés. Mert utána — vagy sokszor előtte — jön a válás, amit vagy amiket néha az öngyilkosság tragédiája fejez be. Ez oly szomorú tragédialáncolat alaposabb ismeretét óhajtja tanulmányom szolgálni, s amennyire ez lehetséges, azt megakadályozni, vagy legalábbis csökkenteni.

BEVEZETŐ

Mielőtt Magyarország 1973-ban törvényileg korlátozta volna az addig oly korlátlanul hozzáférhető művi vetéléseket, világszerte ott mérték a törvényes művi vetélések és az öngyilkosságok legmagasabb, és a válások ötödik legnagyobb arányszámait.

A tanulmányomban vizsgált időtáv alatt — 1956-tól kezdve, amikor a művi vetéléseket törvényileg engedélyezték, egészen 1973-ig, amíg azokat törvényesen korlátozták s megszorították — bizonyítékokat lehetett találni (1) a művi vetélések és a válások, (2) a válások és az öngyilkosságok, (3) a művi vetélések és az öngyilkosságok közötti összefüggésekre, valamint (4) a művi vetélések és koraszületések, (5) a lakáshelyzet és a művi vetélések között, és egyéb más összefüggéseket is fel lehetett lelni. Vizsgálatomban én csak az első háromra szorítkoztam.

Az a reményem, hogy a vizsgálat hosszú időtávlata — 17 év — s a józan visszatekintés által nyújtott előnyök, valamint a most már rendelkezésre álló statisztikai és egyéb dokumentációs anyagok kellő alapot fognak nyújtani e tárgykör alaposabb vizsgálatához. Ezek ugyanis új fényt vethetnek a hármas összefüggésre, s esetleg segítőleg is hathatnak majd.

VIZSGÁLATI MÓDSZER, INTÉS AZ ÓVATOSSÁGRA, ÉS A VIZSGÁLAT VÉLT HATÁRAI

E tanulmány tárgyköre nem volna új vizsgálati terület, ha az csak a művi vetélések és válások, vagy a válások és az öngyilkosságok összefüggéseivel foglalkozna. Vita tárgya lehet azonban, ha a felállított hármas összefüggéssel — azaz a művi ve-

télések és a válások, a válások és az öngyilkosságok, a művi vetélések és az öngyilkosságok közöttiekkel — kíván valaki egyszerre foglalkozni.

Módszerem az, hogy kellő statisztikai dokumentációt nyújtok e három komponensre — a művi vetélésekre, a válásokra és az öngyilkosságokra — egy nemzetközi összehasonlítás keretében, s azután elegendő statisztikai mutatókat a magyar irányzatokra a vizsgálati időszak alatt, valamint egy hosszabb történelmi áttekintést is adva (néha visszamenve 1910-ig, vagy azt kiterjesztve 1977-ig).

Hogy pedig a művi vetéléseket akár közvetlenül, akár közvetve jobban tudjam vonatkoztatni a válásokra és az öngyilkosságokra, felhasználtam a Magyar Központi Statisztikai Hivatal idevonatkozó tanulmányait az 1960-as és az 1970-es évekből. S habár ezek korántsem igazolják a tanulmányomban felvetett hármas összefüggést, de ezek mégis lehetővé teszik, hogy észszerű feltételezéseket, következtetéseket és hipotéziseket tegyen valaki ezen összefüggésekről.

Elismerem, hogy ezek az összefüggések mindaddig vitatárgy maradnak, amíg kellő adattár nem áll rendelkezésre azok bizonyítására. Mégis remélem, hogy e tanulmány segítség lehet azoknak az amerika, nyugat-európai, magyar és egyéb demográfusok, szociológusok, pszichológusok, pszichiáterek, suicidológusok és egyéb érdekeltek részére, akiknek majd módjukban áll alaposabb és időszerűbb vizsgálatot végezni ezen az oly fontos területen.

Ami e hármas témakörnél szükséges szakmai óvatosságot illeti, azt Mazurtól (1977) vettem át, aki kellő részletességgel tárgyalta a művi vetélések és a válások összefüggéseit Kelet-Európában:

> ... A szerző végül is alkalmazta a nem kielégítő információkra (adatokra) vonatkozó alapigazságot, azaz, hogy az információk (adatok) elégtelensége még nem elég ok, hogy ne foglalkozzunk alaposabban egy fontos problémával.
>
> A multivariáns analízis bonyolultságai nem oly nagyon szükségesek egy nem technikai tanulmányhoz.

Egy másik óvatosságra való intelem részemre az volt, hogy nemigen találtam magyar anyagot a hármas összefüggésre. A vizsgálat ideje alatt — 1956-tól 1973-ig — a művi vetélések törvényes engedélyezése volt a *hivatalos* magyar politika a szó népesedési, társadalmi és politikai értelmében. Voltak ugyan publikált kritikák is szerte Magyarországon a művi vetéléseket illetően, említve azok káros hatásait/következményeit, s bizo-

nyos mértékben utalva is a tanulmányomban felvetett összefüggésekre, de legjobb tudomásom szerint mindezideig nem jelent meg magyar kiadvány a felvetett hármas összefüggésről. Remélem azonban, hogy ilyen — vagy ilyenek — meg fog/fognak jelenni az egyetemes népesedéstudomány és közegészségügy javára.

Egy megbízható magyar tanulmány Kádártól és Cselkótól (1972) a magyar öngyilkossági kísérletek — és ezeken belül bizonyos összefüggések — vizsgálatára (mint pl. a szülő és a gyermek viszonyai) nyújt olyan kvalifikációt, amelyet jómagam is át óhajtok venni, mert az én tárgykörömben is hasonló bonyolult összefüggések vannak, s mert a nem kielégítő adatanyag miatt az én esetemben is kényszerűleg leszűkültek kutatási lehetőségeim:

> Az idevágó összefüggések rendkívül szövevényesek, telve árnyalt oldalakkal; tisztázásukhoz komplex vizsgálatokra volna szükség. Adottságaink miatt jelen vizsgálatunkban mi ezt meg sem kísérelhettük.

E tanulmány határait remélem kellően mutattam azzal, hogy azt *előtanulmánynak* jeleztem. Csakis a magyar törvényes művi vetélések, válások és öngyilkosságok statisztikailag dokumentált számait és arányszámait adtam meg, mindhárom esetben összehasonlító nemzetközi keretben. A hármas összefüggéseket csak észlelni próbáltam (mármint ahol lehetett), s csakis addig a mértékig, amíg azt józanul lehetett, vagy ameddig azt mások tették. Részemről igen erősen ajánlanám egy átfogóbb, alaposabb vizsgálatot ezen összefüggéseket illetően, amely vizsgálat kellő és értékes kutatóterület lehetne az érdeklődő szakemberek részére.

KORÁBBI TANULMÁNYOK A MŰVI VETÉLÉSEK ÉS EGYÉB NÉPESEDÉSI JELENSÉGEK ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATÁRA

Két magyar szakember, Barsy és Sárkány (1963), egy igen jelentős cikkükben a művi vetélések káros népesedési hatásait/következményeit illetően már jelezték, hogy „részünkre rendelkezésre áll egy rendkívüli dokumentációs anyag, amely páratlan az egész világon, s nekünk mindent meg kell tennünk annak legjobb felhasználására". A szerzők egyúttal felmutattak egy jelenséget, ami összefügg a művi vetélésekkel:

> Találtunk statisztikailag is igazolható összefüggést a korábbi művi vetélések és az ijesztően növekvő koraszületések között.

Egy korábbi tanulmányomban jómagam is utaltam ugyanerre (Kapótsy 1974 és 1975).

Barsy és Sárkány (1963) oly értékes szakvéleményét a magyar művi vetélések orvosi és demográfiai szempontjairól 1963-ból — amikor még a művi vetélések gyakorlata emelkedőben volt Magyarországon — bárki alaposan megszívlelheti, akit komolyabban érdekel a művi vetélések káros népesedési hatásai/következményei:

> Ismételten hangsúlyozni szeretnénk, hogy a művi vetélések legkárosabb következményei a jövő nemzedék egészségének veszélyeztetésében vannak.

E két magyar szaktudós bátor figyelmeztetése a művi vetélések káros népesedési hatásairól/következményeiről azután kerek egy évtized múlva mintegy visszhangzotta egy hivatalos magyar kiadvány (Magyarország, Népesedéstudományi Kutató Intézet, 1974) is, amikor a magyar művi vetélések törvényes lehetőségeit 1974-ben jelentékenyen megszorították, mint ahogy azt Bulgáriában és Csehszlovákiában is tették. Egyidejűleg mintegy elismerték, többé-kevésbé hivatalosan is, a művi vetélések és a koraszületések közötti összefüggés létezését:

> Több mint 15 év tapasztalata igazolja, hogy a művi vetélések rendszere problematikus. Az hátráltatja a modern születésszabályozó módszerek elterjedését, és felelőtlen viselkedésre vezethet a családtervezés terén. Mi több, a vetélések, ha többször ismétlik, és azt a tradicionális módon hajtják végre, veszélyezteti az anya egészségét és a születendő gyermek(ek)ét. Magyarországon minden tizedik élve született gyermek koraszülött (25000 gramm súly alatt), amely azzal a ténnyel magyarázható, hogy a művi vetélések voltak oly sok év során a születésszabályozás legfőbb módszerei.

A felvetett hármas összefüggésre vonatkozó más nyugati és magyarországi tanulmányokat majd azokon a helyeken fogom említeni, ahol az egyes speciális összefüggéseket tárgyalom.

A MŰVI VETÉLÉSEK ÉS A VÁLÁSOK ÖSSZEFÜGGÉSEI MAGYARORSZÁGON

Mazur (1977) tanulmányát már említettem az abortuszok és a válások összefüggéseiről Kelet-Európában: az az egész tárgykör alapos és részletes ismertetése annak általános szempontjaiból és szűkebb földrajzi vonatkozásaiban is.

Tanulmányom elején a művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok lehetséges összefüggéseit óhajtom sejtetni Magyarországon egy összehasonlító nemzetközi keretben a korai 1970-es évekre (1. tábla).

1. tábla

ABORTUSZ, NYERS VÁLÁSI, ÉS ÖNGYILKOSSÁGI ARÁNYSZÁMOK VÁLASZTOTT ORSZÁGOKRA 1971, 1973 VAGY 1974-BEN
(hacsak nincs az év másként jelezve)

	Az abortuszok aránya száma választott országokra, 1971 *(1000 nőre, 15-44 évekre)*		Nyers válási arányszámok, választott országokra, 1973 vagy 1974 *(1000 lakosra)*		Öngyilkossági arányszámok választott országokra, 1973 *(100,000 lakosra)*	
1.	*Magyarország*	*81.3*	1. U.S.A.	4.58	1. *Magyarország*	*36.9*
2.	Bulgária	69.7	2. Svédország	3.11	2. Német Dem.Közt. (1970)	30.5
3.	Korea, Dél (1970)	50.3	3. Kuba	2.98	3. Csehszlovákia	24.7
4.	Csehszlovákia	31.4	4. Szovjetunió	2.72	4. Ausztria	21.9
5.	Japán	28.2	5. *Magyarország*	*2.35*	5. Svédo. (1972)	20.3
6.	Lengyelország	17.7	6. Német Dem. Közt.	2.27	6. Német Szövets. Közt. (1972)	19.9
7.	Norvégia	13.9	7. Dominikai Közt.	2.17	7. Japán	17.5
8.	Svédország	12.2	8. Egyesült Királyság (Anglia és Wales)	2.14	8. Franciao. (1970)	15.4
9.	Dánia	11.5	9. Egyiptom	2.13	9. U.S.A.	11.9
10.	Singapur	7.0	10. Csehszlovákia	2.07	10. Románia és a Szovjetunió nem volt a forrásban akkor még megemlítve.	
	U.S.A. (átfogó nemzeti adatok akkor még nem álltak rendelkezésre, csak egyes államokra)					

Források: Abortusz: Population Council. *Abortion: A Factbook* (A művi vetélések adattára). New York, 1973, 8-12. o. *Válások:* ENSZ. *Demographic Yearbook, 1974* (Demográfiai évkönyv, 1974). New York, 286. o. *Öngyilkosságok:* ENSZ. *Demographic Yearbook, 1974* (Demográfiai évkönyv, 1974). New York, 708-835. o.

Ezen összehasonlító statisztikai felmutatás azt a célt szolgálja, hogy a problémakör átfogóbb áttekinthetőségét nyújtsa, és hogy annak dimenzióit is feltárja. Az 1. tábla egyúttal a magyarországi hármas összefüggések jelentőségeit is talán mutatja, de azoknál az országoknál is ugyanezen összefüggéseket, ahol a művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok arányszámai elérték — vagy a közeljövőben esetleg elérik — a magyar arányokat.

A 2. táblában a magyarországi születések és a törvényes művi vetélések számai vannak megadva 1950 és 1954—1976 között, valamint a népesedés főbb arányszámai és a vetélések arányai/arányszámai, míg a 3. táblában ugyanezek szerepelnek a népesedési főbb arányszámok nélkül Kelet- és Nyugat-Európára 1970-ben, egy összehasonlító nemzetközi keretet nyújtván. A hirtelen növekedés 1973-ról 1974-re a magyar születési számokban és egy hasonló csökkenés a törvényes művi vetélésekben, az új magyar abortuszkorlátozó törvény egyenes következménye volt, amely 1974. január 1-én lépett életbe. Az elkövetkezendő években azonban mind a születések, mind a törvényes művi vetélések számai lényegében nivellálódtak. Úgy látszik, hogy nem oly könnyű egy népet leszoktatni a törvényes művi vetélésekről, miután azokhoz 17 év korlátlan abortuszlehetőségei során hozzászoktak. A természetes családtervezést (natural family planning) tudtommal akkor még nem vezették be Magyarországon. (Ez még 1980-ban volt; azóta talán történt valami ezen a téren.)

2. tábla

ÖSSZES MAGYARORSZÁGI SZÜLETÉSEK; A TÖRVÉNYES MŰVI VETÉLÉSEK SZÁMAI ÉS ARÁNYSZÁMAI; ÉS A NÉPESEDÉS FŐBB ARÁNYSZÁMAI 1950-BEN ÉS 1954-1976 KÖZÖTT

(abszolút számok ezrekben; az arányszámok 1000 lakósra vonatkoztatva)

Év	Az élveszületések száma	A törvényes művi vetélések száma	Népesedési főbb arányszámok			A törvényes művi vetélések	
			Élveszületések	Halálozások	Természetes szaporodás	arányszámai *(rate) (1000 nőre, 15-49 év között)*	arányszámai *(ratios) (100 élveszületésre)*
1950	195.6	1.7	20.9	11.4	9.5	0.7	1
1954	223.3	16.3	23.0	11.0	12.0	6.4	7
1955	210.4	35.4	21.4	10.0	11.4	14.0	17
1956	192.8	82.5	19.5	10.5	9.0	32.7	43
1957	167.2	123.4	17.0	10.5	6.5	49.4	74
1958	158.4	145.6	16.0	9.9	6.1	58.4	92
1959	151.2	152.4	15.2	10.5	4.7	61.0	101
1960	146.5	162.1	14.7	10.2	4.5	65.2	111
1961	140.4	170.0	14.0	9.6	4.4	68.6	121
1962	130.1	163.7	12.9	10.8	2.1	66.1	126
1963	132.3	173.8	13.1	9.9	3.2	70.1	131
1964	132.1	184.4	13.1	10.0	3.1	74.3	140
1965	133.0	180.3	13.1	10.7	2.4	71.6	136
1966	138.5	186.8	13.6	10.0	3.6	73.0	135
1967	148.9	187.5	14.6	10.7	3.9	72.1	126
1968	154.4	201.1	15.1	11.2	3.9	75.9	130
1969	154.3	206.8	15.0	11.4	3.6	78.0	134
1970	151.8	192.3	14.7	11.7	3.0	71.5	127
1971	150.6	187.4	14.5	11.9	2.6	69.5	124
1972	153.2	178.4	14.7	11.4	3.3	66.6	116
1973	157.6	169.7	15.0	11.8	3.2	63.3	109
1974	188.0	102.0	17.8	12.0	5.8	38.1	55
1975	195.8	96.2	18.4	12.4	6.0	36.1	50
1976	186.9	94.7	17.5	12.5	5.0	35.7	51

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal. *Demográfiai évkönyv 1965-től 1973-ig.*

3. tábla

A NÉPESSÉG ÉS AZ ÉLVESZÜLETÉSEK SZÁMA, A SZÜLETÉSI ÉS AZ ÉVI TERMÉSZETES SZAPORODÁSI ARÁNYSZÁMOK, ÉS A TÖRVÉNYES MŰVI VETÉLÉSEK SZÁMAI ÉS ARÁNYSZÁMAI VÁLASZTOTT ORSZÁGOKRA, 1970(1971)-BEN

(hacsak az év nincs másként megadva)

Ország	Népesség Évközepi becslések, 1971 (ezrekben) (1)	Az évi természetes szaporodás arányszámai, 1963-1971 (%) (2)	Élveszületések, 1970 (3)	Az élveszületések arányszámai, 1970 (4)	A törvényes művi vetélések számai (5)	A törvényes művi vetélések arányszámai (ratio) 100 élveszületésre (6)
Bulgária	8,540	0.7	138,745	16.3	142,335 (1970)	103
Csehoszl.	14,500	0.5	228,334[1]	15.8[1]	102,797 (1969)	46
Magyaro.	17,042[2]	-0.1	236,948[3]	13.9[3]	n.l.	
Német Dem.K.	10,364	0.4	151,819	14.7	187,425 (1971)	124
Lengyelo.	32,749	0.8	545,973	16.8	203,619 (1971)	36
Románia	20,470	1.1	427,034	21.1	n.l.	
Jugoszlávia	20,550	1.0	361,635[1]	17.8[1]	245,783 (1968)	64
Belgium	9,726	0.6	141,814[1]	14.7[1]	n.l.	
Svédország	8,105	0.8	110,150	13.7	10,940 (1968)	10
Egyesült Kir.	55,566	0.4	903,907	16.2	75,962 (1970)	8

Megjegyzés: Az e táblában szereplő "n.l." és a három számjegyzet hosszabb -- de nem jelentős -- magyarázatai a tanulmány angol eredetijében találhatók meg.

Forrás: ENSZ. *Demographic Yearbook 1971* (Demográfiai évkönyv 1971). New York, United Nations, 1972. 116-7, 638-9, és 656-8 o.

A 4. tábla a teljes népességet, átlagos évi százalékos növekedést, a népesedés főbb arányszámait és a bruttó reprodukciós arányszámokat nyújtja a kelet-európai országokra 1950 és 1971. között.

Az 5. tábla a válási gyakoriságok rangsorolását nyújtja, nemzetközi összehasonlításban az 1935—1973 időszakra, mutatván a magyar válási arányszámokat hosszabb időtávlatban.

A 6. tábla viszont történelmi áttekintést ad a válásokról és a nyers válási arányszámokról Magyarországra szorítkozva 1910-től 1977-ig, válogatott évekre.

4. tábla

A KELETEURÓPAI ORSZÁGOK ÖSSZNÉPESSÉGE, ÁTLAGOS ÉVI SZÁZALÉKOS VÁLTOZÁSOK, NÉPESEDÉSI FŐBB ARÁNYSZÁMOK, ÉS A BRUTTÓ REPRODUKCIÓS ARÁNYSZÁMOK 1950-BEN ÉS 1971(1972)-BEN

(Abszolut számok ezrekben a megadott év január 1.-én; a népesség főbb arányszámai 1000 lakósra vonatkoztatva)

Ország	Népesség		Átlagos évi százalékos változás	Népesedési főbb arányszámok						Bruttó reprodukciós arányszám
				Születések		Halálozások		Természetes szaporodás		
	1950	1972	1950-72	1950	1971	1950	1971	1950	1971	1971
Bulgária	7,228	8,565	0.8	25.2	16.0	10.2	9.0	15.0	7.0	103
Csehoszl.	12,340	14,436	0.7	23.3	16.5	11.5	11.5	11.8	5.0	103
Német Dem.K.	18,388	17,045	-0.3	16.5	13.8	11.9	13.8	4.6	0.0	103
Magyaro.	9,293	10,374	0.5	20.9	14.5	11.4	11.9	9.5	2.6	93
Lengyelo.	24,613	32,852	1.3	30.7	17.2	11.6	8.7	19.1	8.5	109
Románia	16,198	20,577	1.1	26.2	19.5	12.4	9.5	13.8	10.0	128
Jugoszlávia	16,240	20,631	1.1	30.2	18.2	13.0	8.7	17.2	9.5	111

Forrás: U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis. *Projections of the Population of Communist Countries of Eastern Europe, by Age and Sex: 1972 to 2000* (A keleteurópai kommunista országok népességének előreszámításai kor és nem szerint, 1972-től 2000-ig) (International Population Reports, Series P-91, No. 22). Washington, GPO, 1972. 1, 2, és 7 o.; A, B, és E. táblák. Engedéllyel.

5. tábla

A VÁLÁSI GYAKORISÁGOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA VÁLASZTOTT ORSZÁGOKBAN, 1935-1973 KÖZÖTT

(Az arányszámok 1000 lakósra vonatkoztatva)

Ország	1935	1950	1960	1970	1973	Rang klasszifikáció a legutóbbi adatok szerint
U.S.A.	1.7	2.6	2.2	3.5	4.4	Igen magas
Szovjetunió	-	0.4	1.3	2.6	2.8	
Dánia	0.8	1.6	1.5	1.9	2.7[b]	
Magyarország	0.6	1.2	1.7	2.2	2.4	
Anglia (Wales-szel)	-	0.6	0.5	1.2	2.4[c]	
Német Dem. Közt.	0.8[a]	2.7	1.4	1.6	2.3	
Csehszlovákia	0.5	1.1	1.1	1.7	2.0	Magas
Svédország	0.4	1.1	1.2	1.6	1.9[c]	
Finnország	0.4	0.9	0.8	1.3	1.8[c]	
Kanada	0.1	0.4	0.4	1.4	1.5	Közép
Ausztria	0.1	1.5	1.1	1.4	1.3[c]	
Német Szöv. Közt.	0.8[a]	1.6	0.8	1.2	1.3[b]	
Bulgária	0.2	0.8	0.9	1.2	1.3	
Svájc	0.7	0.9	0.9	1.0	1.2[c]	
Lengyelország	-	0.4	0.5	1.1	1.1[c]	
Hollandia	0.4	0.6	0.5	0.8	1.1[c]	
Jugoszlávia	0.3	1.1	1.2	1.0	1.0	Alacsony
Norvégia	-	0.7	0.7	0.9	1.0[c]	
Franciaország	0.5	0.9	0.7	0.8	0.9[c]	

[a] A meg nem osztott Németországra vonatkozik. [b] 1971. [c] 1972.

Forrás: Lőcsei Pál. "A házasságbomlás problémái Magyarországon." *Szociológia* (Budapest), 1977:2, 2. tábla, 168. o.

6. tábla

A MAGYARORSZÁGI VÁLÁSOK SZÁMAI ÉS A NYERS VÁLÁSI ARÁNYSZÁMOK 1910-1950, 1953-1960, ÉS 1973-1977 KÖZÖTT

Év	A válások számai	Nyers válási arányszámok
1910	2,890	0.4
1920	n.r.	n.r.
1930	5,495	0.6
1940	k.a.	k.a.
1950	11,263	1.2
1953	9,021	0.94
1954	12,144	1.25
1955	15,989	1.63
1956	12,456	1.26
1957	17,818	1.81
1958	14,900	1.51
1959	21,894	2.20
1960	16,564	1.66
1973	25,341	2.43
1974	24,506	2.34
1975	25,981	2.46
1976	27,070	2.55
1977	27,100	2.54

n.r. Nem áll rendelkezésre. k.a. Különleges adat.

Forrás: *1910-1950:* Lőcsei Pál. "A házasságbomlás problémái Magyarországon," *Szociológia* (Budapest). 1977:2, 1. tábla, 167 o.
1953-1960: ENSZ. *Demographic Yearbook, 1961* (Demográfiai évkönyv, 1961), 29. tábla, 700-701 o.
1973-1977: *u.o., 1977*, 25. tábla, 478 o.

Végül a 7. tábla empirikus/gyakorlati statisztikai anyagot nyújt hivatalos magyar forrásokból (Magyarország, Központi Statisztikai Hivatal, 1965), amely *lehetséges*, hogy felmutatja a művi vetélések és a válások közti összefüggést.

7. tábla

"ELLENEZTE GYERMEK SZÜLETÉSÉT," MINT VÁLÁSI OK MAGYARORSZÁGON 1957-BEN ÉS 1962-BEN

Év	A vizsgálatban szereplő válások száma*	Elsődleges ok Férfi és nő		Másodlagos, harmadlagos, stb. okok Férfi és nő		Összes okok Férfi és nő		Okozati rangsor**
		Szám	%	*Szám*	%	*Szám*	%	
1957	5,550	9	0.16	12	0.22	21	0.38	15
1962	5,465	16	0.29	39	0.71	55	1.01	15

* Reprezentatív számok, s nem az összes válások. ** 1.-től 38.-ig, a csökkenő fontossági rangsor szerint.

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal. *A válások okai*, 1965. 30-38 o.

A hivatalos magyar forrás, amelyre a 7. tábla támaszkodik, *A válások okai* címmel jelent meg 1965-ben, s az a Magyar Központi Statisztikai Hivatal egy időszaki kiadványa e témáról. Ezen vizsgálat igen alapos, és minden tekintetben részletes. Támaszkodva egy reprezentáns mintavételre (10%) az összes magyarországi válásból 1962-ben, az a hivatalos válási tárgyalásokat vette alapul, együttműködvén demografusokkal, statisztikusokkal és a válási bíróságok személyzetével.

Ezen kiadványban felsorolt különböző válási okok között — amelyek legtöbbje egyetemes jellegű volt, míg néhány tipikusan magyar — én találtam egy sokkal szűkebb okot, mint a túl tágasnak mondható „családi viszályok", mégpedig az „Ellenezte gyermek születését" másik, ott szereplő válási ok, amely valószínűleg utal a művi vetélések és a válások összefüggésére.

S habár nyilvánvalóan igaz, hogy az „Ellenezte gyermek születését" válási ok kategória *születésről* beszél és nem abortuszról, fel lehet azonban jogosan tételezni, hogy ilyen ellenzés — vagy ellentét — bármelyik házastárs részéről végül is az abortuszhoz vezethetett, akár, hogy kiengesztelje a gyermekszületést ellenző házastársat, vagy, hogy megmentse ily vélt módon a házasságot.

Bár ez a magyar válási ok igen alacsony volt (1,01% az összes válási ok közül 1962-ben), ha azonban összehasonlítjuk ezen okok (elsődleges, másodlagos, harmadlagos és összes) növekedését 1957-től 1962-ig (178, 266 és 326%) akkor egész más képet kapunk. Ezen válási ok jelentősége akkor lesz nagy, ha esetleg hasonló növekedéssel találkozunk majd a későbbi esztendőkben.

Az elsődleges magyar forrásanyagok hiánya — legalábbis ami az Egyesült Államokban élő kutatókat illeti — sajnos nem teszi lehetővé, hogy frissebb vagy jobban dokumentált anyagra támaszkodjak kutatásom során. Azt is kell tudni, hogy 1956 és 1973 között a korlátlan törvényes művi vetélések lehetősége volt a *hivatalos* magyar kormánypolitika, s annak kritizálása könnyen számíthatott politikai cselekménynek is. Ez talán a magyarázata annak, hogy olyan kevés — ha egyáltalán van — magyar szaktanulmány létezik, amely foglalkozott volna a törvényes művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok magyarországi hármas összefüggéseivel, vagy, hogy azokat egyáltalán érintette volna.

Érdekes, hogy a hivatalos magyar állásfoglalás — különösen az 1970-es évek elején — az egész nemzetre kiterjedő néma vagy nyílt tiltakozásokra a törvényes művi vetélések ellen (amely tiltakozások elsősorban a művi vetélések káros népesedési következményeit és a magyar népesség 2000 év utáni esetleges csökkenését említették) az volt, hogy az abortusztörvényt nem lehet „adminisztrációs módon" megváltoztatni. Mégis pont ilyen „adminisztrációs módon", azaz törvényileg, változtatta meg Magyarország, Bulgáriával és Csehszlovákiával egyidejűleg, az addig oly túlságosan szabados abortusztörvényét 1973-ban (mely 1974. január 1-én lépett életbe), lényegesen megszorítván a törvényes

művi vetélések lehetőségeit, s azokat leszűkítvén olyan nőkre, akiknek már volt gyermekük, vagy ahol komoly egészségügyi ok, nemi erőszak vagy vérfertőzés állt fenn (Kapótsy, 1975). *(1)*

Különféle nem dokumentálható, megfoghatatlan vagy nem bizonyítható gazdasági, társadalmi vagy pszichológiai okokat lehetne találni Magyarországon az utolsó két évtized során, amelyek határozottan sejtették vagy esetleg fel is mutatták a művi vetélésekkel való lehetséges összefüggéseket. Ezek, mondhatnánk, mintegy kikristályosodtak néhány népszerűvé vált magyar népi kiszólásban a késői ötvenes és hatvanas években, s ezek ma is léteznek. A *Kicsi vagy kocsi?* (Baby or car?) sok magyar szülőt állított kínos választás elé, különösen, amikor a magyar életszínvonal lassan emelkedni kezdett 1956 után. A külföldi utazás vonzása, sokaknál életükben először, hasonló nehéz döntés elé állította a magyar házasokat, s ez — és más hasonló tényezők — igen nagy hatással volt számos demográfiai jelenségre is. Mindezek tehát erősen érvényesültek vizsgálatom egész ideje alatt a magyar demográfiai tájképen. Különösképp, ahogy ezek viszonyultak a szülőiség vállalásához, a családi kapcsolatok egyre növekvő fellazulásához és felbomlásához, s a családok tartósságának törékenységéhez (instability).

Az általános magyar politikai, társadalmi és gazdasági körülmények és ezeken belül a magyar tradiciók, valamint a második világháború után bekövetkezett változó társadalmi normák és a városiasodás szintén erősen hatottak e téren.

A termékenységre és a szülőiség vállalására ható motívumokat illetően az Európa Tanács (Council of Europe) 1979 ide vonatkozó tanulmányát ajánlatos alaposabban tekintetbe venni.

A MŰVI VETÉLÉSEK ÉS AZ ÖNGYILKOSSÁGOK; A VÁLÁSOK ÉS AZ ÖNGYILKOSSÁGOK ÖSSZEFÜGGÉSEI MAGYARORSZÁGON

Amikor a magyarországi hármas demográfiai összefüggésre próbáltam adatokat szerezni még 1977-ben, az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatalában, az egyik demográfus ott jóindulattal figyelmeztetett, hogy az általam felvetett esetleges hármas összefüggés — e tanulmány címe és tárgya — rendkívül bonyolult. Véleménye szerint az oly nehezen mutatható ki, mint például egy futballmeccsen a hőmérséklet és a levegő páratartalmának foka és a nézőközönség izgalma közötti összefüggések.

Mikor aztán én említettem egy magyar esetet, amikor egy

nő művi vetélésének első évfordulóján követett el öngyilkosságot, az amerikai demográfus is elismerte, hogy legalábbis ezen esetben vitathatatlanul létezik egy egyenes összefüggés a művi vetélés és az öngyilkosság között (Cselkó és Hárdi 1976). *(2)* Ilyen direkt összefüggés azonban igen ritka, s hasonló esetet én legalábbis nem találtam az idevágó igen alapos magyar szakirodalomban vagy az egyre terebélyesedő és általánosabb magyar nemzeti vitákban és sajtóközleményekben, amelyek jogosan magyar nemzeti problémaként kezelik az öngyilkosságot (Gergely, 1972 és 1981), mint ahogy a művi vetéléseket is (Pünkösdi, 1970).

Ami a válások és az öngyilkosságok összefüggését illeti, azokra számos nyugati forrást lehetne említeni. Ezek kezdődnek Durkheim klasszikus tanulmányával az öngyilkosságról, amelyben foglalkozott a munkásvándorlás, a munkanélküliség, a családok szétesése és a válások s öngyilkosságok összefüggéseivel, nevezvén az összefüggéseket „az egyre városiasodó társadalomban fellelhető normalazulás"-nak. S folytatódnak olyan jelenlegi tanulmányokkal, mint Mazuré (1977, 161. old.) és egyéb más friss keletűekkel: Herman (1977), Schrut (1974), Rico-Velasco és Myrko (1973) és Blash (1973). Ez utóbbiak közül a két első a nőkkel és az öngyilkossággal foglalkozik, míg a második kettő az öngyilkosságokat viszonyítja a házassági állapothoz, vagy az öngyilkosságoknál fellelhető családi tényezőkre összpontosul. Ha nem tévedek, Freiling (1978) volt az első, aki az Egyesült Államokban említette a magyar művi vetélések és az öngyilkosságok valószínű összefüggéseit.

Ami az öngyilkosságra vonatkozó magyar szaktanulmányokat illeti, el kell ismerni, hogy azok igen tárgyilagosak, részletesek és megbízhatók, s elég rendszerességgel is jelennek meg. A Magyar Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutató Intézete, együttműködve a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságával (1976), időközönként ki szokott bocsátani tanulmányokat a magyarországi öngyilkosságokról vagy az egész országra, vagy csak a fővárosra, vagy pedig egyes földrajzi egységekre vonatkozóan. Én egy olyan tanulmányukra támaszkodtam, amely egyedül a budapesti öngyilkosságokat vizsgálta 1972-ben. Ennek a módszere elég részletességgel lett megadva. *(3)*

Mivel azonban a jelenleg rendelkezésemre álló magyar tanulmányok akkor jelentek meg, amikor a korlátozatlan magyar abortusztörvény teljes mértékben fennállt — azaz 1956 és 1973 között —, e hivatalos magyar tanulmányok nem vonatkoztatják

(direkt vagy indirekt módon) a törvényes művi vetéléseket az öngyilkosságokhoz. Éppen ezért nekem közvetett bizonyítékot — vagy legalábbis elfogadható jeleket/jelzéseket — kellett találnom egy ilyen lehetséges összefüggés felmutatásához.

Míg a 8. és 9. tábla az öngyilkossági irányzatokat mutatja 1921 és 1977 között válogatott országokra (bár nem mindenütt ugyanazokra), addig a 10. tábla az „Öngyilkosságok Magyarországon a valószínű ok és nem szerint, 1972" tárgyalására szorítkozik. Eme különféle öngyilkossági okok között jó pár *lehetett*, vagy *fel lehet joggal tételezni, hogy lehetett*, ahol vagy közvetlen vagy közvetett összefüggést lehet találni a művi vetélésekhez. Véleményem szerint a meglehetősen széles „családi viszonyok" kategória könnyen magába foglalhat ilyen összefüggést. Ezt a feltételezést elfogadni vagy tagadni csakis úgy lehet, ha valaki veszi a fáradságot, hogy tüzetesen megvizsgálja azokat a forrásokat, amelyekből a táblát szerkesztették. A fenti tág kategória önmagában — és még ha kapcsolják is más valószínű okokhoz — azonban még nem elég, hogy meggyőzően mutassa fel a törvényes művi vetélések és az öngyilkosságok összefüggéseit Magyarországon.

8. tábla

IRÁNYZATOK AZ ÖNGYILKOSSÁGI ARÁNYSZÁMOKBAN, VÁLASZTOTT ORSZÁGOK, 1921-1960
(100,000 lakósra)

Ország	1921-1925	1926-1930	1931-1935	1936-1940	1941-1945	1946-1950	1951-1955	1956-1960
Magyarország	28.0	30.0	32.9	30.5	-	23.7	21.5	23.4
Ausztria	28.3	35.3	40.7	39.4	-	22.3	32.1	23.6
Japán	20.0	20.9	21.6	17.6	12.6	17.1	21.2	23.7
U.S.A.	11.9	13.8	15.9	14.6	11.2	12.0	10.2	10.4
Olaszország	8.8	9.7	9.0	7.1	4.9	6.1	6.4	6.4
Hollandia	6.2	7.1	8.4	8.6	7.9	6.5	6.2	6.6

Forrás: Cseh-Szombathy László. "Az öngyilkosság társadalmi jellege." *Demográfia* (Budapest), 6:2 (1963), 188 o.

9. tábla

HALÁLESETEK ÉS HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁMOK ÖNGYILKOSSÁG ÉS ÖNSÉRTÉS KÖVETKEZTÉBEN, VÁLASZTOTT ORSZÁGOK ÉS ÉVEK, 1956-1975 (1976)

(100,000 lakosra)

Ország	1956	1958	1967	1970	1975
Magyarország	19.5	23.4	31.3	34.9	40.6 (1976)
Német Dem. Közt.	n.b.	n.b.	n.b.	28.7 (1969)	n.b.
Finnország	22.4	21.3	19.2 (1966)	23.3 (1969)	25.1 (1974)
Dánia	22.5	21.2	17.8 (1966)	20.8 (1969)	23.9
Ausztria	22.8	23.3	22.4	24.2	22.7 (1976)
Csehszlovákia	n.m.	n.m.	23.0 (1966)	24.5 (1968)	21.9
Német Szöv. Közt.	18.7	18.9	29.7* (1966)	21.6 (1969)	20.9
Svédország	20.1	17.3	21.6 (1967)	22.0 (1969)	19.4
Franciaország	17.4	16.6	15.0 (1965)	15.3 (1970)	n.r.

* Nyugat-Berlin nélkül. n.b. Nincs belefoglalva. n.m. Nincs megadva. n.r. Nem áll rendelkezésre.

Forrás: 1956-1960: ENSZ. *Demographic Yearbook, 1961* (Demográfiai évkönyv, 1961). New York, United Nations, 441-452, 462 o.
1965-1975: U.o., 1968, 1971, és 1975.

10. tábla

ÖNGYILKOSSÁGOK MAGYARORSZÁGON A VALOSZÍNŰ OK ÉS NEM SZERINT, 1972

(Százalékban)

O k o k	Férfi	Nő	Összesen
Ideg- és elmebetegség	17.7	33.5	25.4
Egyéb betegség	28.1	28.9	28.5
Öregkor	2.1	7.5	4.8
Családi viszony	8.6	6.8	7.7
Anyagi nehézségek	0.7	-	0.4
Szerelmi bánat	1.6	2.9	2.2
Munkahelyi ok	2.3	0.7	1.5
Bűncselekmény elkövetése	2.3	0.5	1.4
Iskolai (tanulmányi) ok	-	0.5	0.2
Alkoholizmus	22.7	4.4	13.8
Elhagyatottság	4.8	5.6	5.2
Egyéb	1.1	0.7	0.9
Ismeretlen	7.8	8.0	8.0
Összesen	100.0	100.0	100.0

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Népesedéstudományi Kutató Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága. *A budapesti öngyilkosok vizsgálata, 1972.* 1976. 71 o.

Egy másik magyar tanulmány (Kádár és Cselkó, 1973) említi a nem kívánt terhességeket, mint okot az öngyilkossági kísérletekre, vizsgálván 500 kezeltet egy budapesti kórházban, akik az öngyilkossági kísérletek 1,6 százalékát tették ki.

Ismét kellő nyomatékkal kell hangsúlyoznom, hogy ezen okot —mármint a nem kívánt terhességbe esett nők öngyilkossági kísérleteit — nem lehet közvetlenül a művi vetélésekre vonatkoztatni csupán azért, mert terhesség (és nem abortusz) volt megadva az öngyilkossági kísérlet okául. Fel lehet azonban tételezni, hogy lehetséges volt az abortusz megjelenése a terhesség és a végső öngyilkossági kísérlet között, s minden bizonnyal az ilyen hipotézist igazolni is lehetne, ha valamely érdekelt kutató megvizsgálná az elsődleges magyar forrásokat ebben az esetben.

Hogy az öngyilkosságok igen nagy magyar nemzeti problémává nőttek, s hogy a művi vetéléseket Pünkösdi (1970) *morbus hungaricusnak* nevezte (mint ahogy annak idején a tüdőbajt nevezték így), az teljesen érthetővé válik, még ha csak felszínesen is ismeri valaki a törvényes művi vetélések és öngyilkosságok arányszámait Magyarországon a tanulmány időszaka — 1956 és 1973 — alatt. És teljesen függetlenül attól, hogy lehet-e — és ha lehet, mily mértékben — Magyarországon a művi vetéléseket a válásokhoz viszonyítani, s a válásokat pedig az öngyilkosságokhoz, a tény az, hogy a családi élet szétesése és felbomlása ott igenis közvetlenül hatott nemcsak a válásokra, de az öngyilkosságokra is.

Mióta Durkheim megalkotta a családra és a családi intézményre vonatkozó „megóvási koefficiens" *(coefficient de préservation)* kifejezést az öngyilkosság ellen, azóta univerzálisan elismerik, hogy a család és a családi kapcsolatok igen jelentős védelmi szerepet töltenek be az öngyilkosság ellen. Az újabb magyar öngyilkossági tapasztalat láthatóan jól erősíti meg e klasszikus megfigyelés igazát.

A MŰVI VETÉLÉSEK DEMOGRÁFIAI HATÁSAI KÖVETKEZMÉNYEI, ÉS MAGYARORSZÁG GAZDASÁGILAG AKTÍV NÉPESSÉGÉNEK NÖVEKEDÉSE 1970 ÉS 1985 KÖZÖTT

A művi vetélések számos káros hatása/következménye (népesedési, egészségügyi, pszichológiai és egyéb) közül egyik korábbi tanulmányomban (Kapótsy, 1975) *(4)* foglalkoztam azokkal, amelyek bármi módon és mértékben kihathatnak a jövőbeli magyar munkaerőre. E vizsgálatnak a végkövetkeztetéseit a 11.

táblában mutatom fel, amely összehasonlító nemzetközi keretben nyújtja a magyar és a választott kelet- és nyugat-európai országokra vonatkozó munkaerő előreszámításokat. Az e táblán szereplő országok közül nemcsak, hogy Magyarország előreszámított munkaerejében lesz majd a legkisebb növekedés, de esetleg tényleges csökkenés is bekövetkezhet abban 1975 és 1985 között. Az előreszámított magyar gazdaságilag aktív népességben várható változás a fenti időszakban, és a táblán említett összes ország közül pedig a legkisebb lesz, 0,7 százalék, míg Lengyelország esetében 21,3 százalékos növekedés van előreszámítva ugyanezen időtartamra.

11. tábla

A GAZDASÁGILAG AKTÍV NÉPESSÉG ÉS AZ ÉVI NÖVEKEDÉSI ARÁNYSZÁMOK ELŐRESZÁMÍTÁSAI VÁLASZTOTT ORSZÁGOKRA, 1970-1985

(Az abszolut számok ezrekben)

Ország	Összes, és az előreszámolt munkaerő *(mindkét nemre)*				Évi növekedési arányszám				Változás 1970 és 1985 között*	
	1970	1975	1980	1985	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	Abszolut számokban	Százalék
Bulgária	4,544	4,669	4,692	4,750	0.60	0.54	0.10	0.25	206	4.5
Csehszlovákia	7,124	7,368	7,434	7,668	0.63	0.65	0.21	0.62	544	7.6
Német Dem.K.	7,908	8,037	8,277	8,665	-0.28	0.32	0.59	0.92	757	9.6
Magyarország	5,131	5,233	5,171	5,165	0.47	0.39	-0.24	-0.02	34	0.7
Lengyelo.	16,392	17,851	18,978	19,885	1.62	1.72	1.23	0.94	3,493	21.3
Románia	11,388	11,844	12,027	12,462	0.91	0.79	0.31	0.71	1,074	9.4
Jugoszlávia	9,233	9,793	10,219	10,638	1.09	1.18	0.86	0.81	1,405	15.2
Belgium	3,689	3,793	3,890	4,066	0.40	0.56	0.51	0.89	377	10.2
Svédország	3,544	3,624	3,702	3,851	0.77	0.46	0.43	0.79	307	8.7
Egyesült Kir.	25,239	25,331	25,776	26,599	0.03	0.07	0.35	0.63	1,360	5.4

* A szerző számításai.

Jegyzet: Az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Hivatala (International Labour Office) itteni adatai szerint a munkaerő felöleli a gazdaságilag aktív népességet nemcsak a 15 és a 64 évek között, de a 15 év alattiakat és a 64 év felettieket is.

Forrás: International Labour Office (Nemzetközi Munkaügyi Hivatal). *Labour Force Projections, 1965-1985* (Munkaerő előreszámítások 1965-1985), IV. rész: Európa. Genf, 1971, 93-110 o. Engedéllyel.

Hogy egy ilyen várható növekedés-csökkenés a gazdaságilag aktív népességben mit fog jelenteni Magyarország részére az évtized második felében és az 1990-es években, azt nem nehéz kiszámítani. A várható váltakozások a magyar korstruktúrában, a jelentős jövőbeli változások a nyugdíjba menési kort elérő korcsoportoknál (amely az Egyesült Államok Gazdasági Analízisek Hivatala [1976] előreszámítása szerint elérheti a 14 százalékot a 2000. év vége felé), s számos egyéb népesedési, gazdasági, társadalmi és egyéb tényezők mind előreláthatólag károsan fognak hatni a magyar népesedésre, közgazdaságra és az életszínvonalra. A baj az, hogy ezen várható hatások/következmé-

nyek elkerülésére sajnos már nem sokat lehet tenni, vagy legalábbis addig, amíg e tényezők ki nem váltották elkerülhetetlen hatásaikat/következményeiket az elkövetkezendő évtizedekben.

Tanulmányom második célja az volt, hogy fel tudjam mutatni: a felvetett hármas összefüggés — a törvényes művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok között — igenis erősen kihat az oly borús magyar népesedési prognózisra a késői 1980-as, és még erőteljesebben a teljes 1990-es években is.

Magyarország „1984"-e (utalás G. Orwell híres könyvének címére) könnyen lehetséges, hogy népesedési lidércnyomás lesz, s ez, sajnos, nem kizárólag csak egy évre vagy évtizedre fog szorítkozni.

HASONLATOSSÁGOK AZ AMERIKAI ÉS A MAGYAR NÉPESEDÉSI FŐBB ARÁNYSZÁMOK ÉS MÁS NÉPESEDÉSI JELLEMZŐK KÖZÖTT 1975-BEN ÉS 1978-BAN

Néhány vezető amerikai demografus, mint pl. Ansley J. Coale, úgy tekintette népesedési szempontból Európát, mint egy „statisztikai laboratóriumot", ahol hipotéziseket „lehet kivizsgálni a termékenység csökkenését kiváltó társadalmi és gazdasági okokat illetően". Coale azt a véleményét a Livi Bacci (1977) könyvéhez írt bevezetőjében nyújtotta, amely a potrugál termékenységgel foglalkozott. Ebben az értelemben, s ahogy azt mind e fejezet, mind a 12. tábla címe megadja, megpróbálom összehasonlítani az Egyesült Államokat Magyarországgal néhány demográfiai jellemző alapján.

1975-ben még jól észlelhető hasonlatosság volt az Egyesült Államok és Magyarország között a népesedési főbb arányszámok és „a népesség megduplázódásának időszükségletében" *(time to double the population):* ez utóbbinál mindkettő 116 évet igényelt. E hasonlatosságok azonban rövid három év alatt eltűntek, a számos ok közül elsősorban azért, mert a művi vetélések káros demográfiai hatásai/következményei a magyar népesedési főbb arányszámokban felgyorsultak, s mert a magyar korstruktúra igen gyorsan változott (kedvezőtlenné lett, szó szerint „elöregedett' a magyar nép). Magyarország évi természetes szaporodási arányszáma az 1975. évi 0,6 százalékról 1978-ban 0,3 százalékra esett le, míg a megfelelő amerikai arányszám ugyanezen idő alatt 0,6 százalékról egy tized fokkal emelkedett 1978-ban 0,7 százalékra (Population Reference Bureau 1980). Ebből azonban még nem lehet valami rózsás képet nyerni az Egyesült Államok népesedési jövőjét illetően, akár az egyre növekvő eltérésektől,

12. tábla

HASONLATOSSÁGOK AZ U.S.A. ÉS MAGYARORSZÁG FŐBB NÉPESEDÉSI ARÁNYSZÁMAI ÉS A VÁLASZTOTT NÉPESEDÉSI JELLEMZŐK KÖZÖTT, 1975 ÉS 1978 ÉVEKBEN

Ország és év	Születési arányszámok (1000 lakosra)	Halálozási arányszámok (1000 lakosra)	Évi természetes növekedési arányszám (%)	Időszükséglet a népesség megduplázódásához (évek)	Termékenységi arányszám	A népesség 15 év alatt (százalék)	A népesség 64 év felett (százalék)	Születéskor várható élettáv (években)
1975								
U.S.A. (50 állam és a D.C.)	15	9	0.6	116	n.m.	27	n.m.	71
Magyarország	18	12	0.6	116	n.m.	20	n.m.	70
1978								
U.S.A. (50 állam és a D.C.)	16	9	0.7	99	1.8	22	11	73
Magyarország	16	13	0.3	267	2.2	211	13	70

n.m. Nincs megadva.

Forrás: 1975: Population Reference Bureau. *World Population Growth and Response, 1965-1975: A Decade of Global Action* (A világ népességének növekedése, 1965-1975...). Washington, DC., 1976, 266-267 o.

1978: Population Reference Bureau. *1980 World Population Data Sheet...* (A világ népességének 1980 évi adattára...). Washington, D.C., 1980. Az itt megadott évek valójában 1978-ra vonatkoznak. A Population Reference Bureau, Inc., Washington, D.C., engedélyével.

ha azokat Magyarországgal hasonlítjuk össze (mint ahogy ezt a 12. tábla mutatja), akár ha csak magunkat az Egyesült Államokra vonatkozó népesedési előreszámításokat tekintjük.

A művi vetéléseket 1973-ban törvényesítették az Egyesült Államokban, míg azt Magyarországon 17 évvel azelőtt, 1956-ban tették. S habár az amerikai törvényes művi vetélési arányok és arányszámok (rates and ratios) megközelítőleg sem lettek hasonlóak a Magyarországon észleltekhez, mielőtt ott megszorították volna az abortusztörvényeket 1973-ban, a művi vetéléseknek az amerikai népességnél is bizonnyal meglesznek az elmaradhatatlan hatásai/következményei. E káros hatások/következmények elsősorban a munkaerőnél és a népesség korstruktúrájánál jelentkeznek majd a közeljövőben, ha az amerikai művi vetélések száma, aránya és arányszámai jelentősebb mértékben növekedni fognak. Szem előtt tartva az időkülönbséget, a 17 évet, amikor Magyarország és az Egyesült Államok törvényesítették a művi vetéléseket — az első 1956-ban, a második 1973-ban —, hasonló időkülönbséget lehet talán majd észlelni, amikor a törvényesített művi vetélések hatásai/következményei megjelennek számos amerikai népesedési jelenségeknél. Minden bizonnyal ezek majd a századforduló körül fognak jelentkezni.

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK HELYETT

Mivel én nem nagyon tudtam kielégítő empirikus adatokat nyújtani a felvetett hármas összefüggések igazolására, azaz a művi vetélések, a válások és az öngyilkosságok magyarországi összefüggéseire, nem volna illő, hogy bármely végkövetkeztetést is tegyek, vagy hipotézist állítsak fel ezen összefüggésekre, bármely ésszerű módon is fel lehetne az összefüggéseket tartani. Mint ahogy előzőleg is javasoltam, nyilvánvaló, hogy további tanulmányok erősen szükségesek e hármas magyar népesedési összefüggés kivizsgálásához. Ez pedig legyen határozott kihívás amerikai, nyugat-európai, magyar és egyéb demografusok, társadalomtudósok, suicidológusok, pszichológusok és más érdekelt szakemberek részére. Mert egy ilyen alapos vizsgálat értéke abban lesz, hogy

> a művi vetélések egy igazán törődő társadalom próbaköve, mégpedig egy olyan társadalomé, amelyik gyógyítani akar, amely kiáll az emberi élet értéke mellett, és segíteni óhajt a népen. A válasz az abortusz negativizmusára egy igazában törődő társadalomban van. (Mall és Watts 1979.)

UTÓSZÓUL

Angol nyelvű tanulmányom 1980. évi megjelenése után több értékes kritikát kaptam mind itt Amerikában, mind Nyugat-Európából. E kritikák kizárólag az adatforrásaim elégtelenségét említették (s nem azt, hogy ha azok kielégítőek lettek volna, a felvetett hármas összefüggést nem lehetne fenntartani).

Mivel jómagam nemcsak tanulmányom végkövetkeztetésében, de magában a szövegben többször is említettem elsősorban az adatforrásaim elégtelenségét, sőt: mintegy kihívásként felhívtam az amerikai, nyugat-európai, magyar és más esetleg érdeklődő szakemberek figyelmét a felvetett hármas összefüggésre és azok jobb kivizsgálására, nem tartom szükségesnek a kritikákra részletesebben válaszolni.

Azt hiszem Magyarországon e hármas összefüggések alaposabban ismertebbek nemcsak a demografusok és szaktudósok előtt, de a népesség széles rétegei között is, és ők tudnának annak legjobb kritikusai lenni. Szívesen venném hozzászólásukat és kritikáikat is.

A művi vetélésekre vonatkozó hosszabb kelet-európai és az újabb amerikai tapasztalat egyöntetűen azt látszik mutatni, hogy önmagában még nem elég a művi vetélések törvényes lehetősé-

geinek korlátozása, megszorítása vagy esetleges betiltása. Itt Amerikában láthattuk napjainkban (1981 szeptemberének elején), hogy a művi vetélések törvényes lehetőségeinek állami megszorítása (a szövetségi [Federal] kormány már nem fizet egyes esetekben az abortuszokért) még nem elég azok meggátlásához. Az abortuszt óhajtó nők ennek ellenére is megtalálják a módot és a szükséges anyagi eszközöket az abortuszok „megvásárlására". (Érdekes módon — s talán elsősorban a fenti ok miatt — az illegális abortuszok száma nem nagyon nőtt.)

Így állván a dolgok — azaz, hogy a művi vetélések lehetőségeinek törvényes korlátozása, megszorítása vagy esetleges megtiltása (lásd Románia esetét) egymagában még nem szünteti meg az abortuszt —, a népesedési és erkölcsi választ az abortusz problémájára *másutt* kell keresni. mégpedig fontosabb és emelkedettebb síkon, amely mintegy megoldja — vagy segít megoldani — azokat a problémákat, amelyek miatt a nők végül is az abortuszhoz fordulnak.

E „fontosabb és emelkedettebb sík" pedig nem más, mint az egész társadalom — esetünkben a magyar *társadalom*, a magyar *nemzet* — fokozottabb törődése a nemzet népesedési jövőjével, és az elengedhetetlenül szükséges szabadság, hogy e téren eredményesen működhessenek is az egyének. A magyar társadalom már önmaga is megtalálta egy hasonló és oly ihlető emberi „törődésfelmutatást" az öngyilkosságok megelőzése terén, hisz a „lélekmentők" (oly találó magyar kifejezés az S. O. S., a *„Save Our Souls!"* szó szerinti átültetésére), s a telefonszolgálatok az egész országban spontán születtek meg törődő magyarok kezdeményezéséből és azok által önzetlenül fenntartva. Sokszor igen szerény eszközökkel, de igen nagy szeretetből és áldozattal, magyar emberbaráti törődésből.

Az abortusz alternatívája és az erkölcsileg elfogadható mód pedig a természetes születés/fogamzásszabályozás és a természetes családtervezés (natural family planning), *amelyek már majdnem az egész világon elterjedtek vagy elterjedőben vannak (már Lengyelországban is bevezették eredménnyel).* Ezekhez az egyszerű emberi módszerek elsajátításához általános oktatás kell, némi tudás és gyakorlat, s bizonyos minimális önfegyelem a házastársak részéről. (Japán, nem keresztény ország, hosszú idő óta alkalmazza e természetes születésszabályzó módot, mert e nép önfegyelme tradicionálisan magas.)

Ha valaki a korlátlan abortuszgyakorlatot pogány, sőt: barbár módszernek nevezné, nem túlozna, különösen, ha az abortusz „végcélját", a magzat szándékos megölését tartja szem előtt.

S ha valaki hosszú, 17 éves törvényes magyar abortuszgyakorlat után „népesedési megtérést" keresne, kívánna alapító Szent István királyunk ma is élő és ihlető példája nyomán, az azt a *természetes születési/fogamzásszabályozási és a természetes családtervezési módszerekben találná meg.*

A család és a család intézményének döntő fontosságát mind a magyar népesedésre, mind az egész magyar társadalom jelenjére és jövőjére ugyancsak nem lehet elég nyomatékkal hangsúlyozni.

E sorok írója szerényen úgy véli, hogy rendelkezik már a kellő tárgyilagossággal, hogy józanabbul vélekedjék a magyar nép erényeiről és esetleges hibáiról, hisz felnőtt éveinek nagyobb részét amerikai állampolgárként élte le. Minden népnek jócskán kijut mindkettőből, s egy nép nem szeret a mások hibáiból tanulni, legjobb esetben csak a sajátjából. Vagy oly sokszor még abból sem.

A magyar nép ősi nép, a világ nemzetei közt az első hat közt tartják számon, rendkívül tehetséges, és a jó Isten kegyelméből szinte mindig felmutat egyéneket, akik a nemzet sorsával oly nagyon és oly állhatatosan törődnek.

Tárgyunk lényegénél — a magyar népesedési problémáknál — most az egész magyar népnek, társadalomnak szól az egyenes kihívás, hogy igenis *van* alternatíva a művi vetélésekre, s ehhez nem elég, ha azok lehetőségeit a kormány törvényileg megszorítja vagy megtiltja, és hogy a GYES-t, a gyermekgondozási segélyt oly bőkezűen folyósítja. Ez utóbbiért természetesen kijár a köszönet.

A végső válasz a természetes születés- és fogamzásszabályozó módszereknek és a természetes családtervezésnek az egész magyar nemzetre kiterjedő szabad és átfogó oktatása, nevelése bárki által és bármilyen politikai, társadalmi, vallási vagy egyéb megkülönböztetés nélkül. S szinte az egész magyar nemzetnek, társadalomnak maga a nép által való állhatatos, rendszeres és szeretetben türelmes átnevelése, s e módszerekre való fokozatos rászoktatása.

S nem utolsósorban — vagy inkább legelsőként — az ezért való állhatatos ima és hasonlóan állhatatos törődés. Mert végül is mindkettő szeretetcselekedet.

Tegyük meg mindkettőt, kezdjük el mindkettőt mielőbb!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁSOK

Eredeti angol tanulmányomban a 249. oldalon részletesen kinyilvánítottam az illetékes egyéneknek és intézményeknek kö-

szönetemet és hálámat (acknowledgements). Nem hiszem, hogy annak fordítása szükséges volna.

Mégis illő és helyénvaló, hogy itt köszönetet mondjak Reverend Paul Siebenand O. S. B. tisztelendő úrnak, a The Human Life Center vezetőjének, tanulmányom magyar fordításának engedélyezéséért.

Végül illik ismételten köszönetet mondanom feleségemnek, született Fabinyi Ilonának, aki a tanulmány megírásához szükségessé vált több mint háromévi kutatómunka során, no meg a fordítás ideje alatt oly nagy biztatás volt részemre, és akinek a türelme és megértése oly nagy segítségnek bizonyult.

A tanulmányban esetleg fellelhető hibákért és kihagyásokért egyedül a szerző felelős.

JEGYZETEK

(1) A törvényes magyar művi vetélések mértékét igen jól lehet mérni a vetéléseket igénybe vevő nők kormegoszlásából. Például az 1970-ben jelzett 192 300 törvényes művi vetélésből 195 művi vetélést hajtottak végre 14 éves vagy ennél fiatalabb elemistákon, és 18 000-et a középiskolai leánytanulókon (15 és 19 évesek között). Ezekhez hozzájárult — és talán még most is hozzájárul — az akut lakáshiány, különösen az 1960-as és a korai 1970-es években, nyomatékosabban az újonnan házasodtak és a családokat alapítani kívánó fiatal házaspárok esetében. Ez utóbbit — azaz a lakáshiányt — nyugodtan lehet említeni, mint az egyik legnyomósabb okot a művi vetélések igénybevételére. (A magyar nyelv ki is kovácsolta a *„gyermekférőhely-többletes lakás"* [housing with additional space to accomodate children] kifejezést e kiáltó lakásszükség/hiány felmutatására.)

De emellett számos egyéb politikai, szociológiai és gazdasági, valamint pszichológiai tényezőt is lehetne említeni, amelyek megokolnák, hogy miért is lettek a művi vetélések — sajnos oly nagyon — elterjedve Magyarországon. A fő ok 1973 előtt az volt, hogy azokhoz — mármint az abortuszhoz — oly könnyen hozzá lehetett törvényes úton férni, hogy azok alig kerültek valamibe, hisz az állam fizette, és hogy a magyar társadalomnak akkor még nemigen volt tudomása az abortusz alternatíváiról, mint például a természetes születés- és fogamzásszabályozás, vagy a természetes családtervezés.

(2) A magyar suicidológusok ezeket és hasonló cselekedeteket „évfordulós reakciónak" (anniversary reaction) nevezik.

(3) „... egy összehangolt program keretében végezve (A Ma-

gyar Statisztikai Hivatal Társadalmi Szolgáltatások Statisztikai Főosztálya, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézete részvételével), kérdőív módszerrel és komputerek felhasználásával. Az öngyilkossági haláleset és a boncolás után mindjárt intenzív interjú következett a hátramaradott rokonokkal."

„A tanulmány felöleli az 1972. évben Budapesten öngyilkosságban meghaltak egész anyagát (853 eset; 43,9/100 000 lakosra számítva)." A tanulmányhoz csatolt angol nyelvű összefoglalóból.

(4) Ahelyett, hogy „komputer utánzási módszert" *(computer simulation method)* használtam volna a művi vetélések népesedési hatásainak/következményeinek felmérésére, én egy új módot alkalmaztam, mely az általánosan elfogadott népesedési előreszámításokra támaszkodik. Ezek ugyanis még a hosszabb időtávlatban is jobban felmutatják e hatásokat és azok várható következményeit a jövőbeli népességre, és ezen belül a munkaerőre.

A népesedési és a munkaerő előreszámítások érdeme — és értéke — e tekintetben abban rejlik, hogy az abortuszok végeredményben lenyomják a termékenységet *(fertility depressants)*. Mivel a termékenységi feltételezések a népesedési előreszámítások egyik lényeges alkatrészét/komponensét képezik, bárki nyomon követheti e depresszáló hatást oly módon, hogy megvizsgálja a születési arányszámokban bekövetkező változásokat. Mert amilyen mértékben az abortuszok lenyomják a termékenységi színvonalat, azok — azaz az abortuszok — hatásai a születési és a természetes szaporodási arányszámokra is következtethetőek, vagy ténylegesen mérhetőek. És ha figyelembe vesszük, hogy rövid távlatban — pl. az elkövetkezendő 15 évre — a népesedési és a munkaerő-előreszámítások igen megbízhatóak (mert akik az 1990-es években majd belépnek a munkaerőbe, azok már meg kellett szülessenek (1980-ban vagy előtte), akkor egy megbízható demográfiai eszközzel/módszerrel rendelkezünk a törvényes művi vetélések demográfiai hatásainak/következményeinek mérése mind magában az össznépességben, mind a munkaerőben.

STIRLING GYÖRGY

Új magyar népbetegség: az alkoholizmus

— A szesz hatása a számok tükrében —

Az alkoholizmus egyre aggasztóbb mértékben, valósággal járványszerűen terjed Magyarországon, és a szakemberek véleménye szerint 1980-ban átlépte a társadalmi-gazdasági szempontból még elviselhető szintet. Az iszákosság káros hatása közismerten sok irányú: megrontja az egészséget, és számos betegség forrása; szétdúlja a családi életet; a munkában megbízhatatlanná tesz és a teljesítmény, a teljesítőképesség rovására megy, s végül anyagi romlást okoz. Pontosan úgy, ahogy a régi alkoholellenes plakát intette a járókelőket: „Az alkohol öl, butít és nyomorba dönt!"

A mértéktelen ivás ártalmairól már sokat olvashattunk a hazai sajtóban éppúgy, mint a szabad földi lapokban. Az otthoni sajtó egyre többet foglalkozik a kérdéssel, hogy támogassa munkájukban az alkoholizmus ellen küzdő társadalmi szervezeteket, melyek megpróbálnak gátat vetni az új morbus hungaricusnak. Elől jár ebben a küzdelemben az ALKOHOLOGIA című folyóirat, amely negyedévenként tájékoztatja a közvéleményt a helyzet állásáról. Ebből a szakfolyóiratból és egy másik lap — a HETI VILÁGGAZDASÁG — cikkeiből idézzük most a legfrissebb adatokat, amikből, sajnos, semmiféle javulás nem olvasható ki. Sőt. Az alkoholizmus egyike lett a legsúlyosabb társadalmi problémáknak a mai Magyarországon.

Elöljáróban állapítsuk meg tárgyilagosan: az alkoholizmus erősödése világjelenség. A WHO, az Egészségügyi Világszervezet adatai szerint a földön 80 millió ember szenved idegrendszeri zavarokban, és ezeknek — a kábítószerek mellett — leggyakoribb oka az ital. Az egy főre jutó szeszfogyasztás tekintetében (100 százalékos alkoholban számítva) 1979 végén a következő volt a népek közötti „ranglista":

1.	Franciaország	15,4 liter
2.	Spanyolország	14,1 liter
3.	Luxemburg	13,9 liter
4.	Portugália	12,7 liter
5.	Nyugat-Németország	12,7 liter
6.	Olaszország	12,6 liter
7.	Magyarország	11,5 liter

Érdekes, hogy az első hat helyen csupa — és zömével magas életnívójú — kapitalista ország áll, de hiányzik közülük pl. Svédország, melyet a többi északi országgal együtt mindig nagy szeszfogyasztónak könyveltünk el. A rangsorban viszont Magyarország az első szocialista állam — elég kétes dicsőség! —, megelőzve még a nagyivó hírében álló Lengyelországot is, amely csak valahol a tizenkettedik helyen kullog. A Szovjetunió és a keleti blokk többi állama pedig még ezután következik.

Hogy azonban máshol mennyit isznak az emberek, az csak összehasonlítási alapnak jó, de magyar szempontból közömbös. Számunkra az érdekes, hogy Magyarországon mi a helyzet, és hogy ott mik az alkoholizmus káros hatásai. Erről a következőket írja a Heti Világgazdaság: „A hazai alkoholgondok halmozottak, társadalmi-egészségügyi veszélyességük nagyobb, mint azt a ranglista hetedik helye sejtetni engedné. A hazai szakemberek félmillióra becsülik a nagyivók, s köztük 250 000-re az alkoholbetegek számát. Különösen aggasztó a női alkoholizmus terjedése."

Az évi szeszfogyasztás mennyisége — abszolút számokban kifejezve — megdöbbentő. 1980-ban borból fejenként — beleszámítva a karon ülő csecsemőket és a magatehetetlen aggastyánokat is — 35 liter fogyott Magyarországon, sörből 87 liter volt a fejadag, a pálinkafélékből pedig (ötvenszázalékos alkoholra átszámítva) 9 és fél liter jutott mindenegyes magyar állampolgárra. Ez — akárhogyan is nézzük — hatalmas mennyiség, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy éppen a legveszedelmesebb italfajta — a pálinkafélék — esetében a statisztika távolról sem mutatja a valóságos helyzetet. Magyarországon vidéken és faluhelyen alig van olyan porta, ahol ne főznének házilag pálinkát hullott gyümölcsből, ebből-abból. Az pedig köztudott, hogy a házi törkölypálinkáknál, kisüstinél erősebb és rombolóbb hatású ital kevés akad. A zugfőzdék termelését senki sem ismeri, de becslések szerint az akkora, hogy a hivatalos statisztikában szereplő pálinkafejadagot a valóságban nyugodtan a duplájára emelhetjük.

★

Az Alkohologiában írja Nagy György: „Egyértelműen állíthatjuk, hogy az alkoholizmus szövődményei sokkal mélyebben hatolnak be társadalmunkba, mint ezt közvéleményünk ismeri, és káros következményei — bármely oldalról lebbentjük fel a fátylat róluk — sokkal döbbenetesebbek, mint azt a jóakaratú emberek elképzelik." Végül még hozzáfűzi ehhez, hogy a félmillió nagyivó munkahelyen, otthon problémák sorát okozza, és egyszerűen nem tekinthető teljes értékű munkaerőnek. A társadalomnak több gondot jelentenek mint hasznot.

De olvassuk tovább a Heti Világgazdaság tanulmányát: „A leszázalékolásukat kérő betegek között végzett felmérés szerint száz férfi közül húsznál az alkoholizmus volt a munkából való kiválás fő oka. A férfi belgyógyászati betegek csaknem fele a mértéktelen szeszfogyasztásnak köszönheti bajait. A rendszeres szeszfogyasztók közül kétszer annyian halnak meg 50 éves koruk előtt, mint az absztinensek közül. A Központi Statisztikai Hivatal már az 1970-es évek elején kimutatta: az öngyilkosoknak — akiknek aránya az elhalálozottak között Magyarországon nemzetközi viszonylatban is csúcsmagas — egynegyede alkoholista." Munkaképtelenség, rokkantnyugdíj, korai halál, öngyilkosság: mind-mind az alkohol következménye. És minek a következménye a mértéktelen italozás, a részegeskedés?

„Ami az okokat illeti — írja a Heti Világgazdaság —, bizonyos hagyományok keverednek új keletű társadalmi-gazdasági motívumokkal. A felszabadulást követő egy-másfél évtized viszonylag mérsékelt szeszfogyasztása után az elmúlt években vált — arányaiban és veszélyességében — nemzetközileg kiugróvá a hazai alkoholizmus."

Álljunk meg itt egy pillanatra, és tekintsünk végig az alkoholizmus „fejlődésén" 1950-től napjainkig. Talán az első adat a legijesztőbb. Az utolsó harminc év alatt az egy főre eső tömény szeszesitalok (pálinkafélék) fogyasztása több mint hatszorosára emelkedett. A statisztika szerint 1975-ben Magyarország még csak a világranglista tizenegyedik helyén állt, de 1979-ben már a második helyre ugrott előre. A borfogyasztás évek óta nem nőtt lényegesen — 35 liter egy főre jutó évi borfogyasztással Magyarország a tizenegyedik helyet foglalja el a nemes versengésben —, annál látványosabb pályát futott be azonban a sörivás. Az elmúlt évtizedekben négyévenként tíz literrel emelkedett a fejenkénti magyar sörfogyasztás. 1975-től 79-ig még meredekebben szaladt fel a statisztikai görbe — ebben az időszakban 13 literrel nőtt az egy torkon lefolyt söradag. Valószínűleg azért csak ennyivel, mert

a hazai sörgyártás nem tud lépést tartani a rohamosan bővülő kereslettel...

De nézzük az egyéb okokat: miképp vélekedik ezekről a továbbiakban a Heti Világgazdaság cikkírója? „Kutatók szerint — olvashatjuk — a túlzott alkoholfogyasztás hajlam, öröklődés dolga. A társadalmi körülmények elősegíthetik betegséggé fajulását. Nyilvánvaló, hogy a mai alkoholhelyzet okai napjaink magyar valóságában keresendők. Hatótényező az elért jóléti, jövedelmi szint, közrejátszanak a szociálpolitikai problémák, például a lakáskérdés megoldatlansága és társadalomlélektani mozzanatok, a munkahelyi sikertelenség, az elmagányosodás, a családi élet funkciózavarai. Az ivás rendszeressé válásában döntő a munkahelyi környezet szerepe."

★

Ennél a fejtegetésnél érdemes kicsit hosszabban időzni. Ugyanis eljutottunk oda, ahol a bajok gyökereit kell keresni: a társadalmi közérzethez. Hogy ez jó vagy rossz — mint tudjuk —, az elsősorban nem az anyagiakon múlik. Hiszen azt senki sem vitatja, hogy az utolsó két évtizedben emelkedett az életnívó Magyarországon, és viszonylagos jólét van. Azonban a társadalmi problémák is ugyanebben az időszakban sokasodtak meg, és váltak egyre fenyegetőbbé. A magyar társadalom egyensúlya megbomlott, s mint a hazai lapból vett fenti idézet is érinti, egyrészről a családi, az otthoni gondok nyomják az embereket, másrészről a munkahelyi légkör hat nyomasztólag rájuk. Se itt, se ott nem érzik jól magukat. Megoldás pedig nincs. Pénzük viszont van, így hát az italhoz menekülnek. Isznak munka előtt a talpon-állóban, isznak a gyárban, üzemben, hivatalban, és isznak munka után, amikor a családi otthon helyett — ami rendszerint csak egy nyomorúságos albérlet vagy társbérlet — inkább a kocsmába (eszpresszóba, bisztróba, italboltba, népbüfébe, söntésbe, restibe stb.) mennek, hogy alkoholba fojtsák bújukat-bajukat.

Egy társadalom közérzetének alakulása számos tényezőtől függ. A szocialista rendszernek az emberi természettől és szabadságvágytól idegen kötöttségei és korlátai nem kedveznek az egészséges közszellem kifejlődésének. Az a hallgatólagos kompromisszum, ami Magyarországon létrejött az állam és a polgárok közt, cinikussá, önzővé, a köz érdekeivel szemben közömbössé, és legfőképp anyagiassá tette az embereket: most kicsit jobban élhetünk — vélik —, és ha annak az az ára, hogy nem szabad beleszólni a politikába, az ország dolgaiba, annyi baj legyen! A leg-

többen megalkusznak, és sietnek a mának élni, kihasználni a lehetőségeket, hátha holnapra vége az engedékenységnek... Az elmúlt évtizedekben már annyit csalódtak az emberek, hogy nem mernek bízni a jelenlegi állapotok tartósságában: életüknek nincsenek perspektívái. És nincsenek eszményeik, melyekben hinni tudnának.

Mindez együttvéve bizonytalan, kiegyensúlyozatlan lelkiállapotot eredményez, melyből társadalmi bajok, tragédiák sora származik. Ezek egyike az alkoholizmus, aminek szerepe majdnem mindig kimutatható a magyar társadalom legsúlyosabb betegségében: a családok felbomlásában, a válások rendkívül magas számában. Igen gyakran nehéz megállapítani, mi az ok és melyik az okozat? Az ivás tette-e tönkre a házasságot, vagy a rendezetlen családi élet, a kilátástalan lakáshelyzet miatt vált alkoholistává a családfő, esetleg az asszony is. Ezt az állapotot elsősorban a felnövő generációk, a gyermekek sínylik meg. Ha egyáltalában vannak gyerekek. Mert a legtöbb helyen, az italtól szétdúlt családokban nincsenek. Az alkohol hatása tehát a magyar nép önpusztításában, a népszaporulat vészes lecsökkenésében is megmutatkozik.

Ez lenne hát az a „magyar valóság", melyre a Heti Világgazdaság cikkírója is utal: óvatosan, köntörfalazva. De értő fülek számára világosan. És mivel a mai magyar valóságra a kommunizmus nyomja rá a bélyegét, a társadalmi körülmények megváltozásáig hiábavalónak tűnik az alkoholizmus elleni küzdelem. Ezt érzi a Heti Világgazdaság cikkírója is, amikor így kesereg: „Az alkoholizmus elleni küzdelem kudarcra van ítélve egységes, hatékony irányítás és koncepció nélkül. A néhány tucat megszállott, aki próbálja ráébreszteni a társadalmat az alkoholveszély valóságos súlyára, nem pusztán a gazdasági teljesítőképesség növekedésének gátját, a munkamorál züllesztőjét látja a túlzott szeszfogyasztásban. Szerintük lassacskán a jövő nemzedék egy részének biológiai-szellemi arculata forog kockán, jóvátehetetlen genetikai torzulásoktól tartanak."

★

Ha összegezni akarjuk az adatokat, mindazt a káros hatást és pusztítást, mely a társadalomban jelentkezik az alkohol nyomán, a következőket kell kiemelnünk:

1. Magyarországon a szeszfogyasztás az elmúlt 20 év alatt megduplázódott.
2. Az alkoholos eredetű elmebetegek száma megnégyszereződött.

3. A májzsugorban elhunytak száma megháromszorozódott.
4. Évente kb. tízezer 25 és 60 év közötti férfi hal meg a túlzott alkoholfogyasztás következtében.
5. A jelenlegi alkoholfogyasztási szint mellett a dolgozó korban levő férfiak kb. egyharmada nem fogja megérni a nyugdíjkorhatárt.
6. A mértéktelen ivás miatt a férfiak átlagos életkora alacsonyabb, mint 20 évvel ezelőtt, és aránytalanul többen halnak meg 45 éves koruk előtt, mint 1950-ben.
7. A halálos balesetek csaknem felében döntő szerepet játszik az alkohol.
8. A szívbaj és a rák után Magyarországon az alkoholizmus az a kór, mely a legtöbb halálos áldozatot követeli. Többet mint a hajdani pusztító népbetegség, a tüdőbaj.
9. Magyarországon minden negyvenedik állampolgár nyilvántartott alkoholista, minden huszadik a betegség határán álló súlyos nagyivó, és minden negyedik egy megrögzött iszákostól veszélyeztetett családi környezetben él. Tehát az ország több mint egynegyedének életét befolyásolja az alkohol.

A szeszes italok hatalmas bevételt jelentenek ugyan az államnak, de másrészről sokkal nagyobb az a kár, ami a népgazdaságot éri az alkoholizmus révén. Mindezt így fogalmazza meg a Heti Világgazdaság: „Az alkoholmámor — az emberélet lerövidülésén, családi életek megroppanásán keresztül — pénzben nehezen kifejezhető társadalmi veszteség forrása." A kiesett munkaórák, a gyengébb munkateljesítmények és az idő előtt leszázalékolt, munkából kiesett tízezrek mellett a legnagyobb megterhelést az alkoholbetegek orvosi, kórházi kezelése jelenti az államnak. Az idült alkoholisták számára mind több gyógyintézetet kell létesíteni, nem is szólva a kórházakról, ahol az iszákosság okozta egyéb betegségeket kezelik, melyek egy része idült idegzavar és gyakran gyógyíthatatlan depresszió.

Magyarországon a lakosság keresetének aránytalanul magas hányadát fordítja italra: 11,6 százalékot, ami az élelmiszerekre költött összegnek kereken egyharmada! És ebből a szempontból hazánk utolérhetetlenül vezet a mezőnyben! Jól érzékelteti mindezt az alábbi statisztikai táblázat, melyek közül az első az egy főre eső nemzeti jövedelmet mutatja dollárban.

Magyarországé tehát a világelsőség: még a Szovjetunióban és Lengyelországban is kisebb az italra költött összegnek a keresethez viszonyított aránya, mint hazánkban! Amerikában pedig alig másfél százalék: annyira elenyésző, hogy az életnívót nem is érintheti.

A világon számon tartott tizenötmilliónyi magyarból ötmillió él a haza határain kívül, s ezeknek és utódaiknak sorsa az elkerülhetetlen beolvadás. A nemzetfenntartó erőt a trianoni határokon belül küszködő tízmillió képviseli, de ezt a tízmilliót korai halálozások tizedelik, és a születésszám aggasztó csökkenése miatt lassú fogyatkozás fenyegeti. A helyzetet súlyosbítja az alkoholizmus terjedése. A legfrissebb adatok a szeszfogyasztás további emelkedéséről szólnak: a fejadag (100 százalékos alkoholban számolva) 1980-ra már 11,83 literre nőtt! A magyarországi természetes szaporodás mélypontra jutott, és ha az alkoholveszély következtében még az új generációk egészségi károsodásával is számolnunk kell, a nemzet jövője még inkább vigasztalannak látszik.

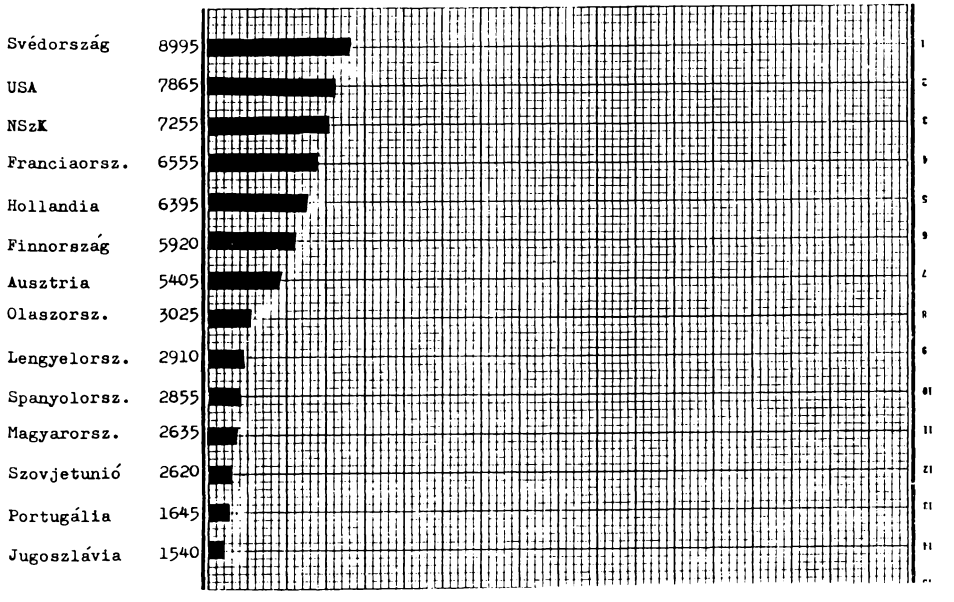

NYISZTOR ZOLTÁN

Vissza Európába

Akármennyire megszeretünk egy idegen kontinenst, a szívünk visszahúz Európába. Legalábbis azokat, akiknek a magasabb szellemi élethez közük volt. Hiába, kár is védekezni ellene, igazi kultúrembernek egyetlen feledhetetlen szerelme Európa marad.

Én is ezt éreztem azalatt a 13 év alatt, amit a trópus alatt töltöttem. Pedig nem úgy kezdődött! Azon az ócska, alig 3000 tonnás spanyol hajócskán, amivel átkeltem az Óceánon, egy furcsa dolog történt velem, amit csak akkori lelkiállapotommal tudok megmagyarázni.

Vigo-ból indultunk s egy napra kikötöttünk Lisszabonban. Ezt a fejedelmi szépségű várost megkímélte a háború. Itt nem voltak romok, sivár népkonyhák, rosszul öltözött darvadozó menekültek. Még a nácik által ide kimentett Chorin Ferenc, az egykori kőszénkirály is, aki pedig azzal járta be a pénzváltó utca levantinusait, hogy tekintettel üldözött zsidó mivoltára magasabb kurzuson váltsák be dollárjait, jól volt öltözve és nem garniszállóban lakott.

A hajónk éjféltájban indult tovább. A parancsnoki hídon álltam és a sötétbe süllyedt, romokban heverő Európa után szinte beleszédültem a káprázatos fényben ragyogó portugál főváros látványába. És eszembe jutott, hogy ez az Európa megcsalt, becsapott, kifosztott engemet. Szerelmese voltam a szó szoros értelmében, a legszebbnek, hódítónak, elbűvölőnek, ellenállhatatlannak hittem — s ez az Európa mint valami céda elrúgott magától, rendőrkézre adott, férges börtönökbe dobott s törvényt akart ülni felettem!

A szerelmében csalódott ember keserűsége fojtogatott.

A hajó lassan, halkan és sötéten, kioltott fényekkel mint valami kísértet oldalgott ki a Tajo folyóból a nyílt tenger felé. Az utolsó földdarab, Európa utolsó csücske sötétlett még előttünk. Magam se tudom, mi történt velem, de valami ösztönös, öntudatlan cselekedet lehetett. Lent találtam magam, közvetlenül a hajó szélén, átokra

nyílt a szájam s tehetetlen dühömben levizeltem az utolsó darab európai földet.

Talán még szórtam az átkot a céda szeretőre, amikor valaki puhán a vállamra tette a kezét és simogató hangon megszólalt:

— Nem szabad elkeseredni! Európa mindnyájunkat becsapott, de azért mégis új szépségben fog feltámadni s a kultúremberiség szerelme marad!

A spanyol kapitány volt, aki ettől a perctől kezdve nem III. osztályú utasnak, hanem vendégének tekintett...

Ez a jelenet jutott eszembe, mikor a maiquetai kikötőben hajóra szálltam, hogy végleg visszatérjek Európába. Ezen a vulkanikus dél-amerikai földön sok mindent átéltem, rengeteg kalandot és két forradalmat is, de megszerettem népét, tájait, trópusi klímáját. Ők is megszerettek, egyenesen a magukénak tartottak. Nevem be van vésve 1-2 haranglábra, néhány emberi szívbe s abba a két könyvbe, mely a nevemet viseli. Úgy éreztem, nem hiába és nem nyomtalanul éltem 13 évet ezen a kontinensen!

És mégis nem tudtam többé maradni. Elértem, sőt túlhaladtam a szokásos korhatárt, felébredt a nyugtalan, kóbor vérem s húzott vissza Európába. Vajon milyen lehet a kedves, régi szerető? Meg fog-e ismerni? És én ráismerek-e?!

A hajón csupa talián, akik pénzzel kisámfázva boldogan, lármásan térnek vissza Olaszországba — végleg vagy csak látogatóba. A levest a makaroni, a whiskyt a bor váltja le. A valamikor tengeri kalózairól hirhedt Karib tengerben (Kolumbiában nekem megnevezték azokat a nagy családokat, akiknek vagyonát az ősök kalózkodással szerezték) most már csak ragadozó cápák úszkálnak egyik szigettől a másikig. Trinidadig két nagy falkával is találkoztunk.

A nyüzsgő taliánok között mindössze ketten vagyunk idegenek. Én és egy szlovén fényképész, aki azonban messzire el fogja kerülni szülővárosát, ahol egész családját kiirtották Tito hordái.

Ez az új hajó gyorsan szeli a vizet és úszik két különböző világ között. Az egyik a hátunk megett marad és csak emléke kísér; a másik közeledik felénk mint valami ismeretlen.

S most itt ülök a római Szent Péter-téren s belemerengek a tudatba, hogy hányadszor térek immár ide vissza. Itt nevelkedtem pappá, ide menekültem Erdélyből a román letartóztatás elől s ugyancsak ide menekültem a magyar népbíróság s az orosz kémelhárító kalandja után. Itt minden a régi. Úgy ahogy Bramante, Michelangelo s a többi zseni megálmodta. Szerencsére a századok semmit sem vettek el belőle vagy adtak hozzá.

A Vatikán bronzkapuján most is alabárddal és színes szalagokból varrt uniformisában silbakol a svájci gárdista. A palota sem válto-

zott semmit, sem külsejében, sem rendeltetésében. Olyan mellékes, hogy most éppen ki lakja? Hogy II. Gyula vagy XIII. Leó vagy XII. Pius lakja-e? Valahogy úgy van az ember vele mint odaát a trópussal. Ott a fák nem hullatják el lombjukat, a virágok megszakítás nélkül virágoznak, semmi nem emlékeztet az elmúlásra — csak a Teremtés koronája, az ember hal meg. Itt is a Vatikán, Szent Péter, terek, templomok, paloták őrzik rendületlenül a századok kőbe vésett álmát, csak ez a cinikus római, a svájci gárdista, a bíborosok meg a pápák halnak meg.

Amilyen ismerős volt nekem Róma minden köve, olyan ismeretlenné vált a hosszú évek alatt az európai mentalitás. Mikor először megláttam, hogy egy anya ütötte-verte a gyermekét, olyan felháborodás vett erőt rajtam, hogy durván kiszakítottam a gyermeket az anya kezéből, amivel persze a nő szidalmát és átkát vontam magamra. Aztán idegen lett nekem a hajsza és versenyfutás az idővel, ami az európaiakat annyira jellemzi s amit már dél-amerikai szemmel nem alkotó fölénynek, hanem gyengeségnek, beteges tünetnek, az emberi rabszolgaság maradványának tartottam. S mikor az újságokban az első halálos ítéletről olvastam, a hajam szála is az égnek meredt: hát még mindig itt tart ez a rücskös Európa?! Közben azonban nem gondoltam arra, hogy odaát meg szabadon puffanthatja le az egyik ember a másikat.

De ezeken kívül is egyre-másra ért a meglepetés.

A hosszan tartó amerikai megszállás szörnyen érezhető volt az olaszokon. Ha azelőtt még az idegenforgalomra ráutalt vendéglők, üzletek, pincérek, sofőrök, utcai elárusítók is egy pár angol frázisnál megrekedtek s a többi purparlét gesztusokkal és mimikával pótolták, most már a fiatalabb nemzedékek folyékonyan beszélték az amerikás angolt. S közben elrontották a saját gyönyörűséges nyelvüket teleaggatva idegen szavakkal s még idegenebb kapcsolásokkal. Az üzletek cégtábláin dominált az angol s a hamburger, koktél, coca-cola polgárjogot nyertek. A szép melódikus olasz dalokat, melyek mellett annyit andalogtak a múlt századok, kiszorították az amerikai slágerek, a jazz és zabikölykei, úgy hogy igaza volt annak az amerikai tábornoknak, aki búcsúzásul oda nyilatkozott, hogy Amerikába kell visszamennie, hogy újra szép olasz dalokat hallhasson.

Közben rávetettem magam a lapokra és könyvekre. S itt várt újra nem kis meglepetés. Az olasz nyelv sokat változott s új szavak özöne fészkelődött benne. S ugyanezt kellett később tapasztalnom a némettel és franciával. Előzőleg sohse gondoltam rá, mert benne éltem, hogy a nyelv is élőlény, mely fejlődik, változik, módosul az élet alakulása szerint. Pedig tudnom kellett volna, hisz Jókai Móric nyelve sem volt azonos Szabó Dezsőével. Megfeledkeztem róla,

hogy a németet 1911 -ben sajátítottam el s az olaszt is ugyanakkor és hogy azóta 50 év telt el, azaz egy emberöltő.

De természetesen a nyelvnél is jobban érdekelt engem az európai lélek reagálása a történelmi eseményekre s egyáltalán az emberi mentalitás. Ebben az időben Európa már túlesett a meddő kérődzésen a fasizmus és nácizmus felett (csak a tipikus kérődző állatok, a politikusok maradtak meg mellette) s politikailag kialakult a közeljövő képe. A régi pártok csak roncsaikban maradtak fenn s a fórumot két szilárd tömb: a keresztény demokrácia és a kommunizmus kerítette tartósan a hatalmába. Az utóbbi ugyan már defenzivába szorult, de vasmarokkal tartotta a tömegeit. Beigazolódott a mondás, hogy a kommunista pártba könnyű belépni, de kilépni nem lehet!

A politika megújhodásával azonban nem járt együtt a tudomány és irodalom újjászületése. A kihalt vagy ledőlt régi nagyok helyét senki vagy epigonok foglalták el, akik legfeljebb a háború által kirobbant sexualitást iparkodtak kiaknázni. A katolicizmus is elvesztette harcos, hódító lendületét. A katolikus sajtó gondolata, melyért annyit küzdött a mi generációnk minden országban, lehanyatlott, letört mint a megvert hadsereg zászlaja s csak Európa két sarkán kuporgott még koldustarisznyával a hátán az Osservatore Romano és a La Croix. A különbségek, a színek elmosódtak. Nem abban az értelemben, hogy a hitetlenek megtértek volna, hanem abban, hogy a hívek elközönyösödtek.

Igaz, hogy a háború következtében új erők jelentek meg a világ porondján. Egyrészt diadalmasan és soha nem tapasztalt erővel törtek élre a természettudományok, másrészt a rádió, televízió s egyéb tényezők hatása alatt egy általános elgyerekesedési folyamat indult meg a tucatemberek között.

A mi generációnk legnagyobb tudósai sem sejtették azt a szédületes és megfoghatatlan fejlődést, amivel az új fizika, kémia, asztronómia, elektrónia rohamlépésben haladt egészen a világűr, az égi bolygók meghódításáig. Minden valamirevaló ifjú ember atomfizikus, rakétapatkoló akart lenni s csak lesajnálásban lehetett része annak, aki még mindig filozofálni, irodalmároskodni, történelmet bolhászni szeretett volna. Az emberiség bálványa csak az atomfizikus, az űrhajós, a gépagykonstruktor lehetett s még jó, hogy bolondok házába nem zárták ennek az elanyagiasodott, lelkétvesztett kornak a Cassandráit!

S minél általánosabb lett az iskolázás, annál kevesebb olvasója lett a nagy irodalomnak s először csak rejtegetve és a padok alatt, később már nyíltan ifjak és felnőttek az ostoba rajzokban kifejezett történeteket kezdték kultiválni. A klasszikusokról rátért az emberiség a detektívregényekre, melyek bűzlöttek a halomra gyilkolt

szereplőktől, hogy aztán még tovább csúszva kikössön a Drakulák s egyéb sötét kísértetek ponyvájánál.

Ma is kuncognom kell azon a sok jótanácson, amivel régi és új barátok a római berendezkedésre elhalmoztak. Azt mondta például az egyik: Egy magadfajta prelátus csak a pensionato romanoban lakhat! Nem tudtam ugyan, mi rejlett a "magamfajta" szó mögött, de ijedten megfogadtam a tanácsot. Bár ne tettem volna! A pensionato romano egy egyházi szálloda, a jelek szerint a Vatikán tulajdona, amit kedvetlen, mosolyt nem ismerő apácák vezetnek és borsos árairól híres. Egyik nevezetessége az, hogy mikroszkopikus szobái vannak miniatűr bútorokkal, ahol csak ülni vagy aludni lehet s ahol a mosdókagyló oly kisméretű mint egy köpőcsésze s az alján egy olyan eltávolíthatatlan acélrács van, hogy a kagylót eldugaszolni és a vizet a mosdáshoz meggyűjteni ne lehessen, hanem csak a csap vizével pacskolni. Gyermekeknek bizonyára nagy öröme telne benne, mert a kagyló és a csap közé még a fej sem fér be, tehát valóban csak pacskolni lehet benne. Azok számára, akik mégis alaposabban szoktak tisztálkodni, vannak ugyan fürdőszobák, de azok kulcsa a nővéreknél van s előző este kell elkérni. Aki elfelejti, mosdatlan marad, ami valószínűleg az igazi cél!

Rómában hamarosan beleestem én is abba a hibába, amibe minden amerikás. Miután az európaiak abban a hiedelemben élnek, hogy csak sok pénzzel kitömve lehet visszajönni Európába, hogy megtartsam az amerikások jó hírnevét, elkezdtem én is az amerikai nagybácsit játszani és költekezni. Végigcserkésztem a legjobb éttermeket és fizettem fűnek-fának. Itt nem kellett vitatkoznom, mint Dél-Amerikában, hogy ki fizeti a számlát, alkalmi barátaim nagylelkűen mindig rámhagyták a számla rendezését.

Aztán kibéreltem egy kis lakást az Odescalchi-palotában, gondolván, hogy egy "magamfajta" ember nem lakhat bármilyen bérházban, drága antik bútorokat vásároltam s megpróbáltam nyugalomba vonulni azaz csak újságot olvasni, nagyokat sétálni, elüldögélni a Szent Péter vagy a Fórum körül, irigykedve nézni a tüzes napkeltét s rezignáltan megbámulni a fáradt, melankolikus naplementét.

De hiába erőlködtem, nem ment a nyugalom, nem tudtam lelkileg megöregedni. Keresni kellett valami munkát, elfoglaltságot, hogy bele ne haljak a nyugalomba. Állásra nem gondolhattam, egy 70 éves ember Európának sem kell, de még az egyháznak sem! Hallottam ugyan a cinikus francia bíboros Tisserand mondását, hogy Rómában az egyházi karrier 70 éves korban kezdődik, de azt is tudtam, hogy Rómában csak egyházjoggal lehet könyökölni s ahhoz

meg világéletemben hatökör voltam. Újságírói vagy egyáltalán írói érdemeket nem szokott az egyház honorálni. Állítólag Serédi prímás mondotta volna, amikor valaki egy megüresedett irodalmi kanonokságra engem ajánlott: „Én nem volnék ellene, ha legalább valami tisztességesebb állása volna Nyisztornak!"

A semmittevés, megfigyelés s a múlton való rágódás közben egy szerencsés ötletem támadt: megírni a magyar katolicizmus fénykorát. Azt az 50 esztendőt, mely alatt a liberalizmustól koldusszerepre fogott katolicizmus legyűrte ellenfelét és domináló szerephez jutott vallási, társadalmi és politikai téren. A gondolat megragadott és felvillanyozott, csak két bökkenője volt: egyrészt a hosszas távollét alatt a magyar világtól elvesztettem a stílusomat, másrészt nem állott könyvtár, forrásanyag a rendelkezésemre.

Amilyen ostobaság vagy hencegés azt mondani, hogy egy idegen nyelv miatt elfelejthetjük az anyanyelvünket, (ez csak korlátolt agyakkal történhetik meg!) olyan könnyelműség azt hinni, hogy stílusunkat minden további nélkül örökre megtarthatjuk, ha pennánk parlagon hever is. Nem! A nyelv is olyan mint a hegedűjáték, ha sokáig nem gyakoroljuk, elveszti hajlékonyságát, kifejezési színeit. Mikor a spanyol nyelvű hosszas szolgálat után caracasi magyar lelkész lettem, nemcsak én éreztem, hogy beszédeim stílusa szegényes, erőtlen, hanem mások is. Például Vaszary Piri férje, dr. Bodócsy, aki hazulról jól ismerte stílusomat, hónapok múlva azt mondta egy prédikáció után: Most már kezdel belejönni a te megszokott stílusodba. Nekiestem hát saját írásaimnak, amiket Rómában fellelhettem s igazán nem kéjelgés, hanem tanulás szempontjából.

A másik bökkenő az volt, hogy szinte semmi forrásmunka nem állott rendelkezésemre, a saját memóriámra voltam ráutalva. Szerencsére annyira benne éltem abban a korban, némileg szereplője is voltam, hogy főfázisai mélyen belevésődtek az emlékezetembe. Különben is ami érdekel, arra mindig nagyon reagálok.

De a nehézségekkel szemben vigasztalt az a tudat, hogy egy nagy missziót teljesítek a fiatalabb generációkkal s a jövővel szemben. Megdöbbenve kellett ugyanis tapasztalnom, hogy a háborús összeomlás, az orosz megszállás, a katolikus irányú könyvek és könyvtárak megsemmisítése vagy elhurcolása ismeretlen raktárakba, annyira ráborította feledés fátyolát az újkori katolikus reneszánszra, hogy kint és bent egyaránt már sokan nem tudták, ki volt Prohászka, Bangha, Tóth Tihamér vagy csak épp a nevüket hallották, de szerepüket már nem ismerték.

Úgy éreztem, hogy ennek a korszaknak a megírása becsületügy, aminek eleget kell tenni. S mert odahaza ilyen munka kiadására

sem szabadság, sem légkör, de még elméleti eshetőség sem volt s mert az öt kontinensen szétszóródott magyarok között is már alig akadt hírmondója ama nagy időknek és hősi küzdelmeknek, énrám mint utolsó tanúra hárult a feladat, hogy a tartozásnak eleget tegyek.

A könyvnek semmi sikere nem volt. A jelek szerint odahaza lett volna nagyobb sikere, mert az itt-ott becsempészett példányok körben jártak s egymástól is ellopkodták. Az emigráció azonban oda se bagózott neki! Volt olyan mulatságos eset, hogy az eladásra küldött példányokat egyszerűen elajándékozták ismerőseim között, feltételezve, hogy egy gazdag amerikás csak ingyen osztogathatja a könyveit. A jezsuita rend pedig, melyet 20 éven át szolgáltam éhbérért hűségesen, 100 vagy 200 tagjának mindössze 10 példányt rendelt. Bizonyára azt gondolta, hogy szétszedi ívekre s akkor minden rendtagnak jut belőle valami, a feje vagy a farka.

Most hogy hivatal nem kötött és szabadon rendelkezhettem az időmmel, állapíthattam meg, hogy Rómával betelni nem lehet. Éveken át és mindig nyújt valami újat, valami meglepetést. Minden más világvárost meg lehet unni, mert csak egy része van, múlt századok ott felejtett építészeti remeke, aztán semmi más csak a szürkeség, az egyformaság tobzódása. Rómának azonban sok ilyen történelmet lehelő része van, mely a Vatikántól a Caracalla-termákig, Augusztus sírjától Szent Pálig, a katakombáktól a Milvius hídig, a Néró sírjától a Via Appiáig terjed. Mindenütt van egy szobor, egy kép, egy stílus, egy templom, palota vagy csak torzó, melyet ahányszor elnézed, annyiszor fedezel fel benne valami újat.

Rómát nem lehet megunni, de az életet mindenütt meg lehet unni munka, elfoglaltság nélkül. Ez énrajtam is beteljesedett! A könyvem megírása után nem láttam többet célt magam előtt s megöregedni, csak vegetálni semmiképpen nem tudtam. Úgy éreztem, hogy még elegendő fizikai erőm és lelki rugalmasságom van arra, hogy valahol állást vállaljak. De hol? A választás csak Németországra eshetett, mert nyelvüket jól beszéltem s ott nagy volt a paphiány.

Szokásos hirtelenséggel és könnyelműséggel felmondtam a lakásomat, elajándékoztam a bútoraimat, könyveimet (már ötödször életemben) s elutaztam Rómából, egyenesen Essenbe, a Ruhr-vidéki bányák és ipartelepek nagy centrumába, mely nemrég lett önálló egyházmegye és kötéllel fogta a facér papokat.

A bogotai eset megismétlődött. Ahogy ott múltam megismerése után egy bolondok házába helyeztek káplánnak, úgy most Essenben tiszteletteljes nagy fogadtatás után egy hülye gyermekek intézetébe vittek vakációs helyettesnek. Haladunk, pajtás! — kuncogtam

magamban — a bolondok házából előléptünk a hülyék intézetébe s ha sokáig élünk, még kisdedóvóba is eljuthatunk!

Pedig disponálásomban nem volt semmi rosszmájúság, csak mert a személyzeti főnöknek jó barátja volt a vakációra készülő direktor, azért helyezett engem ideiglenesen oda.

Az intézet a maga 1200 növendékével nekem mint a direktor helyettesének nem sok munkát adott: mise, szentbeszéd, gyóntatás, ájtatosságok. A hülyékkel közvetlenül egy másik lelkész foglalkozott. Én csak az udvaron vagy a kertben találkoztam velük. Megpróbáltam szóba elegyedni velük, de olyan tökéletes hülyék voltak, hogy nem tudtam semmi mást kihozni belőlük, minthogy bő káposzta- és krumplitermés lesz s hogy a disznók szépen híznak. A legértelmesebb nagy fiú fölényes hangsúllyal, ami a többinek szörnyen imponált, mindennap megkérdezte, hogy ugyebár Rómából jöttem s hogy a pápát Jánosnak hívják.

Az intézetet a két papon kívül apácák vezették, vaskos, merev, észak-német apácák. Ebben a hülye környezetben, ahol még a portás is kiérdemesült hülye volt, úgy látszik inkább erélyre mint szeretetre volt szükség, mert mint valami dragonyos őrmesterek úgy jártakkeltek a nővérek. Néha már az a gyanúm támadt, hogy kardot hordanak a habitusuk alatt.

Essenben értettem meg végleg azt a nagy lelki különbséget, ami a latin katolicizmust a germántól elválasztja. Eleinte csak a templomok csupaszsága, dísztelensége tűnt fel. A legtöbb helyen csak egy oltár van s a padok és legfeljebb egy magasra tűzött kereszt. Semmi szobor, szentkép, ami ájtatosságra hangolna. Akárcsak a protestáns templomok konganak az ürességtől. Néhol, főként az új templomokban a Mária-szobor is az előcsarnokba száműzve. A dél-német barokk színpompás káprázata után az észak-német hűvös zárkózottsága!

De nemcsak a templomok ilyenek, hanem az emberek lelkivilága is. Ó igen, vasárnap megmozdul a város és tódul a templomok felé. De mintha nem a lélek igénye, hanem a kötelességérzet vezetné őket. Ott vannak a misén, mert az kötelesség s minden német alapjában véve katona és parancsszóra engedelmeskedik. Valószínű, hogy a mise egy-egy pillanatában imára nyílik a szíve, de ez nem látszik meg rajtuk, csak állnak mereven, hallgatagon, nagyon tisztességtudón, mint akik Őfelsége, az Úristen szolgálatára vannak kirendelve. S ahogy a mise véget ér, sarkon fordulnak és tódulnak kifelé — a sörcsarnok felé!

Aztán a következő vasárnapig magukra maradnak a templomok. Egyedül az örökmécses pislákol az oltár előtt. Nagyritkán lép be valaki. Akár be is csukhatnák hétközben, annyira nincs közönsége.

Pár ezer magyar is élt akkor Essenben, de én csak egy bányamérnökkel s egy operaénekesnővel találkoztam véletlenül. A magyaroknak külön lelkészük volt, aki német iskolákban tanított, de mindenesetre úgy tett, mintha ezerannyi dolga volna. Az októberi felkelés évfordulóját nagy pompával akarta megünnepelni s azért rám parancsolt (az udvariasság kódexét nyilván nem ismerte), hogy mondjak szentbeszédet. Miután telefonon nevelni nem lehet s egy nagy magyar évforduló előbbrevaló mindennél, elvállaltam a szerepet.

De bár ne vállaltam volna! Ennél szomorúbb és leverőbb magyar ünnepségen még nem vettem részt. A mise kezdetén mindössze nyolcan voltak a templomban, azok között is két gyermek, de a prédikáció idejére felvergődtünk 18 -ra. Sírt a lelkem s a nagy gonddal elkészített beszéd lélektelenül, üresen kongott végig a templomon.

Utána egy nagyobbacska teremben a karhosszúságú virslik és sör szagára valamennyire felgyűlt az 56 -os menekültek száma, amit kiegészítettek a meghívott német vendégek. A levert magyar forradalom emléknapján igazán stílszerűen egy tipikus kocabanda fújta, verte, püfölte a legkülönbözőbb hangszereken a régi csárdásokat s a katonanótákat. A prímás maga a pap volt, aki hol a hangszerét recsegtette, hol a közönség animálására torkaszakadtából dajnászta, hogy „jobb válláról a bal vállára, bal válláról a jobb vállára göndörödik a haja".

A torkomon megakadt az épp leharapott blockwurst. Sürgősen haza kellett mennem!

Hét hónap után egy váratlan betegség vetett véget németországi szereplésemnek. Vízkereszt táján betört Németországba az ázsiai influenza vírusa s az elsők egyike voltam, akit elkapott. Magas láz, asztmaszerű fojtogató köhögés s a hörgőkből szünet nélkül egy olyan sűrű nyálváladék, mely a fuldoklással felért. Bár az intézetnek saját orvosa volt, csak harmadnap látogatott meg, mikor már 40 fokos lázam volt, akkor is tán azért, nehogy megfertőzzem az intézetet. Megmérte a pulzusomat, aztán ijedten rám nézett:

— Magának alig van pulzusa — mondotta halkan.

— Adjon azonnal egy streptomicin injekciót — feleltem — hogy a lázat leszorítsuk.

— Mi német orvosok még tartózkodók és óvatosak vagyunk az antibiotikumokkal szemben.

— Mit bánom én — förmedtem rá — hogy a német orvosok mint vélekednek, én azonban tapasztalásból tudom, nem egyszer megpróbáltam, hogy jól és azonnal reagálok a streptomicinre.

Alig vártam, hogy az orvos kitegye a lábát a szobából. Meg-

vesztegettem egy fiatal nővért, pénzt adtam neki, hogy a szomszéd patikában megvásárolja s nyomban be is adta az injekciót.

De a doktor gyorsabb volt mint az én titkos manőverem s annak a hatása. Megtelefonálta a püspökségre, hogy a szívem már alig dobog, a halálommal kell számolni. Hamarosan meg is jelent 2-3 pap az ismerősök közül, mereven mintha kardot nyeltek volna, megálltak az ágyam lábánál s csak annyit mondtak: Herr Prälat! s úgy tetszett, hogy szemmel lemérik a nekem való koporsót.

Mindezek tetejébe berontott a szobámba a főnöknő s nem tudom, miféle barbár ötlettel, de felemelt ököllel mint egy furia közeledett az ágyam felé: — S most még beteg is lett nekem! — sziszegte. A kijelentés nagyon felháborított. Minta bizony csak azért lettem volna beteg, hogy neki a dragonyos őrmesternek szerezzek kellemetlenséget! Tűrtőztettem magam, de azért visszavágtam:

— Nézze, én nem magának lettem beteg, hanem legfeljebb magától, mert még 40 fokos lázzal is kövér disznóhússal (az volt mindennap) és savanyított káposztával traktál. Hordja el magát, mert a virust magára ragasztom!

Az injekció valóban 24 óra leforgása alatt leszorította a lázamat, de a tüdőm állandó hörgése, az asztmás köhögés, a borzalmas mennyiségű nyálképződés a hörgőkben s a fuldoklási rohamok nem szüntek meg. Se nappalom, se éjjelem nem volt. Meg voltam győződve, hogy ütött a végórám s hogy az én utam már csak a csillagok közé vezet.

Zimankós, sötét téli napok voltak. A hó jéggé fagyott s a szénbányák és vegyi gyárak kiokádott füstje fekete lepedőt borított rá. Kietlen, vigasztalan, mint a megátkozott volt az egész vidék.

Az intézetben volt egy fiatal olasz tanítónő csereakción. Szegényke megállt előttem mindennap és sírva kérdezte:

— Páter, Németországban sohasem kel fel a Nap?

— A napsugarat — feleltem — itt hiába keressük, Olaszországba kell érte visszamennünk!

Pár nap múlva búcsút mondtam Essennek s visszarepültem Rómába a napsugarat megkeresni.

JANUÁR

JÉZUS NEVE HÓNAPJA

BOLDOGHÓ	TÉLHÓ
1. péntek, bűnbánat napja	1 ÚJÉV, KISKARÁCSONY
1. szombat	2 N. Vazul, Naz. Gergely; Érd
Vízkereszt vasárnapja	3 Genovéva (Gyöngyvér)
Hétfő	4 Seton Erzsébet-Anna, Bu. Gáspár
Kedd	5 Neum. János; Gerlák (Ellák)
Szerda	6 Gáspár, Menyhért, Boldizsár
Csütörtök	7 Pe. Rajmund, Január (Gyopárka)
Péntek, bűnbánat napja	8 Szörény ap., Péter (Tas)
Szombat	9 Julián, Vitályos vtk.
Vas. (Jézus megkereszt.)	10 Vilmos pk., X. Gergely p.
Hétfő	11 Higyin p., Teodóz: Dózsa ap.
Kedd	12 Ernő ap., Tigrius (Kaplony) vt.
Szerda	13 Hilár : Vidor et., Csongor
Csütörtök	14 Félix: Felekes (Bódog) vt.
Péntek, bűnbánat napja	15 Remete Sz. Pál (Kicsind)
Szombat	16 Marcell vt. p.: Marcal (Mácsa)
Évközi 2. vasárnap	17 Antal rt., Béke Királynője (Békés)
Hétfő	18 Piroska vt. sz., B. Beátrix
Kedd	19 Árpád-házi Szent Margit (Gyöngyi)
Szerda	20 Fábián, Sebestyén, B. Özséb
Csütörtök	21 Ágnes vt. sz. (Báránka)
Péntek, bűnbánat napja	22 Vince vt., Anastáz (Enyed)
Szombat	23 BA. eljegyzése (Aracsa, Arad)
Évközi 3. vasárnap	24 Szal. Ferenc (Szalók), Bedő vt.
Hétfő	25 Pál ford., Bretannió (Bottyán)
Kedd	26 Timót, Titus pkk.
Szerda	27 Arsz. János., Mer. Angyéla
Csütörtök	28 Akv. Tamás ea., Valér (Erőd)
Péntek, bűnbánat napja	29 Konstánc (Taktamér)
Szombat	30 Mártonka sz., Barzes (Bars)
Évközi 4. vasárnap	31 Bos. János ra., Péter ps. (Zalán)

JANUÁR

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Újév, Sz. Vazul	Péntek	Újév, Zwingli
2	Szilveszter: Sorostély	Szombat	Ábel, Béla
3	Malakiás próféta	Vasárnap	Énok, Benjámin
4	Hetven apostoltanítvány	Hétfő	Titus, Leona
5	Teónás (Tompos)	Kedd	Noé, Simon
6	*Epifánia*	Szerda	*Vízkereszt*
7	Ker. János, Iván	Csütörtök	Attila
8	György: Gyerő	Péntek	Marcel
9	Polieuktes vt.	Szombat	Szörény
10	Nisszai Gergely pk.	Vasárnap	Melánia
11	Teodóz: Dózsa ap.	Hétfő	Ágota, Anikó
12	Zakeus vas.	Kedd	Ernő
13	Sztratónikus vt. (Csongor)	Szerda	Vidor
14	Sinai atyák	Csütörtök	Bódog, Révész I.
15	Pál és János remete	Péntek	Lóránt, Lasco
16	Szent Péter lánca	Szombat	Gusztáv, Révész B.
17	N. Antal ap., rem.	Vasárnap	Antal
18	Nagy Atanáz et., Cirill	Hétfő	Piroska
19	Makár remete, Fruzsina	Kedd	Sára, Heid, Káté
20	Eutimus ap. (Ötömös)	Szerda	Fábián, Sebestyén
21	Miksa és Ágnes	Csütörtök	Ágnes, Kun Bert.
22	Timót, Anasztáz.	Péntek	Artur, Fejes I.
23	Kelemen vt. pk.	Szombat	Ézsaiás, Zelma
24	Xénia, Euzébia	Vasárnap	Taddeus
25	Naz. Gergely: Gecső ea.	Hétfő	Saul megt.: Pál
26	Nagy Xenofon vt.	Kedd	Vanda
27	Krizosztom (Karád)	Szerda	Lotár, Levente
28	Efrém szír egyháztanító	Csütörtök	Károly
29	Ignác ereklyéi átvitele	Péntek	Adél
30	Triódium, 3 szent pk.	Szombat	Mártonka
31	Cirus (Csörsz) és János	Vasárnap	Virgilia

A Hold fényváltozásai:

Első negyed	3-án
Holdtölte	9-én
Utolsó negyed	16-án
Újhold	25-én

FEBRUÁR

LOURDES-I SZŰZ

BÖJTELŐ	TÉLUTÓ
Hétfő	1 Sövér pk., Pión vt. (Ézelő)
Kedd	2 Gyertyaszentelő (Fényő, -ke)
Szerda	3 Anzgár, Balázs pkk., Zákoly, Csapó
Csütörtök	4 Korzini András: Endrőd
1. péntek, bűnbánat napja	5 Ágota, Avitus (Ösöny, Ösönke)
1. szombat	6 Japán vtk., Dorottya, Sümegi BA.
Évközi 5. vasárnap	7 Juliána (Jávorka), Tódor
Hétfő	8 Em. Jeromos, Honorát (Becsend)
Kedd	9 Apolka vt. sz., Radnót pk.
Szerda	10 Skolasztika: Kolostya, M. Pál
Csütörtök	11 Lourdes-i Áldó BA. (Áldáska)
Péntek, bűnbánat napja	12 B. Fces vtk.: Miklós, László, ts.
Szombat	13 R. Katalin, Benignus (Bény, -öke)
Évközi 6. vasárnap	14 Cirill-Metód, Bálint, Adony
Hétfő	15 K. Kolos, Erdélyi Síró BA.
Kedd	16 Julianna, Pálfalvi BA. (Felhőke)
Szerda	17 Donát, Evermód (Edömén)
Csütörtök	18 Jeru. Simeon pk.: Semjén
Péntek, bűnbánat napja	19 P. Konrád, Mansvét (Szende)
Szombat	20 Eleutér (Aladár), Potám (Őned)
Évközi 7. vasárnap	21 Dam. Péter ea., Nóra
Hétfő	22 Péter székf., Kort. Margit
Kedd	23 Polikárp (Balambér), Szemere
Hamvazósz., szigorú böjt	24, Mátyás, Montán vt. (Dobó)
Csütörtök	25 Nicefor (Géza), Taráz (Tarcal)
Péntek, bűnbánat napja	26 Viktor, Győző rt., Sándor pk.
Szombat	27 Leánder: Lándor pk., P. Gábor
Böjt 1. vasárnapja	28 Román, Pupulus (Árvád, -cska)

FEBRUÁR

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Trifon (Turány) vt.	Hétfő	Ignác, Benkő
2 Jézus tal. Simeonnal	Kedd	Karolina
3 Simon és Anna	Szerda	Balázs
4 Izidor: Szidor	Csütörtök	Veronika, Rákóczi
5 Ágota: Teodula (Toldoska)	Péntek	Ágota
6 Bukolus	Szombat	Dorottya, Jób
7 Parténius pk.: Pertényes	Vasárnap	Tódor
8 Tivadar vt. Zakariás pr.	Hétfő	Salamon, Aranka
9 Nicefor vértanú	Kedd	Apollónia
10 Karalampiás	Szerda	Árpád, Elvira
11 Balázs vt., Teodóra	Csütörtök	Dezső, Bertold
12 Melécius pk. (Vécs)	Péntek	Lili, Balogh P.
13 Martinián és Zoé	Szombat	Ella
14 Ciril apostol	Vasárnap	Bálint
15 Onézimus vt.	Hétfő	Zoltán, Emese
16 Pamfil vértanú	Kedd	Juliánna
17 Tódor (Somodor)	Szerda	Konstantin
18 Leó pápa	Csütörtök	Simon, Luther
19 Árkippus	Péntek	Zsuzsánna
20 Katániai Leó főpap	Szombat	Aladár, Álmos
21 Timót rem.	Vasárnap	Eleonora: Nóra
22 Péter	Hétfő	Gerzson
23 Polikárp (Balambér)	Kedd	Alfréd
24 János feje megtalálása	Szerda	Mátyás apostol
25 Taráz pk. (Tarcal)	Csütörtök	Géza
26 Porfir pk. (Szederkény)	Péntek	Sándor
27 Prokóp	Szombat	Ákos
28 Vazul (Vászoly)	Vasárnap	Zakariás

A Hold fényváltozásai:

Első negyed	1-én
Holdtölte	8-án
Utolsó negyed	15-én
Újhold	23-án

MÁRCIUS

SZENT JÓZSEF HÓNAPJA

BÖJTMÁS	TAVASZELŐ
Hétfő	1 Albin pk., Leó (Arszlán) vt.
Kedd	2 Szimplic p. (Somló), Pr. Ágnes
Szerda	3 Kunigunda: Kinga, Kamilla sz.
Csütörtök	4 Kázmér, Elpid (Ete) vt.
1. péntek, bűnbánat napja	5 Özséb vt., Adorján vt.
1. Szombat	6 Viktorin (Csekőd), Jordán: Ardány
Böjt 2. vasárnapja	7 Perpétua, Felicitás vtk., B. Tamás
Hétfő	8 Is. János, Szilván (Zsolt, Zoltán)
Kedd	9 Rm. Franciska: Fanni, Ni. Gerg.
Szerda	10 40 vt. (Csetény, Cseténke)
Csütörtök	11 Konstantin (Szilárd), Ötömös pk.
Péntek, bűnbánat napja	12 Gergely, Ince p. (Ináncs)
Szombat	13 Szabin, Nimfodora (Sellő), B. Egyed
Böjt 3. vasárnapja	14 Matild kné.: Tilda, Afrodiz (Abossa)
Hétfő	15 1848-as m. ünn., Specióz (Szepesd)
Kedd	16 Geréb pk., Ábrahám: Ibrány
Szerda	17 Patrik (Abos), Ar. József: Izsép
Csütörtök	18 Jer. Cirill ea, Sándor (Kászon)
Péntek, bűnbánat napja	19 József (Munkács, Forgácska)
Szombat	20 B. Csák Mór, Martos pk.
Böjt 4. vasárnapja	21 Benedek (Bendegüz, Bekény)
Hétfő	22 Gy. Katalin, Benvenut (Cséka)
Kedd	23 Turib pk., Frumenc (Magod)
Szerda	24 Gábor, Berta, Svéd Katalin
Csütörtök *Gyüm. oltó BA.*	25 Gyüm. oltó BA., Iréneus (Ernye)
Péntek, bűnbánat napja	26 Emmánuel: Manó, Montán (Dabas)
Szombat	27 Lidia vt., Sándor vt. (Alpár)
Böjt 5. vasárnapja	28 Kap. János, Vitályos (Elemér)
Hétfő	29 Auguszta: Ágosta, Bertót kárm.
Kedd	30 Kerény vt., Domnin (Urkony)
Szerda	31 Guidó: Vid., B. Erzs., Ámos

MÁRCIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Eudoxia vt.: Dóka	Hétfő	Albin
2	Teodót püspök	Kedd	Lujza
3	Eutrópius vértanú	Szerda	Kornélia: Nelli
4	Gerázimus apát (Ősze)	Csütörtök	Kázmér
5	Kónon vértanú	Péntek	Perpetua, Adorján
6	Ámori vtk.	Szombat	Jenő, Ursinus
7	Vazul: Vászoly vt.	Vasárnap	Tamás
8	Teofilaktus pk.	Hétfő	Zoltán
9	Szebastéi 40 vt.	Kedd	Franciska
10	Kodrát vt. (Karancs)	Szerda	Olimpia
11	Szofron pk.	Csütörtök	Szilárd
12	Teofán	Péntek	Gergely
13	Nicefor pk. (Géza)	Szombat	Rudolf, Krisztián
14	Benedek atya	Vasárnap	Matild
15	Nemzeti ünnep, Agápius	Hétfő	Nemzeti ünnep
16	Szabin vt., Sándor pk.	Kedd	Henrietta
17	Elek	Szerda	Gertrud
18	Jeruzsálemi Cirill pk.	Csütörtök	Sándor
19	József, Krizsán	Péntek	József
20	Szabbási kolostor vt.-i	Szombat	Hubert
21	Jakab vt.	Vasárnap	Benedek, Szikszai
22	Vazul vt., Izsák	Hétfő	Katalin
23	Nikon vt.	Kedd	Ottó
24	Zakár, Jakab	Szerda	Gábor
25	Gyümölcsoltó Boldogasszony	Csütörtök	Mária
26	Gábor	Péntek	Manó
27	Matróna vt.	Szombat	Hajnalka
28	Hilarion	Vasárnap	Gedeon: Gida
29	Márk pk.	Hétfő	Ciril, Koppány
30	Lajtorjás János pk.	Kedd	Mária, Márta
31	Hipácius (Huba)	Szerda	Árpád

A Hold fényváltozásai:

Első negyed 2-án
Holdtölte 9-én
Utolsó negyed 17-én
Újhold 25-én

ÁPRILIS

OLTÁRISZENTSÉG HÓNAPJA

Sárkányölő (Szentgyörgyhó) TAVASZHÓ

Csütörtök	1 Hugó pk., Makár ap.
1. péntek: bűnbánat napja	2 Pauli Ferenc, Orbán pk. (Iba)
1. szombat	3 Rikárd pk., Sixtus: Sükösd p. vt.
Virágvasárnap	4 Izidor ea. (Turdos), Benkő fc.
Hétfő	5 Ferr. Vince dm. (Vasárd, -ka)
Kedd	6 Cselesztény p., Szatur (Takson)
Szerda	7 La S. Ján. ra, Afrátes (Árpád)
Nagycsütörtök	8 Dénes pk., Radnai BA. (Réde)
Nagypéntek	9 Konrád, Deszignát (Szecsőd)
Nagyszombat	10 Ezékiel, Geján (Gyalán, -ta)
Húsvétvasárnap	11 Leó, Szaniszló vt., Benedek ps.
Hétfő	12 Gyula p., Damján: Demők pk.
Kedd	13 Márton p., Ida, Kvintil (Ötény)
Szerda	14 Tibor, Valérián vtk., Abund (Bőd)
Csütörtök	15 Eutikes vt. (Etes, -di)
Péntek: bűnbánat napja	16 Bernadetta; Enkrátisz (Enikő)
Szombat	17 Anicét p. (Etecsény), Rezső vt.
Húsvét 2. vasárnapja	18 Amadé szerv., Galdin (Zatád)
Hétfő	19 IX. Leó, Besnyői BA (Besnyő, -ke)
Kedd	20 Tivadar, Krizofóra (Kincső)
Szerda	21 Anzelm: Enzsel ea., Parz. Konrád
Csütörtök	22 Zsótér p., Leonidás (Legénd)
Péntek: bűnbánat napja	23 György vt., Béla pk., Ehellős vt.
Szombat	24 György, Szigm. Fidél (Hived)
Húsvét 3. vasárnapja	25 Márk ev., Ányos: Ángyán pk.
Hétfő	26 Tanácsadó BA, Kilit (Köllő)
Kedd	27 Zita sz., Kástor vt. (Káta, Kátoly)
Szerda	28 Ch. Péter, Tiball vt. (Tiván, -da)
Csütörtök	29 Siénai Katalin, Robogány
Péntek: bűnbánat napja	30 V. Pius, B. Zsófia

ÁPRILIS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Egyiptomi Mária remete	Csütörtök	Hugó
2	Titus, Amfián és Edézius	Péntek	Áron
3	Nicétás apát	Szombat	Ambrus
4	Virágvasárnap	Vasárnap	Izidor
5	Kolos, Teodul (Toldos)	Hétfő	Vince
6	Szent Tamás ap.	Kedd	Celesztin
7	György: Györös főpap	Szerda	Herman
8	Nagycsütörtök	Csütörtök	Nagycsütörtök
9	Nagypéntek	Péntek	Nagypéntek
10	Nagyszombat	Szombat	Nagyszombat
11	Húsvétvasárnap	Vasárnap	Húsvét
12	Húsvéthétfő	Hétfő	Gyula
13	Vazul pk.	Kedd	Ida
14	Tamás ap.	Szerda	Tibor
15	Gyula p.; Damján	Csütörtök	Tas, Atala
16	Arisztárkos vt. és társai	Péntek	Lampért
17	Agapit (Ádok) pápa, Semjén	Szombat	Rezső, Anicét
18	János remete, Jóka	Vasárnap	Ilma
19	Pafnucius vt., János remete	Hétfő	Kocsárd
20	Tivadar: Tiva remete	Kedd	Tivadar
21	Január vt. pk.	Szerda	Aladár, Enikő
22	Szikeotus Tódor (Arda)	Csütörtök	Csilla, Szilárd
23	György: Gyerő: Gyorkos	Péntek	Béla
24	Szabbás: Sebők vt.	Szombat	György
25	Szent Márk evangélista	Vasárnap	Márk. ev.
26	Vazul:Vászoly vt. pk.	Hétfő	Ervin
27	Simeon: Semjén	Kedd	Rebeka, Arisztid
28	Jázson, Szozipáter	Szerda	Valéria
29	9 cyzikusi vt., Memnon	Csütörtök	Lenke
30	idb. Jakab apostol	Péntek	Katalin

A Hold fényváltozásai:

Első negyed	1-én
Holdtölte	8-án
Utolsó negyed	16-án
Újhold	23-án
Első negyed	30-án

MÁJUS

SZŰZ MÁRIA HÓNAPJA

LÉLEKHÓ (Pünkösdhó)	TAVASZUTÓ
1. szombat	1 Munkás Sz. József, Bánk, Szalka
Húsvét 4. vasárnapja	2 Atanázs ea., Szádok, Márk
Hétfő	3 Fülöp, Jakab apsk., Sosteneus
Kedd	4 Flórián: Flóris, Kocsárd bc. pk.
Szerda	5 Iréne: Jerne, B. Vid (Nyirjes)
Csütörtök	6 Benke: Áldóka, B. Árp. Erzs.: Zsóka
1. péntek: bűnbánat napja	7 Domitilla (Dalma), B. Gizella kné.
Szombat	8 Dezsér pk., Benedek p.: Bekő
Húsvét 5. vasárnapja	9 Pakóm ap (Bakony), B. Albert ps.
Hétfő	10 Antonin (Altagur), Jób pátr.
Kedd	11 Ignác fc., Majol bc. (Máhol, Majlát)
Szerda	12 Pongrác, Ehellős vtk., Imelda sz.
Csütörtök	13 Gyemma (Gyöngy), Szervác
Péntek: bűnbánat napja	14 Mátyás aps., Gar. Mihály: Mikecs ra.
Szombat	15 Indár, Torkvát vtk. (Törked), Fürtike
Húsvét 6. vasárnapja	16 Nep. János, St. Simon (Botond)
Hétfő	17 Paskál fc. vt. (Húsvéd, -ka)
Kedd	18 I. János p.: Jóka, Venánc (Vadad)
Szerda	19 Celestény Péter, Pudens (Buda)
Áldozócsütörtök	20 Bernardin fc., Akvila (Alattyán)
Péntek: bűnbánat napja	21 Bob. Andocs, Nikostrát (Hősed)
Szombat	22 Júlia (Gyulácska), Rita, Ilka
Húsvét 7. vasárnapja	23 Dezső pk., Eutikius (Tékes) vt.
Hétfő	24 Hadsegítő BA. (Hadad, Hadossa)
Kedd	25 VII. Gergely, Orbán, Béda, Lenke
Szerda	26 Néri Fülöp, Fugác (Füged)
Csütörtök	27 Kenti Ágoston, B. Pelbárt
Péntek: bűnbánat napja	28 Hegyi Bernát, B. Albert (Csanád)
Szombat	29 Gellérke özv., Vótus rt. (Esküllő)
Pünkösdvasárnap	30 A. Janka, Sz. Jobb (Kézd, Kézdi)
Hétfő	31 Sarlós BA. (Sallód, -i)

MÁJUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Jeremiás próféta	Szombat	Fülöp, Jakab
2	Nagy Atanáz egyháztanító	Vasárnap	Zsigmond, Kiss I.
3	Tódor, Timót és Móra vtk.	Hétfő	Irma, Pósaházi
4	Pelágia vt. sz.	Kedd	Flórián, Fóris
5	Iréne: Jerne vt.	Szerda	Gothárd, Kocsárd
6	Jób pátriárka	Csütörtök	Frida
7	Sz. Kereszt megjelenése	Péntek	Szilás
8	János ap. és evang.	Szombat	Mihály, Gizella
9	Sz. Miklós átvit.	Vasárnap	Ármin, Fodor
10	Buzgó v. Zelóta Simon ap.	Hétfő	Gergely, Ildikó
11	Cirill és Metód pk.	Kedd	Flóra. Anyák n.
12	Epifánius pk., Gyermán pt.	Szerda	Pongrác
13	Glicéria (Édeske), Szervác	Csütörtök	Szervác
14	Izidor vt.	Péntek	Bonifác
15	Pakóm (Bakony)	Szombat	Zsófia
16	Teodor: Tivadar	Vasárnap	Mózes
17	Andornok, Junia pannon vtk.	Hétfő	Ubul
18	Pető és Dénes, Teodót	Kedd	Erik
19	Patrók: Pátricius vt., pk.	Szerda	Sarolta, Előd
20	Áldozócsütörtök	Csütörtök	Áldozócsütörtök
21	Konstantin és Ilona	Péntek	Konstantin
22	Baziliszkusz vt. (Basagur)	Szombat	Júlia, Ilka
23	Mihály: Mikes pk.	Vasárnap	Dezső
24	Oszlopos Simon; Semjén	Hétfő	Eszter
25	Ker. János fejereklyéje	Kedd	Orbán, Szász Dom
26	Kárpos	Szerda	Ede, Janka
27	Therapont vt. pap	Csütörtök	Béda, Magda
28	Nicétás (Nyék)	Péntek	Lóránt
29	Teodózia szűz	Szombat	Maxim
30	Pünkösdvasárnap	Vasárnap	Pünkösdvasárnap
31	Pünkösdhétfő	Hétfő	Hősök napja

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte 8-án
Utolsó negyed 16-án
Újhold 23-án
Első negyed 29-én

JÚNIUS

JÉZUS SZÍVE HÓNAPJA

TŰZÁLDÓ (Szentiványhó) NYÁRELŐ

Kedd	1 Jusztin vt. Gaudenc (Kadocsa)
Szerda	2 Marcellin, Ed. BA. (Ildikó), Etele
Csütörtök	3 Ugandai vtk., Klotild, Cecil (Csellő)
1. péntek, bűnbánat napja	4 Kerény, Rutilus (Szőny, -ike)
1. szombat	5 Bonifác hith., Szancius (Csány)
Szentháromságvasárnap	6 Norbert: Norbát ra, Kolos (Káld)
Hétfő	7 Róbert (Rasd), B. Hedvig prem.
Kedd	8 Medárd (Medes), Klodulf (Siklód)
Szerda	9 Efrém ea, Felicián: Felcény vt.
Csütörtök	10 Margit, B. Dom. János (Bács)
Péntek, bűnbánat napja	11 Barnabás aps., B. Gergely ps.
Szombat	12 F. János, Antónia (Adonka)
Úrnapja	13 Pád. Antal fc. ea, Pereglény
Hétfő	14 Vazul, Elizeus, Eterius (Ilmár)
Kedd	15 Vidos, Gyermána (Öcse), B. Jolánta
Szerda	16 R. Ferenc, Ferreol (Tömörkény)
Csütörtök	17 Ba. Gergely, Esk. Máté (Madacs)
Péntek, *Jézus Szent Szíve*	18 Teodul (Told), Amand (Szeretke)
Szombat, Mária Szpt. Szíve	19 Romuald ra, Gyárfás, Gyulánka
Évk. 12. vasárnap. Ker. Já.	20 Szilvér (Solymár), Pál, Cirjék
Hétfő	21 Gonz. Alajos, Terencius (Csizér)
Kedd	22 Paulin, Mórus Tamás, Ákos vt.
Szerda	23 Ediltrud (Édua), Józsiás k.
Csütörtök	24 Ker. János, Iván, Héros (Levente)
Péntek, bűnbánat napja	25 Vilmos pk. Maxim (Mágocs, -a)
Szombat	26 János, Pál vtk., Vigyil (Örs)
Évk. 13. vasárnap	27 László (Csitár, Hados), A. Cirill
Hétfő	28 Iréneus: Jernő, B. Kálm. (Kaland)
Kedd.	29 Péter-Pál apsk., Kassius (Kesző)
Szerda	30 Római első vtk., Tibold rt.

JÚNIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Justin vt.	Kedd	Arnold, Tünde
2 Nicefor pátr.	Szerda	Anna, Blanka
3 Lucián vt. Paula vt. és társai	Csütörtök	Klotild
4 Metrofán pk.	Péntek	Kerény
5 Tirusi Dorót	Szombat	Bonifás, Józsa
6 Besszárion, Hilárion	Vasárnap	Norbert, Szidónia
7 Teodót vértanú	Hétfő	Róbert
8 Tivadar nagyvt. ereklyéi	Kedd	Médárd, Rák. Gy.
9 Alex., Cirill	Szerda	Félix
10 Sándor, Timót vt. pk.	Csütörtök	Margit
11 Bertalan és Barnabás apk.	Péntek	Barnabás
12 Onufrius remete	Szombat	Klaudius, Villő
13 Akvilina vt. szűz (Ölvedke)	Vasárnap	Tóbiás
14 Elizeus próféta	Hétfő	Zaránd, Vazul
15 Ámos próféta	Kedd	Jolán, Apák napja
16 Tikon püspök	Szerda	Szász K., Jusztin
17 Szábel vt. (Szabolcs)	Csütörtök	Laura
18 Leoncius vt. (Levente)	Péntek	Arnót
19 Judás-Tádé apostol	Szombat	Gyárfás
20 Metód vt. pk.	Vasárnap	Rafael
21 Julián vértanú (Jávor)	Hétfő	Alajos
22 Özséb vt., pk.	Kedd	Paulina
23 Agrippina vt. (Örkéndi)	Szerda	Zoltán
24 Ker. Szent János: Iván	Csütörtök	Iván, Béza
25 Febrónia vt. sz.	Péntek	Vilmos
26 Dávid remete	Szombat	János, Kont
27 Sámson pap	Vasárnap	László
28 Cirus és János ereklyéi	Hétfő	Arszlán
29 *Péter-Pál*	Kedd	Péter és Pál
30 12 apostol	Szerda	Pál: Pósa

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte 6-án
Utolsó negyed 14-én
Újhold 21-én
Első negyed 28-án

JÚLIUS

KRISZTUS VÉRE HÓNAPJA

SARLÓSHÓ (Szentjakabhó) NYÁRHÓ

Csütörtök	1 Jézus dr. Vére, Detre ap., Galló
1. péntek, bűnbánat napja	2. Ottó, Szvitun (Soltony)
1. szombat	3 Tamás aps., Sz. pápák
Évközi 14. vasárnap	4 Izabella kné., Ulrik: Oldor pk.
Hétfő	5 Z. Antal: Antos, Berta özv.
Kedd	6 Gor. Mária, Ézsiás prof.
Szerda	7 Edilburg (Delinke), B. Mikocsa dm.
Csütörtök	8 Kilián, Szerémi vtk. (Eperjes, Csató)
Péntek, bűnbánat napja	9 Veronka, B. Bereck ps.
Szombat	10 Amália, Szekunda (Zenedő)
Évközi 15. vasárnap	11 Benedek ra. (Bendegüz), Cobor vt.
Hétfő	12 Gv. János ra, Paternián (Abony)
Kedd	13 Henrik: Héder cs.
Szerda	14 Kamill (Kadán), Szolán (Zalán)
Csütörtök	15 Bonaventura: Bónis, Ladomér
Péntek, bűnbánat napja	16 Kármelh. BA. (Szőlős, -ke)
Szombat	17 Elek, Szórád András rt.
Évközi 16. vasárnap	18 Frigyes pk., Simforózsa és ts.
Hétfő	19 Rufina (Bíborka), Epafrás (Eperke)
Kedd	20 Margit vt., Illés (Élesd)
Szerda	21 Br. Lőrinc, Praxédes (Ráska), Dániel
Csütörtök	22 M. Magdolna, Szintike (Szinta)
Péntek, bűnbánat napja	23 Apollinár: Polnár, Brigitta
Szombat	24 Kinga (Csönge), Krisztina, Salómé
Évközi 17. vasárnap	25 Jakab aps., Kristóf vt., Tödemér
Hétfő	26 Anna és Joákim (Dédes,-ke)
Kedd	27 Pentele vt., Aurél (Ajtony)
Szerda	28 Ince p., Bartuzius (Bars)
Csütörtök	29 Márta, László k. hal. (Torda)
Péntek, bűnbánat napja	30 Kriz. Péter ea., Judit, Árboz
Szombat	31 Loy. Ignác ra. (Iklód, Tüzinke)

JÚLIUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Kozma és Damján vtk.	Csütörtök	Tibold
2	Boldogasszony palástja	Péntek	Ottokár
3	Jácint vértanú	Szombat	Kornél, Soma
4	Krétai András püspök	Vasárnap	Függetlenségi nap
5	Ciril és Metód	Hétfő	Enese
6	Nagy Szizoés rem.	Kedd	Ézsaiás, Husz J.
7	Tamás és Ákos	Szerda	Cirill
8	Prokóp vértanú	Csütörtök	Teréz, Marót
9	Pongrác: Pongor	Péntek	Lukrécia
10	Cavei Szent Antal	Szombat	Amália, Kálvin
11	Eufémia: Fémike	Vasárnap	Izabella
12	Proklus vértanú	Hétfő	Lili
13	Gábor arkangyal	Kedd	Jenő
14	Akvila (Turul) és Onézimus	Szerda	Örs
15	Vladimir	Csütörtök	Henrik
16	Athenogénes (Atány)	Péntek	Ruth
17	Marina vértanú szűz	Szombat	Elek, Bullinger
18	Jácint vértanú: Acintos	Vasárnap	Frigyes
19	Makrina szűz	Hétfő	Emilia
20	Illés próféta (Élesd)	Kedd	Illés
21	Simeon remete: Semjén	Szerda	Olivér, Dániel
22	Mária Magdolna: Lenke	Csütörtök	Magdolna
23	Trofim és Teofil vtk.	Péntek	Lenke
24	Borisz	Szombat	Kinga, Krisztina
25	Anna asszony	Vasárnap	Jakab
26	Hermolaus, Paraszkéva vt.	Hétfő	Anna
27	Pantaleon vt.: Pentele	Kedd	Olga
28	Prokórus és Nikánor	Szerda	Ince, Bach
29	Kallinik vt.: Kálnok, Teodóta	Csütörtök	Márta
30	Szilás és Szilván ősker.	Péntek	Judit
31	Eudocimus	Szombat	Oszkár

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte 6-án
Utolsó negyed 14-én
Újhold 20-án
Első negyed 27-én

AUGUSZTUS

BOLDOGASSZONY HÓNAPJA

SZŰZHÓ	NYÁRUTÓ
Évközi 18. vasárnap	1 Lig. Alfonz (Altabarc), Etéd
Hétfő	2 Ve. Özséb (Versény), Porciunkula
Kedd	3 Evód (Regős, -sse), B. Ágoston
Szerda	4 Domonkos, Vianney János
Csütörtök	5 Havas BA. (Havadi), Emőd, Sükösd
1. péntek, bűnbánat napja	6 Úr színe vált., 1456 emléke
1. szombat	7 Kajetán ra., Cirjék (Cenkes)
Évközi 19. vasárnap	8 Domonkos: Döme ra. (Désike)
Hétfő	9 Rusztikus (Csedén, -ke), B. Alv. Ján.
Kedd	10 Lőrinc, Astéria (Csilla), Blanka
Szerda	11 Klára, Zsuzsa, B. eml. Hunyad
Csütörtök	12 Krescencián: Kereskény, Sugárka
Péntek, bűnbánat napja	13 Ipoly (Ibolya), Ber. Ján. (Barakony)
Szombat	14 Özséb, Anastáz, Sz. Korona
Évközi 20. vasárnap	15 NAGY BA. (Nagyod, Forráska)
Hétfő	16 István k., Rókus, Serénke
Kedd	17 Jácint dm., Szeptim (Hetény)
Szerda	18 Ilona, Laura (Borostyán), Tarzicius
Csütörtök	19 Eu. János ra. (Ozdor), Lajos pk.
Péntek, bűnbánat napja	20 ISTVÁN k. (Vajk), N. Sz. Bernát ra.
Szombat	21 X. Pius (Pozson), Szidónus
Évközi 21. vasárnap	22 Királynő BA. (Tábor, Boglárka)
Hétfő	23 Limai Rózsa, Fülöp, Zakeus (Cakó)
Kedd	24 Bertalan aps. (Badacsony)
Szerda	25 Lajos, Kal. József (Kálozd, -zka)
Csütörtök	26 Zefirin (Szegfű), Pálos BA.
Péntek, bűnbánat napja	27 Mónika, Cézárius (Décső)
Szombat	28 Ágoston ea., B. Lukács (Bánd)
Évközi 22. vasárnap	29 Ker. Ján. fővét., Hipác (Huba)
Hétfő	30 Bonónius (Bodony), B. Jakab ps.
Kedd	31 Rajmund (Nimród), Robustyán vt.

AUGUSZTUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Sz. Kereszt diadalmenete	Vasárnap	Melinda
2	István első vt. ereklyéi	Hétfő	Gusztáv, Lehel
3	Izsák, Fausztus: Fástos	Kedd	Ágoston
4	Efézsomi 7 gyermek vt.	Szerda	Domonkos
5	Fábius, Euszignius vt.	Csütörtök	Oszvald
6	Úr színeváltozása	Péntek	Berta, Bécsi béke
7	Doméc vértanú	Szombat	Ibolya
8	Emilián püspök	Vasárnap	László
9	Mátyás vt., ap.	Hétfő	Emőd
10	Lőrinc vértanú	Kedd	Lőrinc
11	Euplus szerpap vt.	Szerda	Zsuzsánna
12	Focius és Anicét vt.	Csütörtök	Klára
13	Maxim v. Miksa szerzetes	Péntek	Ipoly
14	Mikeás próféta: Mike	Szombat	Özséb
15	*Nagyboldogasszony*	Vasárnap	Mária
16	Diomédes vértanú	Hétfő	Ábrahám
17	Miron vértanú pap	Kedd	Anasztáz
18	Flórus és Laurus vtk.	Szerda	Ilona
19	András vt. és 2500 katona	Csütörtök	Huba
20	*Szent István király*	Péntek	István király
21	Tádé	Szombat	Sámuel
22	Agatonikus vértanú és társai	Vasárnap	Menyhért
23	Kálnok, Lupus vt. (Farkas)	Hétfő	Farkas
24	Eutikius vt. (Tékes) ősker.	Kedd	Bertalan
25	Bertalan apostol	Szerda	Lajos
26	Adorján és Natália vtk.	Csütörtök	Izsó
27	Poimén	Péntek	Gebhárd: Gibárt
28	Mózes vértanú: Majsa	Szombat	Ágoston
29	Ker. Szent János fővétele	Vasárnap	Erna
30	Sándor, János, ifj. Pál pátr.	Hétfő	Rózsa
31	Boldogasszony öve ereklye	Kedd	Erika

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte 4-én
Utolsó negyed 12-én
Újhold 19-én
Első negyed 26-án

SZEPTEMBER

ŐRANGYALOK HÓNAPJA

SEREGFŐ (Szentmihályhó) ŐSZELŐ

Szerda	1 Egyed ap., Anna pr.: Anikó
Csütörtök	2 Konkord (Kökénd, -i), Imre hal.
1. péntek, bűnbánat napja	3 N. Sz. Gerg., Ist. Pásztor A. (Csobán)
1. szombat	4 Rozsálka sz., B. Ida, Mózes próf.
Évközi 23. vasárnap	5 G. Lőrinc, Árkonc (Tárkány)
Hétfő, Munka ünnepe	6 Prezidius (Harka, -ány), Porfir
Kedd	7 B. Kassai vtk. (Kossa, Kassád)
Szerda	8 KIS BA. (Kücsid, Kücsike)
Csütörtök	9 Kl. Péter, Severjén, Gorgon (Gara)
Péntek, bűnbánat napja	10 Tol. Mikó, Teodárd (Tardos)
Szombat	11 Prótus (Bogor), Paciens (Senyő)
Évközi 24. vasárnap	12 Mária Neve (Gyüd, -ike), Kürt
Hétfő	13 Aranysz. János (Karád), Tunyog
Kedd	14 Kereszt Felmag., Kornél (Somos)
Szerda	15 Hétfájd.: Sasvári BA. (Hete)
Csütörtök	16 Kornél p. (Somogy), Ciprián: Cobor
Péntek, bűnbánat napja	17 Bellarmin Rób., Sz. Ferenc sebhelyei
Szombat	18 Kup. József, Ferreol (Tömörke)
Évközi 25. vasárnap	19 Január pk., Szabbác (Szabolcs)
Hétfő	20 Euszták: Lestár, Teodóra (Tündér)
Kedd	21 Máté aps.: Mátyus, Jónás próf.
Szerda	22 Móric, Exupér vtk. (Csegző)
Csütörtök	23 Tekla, Szózius (Somoró)
Péntek, bűnbánat napja	24 Fogolykiváltó BA., Pacifik (Békés)
Szombat	25 Gellért vt. pk. (Gyimes)
Évközi 26. vasárnap	26 Kozma, Damján, Ciprián (Surány)
Hétfő	27 Páli Vince, Fidenc (Bizond)
Kedd	28 Vencel, B. Salamon k.
Szerda	29 Mihály, Gábor, Ráfael főa.
Csütörtök	30 Jeromos ea., Leopardus (Barca)

SZEPTEMBER

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Évkezdet. Simon.	Szerda	Egyed
2 Mammás vt. remete	Csütörtök	Rebeka, István
3 Antim	Péntek	Albert
4 Babilás érs.	Szombat	Rozál, Pálma
5 Zakariás főpap	Vasárnap	Viktor, Petúr
6 Mihály ark. Munka ünnepe	Hétfő	Zakariás. Munka ü
7 Szózon vt.	Kedd	Regina.
8 *Kisboldogasszony*	Szerda	Mária
9 Joákim és Anna	Csütörtök	Ádám
10 Menodóra vt. sz.	Péntek	Erik
11 Teodóra bűnbánó (Tündér)	Szombat	Teodóra
12 Autonóm vt. püspök	Vasárnap	Guidó: Vid, Mária
13 Sír templ. felsz., Kornél	Hétfő	Lóránt
14 Sz. Kereszt felmagasztalása	Kedd	Szerénke
15 Nicetás nagy vt.	Szerda	Nikodémus
16 Eufémia vt. szűz	Csütörtök	Edit
17 Zsófia vértanú és 3 leánya	Péntek	Ottó, Bullinger
18 Eumén püspök (Enyég)	Szombat	Tamás, Titus
19 Trofim vt., Szabbác vt.	Vasárnap	Vilma
20 Euszták vt.: Lestár	Hétfő	Friderika
21 Kodrát v. Kvadrát pk.	Kedd	Máté
22 Fókás vértanú (Fekecs)	Szerda	Móric
23 Ker. Szent János fogantatása	Csütörtök	Tekla
24 Tekla szűz vt.	Péntek	Gellért
25 Eufrozina: Fruzsina vt. sz.	Szombat	Farkas, Virág
26 Nilus (Nyilas), János hal.	Vasárnap	Jusztina
27 Kallistrát és 50 katona vt.	Hétfő	Adalbert
28 Baruk próféta, Kariton vt.	Kedd	Vencel
29 Cirjék remete	Szerda	Mihály
30 Örmény Világosító Gergely	Csütörtök	Jeromos

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte	3-án
Utolsó negyed	10-én
Újhold	17-én
Első negyed	25-én

OKTÓBER

RÓZSAFÜZÉR HÓNAPJA

FEJFAHÓ (Mindszenthó)	ÓSZHÓ
1. péntek, bűnbánat napja	1 Kis Sz. Teréz, Krescens (Kelemér)
1. szombat	2 Őrangyalok (Örs, Öröske)
Évközi 27. vasárnap	3 Gellért: Gyirót ap., Fástos
Hétfő	4 Assz. Ferenc ra., Krispus (Bodor)
Kedd	5 Placid, Pálma vtk., Attila pk.
Szerda	6 Brunó (Berény), Erótisz (Ercse)
Csütörtök	7 Rózsafüzér Királynője (Esenke)
Péntek, bűnbánat napja	8 Magyarok Nagyassz. (Magyard, -i)
Szombat	9 Dénes, Leon. János, Göntér rt.
Évközi 28. vasárnap	10 Bo. Ferenc, Gedő, Eulampia (Hajna)
Hétfő	11 BA. Anyasága (Ajnárka), Zenőke
Kedd	12 Miksa vt., Monás pk. (Nánás)
Szerda	13 Kálmán vt., Ede k., Teofil
Csütörtök	14 Kalliszt p., Burghard (Bogárd)
Péntek, bűnbánat napja	15 N. Teréz, Aurélia (Aranka)
Szombat	16 Al. Margit, Tiszt. BA. (Arika), Lehel
Évközi 29. vasárnap	17 Ant. Ignác, Heron (Tuhudun)
Hétfő	18 Lukács ev., Asklepiád (Csokaly)
Kedd	19 Jogues Izs. vt., Ker. Pál, Alk. Péter
Szerda	20 Vendel, Artémius vt.: Tihamér
Csütörtök	21 Orsolya, Viátor (Vétes, -di)
Péntek, bűnbánat napja	22 Kordula vt. (Karaldi), Alódia
Szombat	23 Kap. János (Koppány, -nka), Zaránd
Évközi 30. vasárnap	24 Kl. Antal, Ráfael, Maglór (Káldor)
Hétfő	25 Krizsán (Örkönd), B. Mór pk.
Kedd	26 Evariszt p., Dömötör: Dömös vt.
Szerda	27 Szabina, Elezbán (Besnyőd, Ellák)
Csütörtök	28 Simon, Tádé apsk., B. Gál fc.
Péntek, bűnbánat napja	29 Nárcisz, Tódor (Somodor), Melinda
Szombat	30 R. Alfonz, Luperkus (Farkasd)
Évközi 31. vasárnap	31 Farkas pk., Sztakisz (Csekez)

OKTÓBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Boldogasszony védelme	Péntek	Lucián
2	Ciprián: Coborján vt. pk.	Szombat	Malvin
3	Areopagita Dénes vt.	Vasárnap	Helga
4	Jerót athéni püspök	Hétfő	Ferenc
5	Karitina vt. sz.	Kedd	Aurél
6	Tamás apostol	Szerda	Elfrida, Brunó
7	Szergius vt.: Sergyes	Csütörtök	Amália
8	Pelágia: Pelágyia bűnbánó	Péntek	Etelka
9	ifj. Jakab apostol	Szombat	Dénes
10	Eulamp (Fényőke, Hajnalka)	Vasárnap	Gedeon
11	Fülöp szerpap	Hétfő	Kálmán, Zwingli
12	Andornok vértanú	Kedd	Miksa
13	Papilás és Kárpus vtk.	Szerda	Ede, Béza
14	Nazár, Gyárfás, Prótás vtk.	Csütörtök	Helén
15	Lucián vértanú	Péntek	Teréz
16	Longyinus vértanú	Szombat	Gál
17	Ózeás próféta	Vasárnap	Hedvig
18	Lukács evangélista	Hétfő	Lukács
19	Jóel próféta, Kleopátra özv.	Kedd	Nándor
20	Artémius vértanú: Tihamér	Szerda	Irén
21	Hilárion apát	Csütörtök	Orsolya, Hilárius
22	Abercius püspök	Péntek	Előd
23	Jakab apostol, Ignác pátr.	Szombat	Gyöngyvér
24	Aretás hitvalló	Vasárnap	Salamon
25	Marcián és Martélyos vtk.	Hétfő	Vilma
26	Dömötör vértanú: Demők	Kedd	Demeter
27	Nesztor vt.	Szerda	Szabina
28	Parasceva, Terenc (Csizér)	Csütörtök	Simon, Júdás
29	Anastázia vértanú (Neste)	Péntek	Zénó
30	Zenóbius (Zsember), Zenó	Szombat	Kolos
31	Stachis	Vasárnap	Reformáció napja

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte	3-án
Utolsó negyed	9-én
Újhold	17-én
Első negyed	25-én

NOVEMBER

SZENVEDŐ LELKEK HÓNAPJA

MENYEGZŐS (Szentandráshó) ŐSZUTÓ

MINDENSZENTEK	1 MINDENSZENTEK (Ögyek)
Kedd	2 HALOTTAK NAPJA, Viktorin
Szerda	3 P. Márton, Hubert, Szilvia (Zolna)
Csütörtök	4 B. Károly, Sarolta, B. János dm.
1. péntek, bűnbánat napja	5 Imre hg. (Téteny, Tétenke)
1. Szombat	6 Lénárd, B. Lorándh. Istv. ps.
Évközi 32. vasárnap	7 Engelbert (Csenger), Delinke
Hétfő	8 4 koron. vt. (Zombor, Hódos)
Kedd	9 Lateráni Baz., Tivadar, B. Ilona
Szerda	10 N. Sz. Leó, Av. András, Tünde
Csütörtök	11 Turi Márton pk., Bartók ap.
Péntek, bűnbánat napja	12 Jozsafát vt., Asztrik (Ecser)
Szombat	13 K. Szaniszló, Ennáta (Enéh)
Évközi 33. vasárnap	14 Lőrente pk., Pócsi BA. (Pozson)
Hétfő	15 N. Albert ea., Samonás vt. (Csoma)
Kedd	16 Skót Margit, Gyertód, Ödön, Ötemér
Szerda	17 Magyar Erzsébet (Berénke), Gerg.
Csütörtök	18 Péter-Pál Baz., Jenő
Péntek, bűnbánat napja	19 Erzsébet, Köröspén pk. (Bodrog)
Szombat	20 V. Félix (Bódog), Szolutor (Bulcsu)
Krisztus király vasárnap	21 BA. bemutatása, (Bercsény, -nke)
Hétfő	22 Cecilia: Cicelle vt. (Csellőke)
Kedd	23 Kelemen, Kolumbán, Amfilok
Szerda	24 Krizsogon vt. (Zalkod, Kurszán)
Csütörtök, Hálaadás napja	25 Alex. Katalin, Rézmán vt.
Péntek, bűnbánat napja	26 P. Lénárd, B. Vác rt., Hegyi BA.
Szombat	27 Érmes BA. (Vezekény), Virgyil pk.
Advent 1. vasárnapja	28 Márkai Ják, Kreskon (Tényő)
Hétfő	29 Szaturnin, B. Balázs ps. (Balmaz)
Kedd	30 András aps.: Endre (Almás, -ka)

NOVEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Kozma és Demjén vtk.	Hétfő	Marianna
2	Acindin vt. (Öcsigür)	Kedd	Győző
3	Acempszimás pk. vt.	Szerda	Hubert
4	Joannicius remete	Csütörtök	Károly
5	Galaktion, Episztémisz vtk.	Péntek	Imre
6	Pál pk., vt.: Pósa	Szombat	Lénárd
7	Hieron vértanú, Lázár	Vasárnap	Rezső
8	Mihály arkangyal	Hétfő	Godofréd
9	Matróna, Onézifor vt.	Kedd	Tivadar
10	Erásztus, Olimpus vtk.	Szerda	Luther, Réka
11	Vince, Ménás, Viktor vtk.	Csütörtök	Márton
12	Alamizsnás Szent János	Péntek	Jónás
13	Aranyszájú Szent János et.	Szombat	Szaniszló
14	Szent Fülöp apostol	Vasárnap	Klementín, Aliz
14	Szamonás vértanú (Csoma)	Hétfő	Lipót
16	Szent Máté evangélista	Kedd	Otmár
17	Csodatevő Szent Gergely	Szerda	Hortenzia
18	Román és Plátó vtk.	Csütörtök	Ödön, Jenő
19	Abdiás próféta	Péntek	Erzsébet
20	Dekapolisi Sz. Gergely vt.	Szombat	Jolán, Kiss Áron
21	Boldogasszony felajánlása	Vasárnap	Ilona, Hatvani
22	Filémon és Cecilia vtk.	Hétfő	Cecilia
23	Amfilok püspök (Bokod)	Kedd	Kelemen
24	Alexandriai Szent Katalin vt.	Szerda	Emma, Knox
25	Szent Kelemen, Hálaadó nap.	Csütörtök	Katalin
26	Alipius remete.	Péntek	Jóka, Virág
27	Perzsa Szent Jakab	Szombat	Virgil
28	István vértanú	Vasárnap	Stefánia
29	Paramon vértanú	Hétfő	Noé
30	Szent András ap. (Almás)	Kedd	András,

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte	1-én
Utolsó negyed	8-án
Újhold	15-én
Első negyed	23-án

DECEMBER
KARÁCSONY HÓNAPJA

BŐVEDHÓ (Karácsonyhó) TÉLELŐ

Szerda	1 Elegy pk., Diodór (Ozondur)
Csütörtök	2 Bibiána, Aranka, Szekurus (Csekős)
1. péntek, bűnbánat napja	3 Xav. Ferenc (Zovárd, Zovárka)
1. szombat	4 Dam. János, Borbála, Ozmund (Ózd)
Advent 2. vasárnapja	5 Szabbás: Sebők (Csaba), B. Lukács
Hétfő	6 Miklós pk., Tercius (Torzok)
Kedd	7 Ambrus ea., Polikárp: Korpos
Szerda	8 SZEPL. FOGANTATÁS (Emőke)
Csütörtök	9 F. Péter ra., Bassián (Vázson)
Péntek, bűnbánat napja	10 Melkiás p., Lorétomi BA. (Lakod)
Szombat	11 Damocsa p., Trázon: Terestyén
Advent 3. vasárnapja	12 Ch. Franciska (Csanta), Gvad. BA.
Hétfő	13 Luca vt., Jodók: Józsa, Ottilia
Kedd	14 Ker. János ea., B. Bertót fc.
Szerda	15 Valér, Crocifissa Mária ra.
Csütörtök	16 Etelka csné, Albina, Sidrák
Péntek, bűnbánat napja	17 Lázár pk., Sturmius (Burány)
Szombat	18 Úrváró BA. (Váród), Töhötöm
Advent 4. vasárnapja	19 Pelágyia, B. Pál (Bólya), Oros
Hétfő	20 Döme ap., B. Dénes ps. (Dés, -ike)
Kedd	21 Tamás, Kaniz. Péter, Tömös
Szerda	22 Zénó (Zigánd), Demeter: Dönkös
Csütörtök	23 Kenti Ján., Viktória, Umbert
Péntek, Szentest	24 Ádám, Éva (Ősed, Őse)
NAGYKARÁCSONY	25 JÉZUS SZÜLETÉSE (Zaránd)
Vasárnap, Szent Család	26 ISTVÁN 1. vt. (Előd, -ke)
Hétfő	27 Boráldó Szent János (Böjte)
Kedd	28 Aprószentek (Apor, -di, Fiád)
Szerda	29 Beket Tamás (Bökény), Damó vt.
Csütörtök	30 Dávid k., Sebő érs. (Csebe)
Péntek, bűnbánat napja	31 Szilveszter: Sorostély, Estike

DECEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Náhum próféta	Szerda	Natália, Károli
2	Habakuk próféta	Csütörtök	Aranka
3	Sofóniás próféta	Péntek	Olivia
4	Borbála vértanú szűz	Szombat	Borbála
5	Szabbás apát (Csaba)	Vasárnap	Vilma
6	*Szent Miklós püspök*	Hétfő	Miklós
7	Szent Ambrus egyháztanító	Kedd	Ambrus
8	*Boldogasszony fogantatása*	Szerda	Mária
9	Patápius remete	Csütörtök	Natália
10	Mennás vértanú (Nánás)	Péntek	Judit
11	Oszlopos Szent Dániel remete	Szombat	Lehel
12	Spiridion püspök	Vasárnap	Gábriella
13	Eustrát vt., Luca vt.	Hétfő	Lucia
14	Tirzus és vértanútársai	Kedd	Benő
15	Eleutér vt. pk. (Aladár)	Szerda	Johanna
16	Aggeus próféta	Csütörtök	Etelka, Linzi béke
17	Dániel próféta	Péntek	Lázár
18	Sebő és tsai vt. katonák	Szombat	Auguszta
19	Bonifác vértanú	Vasárnap	Viola, Gusztáv A.
20	Ignác vértanú	Hétfő	Ignác, Teofil
21	Juliána (Jávorka) vt. szűz	Kedd	Tamás
22	Anastázia vértanú (Neste)	Szerda	Zénó
23	Viktória vt., Tíz krétai vt.	Csütörtök	Viktória
24	Karácsony vigiliája	Péntek	Ádám és Éva
25	*Nagykarácsony*	Szombat	*Karácsony*
26	*Istenszülő B. A. és József*	Vasárnap	István
27	Szent István fővértanú	Hétfő	János
28	Több ezer nikodémiai vt.	Kedd	Kamilla
29	Aprószentek	Szerda	Dávid, Bocskay
30	Anizia vt.: Anikó	Csütörtök	Zoárd
31	Melánia, Szilveszter	Péntek	Szilveszter

A Hold fényváltozásai:

Holdtölte	1-én
Utolsó negyed	7-én
Újhold	15-én
Első negyed	23-án
Holdtölte	30-án

Tudnivalók az 1982-es év ünnepeiről

* Újév	jan. 1.	Kármelhegyi BA.	júl. 16.
Vízkereszt	jan. 3.	Porciunkula	aug. 2.
Árpád-házi Sz. Margit	jan. 19.	* Nagyboldogasszony	aug. 15.
Gyertyaszentelő BA.	febr. 2.	Szent István király	aug. 20.
Hamvazószerda	febr. 24.	Mária királynő	aug. 22.
1848-as magyar ünnep	márc. 15.	Munka ünnepe	szept. 6.
Szent József	márc. 19.	Kisasszony napja	szept. 8.
Gyümölcsoltó BA.	márc. 25.	‡ Őszi búcsú	szept 12.
Virágvasárnap	ápr. 4.	Sz. Kereszt. felmag.	szept. 14.
Nagycsütörtök	ápr. 8.	Hétfájdalmas Szűz	szept. 15.
Nagypéntek	ápr. 9.	Mihály, Gábor, Rafael főangyalok ünnepe	szept. 29.
Nagyszombat	ápr. 10.	Assziszi Szent Ferenc	okt. 4.
Húsvétvasárnap	ápr. 11.	Aradi 13 magyar vértanú	okt. 6.
A Szent Antal kilenced kezdete	ápr. 13.	Magyarok Nagyasszonya	okt. 8.
Édesanyák napja	máj. 9.	Kapisztrán Sz. János	okt. 23.
* Áldozócsütörtök	máj. 20.	1956-os szabadságharc	okt. 23.
‡ Pünkösdi búcsú	máj. 30.	* Mindenszentek ünnepe	nov. 1.
Hősök napja	máj. 31.	Halottak napja	nov. 2.
Szentháromság vas.	jún. 6.	Szent Imre herceg	nov. 5.
Úrnapja	jún. 13.	Magyar Szent Erzsébet	nov. 17.
Jézus Szent Szíve	jún. 18.	Szűz Mária bemutatása	nov. 21.
Édesapák napja	jún. 20.	Krisztus király ünnepe	nov. 21.
Szent László király	jún. 27.	Hálaadási ünnep USA	nov. 25.
Magyar hősök, vértanúk	jún. 27.	Advent első vasárnapja	nov. 28.
Szent Péter és Sz. Pál	jún. 29.	* Szeplőtelen Fogantatás	dec. 8.
Függetlenség ünn. USA	júl. 4.	* Karácsony ünnepe	dec. 25.

* Kötelező ünnepnapok.

‡ Búcsú Youngstownban.

II. RÉSZ

Római katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

FIGYELEM!

Cím- és telefonszám-változását, vagy helyesbítését kérjük azonnal beküldeni, de legkésőbb szeptember 15-ig a Vasárnap Kiadóhivatalának: Catholic Hungarians' Sunday 1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio 44509

SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ RÓMÁBAN:
Casa di S. Stefano
Via del Casaletto 481 — 00149 Roma, Italy
Telefonok: 53-73-319 és 53-77-361

AMERIKAI MAGYAR KATOLIKUS LIGA
Hungarian Catholic League of America
30 East 30th Street, New York, N. Y. 10016
Telefon: (212) 684-3623

Elnök:
MSGR. SZABÓ JÁNOS
South Bend

Alelnök:
MSGR. LENGEN G. IMRE
South Norwalk

Pénztárnok:
FR. POGÁNY GYÖRGY DR.
Irvington

Agana Hts., Guam
Fr. Németh Imre O.F.M. Cap
O. L. of the Blessed Sacrament

Akron, Ohio
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Bartkó J. Alajos
734 Grant Street
Akron, Ohio 44311
Telefon: (216) 434-3842

Fr. Denka Ferenc
St. Edward's Home for the Aged
3131 Smith Rd.
Akron, Ohio 44313
Telefon: (216) 666-1183

Allentown, Pennsylvania 18101
Szent István templom
Fr. Kerestus Thomas J.
510 Union St., West
Telefon: (215) 439-0111

Arcadia, Fla. 33821
Fr. Fekete Jenő
R.R. 4, Box 875
Telefon: (813) 494-6251

Attica, Ohio 44807
Szent István templom
Fr. Vámos József
Rt. #2

Barberton, Ohio 44203
Szentháromság templom
Fr. Charles Reuter O.F.M.
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
368 Wooster Road, North
Telefon: (216) 745-4735

Beaver Falls, Pa. 15010
Szent László templom
612 — 9th Street
Telefon: (412) 846-1215

Bellflower, California 90706
Fr. Kiss Imre, S.D.B.
13640 Bellflower Boulevard

Bethlehem, Pa. 18015
Kapisztrán Szent János templom
Fr. Jani György J.
910 East Fourth Street
Telefon: (215) 866-2714

Big Pine Key, Florida 33043
Fr. Schenley Wendel
P.O. Box 47
Telefon: (305) 872-2537

Bristol, Indiana 46507
Fr. Vrabély János
St. Mary's Church
P.O. Box 245

Brockton, Pennsylvania 17925
Fr. Lawrence Ferenc
124 East Green Street

Bronx, N.Y. 10458
P. Fülöp József, S.J.
P. Sóti János, S.J.
Fordham University
Murray-Weigel Hall
Telefon: (212) 933-2990

Brooklyn, Michigan 49230
Fr. Kertész Tamás, Dr. O.F.M.
St. Joseph's Shrine
Irish Hills
8743 U.S. 12
Telefon: (517) 467-2183

Brooklyn, New York 11227
Fr. Dallos Ferenc
St. Matthias Church
58-15 Catalpa Avenue

Buffalo, New York
Szent Erzsébet templom
Fr. Skrapits János
986 Grant Street
Buffalo, N.Y. 14207
Telefon: (716) 875-6586

MAGYAR PIARISTA ATYÁK:
Piarist Fathers
Calasanctius School
175 Windsor Avenue
Buffalo, New York 14209
Telefon: (716) 885-8508

Fr. Gerencsér István dr. Sch. P.
Házfőnök és igazgató
Fr. Pintér Mihály dr. Sch. P.
Fr. Palotai Mihály Sch. P.
Fr. Krigler Béla Sch. P.
Fr. Fodor Miklós Sch. P.

Canisius College
Fr. Juhász László S.J.
Fr. Derecskey János S.J.
2001 Main Street
Buffalo, N.Y. 14208
Telefon: (716) 883-7000

Canisius High School
Fr. Moltesz József, S.J.
1180 Delaware Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 882-0466

Buffalo, South Dakota 57720
Szent Antal templom
Fr. Morvay András

Carteret, New Jersey 07008
Szent Erzsébet templom
Fr. Chonkó János
119 Washington Avenue
Telefon: (201) 541-5202

Chicago, Illinois 60622
Szent István templom
Fr. Mihályi E. Gilbert, dr.
premontrei kanonok
2015 West Augusta Boulevard
Telefon: (312) 486-1896

Cincinnati, Ohio 45229
Fr. Virágh Andor S.J.
3885 Dakota Ave.

Cleveland, Ohio
Szent Erzsébet templom
Fr. Nyeste János
9016 Buckeye Road
Cleveland, Ohio 44104
Telefon: (216) 231-0325

Szent Imre templom
Fr. Kárpi Ferenc
Fr. Orley S. Richard
Ballássy Géza, diakónus
1860 West 22nd Street
Cleveland, Ohio 44113
Telefon: (216) 861-1937

Szent Margit templom
Fr. Roskó László
11607 Honeydale
Cleveland, Ohio 44120
Telefon: (216) 231-0531

Fr. Horváth Miklós dr.
professzor
John Carroll University
University Heights
Cleveland, Ohio 44118
Telefon: (216) 932-3800

Clinton, Ohio 44216
Fr. Magyar S. József
St. George Church
7615 2nd Avenue, North

Corning, Iowa 50841
St. Patrick Church
Msgr. Kovács János F.
504 Grove Avenue
Telefon: (203) 322-3363

Dayton, Ohio 45404
St. Stephen's Church
Rev. John D. Sauter
1114 Troy Street
Telefon: (513) 222-3634

Derby, New York 14047
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Fr. Pázmány Géza Sch. P.
házfőnök helyettes

Old Lake Shore Road
Telefon: (716) XH7-4412

Detroit, Michigan
Szent Kereszt templom
V. Rev. Csorba Domonkos O.F.M.
Kusztos és plébános
Fr. Páldeák Iván O.F.M.
8423 South Street
Detroit, Michigan 48209
Telefon: (313) 842-1133

Fr. Bali István
Carmel Hall
2560 Woodward Avenue
Detroit, Michigan 48201

Devon, Pennsylvania 19333
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Devon Preparatory School
Valley Forge Road
Telefon: (215) 688-7337
Fr. Mustos István Sch. P.
Fr. Meskó Lajos Sch. P.
Fr. Magyar László dr. Sch. P.
Fr. Bendik István Sch. P.

DeWitt, Michigan 48820
Ferences Atyák
Franciscan Fathers
703 East Main Street
P.O. Box 250
Teleon: (517) 669-9252

Angyalos Boldogasszony lelkigyakorlatos ház
Fr. Lenner Jenő O.F.M. zárdafőnök
Fr. Mandl Maximus O.F.M. vikárius
Fr. Krupa Sándor O.F.M.

Doylestown, Pa. 18901
Pálos Atyák, Pauline Fathers
Our Lady of Czestochowa
P.O. Box 151
Telefon: (215) 345-0600 és (215) 345-0607

Very Rev. Zembrzusky Mihály O.S.P. Vicar General

East Chicago, Indiana 46312
Szentháromság templom
Fr. Skerl Alfonz
4759 McCook Avenue

East Palestine, Ohio 44413
Our Lady of Lourdes Church
Fr. Török Dezső
200 East Main Street
Telefon: (216) 426-9346

Erie, Pennsylvania 16501
Fr. Domokos S. Sziárd dr.
Gannon College
109 West Sixth Street

Fairfield, Connecticut 06430
Szent Imre templom
Szőcs Dénes O.F.M. Very Rev. rendfőnök
Fr. Németh Róbert O.F.M.
838 Kings Highway
Telefon: (203) 334-0312

Fairport Harbor, Ohio 44077
Szent Antal templom
503 Plum Street

Farrell, Pennsylvania 16121
Szentháromság templom
Fr. Kelemen Konrád O.F.M.
1132 Fruit Avenue
Telefon: (412) 342-0794

Flint, Michigan 48509
Blessed Sacrament Church
Fr. Kiss Máté O.F.M.
Fr. Phillip Schweda O.F.M.
P.O. Box 6335
Telefon: (313) 742-3151

Ft. Lauderdale, Florida 33308
Piarist Fathers
Gibbons High School

4605 Bay View Dr.
Fr. Miskolczy Kálmán dr.
Sch. P.
Telefon: (305) 771-6525

Georgetown, Colo. 80452
Fr. Bartos G. József
9th & Taos

Glenmont, N.Y. 12077
Rev. Vida Elemér
St. Michael's Chapel
P.O. Box 85
Telefon: (518) 462-2016

Green Bay, Wis.
Fr. Holbay R. Kasszián
premontrei kanonok
Santa Maria Nursing Home
430 S. Clay St.

Very Rev. Veszelovszky Albin
dr. préposti vikárius
(Jászóvárról)
St. Willebrord's Church
209 South Adams Street
Telefon: (414) 435-6075

Guasti, Cal.
San Secondo D'Asti Church
Rev. Joseph L. Varga
10441 Turner Ave.
Telefon: (714) 984-7159

Hallandale, Fl. 33009
Fr. Sághy Pál plébános
St. Charles Borromeo Parish
123 N.W. 6th Ave.
Telefon: (305) 458-1904

Hammond, Indiana
Fr. Vrabély György
1104 Monroe
La Porte, Indiana

Fr. Vrabély J. István
7104 Arizona Street
Hammond, Indiana 46323

Highland, Indiana 46322
Fr. Sipos D. József
9035 Idlewild Street

Honolulu, Hawaii 96800
Fr. Türk József
2747 Pali Highway

Hubertus, Wis. 53033
Fr. Keller Illés, O.C.D.
Holy Hill Monastery
Telefon: (414) 628-1838
vagy (414) 673-3540

Irving, Texas 75062
Ciszterci Atyák
Cistercian Abbey
Our Lady of Dallas
Route 2, Rox 1
Telefon: (214) 438-2044

Right Rev. Nagy Anzelm dr.
S.O. Cist., Apát
Fr. Monostori Bánk dr.,
O. Cist., Prior
Fr. Kis Horváth Paszkál,
O. Cist., Subprior
Fr. Szödényi Demjén dr.,
O. Cist
Fr. Csizmazia Placid dr.,
O. Cist.
Fr. Lékai Lajos dr.
O. Cist.
Fr. Ferenczy Csaba dr.,
O. Cist.
Fr. Rábay Kristóf, O. Cist.
Fr. March Ralph dr., O. Cist.
Fr. Zimányi Rudolf dr.,
O. Cist.
Fr. Hardy Gilbert dr., O. Cist.
Fr. Szarka Boldizsár, O. Cist.
Fr. Marton Henrik, O. Cist.
Fr. Lackner Béda dr., O. Cist.
Fr. Kimecz Alajos, O. Cist.
Fr. Nagy Mózes dr., O. Cist.
Fr. Balás Dávid dr., O. Cist.
Fr. Kovács Máté, O. Cist.
Fr. Chladek Menyhért, O. Cist.

Fr. Kereszty Rókus dr., O. Cist.
Fr. Mensáros Aurél, dr., O. Cist.
Fr. Lelóczky Gyula dr., O. Cist.
Fr. Farkasfalvy Dénes dr., O. Cist.
Fr. Marton Bernát dr., O. Cist.

Irvington, N.J. 07111
Nagyboldogasszony templom
Fr. Pogány György dr.
112 Maple Avenue
Telefon: (201) 374-8880

Johnstown, Pa. 15906
Szent Imre templom
416 — 6th Avenue

Kerman, California 93630
Fr. Tasy Ferenc
Box 486

Keyport, N.J. 07735
Fr. Rauch László
St. Joseph's Church

Kinde, Michigan 48445
St. Edward Church
Fr. Kalmár Ottó
5083 Park Avenue

Lackawanna, New York 14218
Mária mennybemenetele templom
Fr. Fodor Miklós Sch. P.
Adminisztrátor
80 Steelawanna Avenue
Telefon: (716) 822-9828

Lake City, Pennsylvania 16423
Fr. Dismachek Ferenc
Nyugdíjas
R.D. #1

Latrobe, Pennsylvania 15650
Fr. Samay Sebestyén dr. O.S.B.
Szent Vince Bencés Főapátság

Leechburg, Pa. 15656
Nagyboldogasszony templom
222 Third Street

Lorain, Ohio
Szent László templom
Fr. Demetzky Sándor plébános
1412 East 29th Street
Lorain, Ohio 44055
Telefon: (216) 277-8187

Rev. Julius E. Zahorsky
5856 Hoover Blvd.
Lorain, Ohio 44053
Telefon: (216) 233-7398

Los Angeles, California 90011
Szent István templom
Fr. Horváth A. Benedek dr. premontrei kanonok
Fr. Fabian C. Dick O. Praem.
3705 Woodlawn Avenue
Telefon: (213) 234-9246

McKean, Pennsylvania 16426
Fr. Kotyuk V. Joseph
St. Francis Xavier
8886 W. Grubb Road

McKeesport, Pa. 15132
Szent István templom
Fr. Kató István
2125 Beacon Avenue
Telefon: (412) 672-0693

Menlo Park, California 94025
Főegyházmegyei Magyar Szórvány Lelkészi Hivatala
St. Patrick's Seminary
Fr. Jaszovszky József dr.
Middlefield Road
Telefon: (415) 323-0819
és (415) 326-5621 Ext. 62

Miami, Fla. 33156
Msgr. Szabó I. János

6220 S.W. 108th Street
Telefon: (305) 665-2232

Miami Beach, Fla. 33139
Fr. Hoffmann Dezső
1250 West Avenue, Apt. 5 M

Milwaukee, Wisconsin 53233
Szent Imre templom
Fr. Pier G. Pius O.F.M.
1017 North 17th Street
Telefon: (414) 933-1240

Monterey, California 93940
Fr. Laczkovits József
P.O. Box 586

Fr. Domán Imre, Orat.
Our Lady of the Bl. Sacrament
P.O. Box 1688

Morristown, New Jersey 07960
Loyola Retreat House
Fr. Havas János, S.J.
161 James Street
Telefon: (201) 539-0740

Mt. Sterling, Ky. 40352
St. Patrick Church
Fr. Fölföldy Béla dr.
7 North Sycamore St.

Mt. Vernon, N.J. 10552
St. Ursula's Church
Fr. Kilián Csaba dr. O.F.M.
professzor
Fordham University
214 E. Lincoln Avenue
Telefon: (914) 688-0085

Munhall, Pennsylvania 15120
Szent Margit templom
Fr. Molnár Rikárd
435 Tenth Avenue

Munster, Indiana 46321
St. Thomas More Church
Fr. Matthew J. Kish
8501 Calumet Avenue

Neligh, Nebraska 68756
Fr. Diczky Pál
Antelope Memorial Hospital

New Brunswick, N.J. 08901
Szent László templom
Fr. Füzér Julián dr. O.F.M.
plébános

Fr. Pocsai Vendel O.F.M.
215 Somerset St.
Telefon: (201) 545-1427

New Orleans, La.
Fr. Tóth Victor dr.
St. Rosa of Lima Church
2545 Bayou Road
New Orleans, La. 70119

Fr. Mihalik Imre
Notre Dame Seminary
2901 S. Carrolton Avenue
New Orleans, La. 70118

New York, New York
Szent István templom
Fr. Szlezák Imre, O.F.M.
plébános-helyettes
Fr. Füzes József O.F.M.
414 East 82nd Street
New York, N.Y. 10028
Telefon: (212) 861-8500

Magyar Jezsuita Atyák
Hungarian Jesuit Fathers
Fr. Babos István, S.J. Superior
Fr. Ádám János, S.J.
Fr. Hegyi Márton S.J.
Fr. Héjja Gyula, S.J.
Fr. Varga Andor, S.J.

Fordham University
New York, N.Y. 10458
Telefon: (212) 933-2233

Msgr. Varga Béla
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

Hajtas Ferenc
USMCAD A.P.O.
New York, N.Y. 09175

Niles, Ohio 44446
Fr. Türk P. János
129 West Park Avenue

Northampton, Pa. 18067
Magyarok Nagyasszonya templom
1324 Newport Avenue
Telefon: (215) 262-2227

North Tonawanda, N.Y. 14120
Msgr. Szabó J. Gyula
Church of the Ascension
168 Robinson Street
Telefon: (716) 694-0540

Notre Dame, Indiana 46556
Gabriel Asztrik
egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos akadémiák l. tagja
P.O. Box 578
Telefon: (219) 239-5076
(219) 232-0241

Oconomowoc, Wisc. 53066
Füz Balázs dr. O. Cist., Prior
Cistercian Abbey
Our Lady of Spring Bank
34639 W. Fairview Road
Telefon: (414) 567-7233

Orange, California 92667
Very Rev.
Parker Keresztesy László dr., a csornai premontreiek perjele
Fr. Szántó Hubert dr. O. Praem.
Fr. Gelencsér Pál O. Praem.
Fr. Horváth Ellák O. Praem.
St. Michael Junior Seminary and Novitiate
1042 Star Route
Telefon: (714) 633-2041

Passaic, New Jersey 07055
Szent István templom
Fr. Török Béla
223 Third Street
Telefon: (201) 779-0332

Pecos, New Mexico 87552
Abbey of Our Lady of Guadalupe
Fr. Almásy Alkuin
Telefon: (505) 757-6415

Perth Amboy, N.J. 08861
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth István
697 Cortland Street
Telefon: (201) 442-0512

Philadelphia, Pennsylvania
Archdiocesan Hungarian apostolate
Fr. Spaits S. György
7201 Milnor Street
Philadelphia, Pa. 19135
Telefon: (215) 624-1823

Fr. Chester J.C. Beattie
St. Dominic's Rectory
8504 Frankford Avenue
Philadelphia, Pa. 19136

Fr. Nagy Ágoston, C.M.
St. Vincent's Seminary
500 E. Chelten Ave.

Fr. Szeder Mihály S.J.
St. Joseph Rectory
321 Willings Alley
Philadelphia, Pa. 19106
Telefon: (215) 923-1733

Phillipsburg, New Jersey
Szent Péter és Pál templom

Fr. Kázmér Tamás dr.
Sayre Ave. and Anna Street
Telefon: (201) 454-2722

Pittsburgh, Pennsylvania
Szent Anna templom
Fr. Bolváry Pál
4735 Chatsworth Avenue
Pittsburgh, Pa. 15207
Telefon: (412) 421-3063

Fr. Varga L. József C.S.Sp.
professzor
Duquesne University
915 Dorseyville Road
Pittsburgh, Pa. 15238

Portage, Pennsylvania 15946
Keresztelő Szent János
templom
Fr.Talabér György
900 Johnson Avenue
Telefon: (814) 736-9747

Portola Valley, Calif. 94025
Bencés Atyák
Benedictine Fathers
Woodside Priory School
302 Portola Road
Tel.: iskola: (415) 851-8221
Tel.: kolostor: (415) 851-8220
Fr. Hites Kristóf, O.S.B.
Fr. Horváth Pius O.S.B.
Fr. Barát Benignusz, O.S.B.
Fr. Jávor Egon dr., O.S.B.
Fr. Németh Maurus, O.S.B.
Fr. Brunner Emőd dr., O.S.B.

Princeton, New Jersey 08540
Fr. Jáki Szaniszló dr. O.S.B.
P.O. Box 167

Prof. Dr. A.L. Gabriel
Institute for Advanced Study
Telefon: (609) 924-4400

Providence, R.I. 02903
Msgr. Varsányi I. Vilmos
Chancery Office
34 Fenner Street

Racine, Wisconsin 53403
Fr. Vajda Ferenc dr.
St. Lucy's Congregation
3059 Carpenter Avenue
Telefon: (414) 634-2832

Redlands, California 92373
El Carmelo Retreat House
926 East Highland Avenue
P.O. Box 446
Telefon: (714) 792-1047

Roebling, New Jersey 08554
(Budai Kapisztránus
Ferencesek)
Nagyboldogasszony templom
1290 Hornberger Avenue

Fr. Polgár Kapisztrán O.F.M.
házfőnök és plébános
Fr. Juhász Ágoston O.F.M.
Telefon: (609) 499-0161

Saint Bonaventure, N.Y. 14778
Fr. Gaál Gedeon dr. O.F.M.
Franciscan Institute
St. Bonaventure University
Telefon: (716) 375-2105

Saint James, N.Y. L.I. 11780
St. Philip and James Church
Fr. Cser László S.J.
Telefon: (516) 584-5454

St. Louis, Missouri 63102
St. Mary of Victories Church
Fr. Somos József
Szent István Egyházközség
744 South 3rd Street
Telefon: (314) 231-9062

San Antonio, Texas 78216
Fr. Sándor Nagy O.M.I.
Oblate College of the South
West

285 Oblate Drive
Telefon: (512) 341-1366

San Bernardino, Calif. 92404
Fr. Schilly Károly
200 East 30th Str. Apt. 223

Santa Ana, California 92703
Premontrei Atyák
Norbertine Fathers of Csorna
1248 West Bishop Street
Telefon: (714) 547-4823

Fr. Rudnay Kelemen,
O. Praem.
házfőnök
Fr. Haigli Sziárd, O. Praem.

San Francisco, Calif. 94121
Fr. Nimród Ferenc
professzor
470 24th Avenue

Scranton, Pa. 18508
Szent István templom

South Bend, Indiana 46613
Magyarok Nagyasszonya
templom
Rev. Robert Mahoney
Fr. Molnár D. Antal
829 West Calvert Street
Telefon: (219) 289-6704

Msgr. Peterson Elemér
1705 S. Catalpa Street
Telefon: (219) 288-0225

South Norwalk, Conn. 06854
Szent László templom
Msgr. Lengen G. Imre
Fr. Burke F. Edwin
Fr. Bálint J. István
25 Cliff Street
Telefon: (203) 866-1867

South River, N.J. 08882
Szent István vértanú templom
Fr. Poór R. Albert
20 William Street
Telefon: (201) 257-0100

Spring Valley, Illinois 61362
Fr. Kassovic Kálmán
Szent Antal templom
327 East St. Paul Street

Steubenville, Ohio 43952
Fr. Mészáros István
411 South Fifth St.

Syracuse, N.Y. 13214
Fr. Szebenyi András, S.J.
Le Moyne Heights College
Telefon: (315) 446-2882

Tampa, Fla.
Fr. Fekete Jenő

Throop, Pa. 18512
St. Mary's Church
524 Dunmore Street
Telefon: (717) 489-2491

Toledo, Ohio 43605
Szent István templom
Fr. Hernády Márton
1880 Genesee Street
Telefon: (419) 691-1673

Trenton, N.J. 08610
Szent István templom
Fr. Stephen Getlik
210 Genesee Street
Telefon: (609) 394-5965

Tribodane, La. 70301
Fr. Tóth Victor, dr.
Rt. 3, Box 625
Telefon: (504) 633-2903

Troy, Michigan 48084
Fr. Rékási S. József dr.
premontrei kanonok
750 Coachman Drive, 4
Telefon: (313) 689-1807

Vero Beach, Florida 32960
St. Helen Church
Fr. Gullay Domonkos
2085 Tallahassee Avenue

Walkerton, Ind. 46574
Rev. Horváth P. József
nyugdíjas
R.R. 4, Box 136
Telefon: (219) 586-3678

Walston, Pennsylvania 15781
Szent Antal templom
Fr. Varga György

Warsaw, Indiana, 46580
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Horváth Márton
2000 East Center Street
Telefon: (219) 267-5842

Waterbury, Conn. 06702
Immac. Conception Church
Fr. Kish S. Zoltán
74 West Main Street

Washington, D.C. 20017
A piarista atyák tanulmányi
háza
Very Rev. Irányi László dr.
Sch. P. Provinciális
1339 Monroe Street N.E.
Telefon: (202) 529-7734

Catholic University
Fr. Őrsy László S.J.
Curley Hall, Box 63
Washington, D.C. 20057
Telefon: (202) 625-4687

Georgetown University
Fr. Sebes József, S.J.
Telefon: (202) 625-4697
Fr. Zrinyi József, S.J.
Telefon: (202) 625-4989

The Catholic University of
America
Fr. Zalotay József dr.
Telefon: (202) 635-5650

Waukesha, Wis. 53186
Fr. Szépe W. László dr.
W224 — S3685 Guthrie Rd.

West Chester, Pa. 19380
Fr. Kovács D. Lajos
Sts. Peter & Paul Rectory
1322 Boot Road

Westphalia, Texas
(P.O. Lott, Texas 76656)
Rt. 2, Box 53A
Telefon: (817) 584-3273

Windber, Pennsylvania 15963
Szűz Mária templom
705 Somerset Avenue
Telefon: (814) 467-7642

Woodbridge, N.J. 07095
Kármelhegyi Boldogasszony
templom
Fr. Vincze Mihály
267 Smith Street
Telefon: (201) 634-1438

Yonkers, New York 10701
Szent Margit templom
Fr. Kiss Gábor S.J.
plébános
76 Locust Hill Avenue
Telefon: (914) 423-2211

Youngstown, Ohio
Szent István templom
Fr. Bernard Bonnot
854 Wilson Avenue
Youngstown, Ohio 44506
Telefon: (216) 743-1905

Magyarok Nagyasszonya
templom
Fr. Vitéz Baán, O.F.M.
545 North Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-6829

Fr. Bakos István
3267 Sheridan Rd.
Youngstown, Ohio 44502

Alverna Ferences Zárda
Erdélyi Ferences Atyák
517 South Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-1888
Very Rev. Szőcs Dénes O.F.M.
Delegátus Provinciális
Fr. Mészáros György O.F.M.
zárdafőnök
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
vikárius
Fr. Kugler Gottfried, O.F.M.
Fr. Kafka Szergiusz, O.F.M.
Fr. T. Péter Regalát O.F.M.

A "VASÁRNAP" Szerkesztősége és Kiadóhivatala:

Fr. Dengl Miklós O.F.M.
felelős szerkesztő
P.O. Box 2464
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600 és
(216) 799-3335

Ferences Nyomda
Könyv- és Kegytárgyüzlet:

P.O. Box 2464
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Görög katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

ARCHDIOCESE OF MUNHALL, PA.

Most Rev.
Stephen J. Kocisko, D.D.
Metropolitan Archbishop of Munhall
50 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Chancery Office:
54 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214
Phone: 412-322-7300

Auxiliary Bishop - Vicar General
Most Rev.
John M. Bilock, D.D., V.G.
62 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Egyházközségek:

Daisytown, Pa.
St. Nicholas Church
administrated from Brownsville

Brownsville, Pa. 15417
Very Rev. John Bobak, S.T.D. J.C.D.
St. Nicholas Church
302 Third St.
Phone: 412-785-7573

Pittsburgh, Pa. 15203
Rev. Msgr. Erno Dunda, S.T.D., Ph.D.
St. John the Baptist Church
1720 Jane Street
Phone: 412-431-1090

Duquesne, Pa. 15110
St. Mary's Church
Fr. Edward Lucas
1209 Kennedy Avenue
Phone: 412-466-1914

Erie, Pa. 16504
Rev. Julius Kubinyi, S.T.D.
Sts. Peter & Paul Church
3415 Wallace St.
Phone: 814-866-7140

McKeesport, Pa. 15132
Transfiguration Church
Rev. Msgr. Basil Shereghy, S.T.D.
121 Six Street
Phone: 412-672-0728

Munhall, Pa. 15120
St. Elias Church
Rev. Msgr. George Vida
4200 Homestead-Duquesne Rd.
Phone: 412-461-1712

Youngstown, Ohio 44511
St. George Church
Rev. Daniel Loya
1762 Canfield Road
Phone: 216-782-2865

Miami, Fla. 33135
Rev. Vladimir Fedeles
Pastor Emeritus
1117 S.W. 22nd Ave.

Perryopolis, Pa. 15473
Very Rev. Julius Marina, J.U.D.
R.D. 1, Box 147
Straown Road
Phone: 412-736-8103

Ashtabula, Ohio 44004
St. Nicholas Church
1104 E. 15th St.
Phone: 216-964-3536

DIOCESE OF PASSAIC

Most Rev.
Michael J. Dudick, D.D.
Bishop of Passaic

Chancery Office
101 Market Street
Passaic, N.J. 07055
Phone: 201-778-9595

Auxiliary Bishop
Most Rev.
Thomas V. Dolinay, D.D.
717 Arctic St.
Bridgeport, Conn. 06608

Bridgeport, Conn. 06605
Holy Trinity Church
Rev. Marcel L. Szabo, OSBM
155 Schofield Ave.
Phone: 203-334-7089

Brooklyn, N.Y. 11222
Rev. John Slivka
143 Kent St.
Phone: 212-389-3725

Carteret, N.J. 07008
St. Elias Church
42 Cook Ave.
Phone: 201-541-5213

Hazleton, Pa. 18201
Rev. Joseph Homa
227 E. Beach St.
Phone: 717-455-3232

Landsdale, Pa. 19446
Rev. Thomas Korpics
1001 Valley Forge Rd.

Manville, N.J. 08835
St. Mary Church
224 S. Main St.
Phone: 201-725-0615

Matawan, N.J. 07747
Basilian Fathers of Mariapoch Monastery
360 Monastery Lane
Phone: 201-566-8445

Privincial-Superior
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
Fr. Stephen J. Skinta, OSBM
Fr. Basil Rakaczky, OSBM
Fr. Marcel Szabo, OSBM
Fr. Laurence Wolf, OSBM

New Brunswick, N.J. 08901
St. Joseph Church
Rev. Frank Eles
30 High Street
Phone: 201-545-1686

New York, N.Y. 10028
Exaltation of the Holy Cross Church
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
312 East 82nd Street
Phone: 212-737-1159

Paramus, N.J. 07652
Rev. Orestes Koman
6 Palm Court

Perth Amboy, N.J. 08861
St. Michael Church
Rev. Basil Rakaczky, OSBM
401 Hall Avenue
Phone: 201-826-7792

Scranton, Pa. 18505
Rev. Stephen J. Skinta, OSBM
310 Broadway
Phone: (717) 342-8930

Trenton, N.J. 08611
St. Nicholas Church
Rev. László Orosz
968 S. Broad Street
Phone: 609-392-2282

Wakefield, R.I. 02880
Rev. Msgr. Ferenc Ibrányi
670 Tower Hill Road

Winter Park, Fla. 32789
Rev. George Berzinec
Pastor Emeritus
1911 Nottingham Drive
Phone: 305-678-1112

Winter Springs, Fla. 32707
Rev. Béla Nyika Ph.D.
114 Murphy Dr.

DIOCESE OF PARMA

Most Rev.
Emil J. Mihalik, D.D.
Bishop of Parma

Chancery Office
1900 Carlton Road
Parma, Ohio 44134
Phone: 216-741-8773

Albuquerque, N.M. 87108
7300 Bell Ave. S.E.

Bedford, Ohio 44146
Very Rev. Sebastian Sabol, OSBM
264 Warrensville Center Rd.
Phone: 216-232-4555

Burton, Ohio 44021
Máriapócs kegyhely
Byzantine Catholic Church of The Weeping Madonna of Mariapoch
17486 Mumford Road
Telefon: Kegyhely és nővérek: 216-834-4078

Very Rev. Alex Bobak, S.T.D.
17486 Mumford Road
Phone: 216-834-8807

Cleveland, Ohio 44104
St. John the Baptist Church
Rev. Stanley Bartkus
2779 Ambler St. & Buckeye Rd.
Phone: 216-231-2444

Detroit, Michigan 48217
St. John Church
Fr. Basil Végvári O.F.M.
441 S. Harbaugh St.
Phone: 313-841-0290

Fontana, Calif. 92335
Rev. John Kovacs
9112 Oleander Ave.

Lorain, Ohio 44052
St. Michael Church
Fr. Francis Thompson O.F.M.
3056 Reeves Ave.
Phone: 216-282-3808

Taylor, Mich. 48180
Christ the King Church
Fr. Végvári Vazul, O.F.M.
20701 Haig St. at Polk
Phone: 313-291-0251

Toledo, Ohio 43605
St. Michael Church
Rev. Michael Huszti
2008 Valentine Street
Phone: 429-691-5656

Római katolikus magyar papok címtára Kanadában

Bolton, Ontario L0P 1A0
Fr. Tamás László
Box 176

Calgary Alberta
Szent Erzsébet templom
Fr. Molnár István
Fr. Spáczay Zoltán
819-13th Avenue S.W.
Calgary, Alberta T2R 0L1
Telefon: 262-4203
Telefon: 262-4091

Fr. Horváth Miklós
910-7A Street, N.W.
Calgary, Alberta T2M 3J3

Courtland, Ontario N0J 1E0
Szent László templom
Fr. Bordeaux Ottó, S.J.
P.O. Box 190
Talbot Road
Telefon: (519) 842-8698

Cupar, Saskatchewan
Fr. Firkola E. József
St. Patrick's Rectory
P.O. Box 57

Dundalk, Ontario
Fr. Csiszár István
271 Main St.
St. John Rectory

Edmonton, Alberta
Szent Imre templom
Fr. Gombos Mihály S.D.B.
Fr. Hámor József
10665 — 98th Street

Esterhazy, Saskatchewan
Győzedelmes B. A. templom
P.O. Box 161

Granby, Quebec
Fr. Németh Antal
Séminaire du Verbe Divin
C. P. 518
Telefon: (514) 378-7732

Hamilton, Ontario L8L 2W4
Szent István templom
Fr. Békési István, S.J.
Fr. Eördögh András S.J.
Fr. Nagy Ferenc S.J.
130 Barton Street East
Telefon: (416) 529-1213

Fr. Borbély István S.J.
Fr. Hitter József S.J.
St. Elizabeth Nursing Home
307 John Street, South
Telefon: (416) 529-3589

"A Szív" szerkesztősége
Fr. Chilla Raymond, S.J.
P.O. Box 458
Station "A"
Hamilton, Ont. L8N 3H8
Telefon: (416) 527-7618

Rev. Charles Kővári, S.J.
Fr. Reisz Elemér S.J.
307 John Street, South
Hamilton, Ont. L8N 2E1
Telefon: (416) 525-7010

Rev. Dr. Henkey Károly
8 Szöllösy Circle
Hamilton, Ont. L9B 1T8
Telefon: (416) 388-1655

Langrut, Monitoba
Szent Imre templom

London, Ontario N6C 1H2
Szent István templom
Fr. Molnár Miklós S.J.
plébános
Fr. Beőthy Tamás, S.J.
155 Bruce St.
Telefon: (519) 434-9963

Malton, Ont. L4T 2X5
Fr. Kopfensteiner István
7429 Darcel
Telefon: (416) 678-6471

Montreal, Quebec
Magyarok Nagyasszonya
templom
Fr. Deák Ferenc, S.J.
plébános
Fr. Boday Jenő, S.J.
Fr. Csókay Károly, S.J.
90 Guizot Street West
Montreal 351. Quebec
Telefon: (514) 387-9503

Fr. Kocsis József
7498 Outremont Avenue
Montreal, Quebec H3N 2L8
Telefon: (514) 271-5231

Dr. Kozma György
7141 Sherbrooke St. W.
Montreal, Que H4B 1R6
Telefon: (514) 482-1261

Ottawa, Ontario K1Y 0H3
St. George's Parish
Fr. Töreki Ödön, S.J.
415 Piccadilly Avenue
Telefon: (613) 728-0201

Regina, Saskatchewan S4N 3N4
Szent István templom
Fr. Vezér Mihály
2241 Reynold Street

Scarborough, Ontario M1L 4P9
Fr. Makko Lajos
3330 Danforth Ave.
Apt. 724
Telefon: (416) 691-4729

St. Romuald, Lévi, Que. G6V 6V4
Fr. Pfemettier János O.C.S.D.

Stockholm, Saskatchewan
Szent Erzsébet templom
Fr. Kulcsár András
P.O. Box 88

Fr. Molnár István
Box 310
Stockholm, Sask. S0A 3Y0

Toronto, Ontario
Szent Erzsébet templom
Fr. Jaschkó Balázs, S.J.
plébános
Fr. Máté József, S.J.
Fr. Orbán Miklós S.J.
282 Spadina Avenue
Toronto, Ontario M5T 2E5
Telefon: (416) 368-7692

Fr. Horváth Tibor, S.J.
Telefon: (416) 922-2476

Fr. Somfai Béla, S.J.
94 Kendall Ave.
Toronto, Ont. M5R 1L9
Telefon: (416) 921-2592

Fr. Miklósházy Attila, S.J.
47 Ranleigh Avenue
Toronto, Ont. M4N 1X2
Telefon: (416) 484-0181

Fr. Nemesszeghy Ervin, S.J.
kanadai előljáró, nov. mester
Hungarian Jesuit Noviciate
Szent Imre Noviciátus

94 Lyndhurst Ave.
Toronto, Ont. M5R 2Z7
Telefon: (416) 921-6572

Toronto, Ont. M4Y 2H6
Fr. Marosfalvy László, S.J.
512 Jarvis St.
Telefon: (416) 964-3528

Gabriel Asztrik
Egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos akadémiák l. tagja
P.O. Box 130
Station F.
Toronto, Ont. M4Y 2L4
Telefon: (416) 921-3151 Ext. 397
(416) 967-5768 magán

Oromocto, N.B. E0G 2P0
Fr. Záchfalvy L. István
St. Mary's Chapel
CFB Gagetown

Vancouver 12, B.C. V5N 1S2
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Ugrin Béla S.J.
1810 East Seventh Avenue
Telefon: (604) 253-2577

Welland, Ontario
Magyarok Nagyasszonya templom
Msgr. Horváth István
Fr. Padányi Károly
337 Hellems Avenue
Telefon: (416) 734-3772

Windsor 14, Ontario
Szent Antal templom
Fr. Gáspár Márton
1504 Elsmere Avenue
N8X 4H3
Telefon: (519) 253-6403

Winnipeg, Manitoba
Szent Antal templom
Fr. Szabó Szerén O.F.M.
365 Burnell Street
Winnipeg, R3G 2B1
Telefon: (204) 772-8140

Görög katolikus magyar papok címtára Kanadában

Courtland, Ontario
Szent György templom
Rev. Andor Rakaczky, dr.
R.R. 2
Courtland, Ontario N0J 1E0
Telefon: (519) 842-5601

Hamilton, Ontario
Szent Mihály templom
Rev. Barna Sándor
521 West 5th Street
Hamilton, Ont. L9C 3P7

Windsor, Ontario
Very Rev. G. Kádár
nyugdíjban

Szent György templom
Ft. Bodnár István
esperes
Szűz Mária Oltalma, g.k.
631 Giles Blvd. East
Windsor, Ontario N9A 4E3
Telefon: (529) 258-9173

Római katolikus magyar női szerzetes rendek az Egyesült Államokban

Daughters of Divine Redeemer
(Isteni Megváltó Leányai)

Anyaház:
999 Rock Run Road
Elizabeth, Pa. 15037

Katolikus Magyar Aggmenház
Little Flower Manor
Springfield Road
Darby, Pa. 19023

Daughters of Divine Charity
(Isteni Szeretet Leányai)

Anyaház:
St. Joseph Hill
205 Major Avenue
Arrochar, N.Y. 10305
Telefon: (212) 747-1904

St. Mary's Home
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

St. Mary's Residence
3664 Trumbull Avenue
Detroit, Michigan 48208

Katolikus Magyar Aggmenház
St. Elizabeth Briarbank
1315 North Woodward Ave.
P.O. Box 224
Bloomfield Hills, Mich. 48103
Telefon: (313) 644-1011

Little Sisters of the Poor

17550 Southfield Rd.
Detroit, Mich. 48235
Ft. George E. Borsy, O.F.M.

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága)

440 Linwood Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 883-0112

935 Tifft Street
Buffalo, N.Y. 14220
Telefon: (716) 825-5464

Social Mission Sisters
(Magyar Missziós Nővérek)

P.O. Box 399
Lenox Hill Sta.
New York, N.Y. 10021

Our Lady of Máriapócs
17486 Munford Road
Burton, Ohio 44021
Telefon: (216) 834-4078

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

Anyaház:
1120 Westchester Place
Los Angeles, Calif. 90019

Noviciátus:
4316 Lanai Road
Encino, California 91316

Sisters of Mercy
(Szatmári Irgalmas Nővérek)

St. Joseph's Home
Rt. 1 — Box 353-A
Hewitt, N.J. 07421
Telefon: (201) 853-7212

Római katolikus magyar női szerzetes rendek Kanadában

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

P.O. Box 88
Stockholm, Sask.

500 Huron Street
Toronto, Ontario

3017 Lacon Street
Regina, Saskatchewan

3589 St. Famille Street
Montreal, Quebec

Courtland, Ontario

Lelkigyakorlatos ház és Noviciátus
Mount Cenacle
88 Fennel Avenue, W.
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 385-1222

St. Elizabeth Nursing Home (For Aged People)

307 John Street, South
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 529-3589

Society of the Sacred Heart Sisters
(Jézus Szíve Népleányai Társasága)

Sacred Heart Day Nursery
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Corda Books - Könyvszolgálat
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Jézus Szíve Otthon
Box 249
Courtland, Ontario N0J 1E0
Telefon: (519) 842-5831

Sisters of Our Lady
(Kalocsai Szegény Iskolanővérek)

546 Euclid Avenue
Toronto, Ontario

Magyar egyházi szolgálatban álló lelkészek Európában

ANGLIA

Msgr. Dr. Ispánky Béla Főlelkész	GB-	**London,** N.W.2 56 Randall Ave. Tel.: 452 79 53

AUSZTRIA

Msgr. DDr. László István Delegátus, Apostoli Vizitátor, Püspök	A-7000	**Eisenstadt** St. Rochus Str. 21 Tel.: 25 25
Msgr. Anisich Jenő	A-6900	**Bregenz** Kloster Riedenburg Tel.: /05574/ 31 453
Msgr. Dr. Gróh Béla	A-6020	**Innsbruck** Richard Wagner Str. 3 Tel.: /05222/ 26 322
Dr. Kerny Géza	A-4020	**Linz/Donau** Senefelderstr. 6 Tel.: /07222/ 42 5 86
Marosi László	A-9800	**Spittal/Drau** Kapelengasse 15 Tel.: /04762/ 33 4 63
Mihályffi János	A-5010	**Salzburg** Sinnhubstr. 25 Tel.: /06222/ 87 93 67
P. Nyers János SDB	A-8010	**Graz** Brockmanngasse 69 Tel.: /03122/ 72 76 74
P. Dr. Őry Miklós S.J. P. Benkő Antal, S.J.	A-9010	**Klagenfurt** Tel.: /04222/ 85 4 09 /04222/ 72 795/06

P. Dr. Radnai Tibor OFM Cap.	A-1010	**Wien** Stephansplatz 5 Tel.: /0222/ 520 02 22
P. Szollár Lajos SDB	A-1030	**Wien** Hagenmüllergasse 31 Tel.: /0222/ 72 25 01
P. Németh József, S.J.	A-1238	**Wien-Kalksburg** Promenadenweg 3 Tel.: /0222/ 88 41 59
Tóth Béla	A-6040	**Innsbruck** Pontlatzer Str. 51

BELGIUM

Dobai Sándor Főlelkész	B-4000	**Liege** 33 rue des Anglais Tel.: /041/ 23 39 10
P. Matyasovich Henrik S.J.	B-3000	**Leuven** Blijde Inkomstraat 18 Tel.: /016/ 22 44 35
P. Pártos László, S.J.	B-1050	**Bruxelles** 186 rue Washington
Dr. Szabó Lajos	B-1050	**Bruxelles** 123 rue de l'Arbre Bénit Tel.: /02/ 648 53 36

FRANCIAORSZÁG

Fülöp Gergely	F-65	**Ste-Foy-les-Lyon** 74 chemin de Grand Roule Tel.: /0033 78/ 51 24 02
Dr. Hieró István	F-75010	**Paris** 42 rue Albert Thomas Tel.: /0033/ 1 208 61 70
Kiss István	F-57340	**Viller par Morhange** Moselle
Dr. Ruzsik Vilmos CM Főlelkész	F-59910	**Bondues** 308 Route Nationale Tel.: /20/ 78 25 58

HOLLANDIA

Hegyi György	NL-5223	**s'Hertogenbosch** Vasco de Gama Straat 12 Tel.: /073/ 21 70 52

NÉMETORSZÁG

Msgr. Valentiny Géza Németországi főlelkész	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/98 26 37/38
Ambrus Szaniszló Plébános	D-6000	**Frankfurt/Main** Oppenheimerstr. 49 Tel.: /0611/ 61 21 66
Bányász Károly Plébános	D-4000	**Münster** Koskamp 6 Tel.: /025/ 01 49 33
Bárány József	D-2000	**Hamburg 1** Holzdamm 22 Tel.: /040/ 246 049
P. Bölcsföldi Sándor, S.J.	D-5300	**Bonn** Ev. Krankenhaus
Czódor István	D-2000	**Hamburg 65** Langenstücken 40-42 Tel.: /040/ 601 92 94
Dr. Eperjes Ernő Plébános	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Fábián Károly	D-8024	**Oberhaching** St. Rita Heim Innerer Stockweg 6
Fejős Ottó	D-7000	**Stuttgart** Werastr. 63 Tel.: (0711) 43 37 86
Füstös Antal	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
P. Gyurás István, S.J.	D-7987	**Weingarten** Irmentrud Str. 14/b Tel.: 0751/58676

Dr. Harangozó Ferenc	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Dr. Iván László	D-8455	**Kastl üb. Amberg** Ung. Gymnasium Tel.: /09625/ 249
P. Jálics Ferenc, S.J.	D-8500	**Nürnberg 10** Virchowstrasse 27
v. Kölley György	D-8000	**München 81** Oberföhringerstr. 40 Tel.: /089/ 98 26 37/38
Kőmives János	D-8900	**Augsburg** Sterngasse 5 Tel.: /0821/ 257 04
Mikó György	D-4300	**Essen** Steeler Str. 110 Tel.: /0201/ 28 47 40
P. Mórocz István OFM	D-6800	**Mannheim** Friedrich Ebert Str. 34 Tel.: /0621/ 33 500
P. Nádor Albert OFM	D-3302	**Cremlingen** Hauptstr. 14
P. Serei Károly S.J.	D-5000	**Köln 1** Thieboldsgasse 96 Tel.: /0221/ 238-060
Szigeti István	D-5100	**Aachen** Viktoria Allee 25 Tel.: /0241/ 50 05 11
P. Szőke János SDB	D-6240	**Königstein/Taunus** Postfach 1209 Tel.: /06174/ 3091
Dr. Törgyes Lajos	D-8304	**Mallersdorf** Kloster Tel.: /08772/ 240
Msgr. Dr. Vargha Gábor	D-8571	**Michelfeld/Opf.** Kloster Tel.: /09643/ 233

NORVÉGIA

P. Dr. Horváth Kálmán S.J. Főlelkész	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23 Tel.: 15 32 44
P. Dr. Szentiványi Dezső S.J.	N-	**Oslo 4** Gladsvej 23/II Tel.: 15 32 44
P. Sárosi József, S.J.	N-	**Oslo 1** Akersveien 5 Tel.: 02 207226

OLASZORSZÁG

P. Kovách Angelus OFM. Cap.	I-00187	**Roma** Via Vittorio Veneto 27 Tel.: 46 28 50
P. Láng Imre, S.J.	I-00186	**Roma** Via del Seminario 120 Tel.: 06 679 80 41
P. Salamon László OFM Cap.	I-00193	**Roma** Via della Conciliazione 44 Tel.: /00396/ 56 13 68

SVÁJC

P. Cserháti F. Kálmán OFM	CH-3007	**Bern** Sulgeneckstr. 7 Tel.: /031/ 25 61 42
Dr. Kerényi György	CH-8003	**Zurich** Schrennengasse 26 Tel.: /0041/ 1/33-41-78
Németh János	CH-4000	**Basel** Schneidergasse 27 Tel.: /061/ 25 68 70
P. Rába Lukács OSP	CH-1004	**Lausanne** Av. de Bergieres 59 Tel.: /021/ 20 99 70
Dr. Vecsey Lajos	CH-9053	**Teufen/Ar.** "Fernblick" Tel.: /071/ 33 39 25

HALOTTAINK

Kővári Lajos Sch. P.
1981. július 26.

dr. Fölföldi Béla
1979. december 14.

Bartholomew Paytás, S.A.

Simon Lambert, O. Cist.

Joseph Mackov

R. I. P.!

Az Egyesült Államokban és Kanadában működő római és görög katolikus magyar papok betűrendes névjegyzéke

Ádám János, N.Y.
Almásy Alkuin, New Mexico

Babos István, New York
Bakos István, Youngstown
Balás Dávid dr., Irving
Bali István, Detroit
Barát Benignusz, Portola Valley
Barna Sándor, g.k. Hamilton, Ont.
Bartkó J. Alajos, Akron
Bartos G. József, Georgetown, Col.
Bálint J. István, South Norwalk
Békési István, Hamilton, Ont.
Bendik István, Devon, Pa.
Beőthy Tamás, London, Ont.
Bertkus Stanley g.k. Cleveland, Ohio
Berzinec George g.k. Winter Park, Fla.
Bilock, János, g.k. Pittsburgh
Biron László, S.J. Toronto, Ont.
Bobák János dr., g.k. Brownsville
Bobák Sándor dr., g.k. Burton, O.
Boday Jenő, Montreal
Bodnár István, g.k. Courtland
Bodnár Vince, nyugdíjba
Bolváry Pál, Pittsburgh
Bonnot Bernard, Youngstown
Borbély István, Hamilton, Ont.
Borsy György, Detroit, Mich.
Bourdeaux Ottó, Courtland, Ont.
Brunner, Emőd dr. Portola Valley
Burke F. Edwin, South Norwalk

Chilla Raymond, Hamilton, Ont.
Chladek Menyhért, Irving
Chonkó János, Carteret
Cser László, St. James, N.Y.
Csiszár István, Dundalk, Ont.
Csizmazia Placid dr., Irving
Csókay Károly, Montreal
Csorba Domonkos, Detroit

Dallos Ferenc, Brooklyn
Deák Ferenc, Montreal, Can.
Demetzky Sándor, Lorain
Dengl Miklós, Youngstown
Denka Ferenc, Akron, Ohio
Derecskey János, Buffalo
Dick Fabian, O. Praem., Los Angeles
Diczky Pál, Neligh
Dizmacsek Ferenc, Lake City, Pa.
Dolinay Tamás, g.k. Jacobs Ladder, Pa.
Domán Imre, Monterey, Cal.
Domonkos S. Sziárd dr., Erie
Dudick Mihály, g.k. püspök Passaic, N.J.
Dunda Ernő dr., g.k. Msgr. Pittsburgh, Pa.

Éles Ferenc, g.k. New Brunswick
Eördögh András, S.J., Hamilton, Ont.
Erdei J. József, g.k., Matawan
Erdey P. Francisco S.D.B. Mexico

Farkasfalvy Dénes dr., Irving
Fedeles Vladimir, g.k. Miami

Fekete Jenő, Arcadia, Fla.
Ferenczy Csaba dr., Irving
Firkola E. József, Cupar, Can.
Fülöp József, S.J., Bronx, N.Y.
Füz Balázs, Oconomowoc, Wis.
Füzér Julián dr., New Brunswick
Füzes József, New York

Gaál Gedeon dr.
Saint Bonaventure, N.Y.
Gabriel Asztrik dr.,
Notre Dame, Ind.
Gáspár Márton, Windsor, Ont.
Gelencsér Pál, Orange, Cal.
Gerencsér István dr., Buffalo
Getlik Stephen, Trenton, N.J.
Girhiny János, g.k., Hamilton, Ont.
Gombos Mihály, Edmonton, Can.
Gullay Domonkos, Vero Beach

Haigli Sziárd, Santa Ana, Cal.
Hámor József, Edmonton, Alta.
Hardy Gilbert dr., Irving
Havas János, Morristown, N.J.
Hegyi Márton, New York
Héjja Gyula, New York
Henkey C. Károly, dr. Msgr., Hamilton, Ont.
Hernády Márton, Toledo
Hites Kristóf, Portola Valley
Hitter József, Hamilton, Ont.
Hoffmann Dezső, Miami, Fla.
Holbay R. Kasszián, Green Bay, Wisc.
Homa József g.k., Hazleton, N.J.
Horváth A. Benedek, Los Angeles, Calif.
Horváth Ellák, Orange, Calif.
Horváth István, Perth Amboy
Horváth István, Msgr.
Welland, Ont., Canada
Horváth P. József, Walkerton, Ind.
Horváth Márton, Warsaw
Horváth Miklós dr., Cleveland
Horváth Miklós, Calgary, Alta.
Horváth Pius, Portola Valley
Horváth Tibor, Willowdale, Can.

Ibrányi Ferenc dr. Msgr., Wakefield, R.I.
Irányi László dr., Very Rev.
Washington, D.C.

Jáki Szaniszló dr., Princeton, N.J.
Jani J. György, Bethlehem, Pa.
Jaschkó Balázs, Toronto, Ont.
Jaszovszky József dr. Menlo Park
Jávor Egon dr., Portola Valley
Juhász Ágoston, Roebling
Juhász László, Buffalo, N.Y.

Kádár G. g.k. nyugdíjas
Kafka Szergiusz, Youngstown
Kalmár Ottó, Kinde, Mich.
Kárpi Ferenc, Cleveland
Kassovic Kálmán, Spring Valley
Kató István, McKeesport
Kázmér Tamás dr., Phillipsburg
Kecskés A. József, Huntington Park, Calif.
Kelemen Konrád, Farrell, Pa.
Kertész Tamás, Brooklyn, Mich.
Keller Illés, Hubertus, Wis.
Kerestus Thomas J., Allentown
Kereszty Rókus dr., Irving
Kilián Csaba dr., Mt. Vernon, N.Y.
Kimecz Alajos, Irving
Kish Gábor, S.J. Yonkers, N.Y.
Kish J. Matthew, Munster, Ind.
Kish S. Zoltán, Waterbury
Kiss Imre, Bellflower
Kiss Máté, Flint, Mich.
Kocsis József, Montreal, Que.
Kociskó István, g.k. püspök
Pittsburgh, Pa.
Kopfensteiner István, Malton, Ont.
Korpics Tamás, g.k. Landsdale, Pa.
Kotyuk V. József, McKean, Pa.
Kovách D. Lajos, Philadelphia
Kovach John, g.k. Fontana, Cal.

Kovács János, Msgr., Corning, Iowa
Kovács Máté, Irving
Kővári Károly, Hamilton, Can.
Kozma, György, Montreal
Kranewitter Wilhelm, Los Ang.
Kreigler Béla, Buffalo
Krupa Sándor, DeWitt, Mich.
Kubiny, Gyula, g.k., Erie, Pa.
Kugler Gottfried, Youngstown
Kulcsár András, Stockholm, Can.

Lackner Béda, Irving
Laczkovits József, Monterey
Lawrence Ferenc, Brockton
Lékai Lajos dr., Very Rev. Irving
Lelóczky Gyula dr., Irving
Lengen G. Imre, Msgr. South Norwalk
Lenner A. Jenő, DeWitt
Loya, Daniel, g.k., Youngstown

Magyar S. József, Clinton
Magyar László dr., Devon
Mahoney Robert, South Bend
Makkó Lajos, Scarborough, Ont.
Mandl Maximus, DeWitt, Mich.
March Ralph dr., Irving
Marina Gyula dr. g.k., Msgr. Perryopolis, Pa.
Marosfalvy László, Toronto, Can.
Marton Bernát, Irving
Marton Henrik, Irving
Máté I. József, Toronto, Ont.
Mensáros Aurél dr., Irving
Meskó Lajos, Devon
Mészáros György, dr., Youngstown, Ohio
Mészáros István, Steubenville
Mihalik Emil, g.k. püspök Parma, Ohio
Mihalik Imre, New Orleans
Mihályi E. Gilbert dr., Chicago
Miklósházy Attila, Toronto, Ont.
Miskolczy Kálmán dr., Ft. Lauderdale
Molnár D. Antal, South Bend
Molnár Antal, Hammond, Ind.
Molnár István, Stockholm, Sask.
Molnár Miklós S.J., London, Ont.
Molnár Rikárd, Munhall
Moltesz József, Buffalo
Monostori Bánk dr., Irving
Morvay András, Buffalo, S. Dak.
Mustos István, Devon

Nagy Ágoston, Philadelphia
Nagy Anzelm dr., Rt. Rev., Irving
Nagy Ferenc S.J., Hamilton, Ont.
Nagy Sándor, O.M.I. dr. San Antonio, Tex.
Németh Antal, Grandby, Que.
Németh Imre, Agana Hts., Guam
Németh Róbert, Fairfield
Nemesszeghy Ervin, S.J., Toronto, Canada
Nimród Ferenc, S. San Francisco
Nyeste János, Cleveland, Ohio
Nyika Béla dr., g.k. Winter Springs, Fla.

Orbán Miklós, Toronto, Ont.
Orley Richard, Cleveland, Ohio
Orosz László, g.k., Trenton, N.J.
Őrsy László, Washington, D.C.

Padányi Károly, Welland, Ont.
Parker-Keresztesy László dr., Orange
Páldeák Iván O.F.M., Detroit
Pázmány Géza, Derby
Peterson G. Elmer, South Bend
Pfemetter János, St. Romuald, Que.
Pier G. Pius, Milwaukee, Wis.
Pintér Mihály dr., Buffalo
Pócsai Vendel O.F.M., New Brunswick, N.J.
Pogány György, dr., Irvington
Polgár Kapisztrán, Roebling
Poór P. Albert, South River

Rábay Kristóf, Irving
Rakaczky, Andor dr., Courtland, Ont.
Rakaczky Bazil, g.k., Perth Amboy, N.J.

Rauch László, Keyport, N.J.
Reisz H. Elemér, Hamilton, Ont.
Reuter Charles OFM, Barberton
Rékási S. József, Troy, Mich.
Roskó László, Cleveland
Rudnay Kelemen, Santa Ana

Sabol Sebastian, Bedford, Ohio
Sághy Pál, Hallendale, Fla.
Samai Sebestyén dr., Latrobe
Schilly Károly, San Bernardino
Schweda Phillip, Flint, Mich.
Sebes József, Washington
Schenley Wendel, Big Pine Key
Sereghy László dr., g.k. McKeesport
Sipos D. József, Highland, Ind.
Skerl Alfonz, East Chicago
Skinta István, g.k., Scranton
Skrapits János, Buffalo
Slezák István, Ituna, Can.
Somfay Béla, Toronto, Ont.
Somos József, St. Louis
Sóti János, S.J. Bronx, N.Y.
Spaits, S. György, Philadelphia
Spáczay Zoltán, Calgary
Szabó Gyula, Msgr., N. Tonawanda N.Y.
Szabó János, Msgr., Miami
Szabó Marcell, g.k., Bridgeport
Szabó Szerén, dr., Winnipeg
Szántó Hubert dr., Orange
Szarka Boldizsár, Irving
Szebenyi András, Syracuse
Szeder Mihály, Philadelphia
Szépe W. László dr., Waukesha, Wis.
Szlezák Imre, New York
Szlivka János, g.k. Brooklyn
Szőcs Dénes, Fairfield
Szödényi Demjén dr., Irving

Tamás László, Bolton, Ont.
Tasy Ferenc, Kerman
Thompson Francis OFM, Lorain
Töreki Ödön, Ottawa, Ont.
Török Béla, Passaic, N.J.
Török Dezső, East Palestine, Oh.
Tóth Viktor, Tribondane, La.
T. Péter Regalát, Youngstown
Türk János, Niles, Ohio
Türk József, Honolulu

Ugrin Béla, Vancouver, B.C.

Vajda Ferenc dr., Racine
Vámos E. József, Attica, Ohio
Varga Andor, New York
Varga Béla, Msgr., New York
Varga György, Walston
Varga József, Guasti, Cal.
Varga L. József, Pittsburgh
Varsányi I. Vilmos Msgr. Providence
Végvári Vazul, Taylor, Mi.
Veszelovszky Albin dr., Very Rev., Green Bay
Vezér Mihály, Regina, Sask.
Vida Elemér, Glenmont, N.Y.
Vida György, g.k. Munhall
Vincze Mihály, Woodbridge
Virágh Andor, Cincinnati
Vitéz Baán, Youngstown, Ohio
Vrabély György, Hammond
Vrabély J. István, Hammond
Vrabély János, Bristol

Wolf Laurence, Matawan

Yarnovitz Róbert, g.k. Duquesne

Záchfalvy L. István, Oromocto, N.B.
Záhorszky Gyula dr., Lorain
Zalotay József dr., Washington
Zembrzuski Mihály, Very Rev., Doylestown
Zimányi Rudolf dr., Irving
Zrinyi József, Washington

Tartalomjegyzék

dr. Varga László: Elárult forradalom 5
Haas György: Nemzeti tudatunk a 70-es esztendők végén 36
dr. Halmos Milán: „Csak hódolat illet meg, nem bírálat!" 51
Sisa István: A süllyedő hajó 58
Tűz Tamás: Angyali üdvözlet 65
Csonka Emil: A honvágy villamosa 66
Habsburg Ottó: Tanúságtétel Európa mellett 70
Thiery H. Ilona: Három vandál 75
dr. Mihályi Gilbert: A magyar jövő útja 88
KML: Onogurok nyomán Erdélyben 95
dr. Kostya Sándor:
Csehszlovákia — a pánszláv eszme konklúziója 104
Wass Albert: Egy szelíd kis öregasszony átka 112
Flórián Tibor: Erdélyi magyarok könyörgése 114
Lemke Gyula: Égben köttetett 116
Fiala Ferenc: Ádám 122
Sirchich László:
A mai magyar irodalom, művelődés a Felvidéken 135
Szitha Ilona: Száműzött árnyék 144
Ruttkay Arnold: Destinatario difunto 146
dr. Kapótsy Béla: Összefüggések 157
Stirling György: Új magyar népbetegség: az alkoholizmus.... 181
Nyisztor Zoltán: Vissza Európába 188
FÜGGELÉK
Naptárrész 198
Tudnivalók az 1982-es év ünnepeiről 222
Papi címtár 223

Ára: 6 dollár